

Schloß

AV

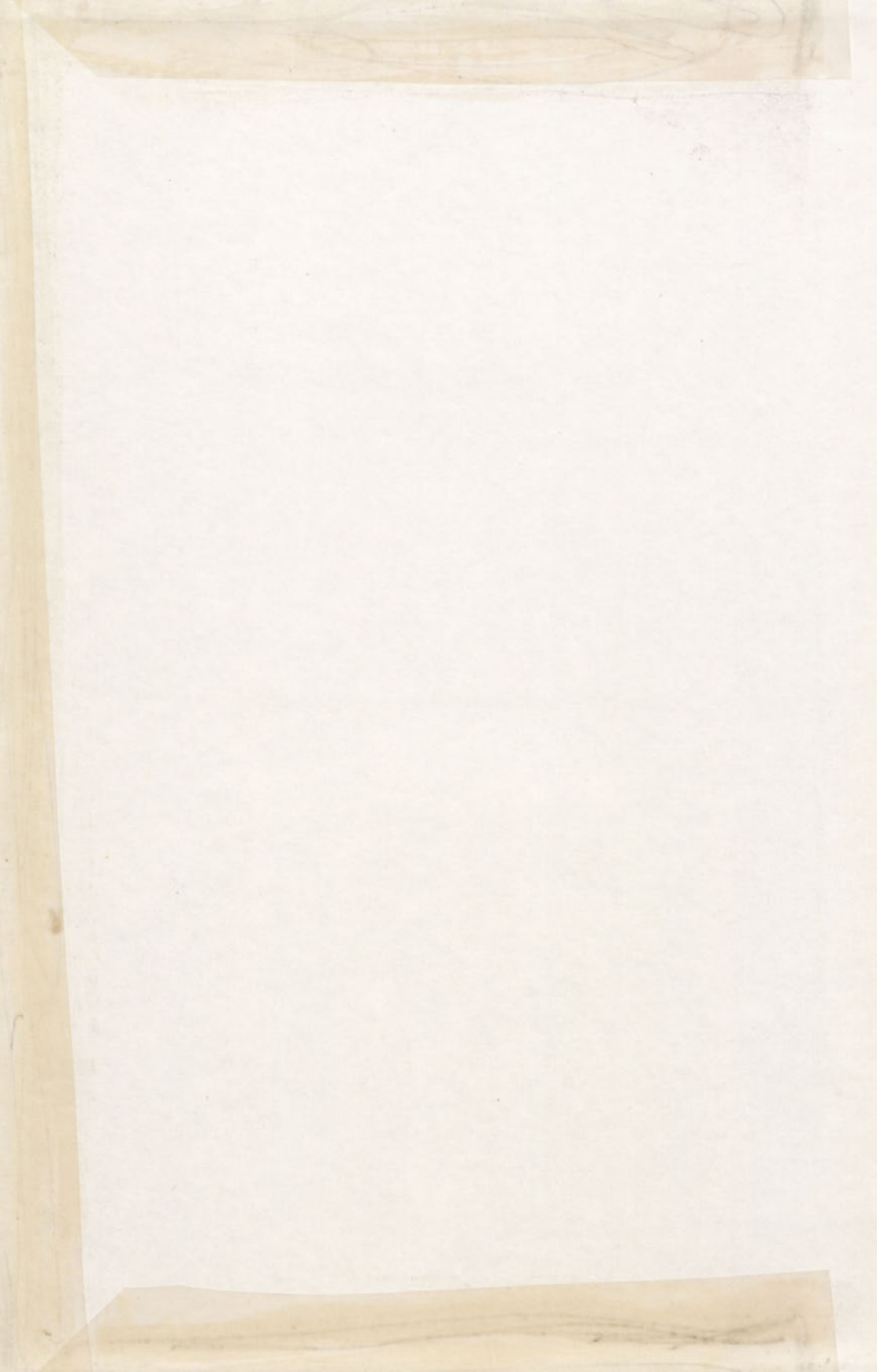
ORMOŽ SKOZI STOLETJA III

Dram

M.

ORMOŽ SKOZI STOLETJA III

ORMOŽ
SKOZI
STOLETJA

D 9776/3

S-22106-N

18. 10. 1988

IZDALA SKUPŠČINA OBČINE ORMOŽ

Za strokovno in znanstveno vsebino prispevkov
odgovarjajo avtorji.

Uredil: Mag. Peter P. KLASINC

Tisk: Černel – Rogina, Radizel
Vezava: Grafički zavod Hrvatske

Izdano v nakladi 2000 izvodov.

ORMOŽ 1988

OB IZDAJI ZBORNICA ORMOŽ SKOZI STOLETJA III.

Poznati in spoznati bogastvo preteklosti pomeni biti sam bogat.

Te resnice se je še kako zavedal odbor za izdajo zbornika Ormož skozi stoletja, ko je ob izidu drugega zbornika predlagal Skupščini občine Ormož, da bi takoj nadaljevali z delom in da bi tretjo izdajo pripravili že v petih letih.

Precej jih je bilo, ki so dvomili v pravilnost in realnost takšne odločitve. Čeprav so včasih boleli očitki, opomini, še bolj pa natolcevanja ali pomenjivi nasmehi, je odbor vztrajal pri svojem delu, na kar smo danes resnično ponosni. Upal bi si trditi, da smo vsi skupaj, posebej pa še avtorji prispevkov, z izdajanjem ormoških zbornikov napravili za čast in ponos tega koščka slovenske zemlje, za dokaz vsega, kar se je dogajalo v preteklosti, na razpotjih časa, mnogo več, kot vsi drugi, sicer res posamični, pa vendar ne tako maloštevilni kričači, ki se oglašajo dan za dnem in le z besedami poskušajo dokazovati svoje rodoljubje in zaslužništvo.

Naj te besede ne izzvenijo preveč samovšečno in tudi ne preveč kritično, opozorijo pa naj vendarle, da se nam preteklosti ni treba bati in sramovati, ker je dovolj bogata, da so na njo mirne vesti lahko ponosni tudi vsi tisti, ki jih obremenjuje naša majhnost.

Vsak človek ima svoj obraz in svoj glas. Tako tudi narod in v narodu vsako desetletje. Nihče nima pravice, da bi se obnašal samozadostno in videl v tem, kar je danes, vse lepote, začetek in konec. Doba, ki se ustavi na poti ter ne zaupa sama v sebe in v svojo kulturno moč, je mrtva, neplodovita doba – peščena pustinja sredi zelenega polja.

Tudi iz tega razloga se v prvih treh izdajah zbornika Ormož skozi stoletja nekoliko bolj vračamo v preteklost.

Še vedno nismo povedali vsega, kar smo nameravali, kajti marsikatero spoznanje, marsikateri dokaz bo moral biti razkrit šele pozneje, v novih izdajah zbornikov. To je tudi odgovor vsem tistim, ki so mogoče pričakovali preveč in absolutno popolnost. Ob takšni zasnovi zbornika to ni mogoče.

Delali smo, kolikor smo pač mogli in zmogli, in trdno sem prepričan, postavili temelj, na katerem ne bo težko graditi našim naslednikom.

Hvala je verjetno preskromna beseda, ki bi jo rad izrekel vsem, ki so na kakršenkoli način sodelovali v pripravah in pri izdaji zbornika Ormož skozi stoletja III. Pa vendar iskrena beseda izrazi največ.

Nismo se mogli obnašati bogato, še manj razsipniško. Cenimo, da so avtorji prispevkov to razumeli in z nami vseeno pristno in ustvarjalno sodelovali. Vsem še enkrat iskrena hvala.

Hvala tudi Skupščini občine Ormož in njenemu izvršnemu svetu za vso moralno in materialno pomoč, prav tako tudi občinski kulturni skupnosti.

Hvala tudi vsem neimenovanim, ki so kakorkoli omogočili izdajo našega zbornika.

Na koncu bi rad izrekel posebno zahvalo še uredniku zbornika magistru Petru Pavlu Klasincu, ravnatelju Pokrajinskega arhiva Maribor, ki nas je s svojim bogatim strokovnim znanjem usmerjal.

V Ormožu, junija 1988

*Predsednik odbora za izdajo
zbornika:*

Tone LUSKOVIC

ORMOŠKO GROBIŠČE

Marjana TOMANIČ—JEVREMOV,
diplomirana arheologinja,
kustodinja za prazgodovinsko in
zgodnj srednjeveško arheologijo

Pokrajinski muzej Ptuj
62250 PTUJ, Muzejski trg 1, YU

ORMOŠKO GROBIŠČE

V sestavku je opisano gradivo, odkrito v ormoškem grobišču. Pri arheoloških izkopavanjih smo leta 1974 odkrili v bližini zdravstvenega doma tudi dvajset žganih grobov, ki pripadajo ormoški bronzastodobni naselbini. Podane so najdbe s primerjavami z drugimi najdišči ter njihova kronološka in kulturna opredelitev.

Marjana TOMANIČ—JEVREMOV,
Custodian for Prehistoric and
Early Medieval Archeology

Pokrajinski muzej Ptuj
62250 PTUJ, Muzejski trg 1, YU

THE PREHISTORIC CEMETERY IN ORMOŽ

The article deals with the finds which were discovered at the prehistoric cemetery in Ormož. In 1974 the discovery of 20 cremation graves was done during the systematic archaeological excavation near Zdravstveni dom (Health centre), all belonging to the bronze age settlement.

The author tries to determine their time of creation and to establish a link between them and analogies from other archaeological sites.

Ptujski pokrajinski muzej hrani dosti gradiva iz arheoloških izkopavanj v Ormožu, ki so potekala v letih 1956–1962, 1966 in 1974–1981. Gradivo iz Ormoža je po svoji značilnosti iz eneolitnega, bronzastega, halštatskega in latenskega obdobja. Pričevalnost tega omogoča boljše spoznanje duhovno in vsakdanje življenje takratnih prebivalcev, urbanizacijo in urejanje naselja, stavbarstvo ter vse drugo, povezano s poselitvijo in življenjem na tem območju. Tako uvršča gradivo prazgodovinski Ormož med najbogatejša in največja naša in srednjeevropska najdišča. Njegovo pomembnost nedvomno izpričuje in dopolnjuje gradivo iz grobišča, odkritega v bližini zdravstvenega doma.

Grobišče smo odkrili povsem naključno aprila leta 1974 pri ogledu terena na parc. št. 814/2–3, 815, 818 in 936/2–4 vse k. o. Ormož, kjer so pričeli graditi individualne hiše. To območje je na arealu ok. 100 metrov zahodno od zemeljskega obrambnega nasipa nekdanje prazgodovinske naselbine in nedaleč sonde VIII, ki jo je dr. B. Perc raziskala leta 1962¹. Le ok. 200 metrov severozahodno je še vidna velika gomila, za katero menijo, da je iz rimskega obdobja². Na njej je postavljena t. i. Brodarjeva vila.

Dela na območju, kjer se je raztezalo grobišče, smo pričeli ob finančni podpori Občinske kulturne skupnosti in Skupščine občine Ormož³ 4.4.1974. Do 17.5.1974 smo raziskali 3.612 m² površine in ugotovili, da je bil ta del poseljen najprej v eneolitnem času in nato šele v latenskem. Pri tem smo odkrili tudi dvajset žganih grobov⁴, ki nedvomno pripadajo ormoški bronzastodobni naselbini.

Grobne jame so bile na tem pokopališču le 20–30 cm pod sedanjó površino, vkopane v

rumeno ilovico in niso bile z ničimer obložene. Po vsej verjetnosti je bilo zemljišče v času pokopa višje od sedanjega, saj sicer ne bi mogli pokopati velikih žar, ne da bi te molele nad obstoječo površino. Da so k nižanju nekdanjega nivoja pripomogli še poznejši obdelovalni in drugi posegi pri urejanju tukajšnjih vrtov in sadovnjakov, pričajo štirje uničeni in dva zelo poškodovana grobova.

Sežiganje umrlih so najverjetneje tukaj, kot drugod, opravljali na posebnem prostoru — ustrini. Po sežigu so dele grmade, pepel s posameznimi kostmi, drobce staljenega in poškodovanega bronu ali železa dali na dno prej skopane grobne jame. Na to so položili žaro z ostanki sežganega ali pa samo ostanke sežganega. V žarah so na sežgane kosti umrlega položali še keramične in kovinske pridatke. Kovinski — iz bronu in železa — so bili v glavnem poškodovani od ognja, ko so umrle sežigali. Med njimi so tudi taki, ki so bili nasilno zlomljeni že pred sežigom. Kovinski predmeti nasploh so deli nože, nakita ali opreme, ki so jih nekoč nosili pri obhajanju raznih slovesnosti. Medtem ko so bili kovinski pridatki le v žarah, so bili keramični, v katere so najverjetneje dajali hrano za popotnico v onostranstvo, večkrat položeni v grobno jamo ob žari.

Dele posod smo našli tudi v prsti, s katero so bile zasipane grobne jame. Po vsej verjetnosti so bili ti od posod za pojedino ob odprtem grobu, ki so jo imeli v spomin na umrlega. Po opravljenem obredu so jih najverjetneje razbili in ostanke teh pri zasipavanju skupaj z zemljo nametali v grobno jamo.

Za pokopavanje sežganega pokojnika so uporabljali velike, srednje in male žare ter druge oblike posod. Velike žare smo našli v grobovih 1, 13 in 14, srednje v grobovih 6 in 9, male pa v grobovih 3 in 4. V grobovih 7 in 10 so kot žaro uporabili vrč, v grobovih 2 in 5 pa latvico. Ugotovili smo, da je bila žara v grobu 7 pokrita z latvico (sl. 1). Po vsej verjetnosti je bila žara pokrita tudi v grobovih 10 in 14. V grobu 10 so bile kosti v žari pokrite z narobe obrnjeno latvico, v grobu 14 pa je bil pri vrhu žare narobe obrnjen dvoročnat vrč.

Slika 1: Žgan grob 7. Žara je pokrita z latvico.

Kosti sežganega, ki so jih brez žar polagali v grobno jamo, smo odkrili v grobovih 15, 16, 18, 19 in 20. Pri grobu 16 je bila grobna jama pokrita z oblicami. Ali so bile pokrite tudi druge grobne jame, se ni dalo ugotoviti zaradi plitvih in v večini primerov prej poškodovanih grobnih jam.

Sodeč po odkritih grobovih, je bilo ormoško pokopališče izredno pomembno in bogato.

Najdbe v grobovih:

V grobu 1 je bila velika bikonična žara z ravnim dnom in navzven zavihanim facetiranim ustjem. Na ramenu ima enakomerno razporejene štiri manjše vertikalno perforirane jezičaste izrastke in široko horizontalno kaneluro, pod največjim obodom pa aplicirano plastično rebro z odtisi prstov, prekinjeno s štirimi horizontalnimi jezičastimi izrastki (T. 1:1). V žari so bile sežgane kosti, na katere so bili položeni naslednji pridatki: vrč, ornamentiran na ramenu in obodu z vrvičastim ornamentom, ki je prekinjen ob ročaju (T. 3:1); skodelica, ornamentirana na ustju in ramenu z dvema horizontalnima linijama kositrnih lističev, nad največjim obodom pa z vrsto okroglih apliciranih plastičnih bunčic, ki so prekinjene ob ročaju (T. 2:4); latvica z uvihanim ustjem in facetiranim ramenom ter horizontalnim jezičastim izrastkom pod največjim obodom (T.2:1); latvica z gostimi navpičnimi žlebiči na ustju in plastičnim jezičastim perforiranim izrastkom na obodu, ornamentirana na notranji površini z vrezanim ornamentom (T. 2:3); latvica s poudarjenim ravnim dnom (T.2:2); dva fragmentirana svitka bronaste fibule očalarke (T.2:6); svitek bronaste fibule očalarke z lokom osmice in zanko za iglo ter 32 kosov bronaste žice od svitka fibule očalarke (T.2:8); bronasti masivni sedlasti nanožnici, ornamentirani na zunanji strani z graviranim ornamentom (T.1:2); 45 kosov bronaste svitkaste zapestnice (T.2:5); fragment ostenja lonca, ornamentiran z gladkim plastičnim rebrom in okroglima izboklinama (T.2:7); fragment latvice (T.3:2) in dva manjša kosa železa, poškodovana od ognja (T.1:3).

V grobu 2 je bila latvica z železnim obročem pravokotnega preseka ob ustju, zapolnjena s sežganimi kostmi (T.3:3).

V grobu 3, ki je bil na vrhu poškodovan, je bila manjša žara, ornamentirana na ramenu in obodu z vrezanim ornamentom, prekinjenim z jezičastim izrastkom (T.4:1). V žari so bile sežgane kosti. Ob njej je bila položena amfora (T.4:2).

V grobu 4 je bila manjša žara z vboklim, nekoliko odebeljenim dnom (T.4:3). V njej so bile sežgane kosti, na katere je bila položena latvica s horizontalnim jezičastim izrastkom na največjem obodu (T.4:4). V latvici so bili kovinski pridatki: masivna, od ognja poškodovana bronasta sedlasta nanožnica, ornamentirana po zunanji površini (T.5:3); kos masivne, od ognja poškodovane bronaste nanožnice, ornamentirane po zunanji površini (T.5:5); masivna, od ognja poškodovana bronasta sklenjena zapestnica, ornamentirana po zunanji površini (T.5:7); od ognja poškodovana bronasta zapestnica s presegajočima stanjšanimi koncema, ornamentirana s tremi snopi lomljenih graviranih linij (T.5:4); del svitka velike bronaste fibule očalarke (T.4:6); pet fragmentiranih obročkov, verjetno od svitka bronaste fibule očalarke, in del bronastega obročka (T.5:6); 11 kosov in 15 fragmentov salteleonov, spletenih iz bronaste žice (T.5:10); bronast obroček in osem manjših kosov drugega obročka (T.5:2). Ob žari sta bili v grobno jamo položeni: latvica (T.4:5) in ročnata latvica s sledovi črnega premaza na površinah, ornamentirana pod

ustjem z vrezanim ornamentom, v katerem so sledovi bele inkrustacije (T.5:1). Med sežganimi kostmi in pepelom ter žganino so bili v grobni jami še posamezni fragmenti bronca: dva manjša, od ognja poškodovana fragmenta bronaste žice, verjetno od fibule očalarke (T.5:8), in dve kapljici v ognju zlitega bronca (T.5:9).

V grobu 5 je bila latvica z omfalosom na dnu in kratkim horizontalnim jezičastim izrastkom pod obodom. Na spodnjem delu so enakomerno razvrščene štiri manjše okrogle vdolbine (T.6:5). V njej so bile sežgane kosti. Ob njej so bile v grobno jamo položene: latvica s horizontalnim perforiranim ušescem na obodu (T.6:2); latvica s horizontalnim jezičastim izrastkom na obodu (T.6:1); latvica s poševnimi kanelurami na ustju in apliciranim horizontalnim jezičastim izrastkom pod obodom (T.6:6); vrč, ornamentiran na ramenu s tremi plitvimi horizontalnimi in navpičnimi kanelurami na obodu (T.6:3), in bikonično vretence (T.6:4).

V grobu 6 (sl. 2) je bila srednje velika žara, ornamentirana na ramenu in obodu z vrvičastim ornamentom. Na ramenu ima aplicirane štiri manjše jezičaste izrastke (T.7:2). V žari so bile sežgane kosti, na njih pa dvoročnat vrč, ornamentiran s plastičnimi okroglimi buncicami na največjem obodu (T.7:3). Ob žari je bila v grobno jamo položena latvica z omfalosom na dnu (T.7:1).

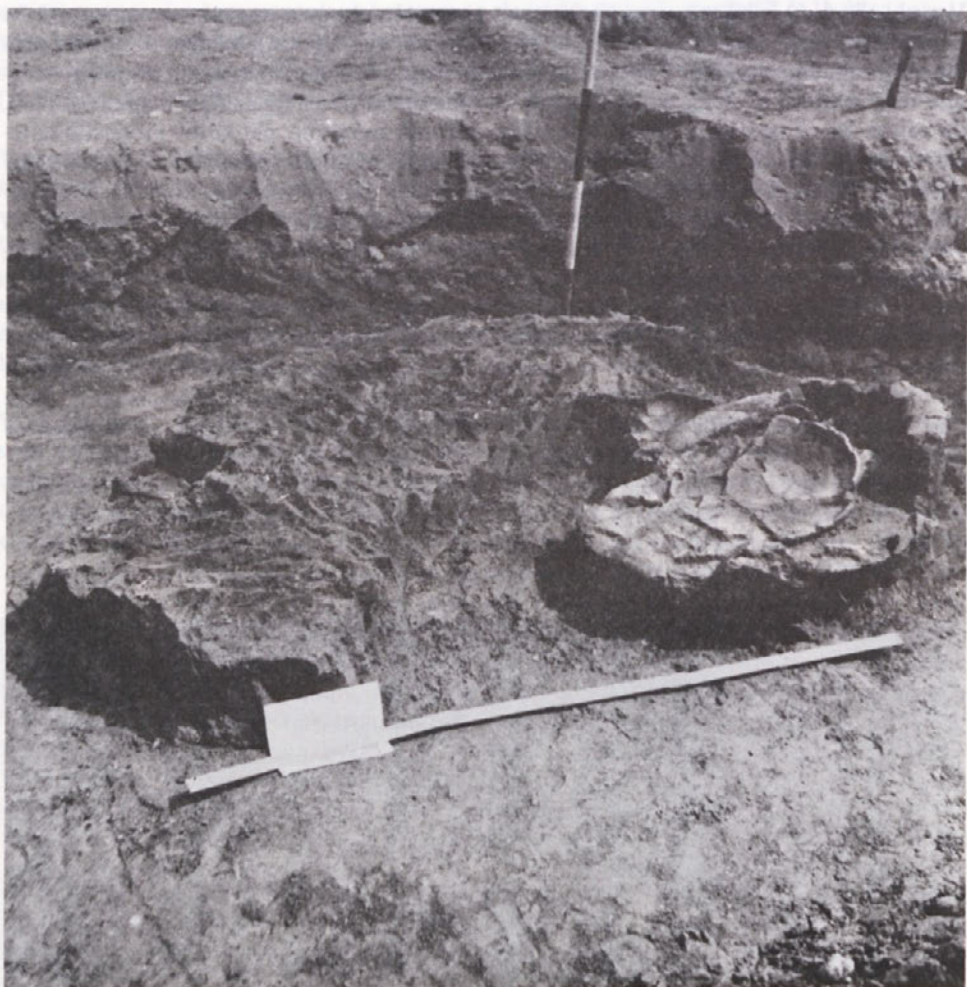

Slika 2: Žara iz groba 6.

V grobu 7 (sl. 1) je bil vrč, ornamentiran na ramenu in obodu z vrezanim ornamentom, ki je prekinjen ob ročaju (T.8:5). Vrč je bil pokrit z latvico (T.8:4). V njem so bile sežgane kosti in naslednji pridatki: miniaturni lonček, ornamentiran na ramenu in obodu z vrezanim ornamentom (T.8:2), od ognja poškodovana velika fibula očalarke z majhno osmico, na katero so od ognja prilepljeni trije svitki železnih zapestnic, pet kosov bronastih salteleonov, šest bronastih obročkov, dva kosa bronastih ploščatih obročkov V preseka, del svitka druge fibule očalarke, dva kosa bronaste žice in del bronaste igle (T. 9:1). V žari so bili še: masivna bronasta sklenjena zapestnica, ornamentirana z graviranim ornamentom po zunanji površini (T. 9:5); pet kosov, verjetno deli dveh bronastih masivnih nanožnic, ornamentiranih na zunanji površini z graviranim ornamentom (T.11:2); dve zlati perli in polna zlata kroglica (T.12:3); poškodovana perla svitkaste oblike in dva kosa stekla modre barve (T.12:4); cel in dva fragmentirana bronasta obročka (T.12:1); 38 kosov in 97 fragmentov salteleonov, izdelanih iz bronaste žice trikotnega preseka (T.10:1); del svitka bronaste fibule očalarke, na katerega sta od ognja prilepljena dva kosa salteleonov, štirje kosi bronastih obročkov in kos bronaste taline (T.9:4); 154 celih in 58 fragmentov bronastih obročkov ter 32 kosov bronastih žic, zviti in deformiranih od ognja (T.13); kos bronaste žice, ki se na enem koncu zoži in konča v zanko (T.9:3); 16 kosov bronastih ploščatih obročkov V preseka (T.12:10); 12 kosov svitkov, verjetno iste fibule očalarke (T.12:6); trije fragmenti svitkov fibul očalark ter devet kosov bronastih žic, verjetno različnih fibul očalark (T.12:8); kos bronastega obročka, na katerem so od ognja prilepljeni: dva cela in zlomljen obroček ter skledičast gumb (T.12:2); trije kosi bronastega noža in kos bronaste pločevine (T.12:11); štirje kosi in trn bronastega noža, zvitega in deformiranega v ognju (T.11:3); 14 skledičastih bronastih gumbov (T.8:7); trije kosi ploščate bronaste zapestnice s tremi tankimi horizontalnimi rebri na zunanji površini, deformirani v ognju (T.12:7); 15 kosov svitkaste bronaste zapestnice, ornamentirane na zunanji, nekateri kosi pa tudi na notranji površini z graviranim ornamentom (T. 12:5); poškodovana dvojnokrižna pasna spona, ornamentirana ob robovih z iztolčenimi pikicami (T. 9:2); bronasta, na obeh koncih priostrena igla (T.12:9); na 19 kosov razlomljena železna svitkasta zapestnica (T. 9:6); 99 kapljic v ognju zlitega bronu ter trije večji kosi popolnoma od ognja deformiranega bronu (T. 10:2); železen torkvez, na katerem so vidni sledovi tkanine (T. 11:1) in 21 kosov od ognja deformiranih bronastih žic (T. 8:8). V grobno jamo so bile položene še: vaza s prstasto nogo (T. 8:1); miniaturni lonček, ornamentiran na ramenu in obodu z vrezanim ornamentom (T. 8:3), ter tri bikonična vretenca (T. 8:6). Med žganino in pepelom so bili razen nekaj kosov bronastih salteleonov, bronastih žic in kapljic bronu še trije kosi bronu popolnoma deformirani v ognju (T. 8:10) in dva manjša kosa železne žice (T. 8:9).

V grobu 9 (sl. 3) je bila srednje velika žara z vrezanim znakom na ramenu (T. 14:1). V njej so bile sežgane kosti, na njih pa: latvica s širokimi poševnimi kanelurami na ustju (T. 15:1); latvici s horizontalnim jezičastim izrastkom na obodu in sledovi črnega premaza na površinah (T. 14:5, 15:2); od ognja poškodovana bronasta plavutasta sekira (T. 14:4) in bronasta sulična ost (T. 15:3). V grobno jamo so bile položene še: latvica s horizontalnim jezičastim izrastkom na obodu in sledovi črnega premaza na obeh površinah (T. 14:2); latvica s horizontalnim jezičastim izrastkom in sledovi črnega premaza na notranji površini (T. 14:3). Med pepelom in žganino smo našli fragment ustja, ostenja in dna loncev (T. 14:6).

V grobu 10 (sl. 4) je bil vrč, na ramenu ornamentiran s tremi plitvimi horizontalnimi in navpičnimi plitvimi kanelurami na obodu (T. 15:4). V njem so bile dve latvici (T. 16:1.

Slika 3: Žara in pridatki v grobu 9.

17:1) in sežgane kosti, pokrite z narobe obrnjeno latvico. Ena latvica je na notranji površini, na katero je nanesen črn premaz, ornamentirana z vrezanim ornamentom (T. 17:1). V grobno jamo so bili položeni še: latvica s facetiranim ramenom, ornamentirana na notranji površini z vrezanim ornamentom (T. 16:2); latvica s horizontalnim zejičastim izrastkom na obodu in gostimi navpičnimi žlebiči na ustju (T. 15:6); fragment ostenja lonca, ornamentirana s plastičnim horizontalnim rebrom z odtisi (T. 15:5), in fragment ostenja posode.

V grobu 13 smo odkrili le spodnji del velike žare (T. 17:2), v kateri so bile posamezne sežgane kosti in del bronastega obročka (T. 17:3).

V grobu 16 (sl. 6) sta bila okoli 10 cm široka in 10 cm dolga.

Grob 18 in 19 sta bila brez priložnosti.

V grobu 20 so bile na sežganih kosteh najdeni jezičasti izrastki na ramenu ter štirimi jezičastimi izrastki pod največjim obo-
dom (T. 22:6) in urja lon-
ca.

Kot vidimo, so bili v grobovih 3, 5, 13 in 14 pa tudi kovinski predmeti, v grobovih 1, 2 in 7 pa so bili najdeni, pa tudi izdelki iz kosti. Če upoštevamo, da so bili tudi pokopani v grobovih 1, 2 in 7 pa tudi izdelki iz kosti. Če upoštevamo, da so bili tudi pokopani v grobovih 1, 2 in 7 pa tudi izdelki iz kosti. Če upoštevamo, da so bili tudi pokopani v grobovih 1, 2 in 7 pa tudi izdelki iz kosti.

Slika 4

Žgan grob 10 s pridatki.

V grobu 14 je bila velika bikonična žara s tremi horizontalnimi kaneluarmi in štirimi navpičnimi jezičastimi izrastki na ramenu ter štirimi jezičastimi izrastki pod največjim obo-
dom (T. 18:3). V žari, ki je bila verjetno pokrita z dvoročajnim vrčem (T. 20:7), so bile sežgane kosti in še: poškodovana bronasta polmesečna britev (T. 20:2); del bronastega noža (T. 20:1); poškodovana bronasta okrasna igla (T. 20:6); v ognju poškodovan kos bronca (T. 20:5); skodelici, ornamentirani od ustja do največjega oboda z apliciranimi kositrnimi lističi (T. 18: 1,2); latvica s poševnimi kanelurami na ustju (T. 20:4); latvica z gostimi navpičnimi žlebovi na ustju in horizontalnim, vertikalno prevrtanim izrastkom, ornamentirana na notranji površini, kjer so še sledovi črnega premaza z vrezanim ornamentom peterokrake tritračne zveze (T. 19:1); bikonična skodelica, ornamentirana po celi zunanji površini, ročaju in notranji strani ustja z apliciranimi kositrnimi lističi (T. 20:3); dvoročnat vrč, ornamentiran na vratu, ramenu, največjem obodu, trakastih ročajih in na notranji strani ustja z apliciranimi kositrnimi lističi (T. 19:2).

V grobu 15 (sl. 5) sta bili na sežgane kosti položeni amfora, ornamentirana na vratu, ramenu in največjem obodu z vrezanim ornamentom (T. 21:3), in latvica (T.21:2).

Slika 5
Pridatki v grobu 15.

Slika 6
Žgan grob 16.

V grobu 16 (sl. 6) je bila ob sežganih kosteh latvica s širokimi poševnimi žlebiči na ustju (T. 21:1).

Grobova 18 in 19 sta bila brez pridatkov. V grobno jamo so bile položene le sežgane kosti.

V grobu 20 so bile na sežgane kosti položene štiri latvice z omfalosom na dnu in horizontalnim jezičastim izrastkom na obodu (T. 22:1–4). V grobni jami je bil še fragment dna latvice (T. 22:6) in ustja lonca (T. 22:5).

Kot vidimo, so bili v grobovih 3, 5, 6, 10, 15, 16 in 20 le keramični, v grobovih 1, 2, 4, 7, 9, 13 in 14 pa tudi kovinski pridatki (risba). V grobovih 4, 9, 13 in 14 so bili le izdelki iz brona, v grobovih 1, 2 in 7 pa tudi izdelki iz železa, v slednjem, ki je po pridatkih tudi zdaleč najbogatejši, pa tudi izdelki iz stekla in zlata. Sodeč po tem, koliko in kakšni pridatki so bili dani pokojniku v grob, bi lahko govorili o socialnem staležu in spolu sežganega pokojnika. Če upoštevamo dejstvo, da so za moške grobove značilni igle, britve, noži ter orožje, za ženske pa fibule, okraši iz spiralne žice, simbolični material⁵ in vretenca⁶, lahko grobove 9 in 14 pripišemo moški, grobove 1, 4, 5 in 7 pa ženski osebi, kolikor ni slednji dvojini.

Vsa najdena keramika je bila skrbno izdelana in dobro žgana od rumeno sive do črne barve. Izdelana je iz gline, kateri je v desetih primerih primešan droben pesek, v 25 pesek in sljuda, v 19 pesek in zdrobljena keramika, v 13 pa pesek, zdrobljena keramika in sljuda. V grobovih smo našli 32 latvic, ki jih po obliki razdelimo na polkrožne, konične in ročnate, sedem vrčev, sedem žar, dve amfori, štiri skodelice, dva miniatura lončka, štiri vretenca ter osem fragmentov posod, pretežno loncev.⁷

Konične latvice z uvahanim robom (T. 2:2, 4:5, 6:5, 14:2, 16:1, 21:2, 22:1) so po njihovi razširjenosti in dolgotrajni uporabi⁸ za kronologijo nepomembne. Latvice s facitiranim ramenom (T. 2:1, 16:2) najdemo v grobovih in naselbinah mlajše kulture žarnih grobišč⁹ in v najdiščih iz poznejšega časa¹⁰. Latvice z nazlebljenim ustjem imajo navpične kratke in goste (T. 2:3, 15:6, 19:1) ali poševne in širše žlebiče (T. 6:6, 15:1, 20:4, 21:1). Zanje najdemo primerjave v Ha B in v Ha A₁ horizontu¹¹.

Polkrožne latvice z ravno odrezanim, ali nekoliko navznoter zavahanim ustjem ter omfalosom na dnu (T. 3:3, 4:4, 6:1–2, 7:1, 8:4, 14:3, 5, 15:2, 17:1, 22:2) so značilne in pogoste najdbe v grobovih in naselbinah ruske skupine¹². Zanje so značilne tudi ročnata latvica¹³ (T. 5:1) in skodelica¹⁴ (T. 2:4, 20:3). Slednjo, katero uvršča H. Müller–Karpe med tipične predstavnike Ha B₂ horizonta¹⁵, najdemo tudi v gomili na Hardeku¹⁶. V ruski skupini najdemo redkeje primerjave za skodelico¹⁷ (T. 18:1–2) in redkeje za latvico¹⁸ (T. 3:3) z rahlo klekastim obodom, ki ima ob ustju železen obroč. To obliko poznamo iz drugih najdišč, ki sodijo v poznejši čas¹⁹. Ali je bil obroč namerno pritrdjen ob ustje ali pa je pripadal nekemu drugemu predmetu, ki je bil dan v žaro, lahko le uganemo, saj je bil grob zaradi plitvega vkopa poškodovan.

Druga najpogostejša keramična oblika posod v ormoškem grobišču so vrči. Tudi ti so ena izmed glavnih lokalnih značilnosti keramičnih izdelkov v najdiščih Podravja. Območje njihove razširjenosti sega predvsem proti jugovzhodu, kar bi lahko govorilo za njihovo tamkajšnjo tipološko poreklo²⁰. Vrčem (T. 8:5, 3:1) najdemo analogije v ruski skupini²¹, slednjemu, katere uvršča H. Müller–Karpe med tipične predstavnike Ha B₂ hori-

zonta²², pa še v skupini Dalj²³, v Transdanubiji²⁴ in v skupini Stillfride²⁵ v Avstriji. V horizontu Ha B ruske skupine²⁶ najdemo primerjave za vrča z navpično nazlebljenim obodom (Z. 6:3, 15:4). Take, s posevno nazlebljenim obodom uvršča H. Müller–Karpe med tipične predstavnike Ha B₃ horizonta²⁷. V tem obdobju se v ruski skupini pojavljajo dvoročnati vrči²⁸, ki najverjetneje nadaljujejo tradicijo vrčev z enim ročajem. V Ormožu smo jih odkrili v grobovih 6 (T. 7:3) in 14 (20:7, 19:2). Po obliki najdemo za prvega primerjave v Mariboru in Dalju²⁹, za druge pa v Mariboru, Sp. Radvanju³⁰, Dalju³¹, Transdanubiji³² in celo v Donji Dolini, kjer so znani že v fazi II a in so tipični za fazo II b³³.

Odkrite žare so po obliki bikonične in značilne za žarnogrobiščno keramiko Podravja. Ločimo jih po velikosti, obliki vratu, obodu, dnu ter ornamentu. Velika žara (T. 1:1) je na prehodu ramena v vrat ornamentirana s horizontalno kaneluro in štirimi jezičastimi prevrtanimi izrastki, na spodnjem delu trupa pa s plastičnim rebrom z odtisi, ki je prekinjeno s štirimi horizontalnimi jezičastimi držaji, torej z okrasom, ki je po H. Müller–Karpeju posebnost ruske skupine, pogost pa je tudi v Ljubljani in Novem mestu³⁴. Na notranji strani ima facetirano ustje. Ornamentiranje ustja s facetiranjem je bilo pogosto v Donji Dolini že v fazi I a, ohranilo pa se je vse do Ha C obdobja³⁵. Zanj najdemo primerjave v ruski³⁶ in daljski skupini³⁷, redkeje v ljubljanskem in novomeškem grobišču³⁸. Tudi velika žara (T. 18:3) je ornamentirana z okrasom, ki je pogost na velikih žarah v Podravju³⁹. Zanj najdemo primerjave v najdiščih ruske skupine⁴⁰, v skupini Dalj⁴¹ in na ljubljanskem grobišču⁴². Mali žari (T. 4:3) najdemo primerjave v Podravju^{42a}, v Dobovi⁴³, na ljubljanskem grobišču⁴⁴ in v Vačah⁴⁵, srednje veliki žari (T. 14:1) pa v Dobovi⁴⁶ in v najdiščih Podravja⁴⁷. Širše primerjave za srednje veliko žaro (T. 7:2) najdemo v Podravju⁴⁸, v ljubljanski skupini⁴⁹, v skupini Dalj⁵⁰ in v Transdanubiji⁵¹.

Ornament na keramiki je izdelan v linearni, plastični in slikoviti tehniki. V linearni tehniki je izdelan psevdovrvičast in vrezan ornament. S psevdovrvičastim ornamentom sta ornamentirana žara (T. 7:2) in vrč (T. 3:1). Take motive najdemo pogosto na keramiki v Podravju. Za izdelovanje takega ornamenta je bil v ormoški naselbini odkrit tovrsten pripomoček – orodje. Tak način okraševanja je v Ha C obdobju polagoma izginil⁵². Ornament na vrču (T. 3:1) je kombiniran še z vrezanim ornamentom. V tej linearni tehniki so izdelani razni motivi: viseči šrafirani trikotniki (T. 8:5), enojna cik–cak linija, kombinirana s horizontalnimi linijami (T. 5:1), s snopi navpičnih vrezov (T. 8:2), in dvojna cik–cak linija, kombinirana s tremi vodoravnimi linijami (T. 8:3) ali z dvema vodoravnima in tremi navpičnimi linijami (T. 4:1, 21–3).

Torej gre za tipične žarnogrobiščne motive, ki so pogosti prav v najdiščih Podravja in so značilni za celo Ha B obdobje⁵³. V istih tehniki je izveden tudi ornament na notranji strani latvic. Enak motiv, kot je na latvici (T. 27:1), najdemo na latvici iz žarnogrobiščne naselbine na Ptujskem gradu⁵⁴. V latvici iz Dalja⁵⁵ najdemo podoben motiv, kot je na latvici iz groba 1 (T. 2:3). Za motiv v latvicah (T. 16:2, 19:1) najdemo primerjave že na bronastodobnih iglah z žebličasto glavico iz Turnišča⁵⁶ in iz okolice Vinkovcev⁵⁷. Ornamentiranje notranjih površin posod doslej ni bilo znano na grobiščni keramiki ruske skupine.

V plastični tehniki je izdelan ornament na enoročnatih vrčih (T. 6:3, 15:4). Tudi ta način ornamentiranja je značilen za kulturo žarnih grobišč. Poznamo ga v najdiščih Podravja⁵⁸, Dobovi⁵⁹, Podonavju⁶⁰, Donji Dolini⁶¹ in v skupini Stillfried⁶². V Sloveniji se prek grobišča v Ljubljani⁶³ nadaljuje še v mlajši čas, kjer je bil v uporabi še na začetku Ha

D horizonta⁶⁴. V tej tehniki so izdelani žlebovi na ustju latvic (T. 2:3, 6:6, 15:1,6, 19:1, 20:4, 21:1), vdolbine na latvici (T.6:5), horizontalne kanelure (T. 1:1, 4:3, 8:1, 18:3), aplicirane ploske okrogle bunčice (T. 2:4, 7:3) in gladka rebra (T. 2:7, 14:6) ali rebra z odtisi (T. 1:1, 15:5). Plastična rebra so pogost ornament v Podravju. V ormoški naselbini smo odkrili za izdelovanje odtisov na rebrih glinasto ploščico ovalne oblike z "žagasto" narezanimi robovi. Ornamentiranje s ploskimi okroglimi bunčicami je v Podravju dokaj neznano⁶⁵, izjemno pa je tudi v Podonavju⁶⁶ in Pomoravju⁶⁷. V Sloveniji ga najdemo še v Dobovi⁶⁸, Ljubljani⁶⁹ in na nekaterih najdiščih, kjer so ga uporabljali še v Ha D obdobju⁷⁰.

V slikoviti tehniki je izdelan okras s kositrnimi lističi⁷¹, s katerimi so bili izdelani žarnogrobiščni motivi (T. 2:4, 20:3, 19:2, 18:1–2). Okraševanje posod s kositrnimi lističi je bilo doslej v ruški skupini neznano. Ta način okraševanja je znan v Franciji, Švici, južni Nemčiji, Avstriji, srednji in severni Italiji, Istri, Sloveniji, na panonskem področju, in to v Ha B in Ha C obdobju. Švedski arheolog B. Stjernquist meni, da so keramiko, okrašeno z metalnimi aplikacijami, uporabljali predvsem v ritualne in pogrebne namene⁷². V Sloveniji je ta način okraševanja znan v Ha C obdobju v najdiščih Podravja⁷³, v dolenskih najdiščih⁷⁴, na Gorenjskem iz Kranja⁷⁵ in v svetolucijski skupini⁷⁶. Na Hrvaškem je znan na materialu iz gomile v Martijancih in Dalju⁷⁷. Morda bi k tej tehniki okraševanja lahko pristeli tudi črn premaz na nekaterih latvicah na notranji (T. 3:3, 14:3, 17:1, 19:1) ali na obeh površinah (T. 14:2,5, 15:2), kot ga poznamo v Ljubljani⁷⁸.

Kovinski pridatki iz ormoškega grobišča so dokaj številni, kar ni pogost pojav v grobovih Podravja. Novost na tem grobišču predstavlja vsekakor uporaba železa, iz katerega je pretežno izdelan nakit. Razen v žganem grobu na Poštelu⁷⁹ je bila njegova uporaba v Podravju v tem času neznana⁸⁰. V grobovih ruške skupine prvič najdemo tudi steklo in zlato ter nekatere izdelke iz brona, kot je dvojnokrižna pasna spona. Po njihovi uporabi lahko kovinske pridatke razdelimo na take, ki imajo ali okrasno, okrasno in praktično ali izključno praktično uporabo.

Okrasno praktično uporabo so imele nedvomno bronaste fibule očalarke. V Ormožu smo jih odkrili v grobovih 1 (T. 2:6,8), 4 (T.4:6, 5:6,8) in 7 (T. 9:1,4, 12:6,8). Fibule očalarke najdemo pogosto v grobovih ruške skupine⁸¹, v Dobovi⁸² in v grobovih ljubljanske skupine horizonta Lj I in II. Na ljubljanskem grobišču so prav velike fibule očalarke značilne za ženske grobove horizonta Lj I⁸³. Na Ormoškem grobišču prevladujejo velike fibule očalarke z malo osmico (T. 2:8, 4:6, 9:1, 12–6), kakršne najdemo na Hrvaškem v depojih Matijeveči, Gajina Pečina pri Drežniku in Šarenggradu, kjer so skupaj s trakokimerijsko konjsko opremo. K. Vinski–Gasparini jih opredeljuje kot tipičnega predstavnika faze V⁸⁴. V Avstriji jih najdemo v depojih skupine Stillfried⁸⁵.

Prav v depoju v Šarenggradu⁸⁶ in Adašavcih⁸⁷ najdemo primerjave za sedlaste nanožnice (T.1:2, 5:3,5, 11:2). Na Madžarskem jih najdemo v depoju Celldömölk, ki sodi v horizont Ha B₂, v Avstriji pa v grobovih Linz–St. Peter⁸⁹.

Z istim motivom kot nanožnice so ornamentirane masivne bronaste sklenjene zapestnice (T.5:7, 9:5). Po okrasu prečnih in poševnih črtic so še globoko zasidrane v okrasnem krogu kulture žarnih grobišč. V Podravju jih poznamo le iz Maribora in Pošte⁹⁰. Znale so tudi iz ljubljanskega grobišča, Sadeža pri Črnomlju v grobovih horizonta Lj. I, II b in III a⁹¹, na Hrvaškem pa iz depojev Cigelnik in Šarengrad faze V⁹².

V grobu štiri je bila bronasta zapestnica (T. 5:4) z zaobljenimi, presegajočimi konci, kakršne najdemo v Pobrežju v grobovih Ha B₁ in B₂ horizonta⁹³. Za trakasto zapestnico s tremi rebri iz groba sedem (T. 12:7) najdemo primerjave na ljubljanskem grobišču, v grobovih stopnje Lj II b in III b⁹⁴. Za svitkaste zapestnice, izdelane iz bronaste žice trikotnega preseka (T. 2:5, 12:5), pa v Podravju, kjer se pojavljajo v mlajših grobovih. H. Müller-Karpe in S. Gabrovec jih uvrščata med tipične predstavnike Ha B₃ horizonta⁹⁵. Med svitkaste zapestnice sodijo tudi železne zapestnice (T. 9:6, 9:1). Zanj najdemo primerjave na ljubljanskem grobišču⁹⁶ in v Novem mestu⁹⁷. V najdiščih Podravja jim ne najdemo nobenih primerjav. Zapestnice iz Poštele so sicer izdelane iz železa, vendar so drugačne oblike⁹⁸.

Iz železa je izdelan tudi torkvez (T. 11:1). Zanj najdemo primerjave na ljubljanskem grobišču⁹⁹ in v gomilnem grobišču v Lengu¹⁰⁰. Med torkveze spadajo verjetno deli zvitihi bronastih žic, na katere so bili nanizani manjši bronasti obročki (T. 13). Take najdemo v Dobovi¹⁰¹ in v Avstriji v skupini Linz–St. Peter¹⁰².

Med okras vratu lahko prištejemo tudi stekleno in zlato perli ter salteleone (T. 5:10, 10:1, 9:4). Salteleone najdemo v ruški¹⁰³ in ljubljanski¹⁰⁴ skupini ter v Dobovi¹⁰⁵. Za stekleno perlo svitkaste oblike (T. 12:4) v ruški skupini ne najdemo nobenih primerjav, ampak v Dobovi¹⁰⁶, v novomeškem in ljubljanskem grobišču¹⁰⁷. Razen stekla je bila doslej v ruški skupini neznana tudi uporaba zlata. Zlatim perlam (T. 12:3) najdemo po obliki primerjave v Popincih, ki pa datirajo v zgodnjo bronasto dobo¹⁰⁸. Zlat obroček iz Hardeka, ki ga omenja Ferk¹⁰⁹, kot tudi izdelki iz drugih najdišč v Sloveniji pripadajo starejši železni dobi¹¹⁰. Zlato iz Ormoža je za sedaj tudi najstarejše odkrito zlato v Sloveniji. Dobili so ga verjetno iz reke Drave, na kar nas opozarja tudi neobdelana kroglica zlata iz istega groba.

Med predmete, verjetno okrasnega značaja, lahko prištejemo tudi narebrene obročke z nazaj zavrtimi stanjšanimi konci (T. 12:10). Votlim bronastim paličicam iz Pobrežja¹¹¹, Ljubljane¹¹² in Sadeža pri Črnomlju¹¹³ pripisujejo kultni pomen¹¹⁴. V grobu sedem je bilo tudi šestnajst bronastih gumbov skledičaste oblike (Z. 8:7). Gumbi so nasploh redek grobni pridelek. Najdemo jih v grobovih ruške¹¹⁵ in ljubljanske skupine¹¹⁶ in v Dobovi¹¹⁷.

Uporabno oziroma okrasno funkcijo je imela tudi dvojnokrižna pasna spona (T. 9:2), ki je ornamentirana v tipični ornamentiki kulture žarnih grobišč. Ruška skupina doslej takšnih izdelkov ni poznala. Primerjave ji najdemo v Dobovi¹¹⁷, Novem mestu¹¹⁸, Ostrožniku in Slepšku pri Mokronogu¹¹⁹, predvsem pa v ljubljanskem grobišču, kjer so tipičen predstavnik moških grobov horizonta Lj. I b¹²⁰. V Podravju jo poznamo iz gomilnega grobišča v Legnu¹²¹.

K predmetom s praktično funkcijo prištevamo bronasto britev iz groba 14 (T. 20:2). Britve so pogoste v grobovih ruške skupine, in to od najmlajših do najstarejših variant¹²². Mlajše variante, med katere lahko prištejemo tudi britev iz Ormoža, imajo grbo, pomaknjeno k ročaju. Take so tipičen predstavnik horizonta Ha B₃¹²³. Nasplošno najdemo britve tudi v ljubljanskem grobišču, kjer so tipičen predstavnik moških grobov horizonta Lj I b¹²⁴ in v Dobovi v grobovih stopnje IV¹²⁵. V severni Hrvatski jih K. Vinski–Gasparini uvršča med tipične predstavnike faze IV¹²⁶, v Avstriji pa jim najdemo primerjave v skupini Stillfried¹²⁷.

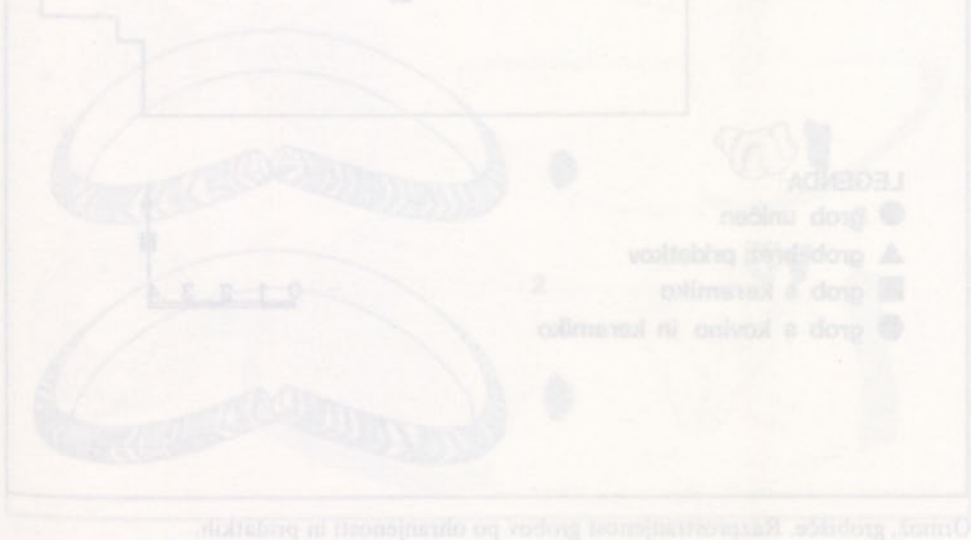
V isti skupini, kot tudi v skupini Linz–St. Peter¹²⁸, najdemo primerjave tudi za nož s trnastim držajem (T. 11:3). V ruški skupini¹²⁹ in skupini Dalj¹³⁰ so znani taki v grobovih Ha B₂ horizonta, v Dobovi v grobovih stopnje IV¹³¹.

V grobu 9 smo odkrili tudi orožje, ki ga ruška skupina razen dveh suličnih osti in sekire iz Maribora¹³² ne pozna. Orožje je redko tudi v ljubljanskem grobišču, kjer ga poznamo le iz groba 39 in spada v horizont Lj. II a¹³³. Sekiri iz Ormoža (T. 14:4) najdemo primerjave tudi na Hrvaškem v depozu Selci Petrijevački¹³⁴, v Avstriji v depozu skupine Stillfried skupaj z deli trakokimerijske konjske opreme¹³⁵, v Sloveniji pa v depozu Tržišče, ki že sodi v stopnjo Notranjska II a¹³⁶. Za sulično ost (T. 15:3) najdemo primerjave v Ljubljani¹³⁷, Brezju pri Mirni peči, Strelcu pri Šmarjeti¹³⁸, na karlovaškem področju pa v depozu Krnjak¹³⁹.

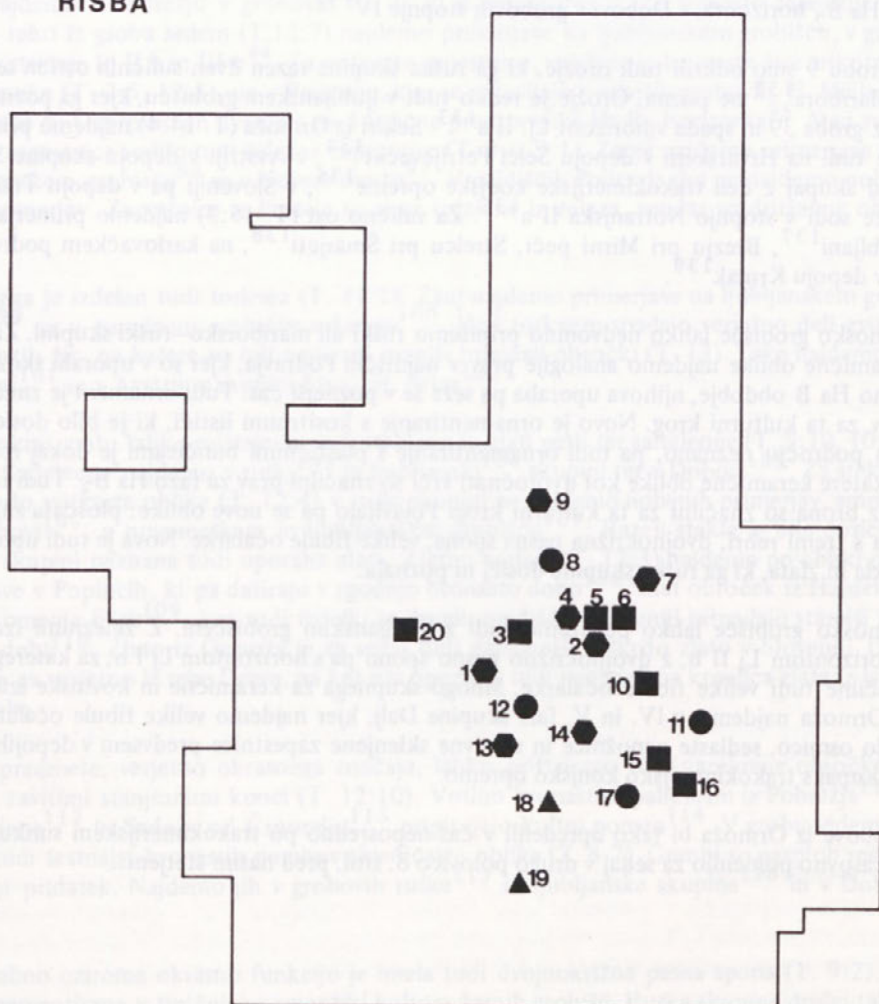
Ormoško grobišče lahko nedvomno pripišemo ruški ali mariborsko–ruški skupini. Za vse keramične oblike najdemo analogije prav v najdiščih Podravja, kjer so v uporabi skozi celotno Ha B obdobje, njihova uporaba pa seže še v poznejši čas. Tudi ornament je značilen prav za ta kulturni krog. Novo je ornamentiranje s kositrnimi lističi, ki je bilo doslej na tem področju neznano, pa tudi ornamentiranje s plastičnimi bunčicami je dokaj redko. Nekatere keramične oblike kot dvoročnati vrči so značilni prav za fazo Ha B₃. Tudi izdelki iz brona so značilni za ta kulturni krog. Pojavljajo pa se nove oblike: ploščata zapestnica s tremi rebri, dvojnokrižna pasna spona, velike fibule očalarke. Nova je tudi uporaba stekla in zlata, ki ga ruška skupina doslej ni poznala.

Ormoško grobišče lahko povežemo tudi z ljubljanskim grobiščem. Z železnimi izdelki s horizontom Lj II b, z dvojnokrižno pasno spono pa s horizontom Lj I b, za katerega so značilne tudi velike fibule očalarke. Mnogo skupnega za keramične in kovinske izdelke iz Ormoža najdemo v IV. in V. fazi skupine Dalj, kjer najdemo velike fibule očalarke z malo osmico, sedlaste nanožnice in masivne sklenjene zapestnice predvsem v depozjih, celo skupaj s trakokimerijsko konjsko opremo.

Grobove iz Ormoža bi tako opredelili v čas neposredno po trakokimerijskem sunku, kar bi časovno pomenilo za sedaj v drugo polovico 8. stol. pred našim štetjem.

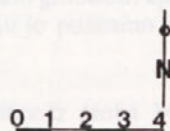

RISBA

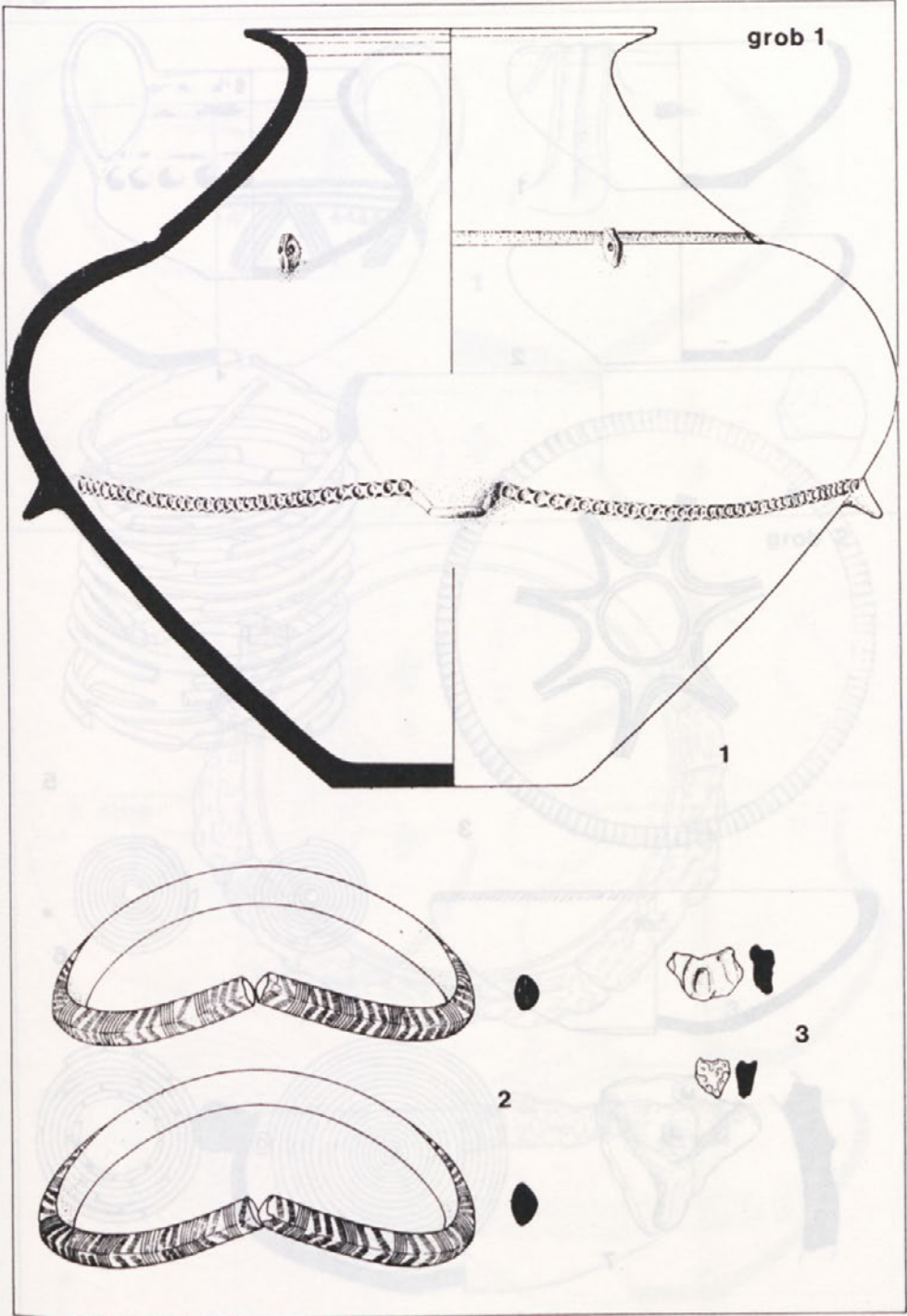

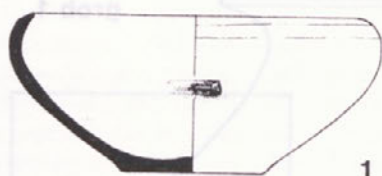
LEGENDA

- grob uničen
- ▲ grob brez pridatkov
- grob s keramiko
- ⬡ grob s kovino in keramiko

Ormož, grobišče. Razprostranjenost grobov po ohranjenosti in pridatkih.

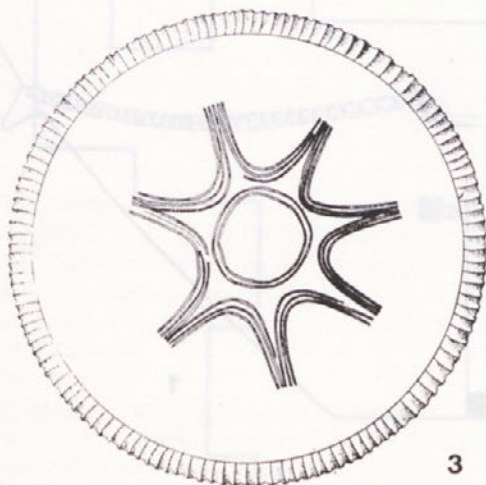

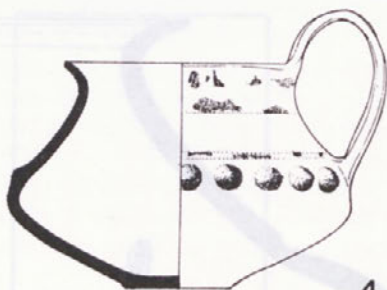
1

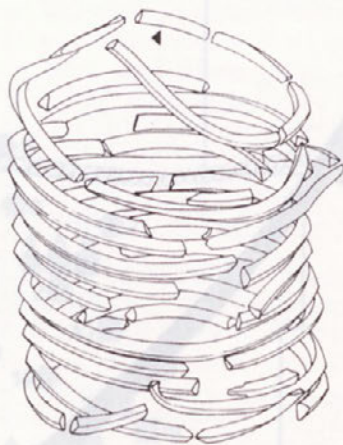
2

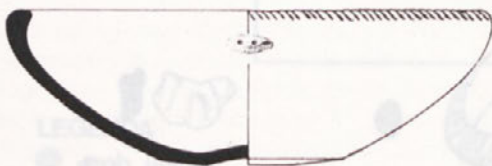
3

4

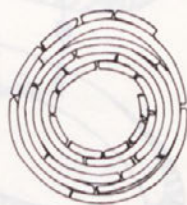
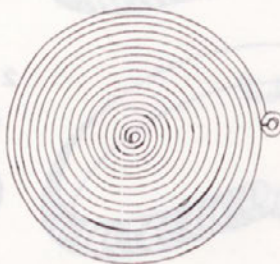
5

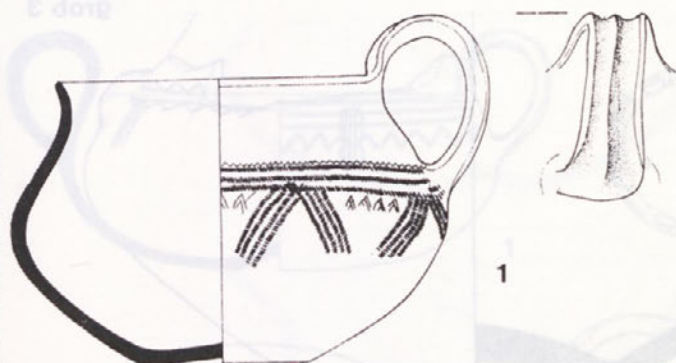
6

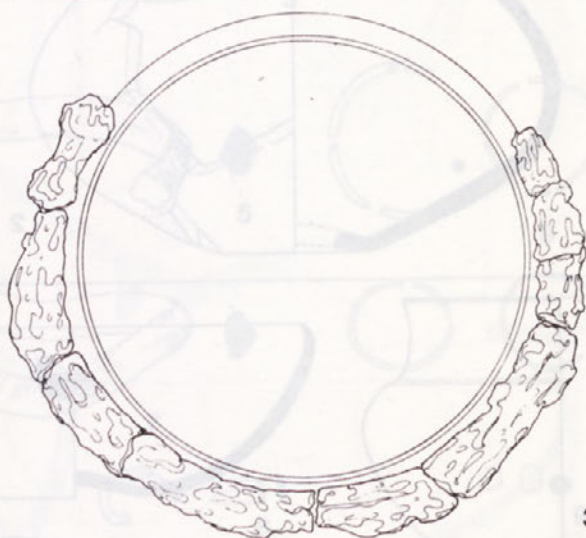
7

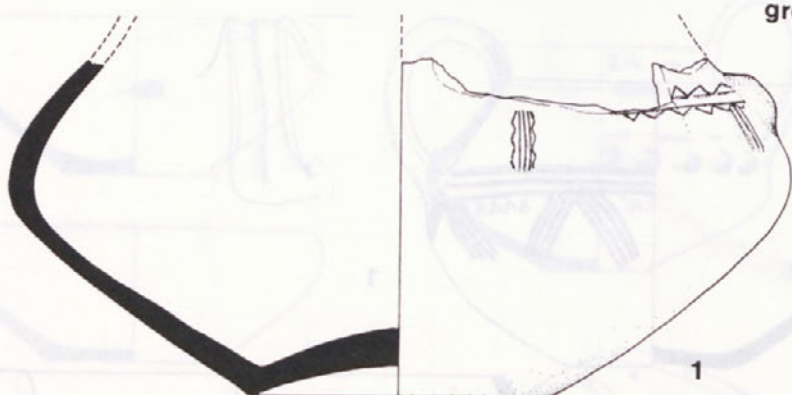
8

grob 2

grob 3

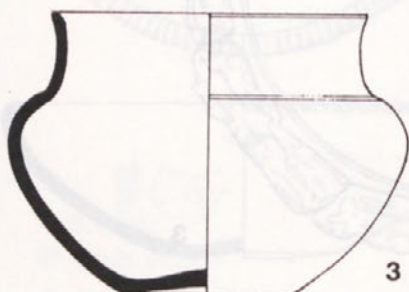

1

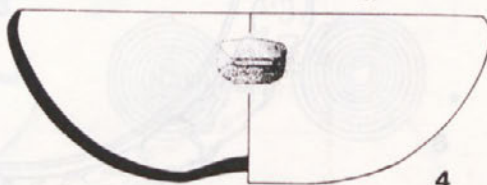

2

grob 4

3

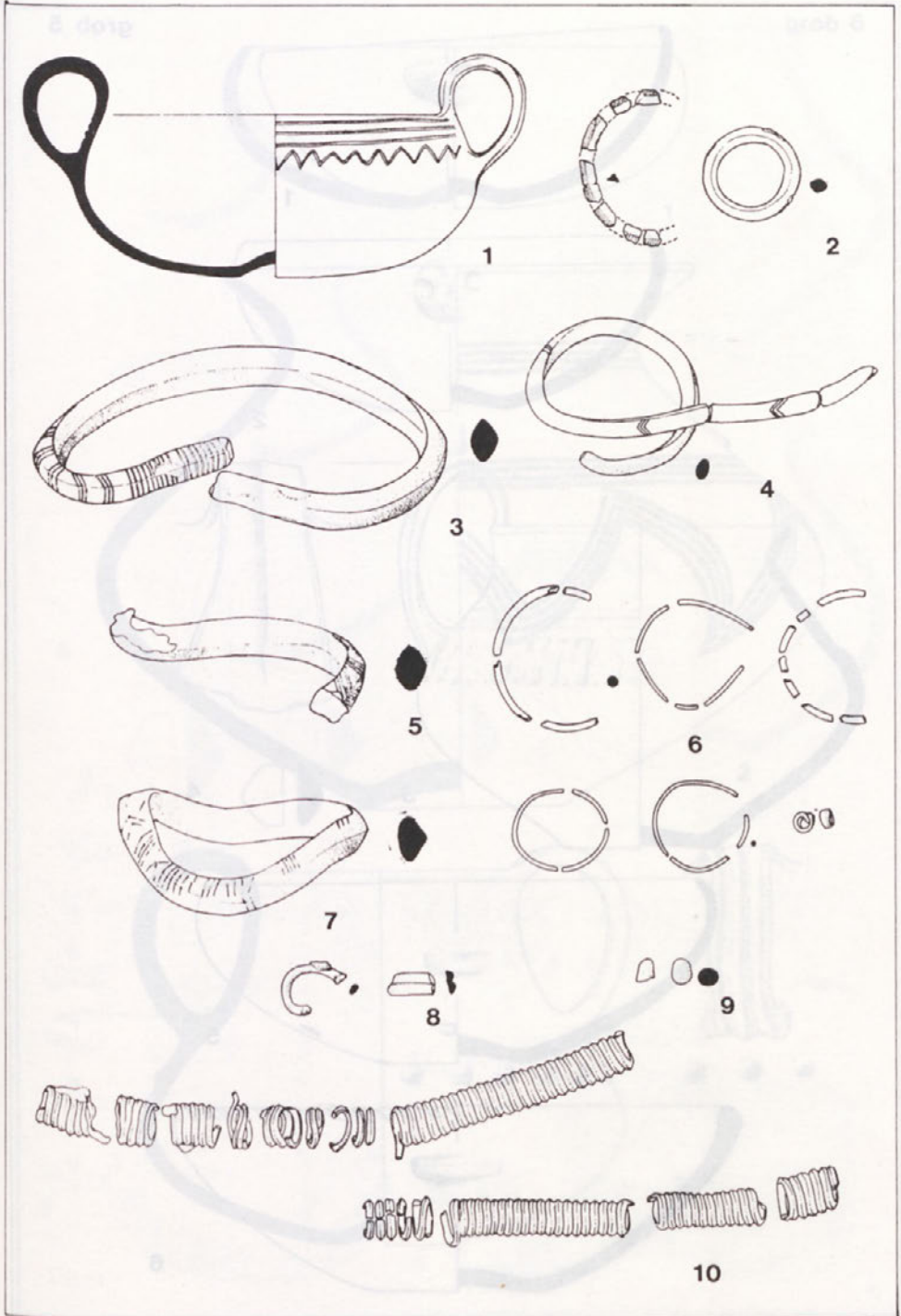
4

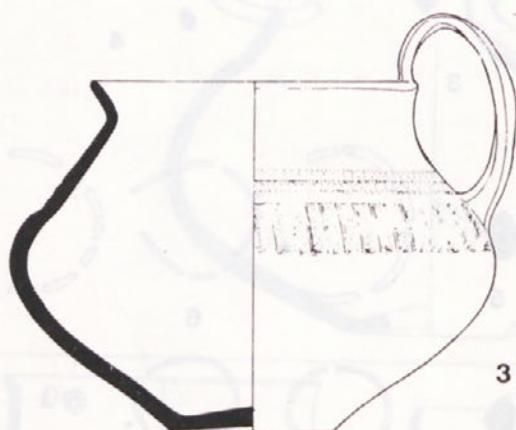
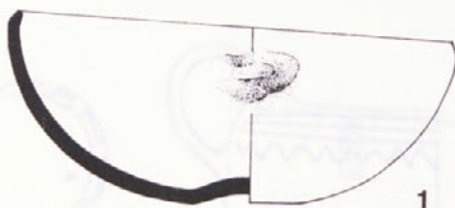

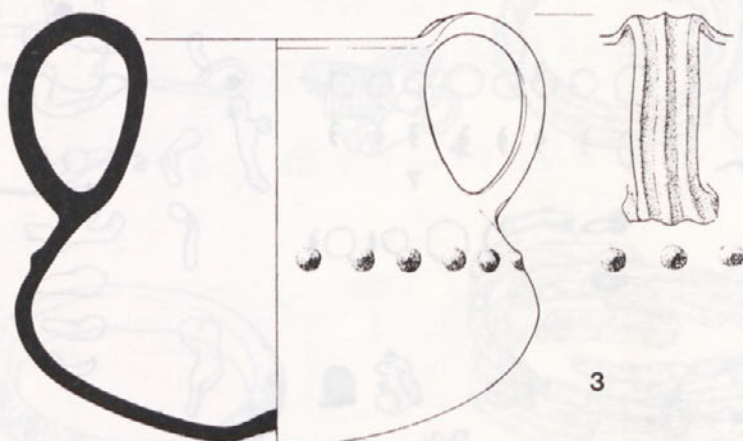
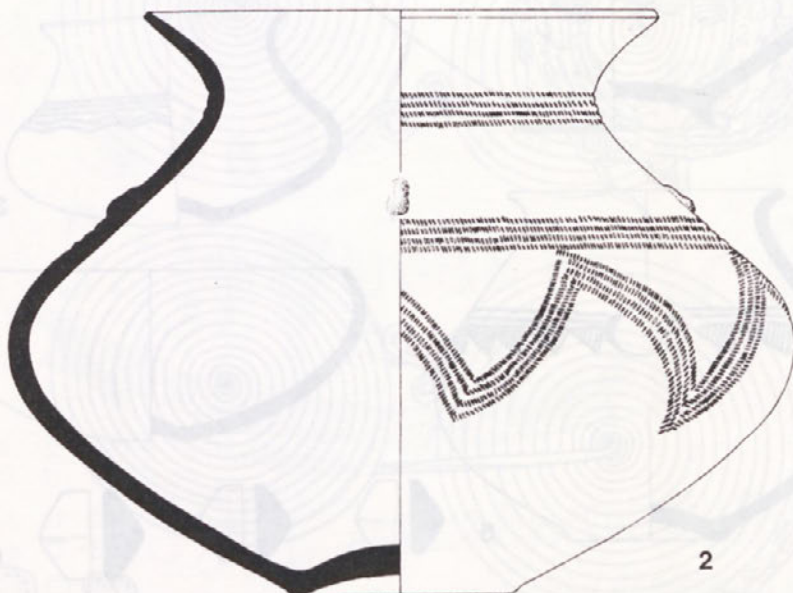
5

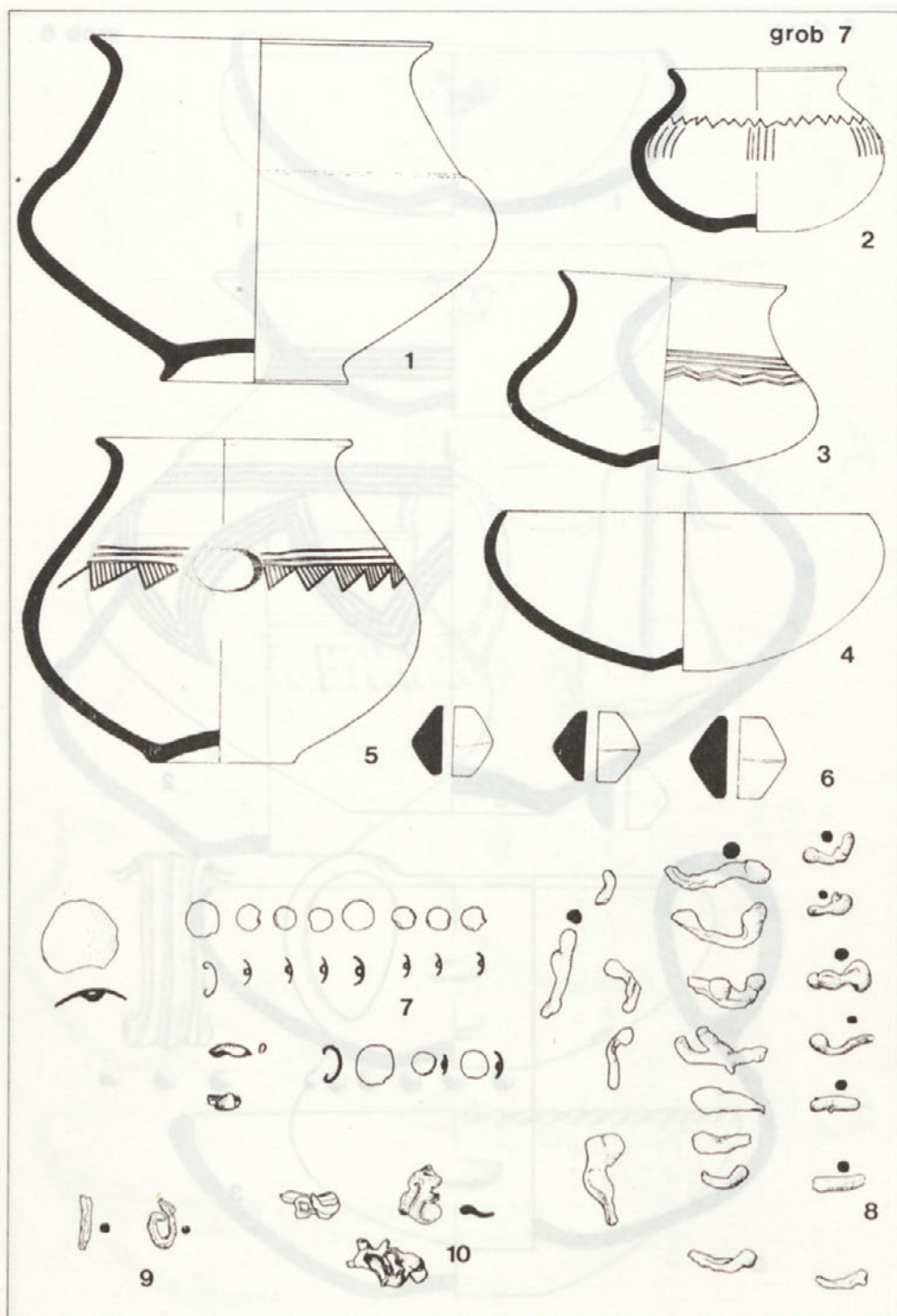

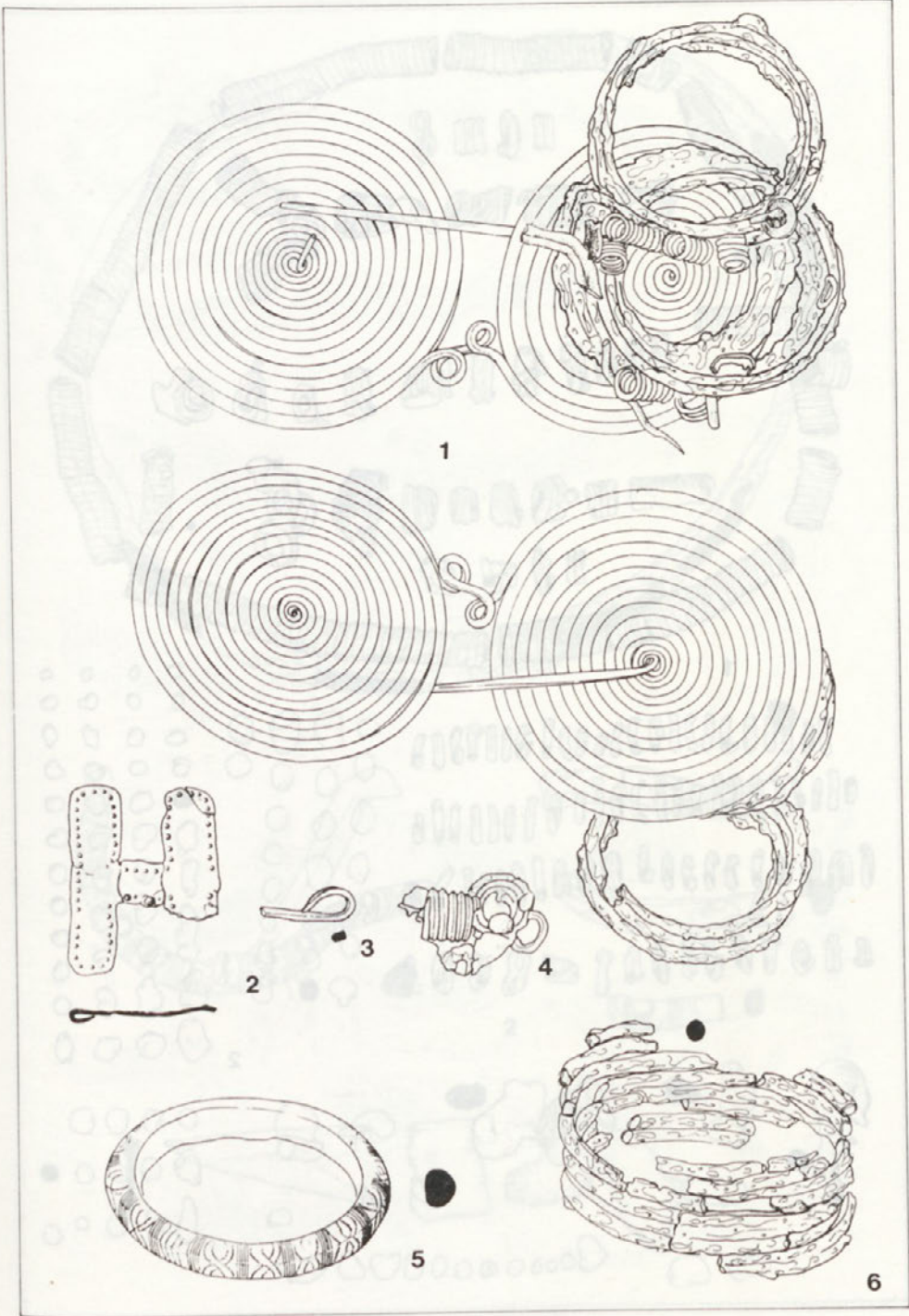
6

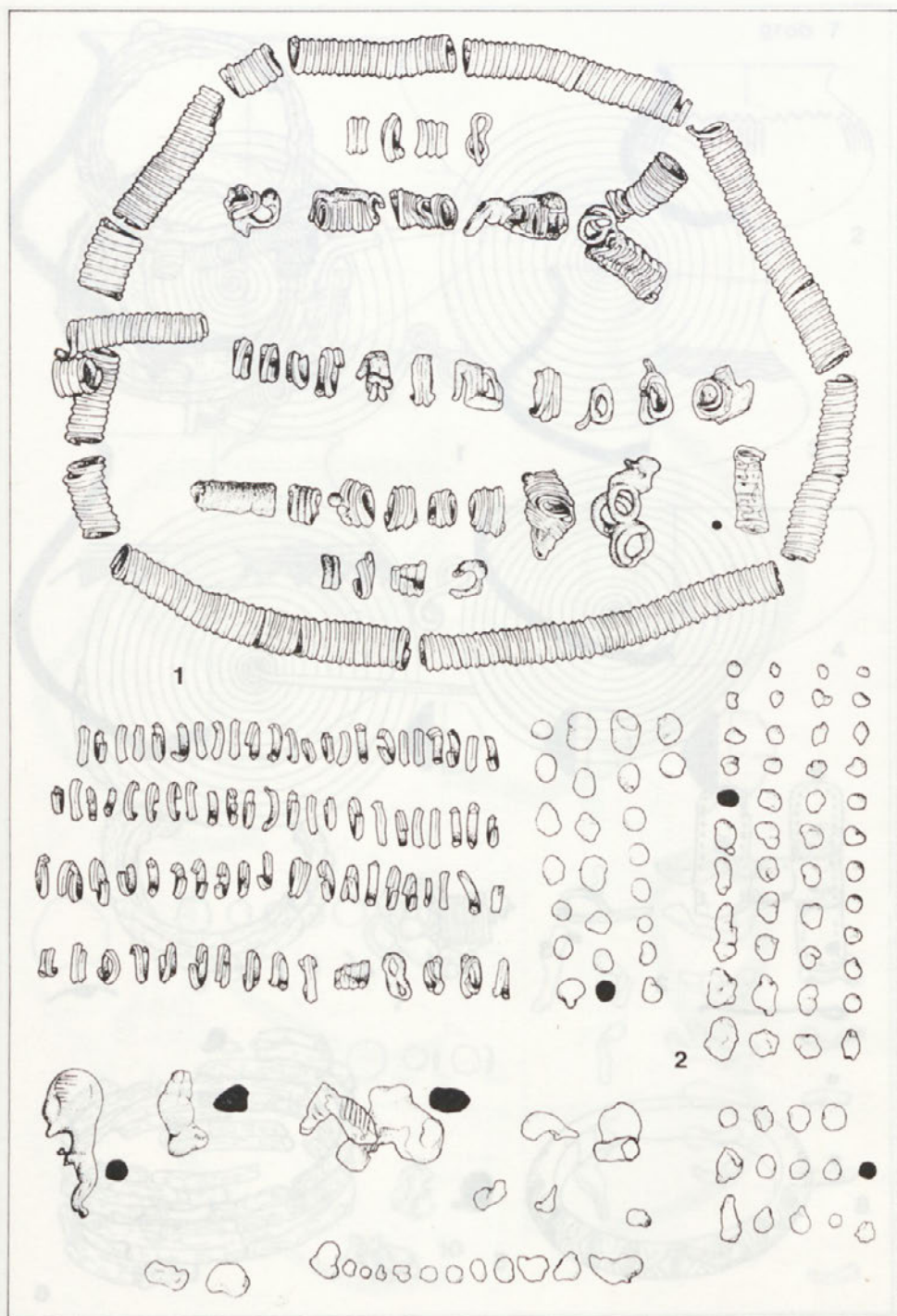

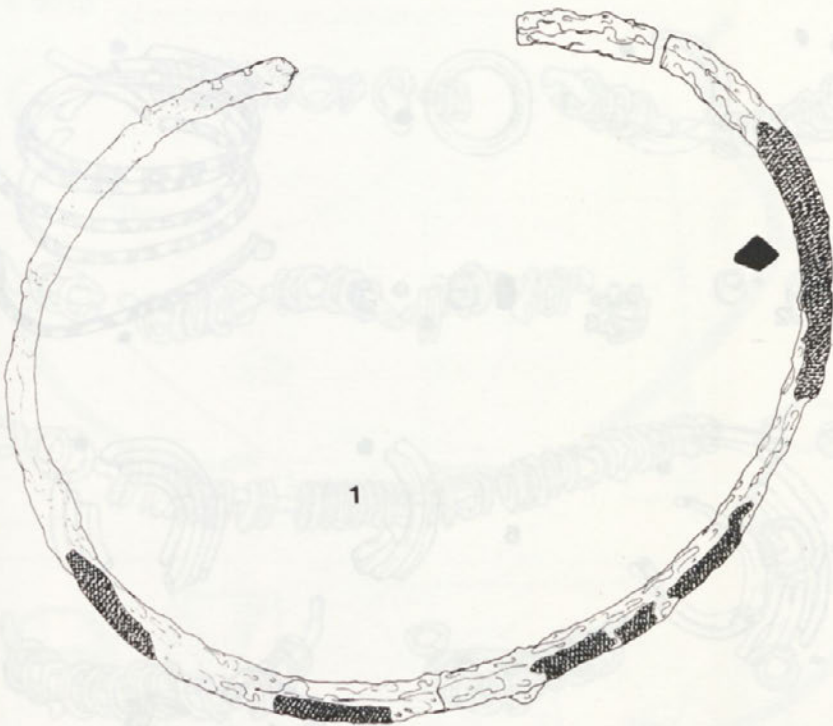

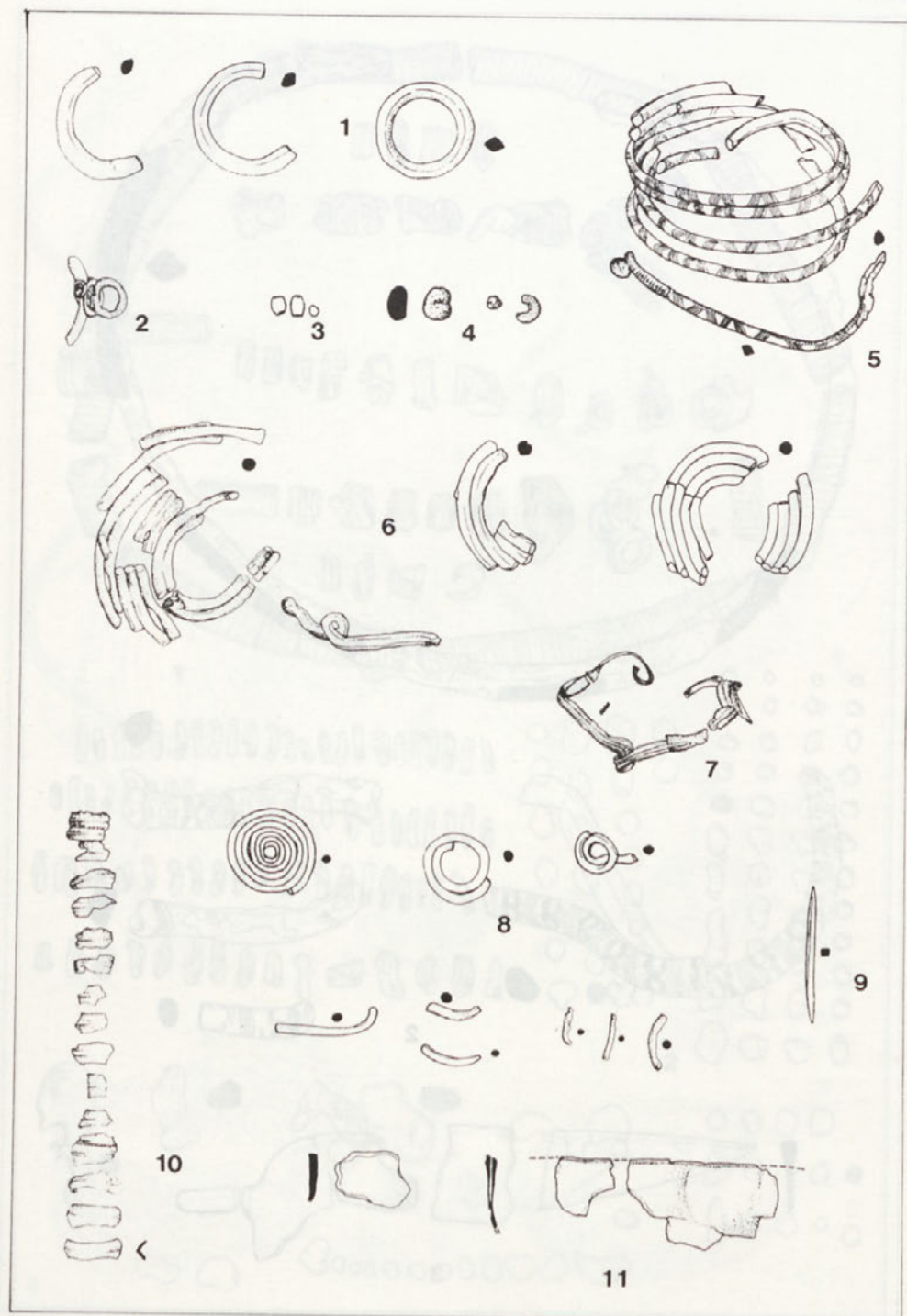

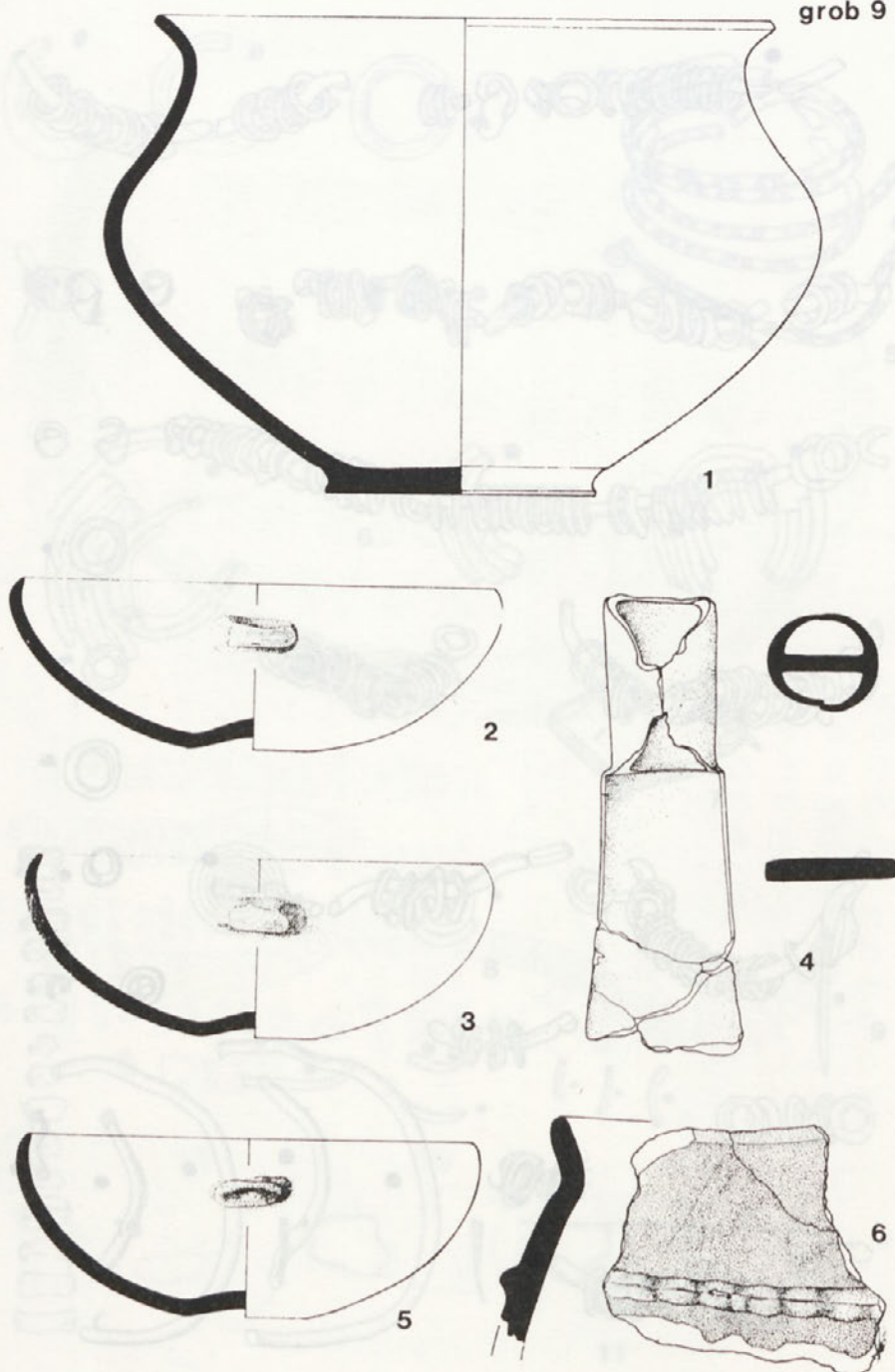

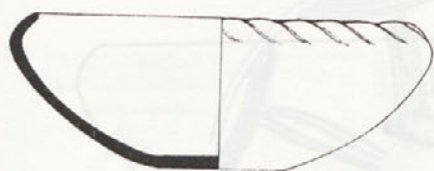

grob 9

1

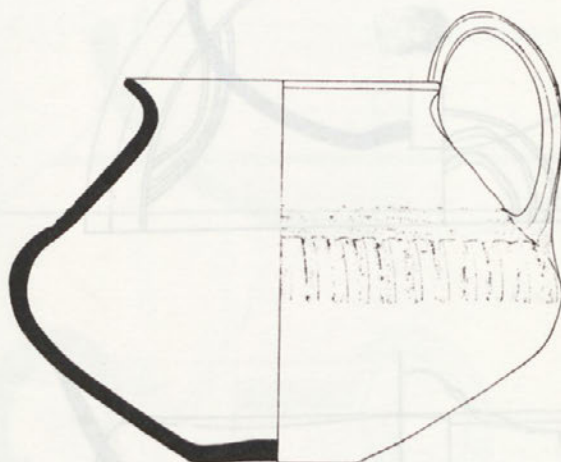
2

3

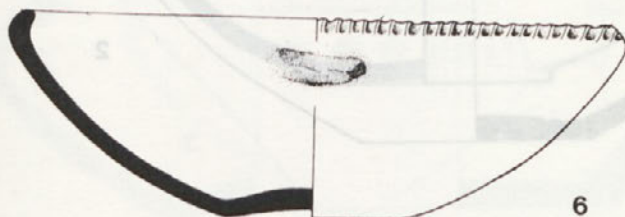
grob 10

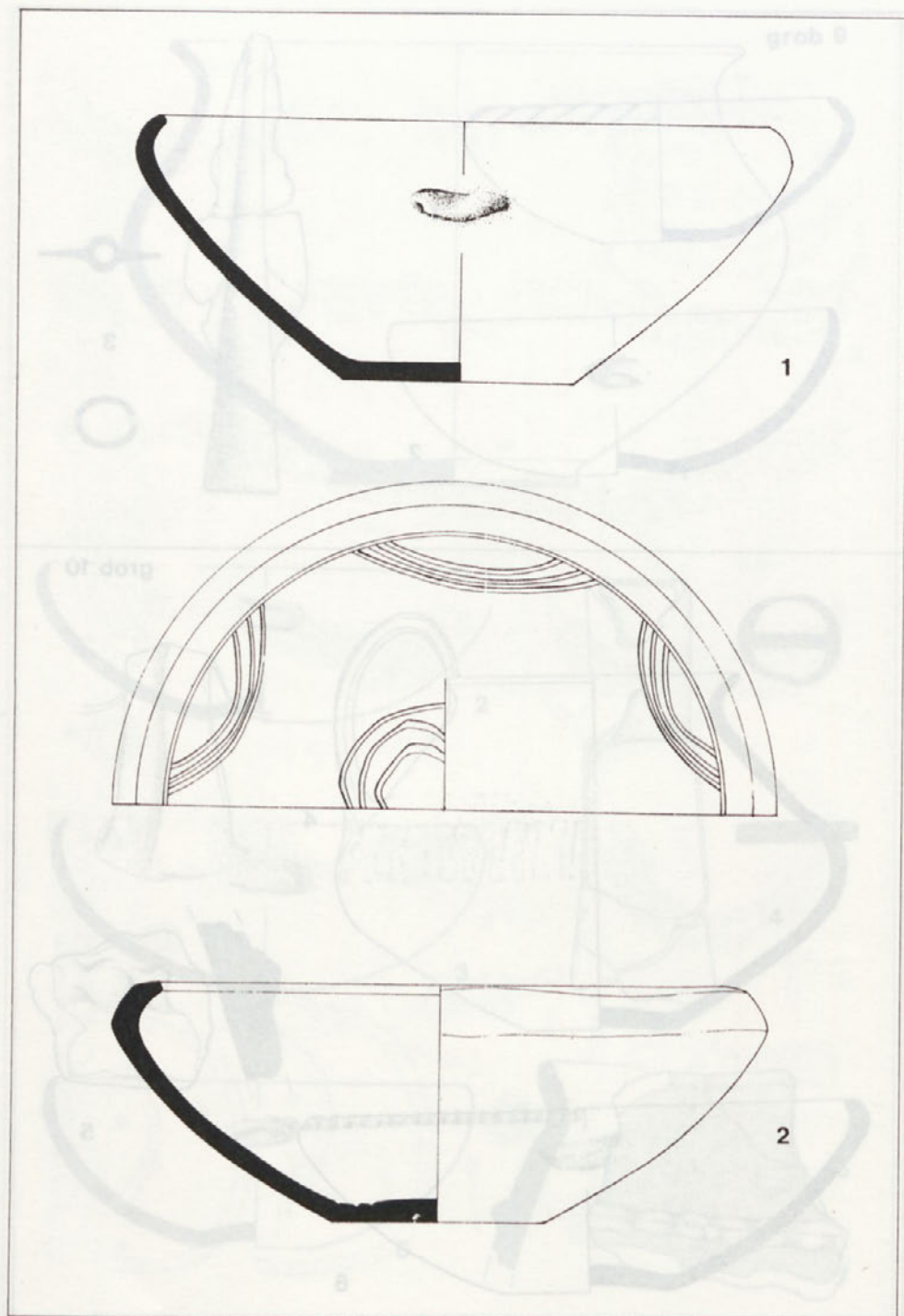
4

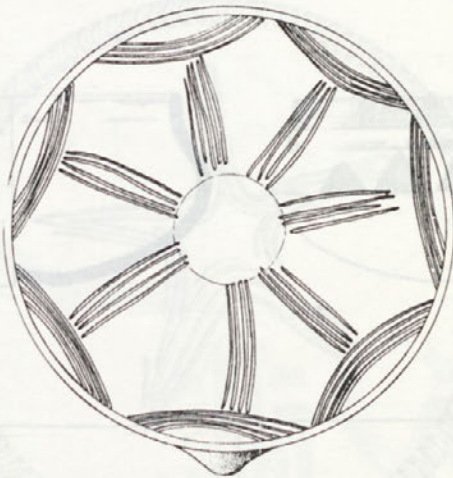
5

6

grob 14

1

grob 13

2

3

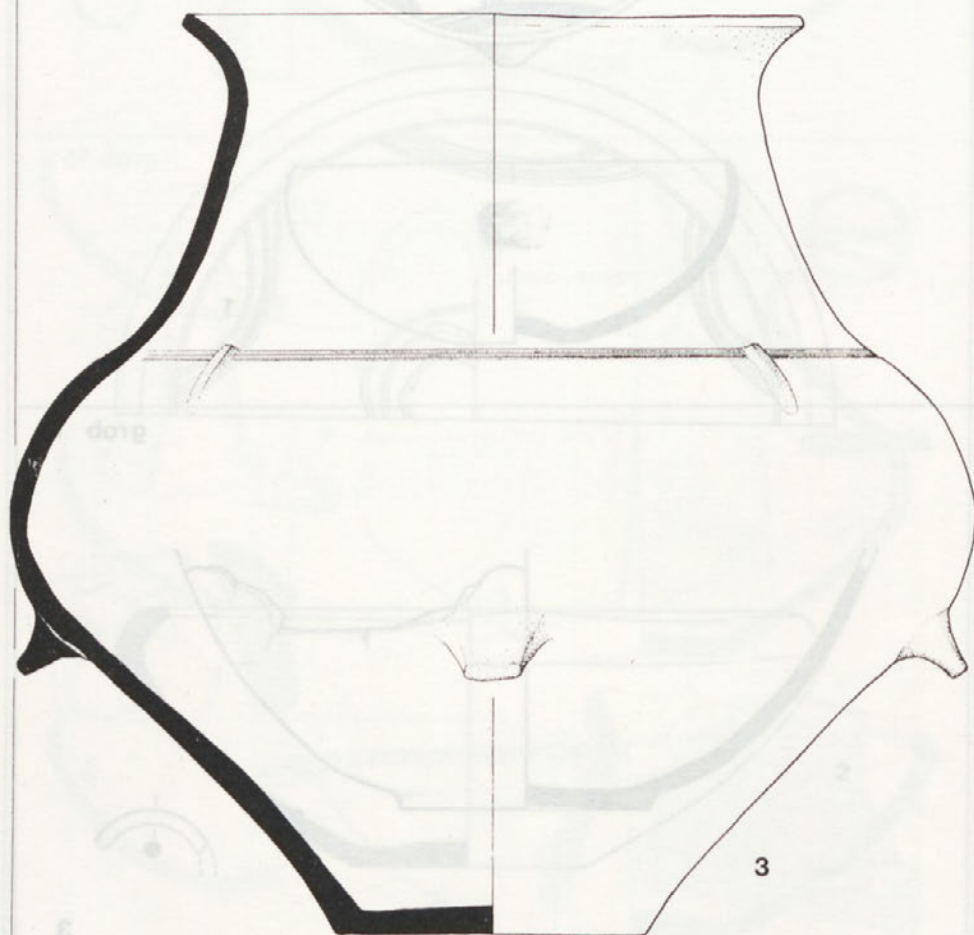
grob 14

1

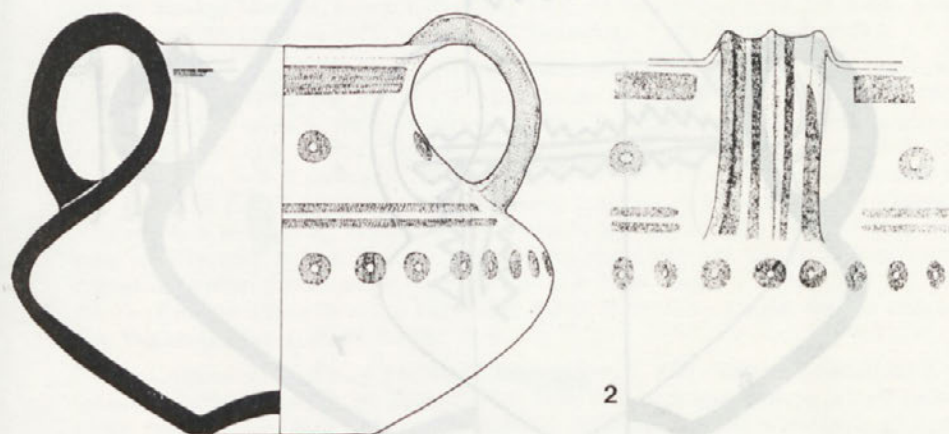
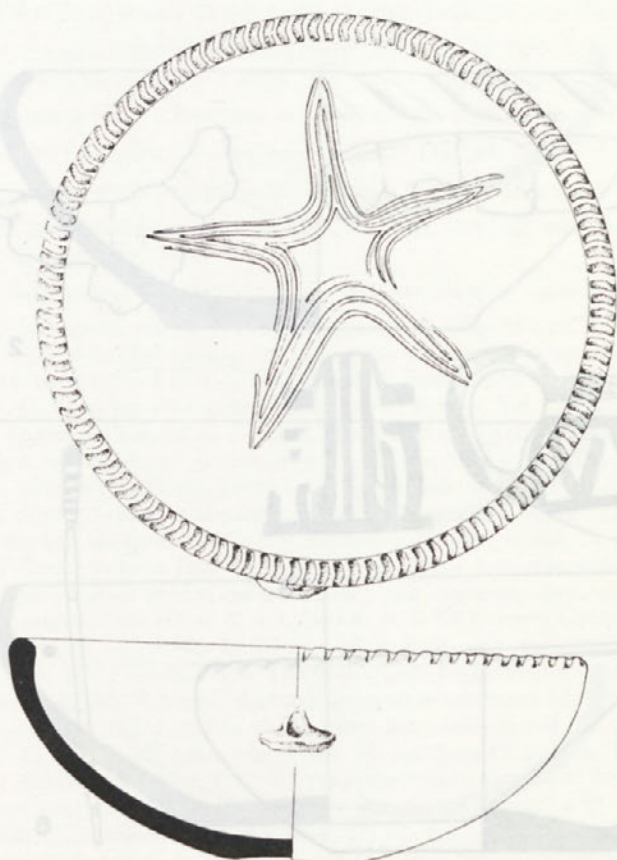

2

3

prob 18

grob 14

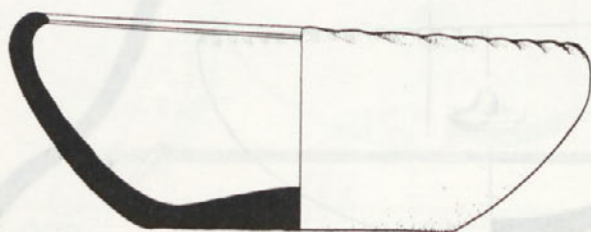
1

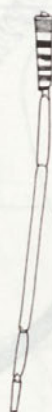
2

3

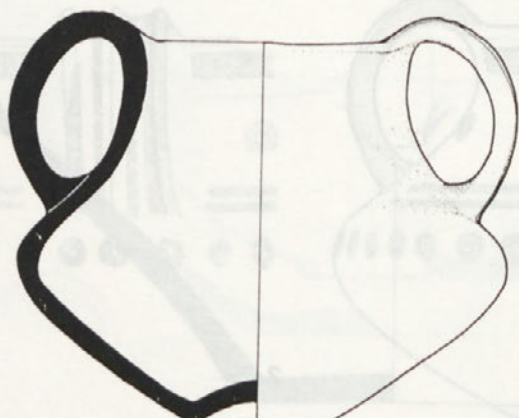
4

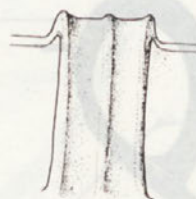
6

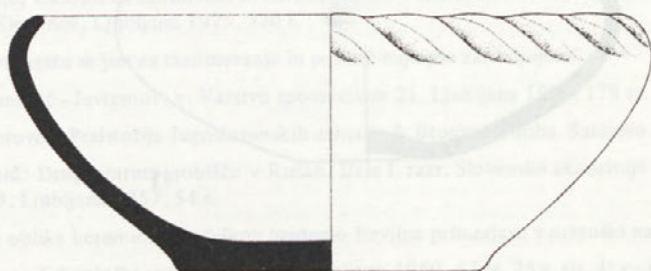
5

7

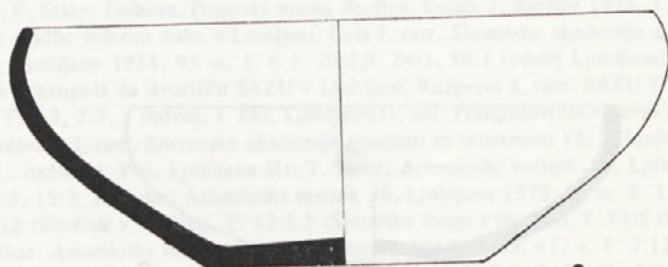

grob 16

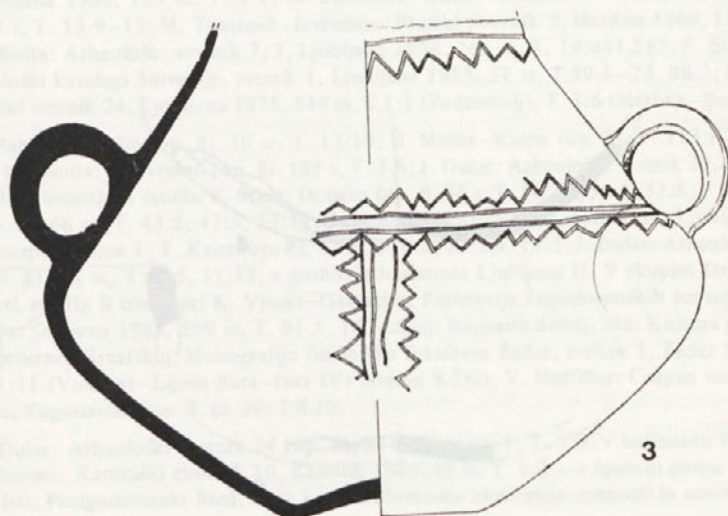

1

grob 15

2

3

grob 19

grob 20

1

2

3

4

5

6

- 1 B. Perc, *Arheološki vestnik* 13–14, Ljubljana 1962–1963, 376 ss, priloga 1.
- 2 S. Pahič, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n.v.l, Maribor 1965, 22 ss; isti v: *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana 1975, 320 s.
- 3 Na tem mestu se jim za razumevanje in pomoč najlepše zahvaljujem.
- 4 M. Tomanič–Jevremov: v: *Varstvo spomenikov* 21, Ljubljana 1977, 178 ss.
- 5 S. Gabrovec: *Praistorija Jugoslovanskih zemalja* 4. Bronzano doba. Sarajevo 1983, 63 s.
- 6 S. Pahič: *Drugo žarno grobišče v Rušah*. Dela I. razr. Slovenske akademije znanosti in umetnosti 4/3, Ljubljana 1957, 54 s.
- 7 Za vse oblike keramičnih izdelkov najdemo številne primerjave v ormoški naselbini.
- 8 F. Stare: *Arheološki vestnik* 1/1–2, Ljubljana 1950, 47 ss, 75 s, ris. 4: c–f, T.4:34, 5:35, 37–38; S. Pahič: *Pobrežje*. Katalogi in monografije Narodnega muzeja v Ljubljani, 6, Ljubljana 1972, 10 ss, T.1:13, 2:8–9,...; isti: *Arheološki vestnik* 5/2, Ljubljana 1954, 242s, T.4:14; isti (op. 6), 46 s, op. 39 s širšimi primerjavami, T.1:1,4, 7:8,...; M. Strmčnik–Gulič: *Situla* 20/21, Ljubljana 1980, 61 ss, sl. 5:2; J. Korošec: *Predzgodovinska naselbina na Ptujskem gradu*, Dela I. razr. Slovenske akademije znanosti in umetnosti 6, Ljubljana 1951, 85 ss, sl. 13, 16, 38, 39,...; H. Müller–Karpe: *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*. Römisch Germanische Kommission. Band 2, Berlin 1959, T.108:G–2, I–4,... (Ruše, Maribor, Hajdina, Pobrežje); M. Jerman: *Arheološki vestnik* 27, Ljubljana 1977, 185 s, T.2:5; F. Stare: *Dobova*. Posavski muzej Brežice, knjiga 2, Brežice 1975, T.7:7, 11:10,...; isti: *Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani*, Dela I. razr. Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 7, Ljubljana 1954, 93 ss, T. 6:1, 20:3,8, 24:1, 50:1 (odslej Ljubljana); I. Puš: *Žarnogrobliščna nekropola na dvorišču SAZU v Ljubljani*, *Razprave I. razr. SAZU* 7/1, Ljubljana 1971, 9 ss, T. 1:3, 2:7,... (odslej, I. Puš, Ljubljana I); isti: *Prazgodovinsko žarno grobišče v Ljubljani*, *Razprave I. razr. Slovenske akademije znanosti in umetnosti* 13/2, Ljubljana 1982, T. 4:9, 8:8, ... (odslej I. Puš, Ljubljana II); T. Knez: *Arheološki vestnik* 17, Ljubljana 1966, 72 ss, T. 13:5, 15:3; J. Dular: *Arheološki vestnik* 30, Ljubljana 1979, 65 ss, T. 1:6, 3:3,7, 5:3, 6:2, 10:4,12 (Borštek v Metliki), T. 12:1,7 (Špitalska draga v Metliki), T. 14:5 (Sadež v Črnomlju); V. Šribar: *Arheološki vestnik* 13–14, Ljubljana 1962–1963, 472 s, T. 2:12; I. Puš: *Arheološki vestnik* 35, Ljubljana 1984, 134 ss, T. 1:1–2, 2:2, 7:3; S. Pahič: *Arheološki vestnik* 17, Ljubljana 1966, 109 ss, T. 1:1; M. Strmčnik–Gulič: *Arheološki vestnik* 30, Ljubljana 1979, 107 s, T. 13:9–13; M. Tomanič–Jevremov: *Ptujski zbornik* 3, Maribor 1969, 110 ss, T. 2:1,5; A. Bolta: *Arheološki vestnik* 7/3, Ljubljana 1956, 266 ss, T. 19:441,557; F. Stare: *Vače*. *Arheološki katalogi Slovenije*, zvezek 1, Ljubljana 1955, 51 ss, T.89:6–23, 98:3; J. Dular: *Arheološki vestnik* 24, Ljubljana 1975, 544 ss, T.1:1 (Podzemelj), T. 3:6 (Metlika–Borštek).
- 9 S. Pahič: *Pobrežje* (op. 8), 10 ss, T. 13:10; H. Müller–Karpe (op. 8), T. 113:F–3, v grobu Ha B₃ horizonta; M. Jerman (op. 8), 185 s, T. 3:6; J. Dular: *Arheološki vestnik* 29, Ljubljana 1978 ss, kombinacijska tabela; F. Stare: *Dobova* (op. 8, 36 s, T. 16:12, 56:5, 57:6; I. Puš, Ljubljana I (op. 8), 66 ss, T. 43:5, 47:5, 52:11; S. Gabrovec: *Arheološki vestnik* 24, Ljubljana 1975, 338 ss, razpredelnica 1; T. Knez (op. 8), 72 ss, T. 6:2, 12:2,4, 13:2; J. Dular: *Arheološki vestnik* 30 (op. 8), 65 ss, T. 7:5, 11:12, v grobovih horizonta Ljubljana II. V skupini Dalj so v uporabi skozi vse Ha B obdobje; K. Vinski–Gasparini: *Praistorija Jugoslovanskih zemalja* 4. Bronzano doba. Sarajevo 1983, 599 ss, T. 91:5, 14 (odslej: Bronasta doba); ista: *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*. Monografije filozofske fakultete Zadar, zvezak 1, Zadar 1973, 161 s, T. 121:11 (Vukovar–Lijeva Bara–faza IV) (Odslej KŽG); V. Hoffiller: *Corpus vasorum antiquorum, Yugoslaviae fasc. 2*, pl. 28: 7,8,10.
- 10 J. Dular: *Arheološki vestnik* 24 (op. 8), 548 ss, tabela 1, T. 5:3, v horizontu Podzemelj 2; S. Gabrovec: *Kamniški zbornik* 10, Kamnik 1965, 95 ss, T. 1:2 – v žganem grobu iz Ha C obdobja; isti: *Prazgodovinski Bled*, Dela I. razr. Slovenske akademije znanosti in umetnosti 12, Ljubljana 1957, 114 ss, T. 1:1, 2:1, 3:1, 4:1, 5:1, 6:1, 7:1, 8:1, 9:1, 10:1, 11:1, 12:1, 13:1, 14:1, 15:1, 16:1, 17:1, 18:1, 19:1, 20:1, 21:1, 22:1, 23:1, 24:1, 25:1, 26:1, 27:1, 28:1, 29:1, 30:1, 31:1, 32:1, 33:1, 34:1, 35:1, 36:1, 37:1, 38:1, 39:1, 40:1, 41:1, 42:1, 43:1, 44:1, 45:1, 46:1, 47:1, 48:1, 49:1, 50:1, 51:1, 52:1, 53:1, 54:1, 55:1, 56:1, 57:1, 58:1, 59:1, 60:1, 61:1, 62:1, 63:1, 64:1, 65:1, 66:1, 67:1, 68:1, 69:1, 70:1, 71:1, 72:1, 73:1, 74:1, 75:1, 76:1, 77:1, 78:1, 79:1, 80:1, 81:1, 82:1, 83:1, 84:1, 85:1, 86:1, 87:1, 88:1, 89:1, 90:1, 91:1, 92:1, 93:1, 94:1, 95:1, 96:1, 97:1, 98:1, 99:1, 100:1, 101:1, 102:1, 103:1, 104:1, 105:1, 106:1, 107:1, 108:1, 109:1, 110:1, 111:1, 112:1, 113:1, 114:1, 115:1, 116:1, 117:1, 118:1, 119:1, 120:1, 121:1, 122:1, 123:1, 124:1, 125:1, 126:1, 127:1, 128:1, 129:1, 130:1, 131:1, 132:1, 133:1, 134:1, 135:1, 136:1, 137:1, 138:1, 139:1, 140:1, 141:1, 142:1, 143:1, 144:1, 145:1, 146:1, 147:1, 148:1, 149:1, 150:1, 151:1, 152:1, 153:1, 154:1, 155:1, 156:1, 157:1, 158:1, 159:1, 160:1, 161:1, 162:1, 163:1, 164:1, 165:1, 166:1, 167:1, 168:1, 169:1, 170:1, 171:1, 172:1, 173:1, 174:1, 175:1, 176:1, 177:1, 178:1, 179:1, 180:1, 181:1, 182:1, 183:1, 184:1, 185:1, 186:1, 187:1, 188:1, 189:1, 190:1, 191:1, 192:1, 193:1, 194:1, 195:1, 196:1, 197:1, 198:1, 199:1, 200:1, 201:1, 202:1, 203:1, 204:1, 205:1, 206:1, 207:1, 208:1, 209:1, 210:1, 211:1, 212:1, 213:1, 214:1, 215:1, 216:1, 217:1, 218:1, 219:1, 220:1, 221:1, 222:1, 223:1, 224:1, 225:1, 226:1, 227:1, 228:1, 229:1, 230:1, 231:1, 232:1, 233:1, 234:1, 235:1, 236:1, 237:1, 238:1, 239:1, 240:1, 241:1, 242:1, 243:1, 244:1, 245:1, 246:1, 247:1, 248:1, 249:1, 250:1, 251:1, 252:1, 253:1, 254:1, 255:1, 256:1, 257:1, 258:1, 259:1, 260:1, 261:1, 262:1, 263:1, 264:1, 265:1, 266:1, 267:1, 268:1, 269:1, 270:1, 271:1, 272:1, 273:1, 274:1, 275:1, 276:1, 277:1, 278:1, 279:1, 280:1, 281:1, 282:1, 283:1, 284:1, 285:1, 286:1, 287:1, 288:1, 289:1, 290:1, 291:1, 292:1, 293:1, 294:1, 295:1, 296:1, 297:1, 298:1, 299:1, 300:1, 301:1, 302:1, 303:1, 304:1, 305:1, 306:1, 307:1, 308:1, 309:1, 310:1, 311:1, 312:1, 313:1, 314:1, 315:1, 316:1, 317:1, 318:1, 319:1, 320:1, 321:1, 322:1, 323:1, 324:1, 325:1, 326:1, 327:1, 328:1, 329:1, 330:1, 331:1, 332:1, 333:1, 334:1, 335:1, 336:1, 337:1, 338:1, 339:1, 340:1, 341:1, 342:1, 343:1, 344:1, 345:1, 346:1, 347:1, 348:1, 349:1, 350:1, 351:1, 352:1, 353:1, 354:1, 355:1, 356:1, 357:1, 358:1, 359:1, 360:1, 361:1, 362:1, 363:1, 364:1, 365:1, 366:1, 367:1, 368:1, 369:1, 370:1, 371:1, 372:1, 373:1, 374:1, 375:1, 376:1, 377:1, 378:1, 379:1, 380:1, 381:1, 382:1, 383:1, 384:1, 385:1, 386:1, 387:1, 388:1, 389:1, 390:1, 391:1, 392:1, 393:1, 394:1, 395:1, 396:1, 397:1, 398:1, 399:1, 400:1, 401:1, 402:1, 403:1, 404:1, 405:1, 406:1, 407:1, 408:1, 409:1, 410:1, 411:1, 412:1, 413:1, 414:1, 415:1, 416:1, 417:1, 418:1, 419:1, 420:1, 421:1, 422:1, 423:1, 424:1, 425:1, 426:1, 427:1, 428:1, 429:1, 430:1, 431:1, 432:1, 433:1, 434:1, 435:1, 436:1, 437:1, 438:1, 439:1, 440:1, 441:1, 442:1, 443:1, 444:1, 445:1, 446:1, 447:1, 448:1, 449:1, 450:1, 451:1, 452:1, 453:1, 454:1, 455:1, 456:1, 457:1, 458:1, 459:1, 460:1, 461:1, 462:1, 463:1, 464:1, 465:1, 466:1, 467:1, 468:1, 469:1, 470:1, 471:1, 472:1, 473:1, 474:1, 475:1, 476:1, 477:1, 478:1, 479:1, 480:1, 481:1, 482:1, 483:1, 484:1, 485:1, 486:1, 487:1, 488:1, 489:1, 490:1, 491:1, 492:1, 493:1, 494:1, 495:1, 496:1, 497:1, 498:1, 499:1, 500:1, 501:1, 502:1, 503:1, 504:1, 505:1, 506:1, 507:1, 508:1, 509:1, 510:1, 511:1, 512:1, 513:1, 514:1, 515:1, 516:1, 517:1, 518:1, 519:1, 520:1, 521:1, 522:1, 523:1, 524:1, 525:1, 526:1, 527:1, 528:1, 529:1, 530:1, 531:1, 532:1, 533:1, 534:1, 535:1, 536:1, 537:1, 538:1, 539:1, 540:1, 541:1, 542:1, 543:1, 544:1, 545:1, 546:1, 547:1, 548:1, 549:1, 550:1, 551:1, 552:1, 553:1, 554:1, 555:1, 556:1, 557:1, 558:1, 559:1, 560:1, 561:1, 562:1, 563:1, 564:1, 565:1, 566:1, 567:1, 568:1, 569:1, 570:1, 571:1, 572:1, 573:1, 574:1, 575:1, 576:1, 577:1, 578:1, 579:1, 580:1, 581:1, 582:1, 583:1, 584:1, 585:1, 586:1, 587:1, 588:1, 589:1, 590:1, 591:1, 592:1, 593:1, 594:1, 595:1, 596:1, 597:1, 598:1, 599:1, 600:1, 601:1, 602:1, 603:1, 604:1, 605:1, 606:1, 607:1, 608:1, 609:1, 610:1, 611:1, 612:1, 613:1, 614:1, 615:1, 616:1, 617:1, 618:1, 619:1, 620:1, 621:1, 622:1, 623:1, 624:1, 625:1, 626:1, 627:1, 628:1, 629:1, 630:1, 631:1, 632:1, 633:1, 634:1, 635:1, 636:1, 637:1, 638:1, 639:1, 640:1, 641:1, 642:1, 643:1, 644:1, 645:1, 646:1, 647:1, 648:1, 649:1, 650:1, 651:1, 652:1, 653:1, 654:1, 655:1, 656:1, 657:1, 658:1, 659:1, 660:1, 661:1, 662:1, 663:1, 664:1, 665:1, 666:1, 667:1, 668:1, 669:1, 670:1, 671:1, 672:1, 673:1, 674:1, 675:1, 676:1, 677:1, 678:1, 679:1, 680:1, 681:1, 682:1, 683:1, 684:1, 685:1, 686:1, 687:1, 688:1, 689:1, 690:1, 691:1, 692:1, 693:1, 694:1, 695:1, 696:1, 697:1, 698:1, 699:1, 700:1, 701:1, 702:1, 703:1, 704:1, 705:1, 706:1, 707:1, 708:1, 709:1, 710:1, 711:1, 712:1, 713:1, 714:1, 715:1, 716:1, 717:1, 718:1, 719:1, 720:1, 721:1, 722:1, 723:1, 724:1, 725:1, 726:1, 727:1, 728:1, 729:1, 730:1, 731:1, 732:1, 733:1, 734:1, 735:1, 736:1, 737:1, 738:1, 739:1, 740:1, 741:1, 742:1, 743:1, 744:1, 745:1, 746:1, 747:1, 748:1, 749:1, 750:1, 751:1, 752:1, 753:1, 754:1, 755:1, 756:1, 757:1, 758:1, 759:1, 760:1, 761:1, 762:1, 763:1, 764:1, 765:1, 766:1, 767:1, 768:1, 769:1, 770:1, 771:1, 772:1, 773:1, 774:1, 775:1, 776:1, 777:1, 778:1, 779:1, 780:1, 781:1, 782:1, 783:1, 784:1, 785:1, 786:1, 787:1, 788:1, 789:1, 790:1, 791:1, 792:1, 793:1, 794:1, 795:1, 796:1, 797:1, 798:1, 799:1, 800:1, 801:1, 802:1, 803:1, 804:1, 805:1, 806:1, 807:1, 808:1, 809:1, 810:1, 811:1, 812:1, 813:1, 814:1, 815:1, 816:1, 817:1, 818:1, 819:1, 820:1, 821:1, 822:1, 823:1, 824:1, 825:1, 826:1, 827:1, 828:1, 829:1, 830:1, 831:1, 832:1, 833:1, 834:1, 835:1, 836:1, 837:1, 838:1, 839:1, 840:1, 841:1, 842:1, 843:1, 844:1, 845:1, 846:1, 847:1, 848:1, 849:1, 850:1, 851:1, 852:1, 853:1, 854:1, 855:1, 856:1, 857:1, 858:1, 859:1, 860:1, 861:1, 862:1, 863:1, 864:1, 865:1, 866:1, 867:1, 868:1, 869:1, 870:1, 871:1, 872:1, 873:1, 874:1, 875:1, 876:1, 877:1, 878:1, 879:1, 880:1, 881:1, 882:1, 883:1, 884:1, 885:1, 886:1, 887:1, 888:1, 889:1, 890:1, 891:1, 892:1, 893:1, 894:1, 895:1, 896:1, 897:1, 898:1, 899:1, 900:1, 901:1, 902:1, 903:1, 904:1, 905:1, 906:1, 907:1, 908:1, 909:1, 910:1, 911:1, 912:1, 913:1, 914:1, 915:1, 916:1, 917:1, 918:1, 919:1, 920:1, 921:1, 922:1, 923:1, 924:1, 925:1, 926:1, 927:1, 928:1, 929:1, 930:1, 931:1, 932:1, 933:1, 934:1, 935:1, 936:1, 937:1, 938:1, 939:1, 940:1, 941:1, 942:1, 943:1, 944:1, 945:1, 946:1, 947:1, 948:1, 949:1, 950:1, 951:1, 952:1, 953:1, 954:1, 955:1, 956:1, 957:1, 958:1, 959:1, 960:1, 961:1, 962:1, 963:1, 964:1, 965:1, 966:1, 967:1, 968:1, 969:1, 970:1, 971:1, 972:1, 973:1, 974:1, 975:1, 976:1, 977:1, 978:1, 979:1, 980:1, 981:1, 982:1, 983:1, 984:1, 985:1, 986:1, 987:1, 988:1, 989:1, 990:1, 991:1, 992:1, 993:1, 994:1, 995:1, 996:1, 997:1, 998:1, 999:1, 1000:1.

- ljana 1960, 60 s, T. 21:3; M. Strmčnik–Gulič: *Arheološki vestnik* 30 (op. 8), 120 s, l. 5:5, 8:3.
- 11 S. Pahič: *Pobrežje* (op. 8), 10 ss, T. 3:7, 11:17, 22:10, 36:1–8; isti (op. 6), 46 s, T. 2:1; isti: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n.v. 10 (45), 1. zvezek, Maribor 1974, T. 6:6, 7:4; F. Stare: *Arheološki vestnik* 1/1–2 (op. 8), 47 ss, 74 ss, ris. 4g, T. 4:32, 5:36; H. Müller–Karpe (op. 8), T. 116:45 (Hajdina), 120:31 (Maribor), l. 112:G–1, 110:B–3, C–1 (Ruše); M. Jerman (op. 8), 185 s, T. 2:7; J. Korošec (op. 8), 85 ss, sl. 139, 606. V Dobovi v horizontu Dobova I: F. Stare: Dobova (op. 8), 29 ss, T. 15:1, 31:6, 40:1, 42:5, 52:1; J. Dular (op. 9), 36 ss; S. Gabrovec (op. 5), 54 ss, T. 7:20. Na ljubljanskem grobišču so v horizontu Ljubljana I a: I. Puš: *Arheološki vestnik* 24, Ljubljana 1975, 394 ss, T. 1:2; isti: Ljubljana II (op. 8), 118 ss, T. 7:5; S. Gabrovec (op. 9), 340 ss, razpredelnica 1; F. Stare: Ljubljana (op. 8), T. 43:5; Na Hrvatskem so najstarejše v fazi II. V uporabi pa so skozi vse Ha B obdobje: K. Vinski–Gasparini (op. 9), 72 s, 153 ss, T. 25:6 (Martijanec), T. 101:8–9 (Treščerovac), T. 117:9–11 (Dalj), T. 121:2, 22:7, 123:2, 124:2 (Vukovar–Lijeva bara); ista: Bronasta doba (op. 9), 613 s, sl. 38:9, T. 91:6; V. Hoffiler (op. 9), pl. 29:2,3,30, 31:5,7–12, 32:1–5; N. Majnarič–Pandžić: *Arheološka istraživanja na karlovačkom i sisačkom području*. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, zv. 10, 1985, Zagreb 1986, 29 ss, sl. 5:1–3, 3:3. V Donji Dolini so karakteristične za fazo I b, v uporabi pa so do leta 700 pred n. št.: Z. Marič: *Glasnik zemaljskog muzeja Sarajevo*, n. s. sveska 19, Sarajevo 1964, 27 ss, T. 4:9, 5:1.
 - 12 F. Stare: *Arheološki vestnik* 1/1–2 (op. 8), 47 ss, ris. 4:a–b, T. 4:30–33; S. Pahič (op. 6), T. 2:5, 3:5–6, 4:5, 8:3, 10:3, 11:3, 17:6; isti: *Pobrežje* (op. 8), 10 ss, T. 1:2, 11–12, 3:5...; isti: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n.v. 4 (39), Maribor 1968, 18 ss, T. 5:7; H. Müller–Karpe (op. 8), T. 109: A–4, 5, G–1, F–1, 110:D–2, 111:D–2,3, 112:H–1, 113:D–4, 115:B (Ruše), T. 120:33,37–39,42 (Maribor), T. 116:46–47 (Hajdina); J. Korošec (op. 8), 85 ss, sl. 14, 76, 86, 214, 231, 312, 322, 478.
 - 13 H. Müller–Karpe (op. 8), T. 115, B (Ruše), T. 120:8 (Maribor); S. Pahič: *Pobrežje* (op. 8), 10 ss, T. 3:10; isti (op. 12), 18 ss, T. 5:4.
 - 14 H. Müller–Karpe (op. 8), T. 117:20 (Hajdina), T. 108:A,L–2, 110:D–1 (Ruše), T. 117:2 (Razvanje), T. 119:1,4,7,13 (Maribor); S. Pahič, *Pobrežje* (op. 8), 10 ss, T. 10:8, 15:11, 29:10, 35:17; isti (op. 6), 47 s, op. 42 s primerjavami iz drugih najdišč Podravja, T. 4:3, 5:4; isti (op. 12), 18 ss, T. 5:21–23; S. Gabrovec (op. 5), 54 ss, T. 11:4; J. Korošec (op. 8), 85 ss, sl. 121, 226, 385–386, 527.
 - 15 H. Müller–Karpe (op. 8), tekst, 214 s, Abb. 51:11.
 - 16 S. Pahič: *Arheološki vestnik* 17 (op. 8), 109 ss, T. 1:2.
 - 17 H. Müller–Karpe (op. 8), T. 109: M–2, 111:G–1, 114:G–1 (Ruše), T. 120:2,12, 122:15 (Maribor); S. Pahič (op. 6), 47 s, op. 44,45, T. 4:2.
 - 18 H. Müller–Karpe (op. 8), T. 108:G–1; S. Pahič, *Pobrežje* (op. 8), T. 28:7; isti (op. 11), 56 s, T. 5:4.
 - 19 M. Strmčnik–Gulič: *Arheološki vestnik* 30 (op. 8), 113 s, T. 10:3; F. Stare: Vače (op. 8), 51 ss, T. 89:24–25; A. Bolta; *Situla* 20/21, Ljubljana 1980, 291 ss, sl. 1:8.
 - 20 S. Pahič (op. 6), 46 s in op. 37, z navedenimi širšimi primerjavami.
 - 21 F. Stare: *Arheološki vestnik* 1/1–2 (op. 8), 56 ss, T. 6:50, 7:52; S. Pahič: *Pobrežje* (op. 8), 10 ss, T. 13:1, 20:11, 31:4–5; isti (op. 6), 45 ss, T. 4:4, 11:4; H. Müller–Karpe (op. 8), T. 108: B–1, D, F, 110:F, 112:B–3, J–2, 113:J, D–7 (Ruše), T. 119:28,31,37 (Maribor); J. Korošec (op. 8), 85 ss, sl. 97.
 - 22 H. Müller–Karpe (op. 8), tekst, 214 s, Abb. 51:14.
 - 23 V. Hoffiler (op. 9), pl. 18:1.
 - 24 E. Patek: *Die Urnenfelderkultur in Transdanubien*. *Archaeologia Hungarica*, series nova 44, Budapest 1968, katalog, T. 7:51.

- 25 R. Pittioni: Urgeschichte des Österreichischen Raumes. Dunaj 1954, 499 s, Abb. 358:2.
- 26 S. Pahič: Pobrežje (op. 8), 10 ss, T. 1:9, 9:1, 15:18, 19:33, 20:11, 29:5; isti: Arheološki vestnik 5/2 (op. 8), 241 s, T. 1:2-3, 3:7-9; isti (op. 6), 45 ss, T. 2:4, 8:5, 10:1, 25:9; isti (op. 12), 18 ss, T. 5:13; H. Müller-Karpe (op. 8), T. 109: D-1, 110:C-2, 112:A-4, 113:F-4, 115:C-1 (Ruše), T. 122:7 (Maribor), T. 117:16 (Hajdina); F. Stare: Arheološki vestnik 1/1-2 (op. 8), 56 ss, 78 s, ris. 6, T. 7:53; M. Budja: Arheološki vestnik 33, Ljubljana 1982, 59 ss, T. 3:7, J. Korošec (op. 8), 85 ss, sl. 59
- 27 H. Müller-Karpe (op. 8), tekst, 222 s, abb. 59:29.
- 28 S. Gabrovec (op. 5), 54 ss, sl. 6:22; H. Müller-Karpe (op. 8), tekst, 222 s, Abb. 59:27.
- 29 V. Hoffiller (op. 9), pl. 13:8; H. Müller-Karpe (op. 8), T. 120:25.
- 30 S. Pahič (op. 12), 18 ss, T. 5:5; H. Müller-Karpe (op. 8), T. 117:27, 120:34.
- 31 V. Hoffiller (op. 9), pl. 13: 1, 3, 5, 7, 11, 14:6.
- 32 E. Patek (op. 24), T. 5:26, 92:1.
- 33 Z. Marič (op. 11), 36 ss, T. 12:6, v uporabi so od leta 700-500 pred n. št.; isti: Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, n. s., sveska 15-16, Sarajevo 1961, 157 s, sl. 2.
- 34 S. Pahič (op. 11), 52 s in op. 148 - s primerjavami za Ljubljano in Novo mesto.
- 35 J. Dular: Arheološki vestnik 24 (op. 8), 551 s in op. 41: Z. Marič (op. 11), 25 s, T. 2:1-3, 9-19.
- 36 S. Pahič (op. 6), 41 ss, 62 s, T. 10:2, 22:1; isti, Pobrežje (op. 8), 10ss, T. 31:7; isti (op. 11), 44ss, T. 5:1; H. Müller-Karpe (op. 8), T. 109:K-5 (Ruše), T. 123:26 (Pobrežje); B. Perc: Ptujski zbornik 2, Maribor 1962, 202 ss; M. Strmčnik-Gulič: Arheološki vestnik 30 (op. 8), 117 ss, T. 3:1.
- 37 K. Vinski-Gasparini: Bronasta doba (op. 9), 599 ss, T. 91:2; V. Hoffiller (op. 9), pl. 3:5, 4:4.
- 38 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 94 ss, T. 3:1, 40:7, 53:1; T. Knez, (op. 8), 71 ss, T. 13:1.
- 39 S. Pahič (op. 11), 53 s, op. 158.
- 40 S. Pahič: Pobrežje (op. 8), 10 ss, T. 5:1; isti (op. 6), 41 ss, T. 2:3; H. Müller-Karpe (op. 8), T. 108.
- 41 K. Vinski-Gasparini, KŽG (op. 9), 153 ss, T. 114:1; V. Hoffiller (op. 9), pl. 8:1-2.
- 42 F. Stare, Ljubljana (op. 8), 94 ss, T. 33:2, 41:6; I. Puš, Ljubljana I (op. 8), 83 ss, T. 1:2, 9:1; isti, Ljubljana II (op. 8), 125 s, 128 ss, T. 12:1, 15:1, 18:1, 24:1, 25:1; S. Gabrovec (op. 9), 338 ss.
- 42a S. Pahič (op. 6), 50 ss, T. 5:5; F. Stare: Arheološki vestnik 1/1-2 (op. 8), 51 ss, 77 s, T. 6:47; H. Müller-Karpe (op. 8), T. 116:38 (Hajdina), T. 121:17 (Maribor); M. Strmčnik-Gulič, Arheološki vestnik 30 (op. 8), 119 s, T. 6:9.
- 43 F. Stare: Dobova (op. 8), T. 16:13; J. Dular (op. 9), 36 ss.
- 44 I. Puš: Ljubljana I (op. 8), 83 ss, T. 8:6; S. Gabrovec (op. 9), 338 ss.
- 45 F. Stare: Vače (op. 8), T. 87:4,8.
- 46 F. Stare:Dobova (op. 8), 29 ss, T. 14:13, 22:2, 47:5.
- 47 S. Pahič: Arheološki vestnik 17 (op. 8), 114 ss, T. 2:2-3; isti: Pobrežje (op. 8), 10 ss, T. 4:15; H. Müller-Karpe (op. 8), T. 122:12 (Hajdina).
- 48 S. Pahič (op. 11), T. 6:2; isti: Arheološki vestnik 24, Ljubljana 1975, 534 ss, T. 3:3; H. Müller-Karpe (op. 8), T. 112: D-6, 114: F-2; M. Budja (op. 26), 59 ss, T. 2:9; M. Strmčnik-Gulič: Arheološki vestnik 30 (op. 8), 117 ss, T. 14:7.
- 49 I. Puš: Ljubljana I (op. 8), 83 ss, T. 12:9, 15:1, 5, 21:5; isti: Ljubljana II (op. 8), 122 ss, 126 ss.

- T. 9:7, 10:8, 13:3, 14:2, 31:3; isti (op. 11), 394 ss, T. 1:8; S. Gabrovec (op. 9), 338 ss; J. Dular: Arheološki vestnik 24 (op. 8), 550 ss, T. 3:1; isti: Arheološki vestnik 30 (op. 8), 65 ss, T. 3:1 5:1; V. Šribar (op. 8), 472 s, T. 3:4.
- 50 V. Hoffiller (op. 9), pl. 17:4.
- 51 E. Patek (op. 24), T. 4:26.
- 52 S. Pahič: Pobrežje (op. 8), 10 ss, T. 3:2, 8:5, 9:13, 18:8, 29:4, 33:6, T. 42; isti (op. 12), 18 ss, T. 5:4–5:19; isti (op. 11), 53 ss, op. 161–170, kjer govori avtor o tehnični izdelavi tega ornamenta in daje obširne primerjave za njegovo časovno in geografsko razprostranjenostjo. F. Stare: Arheološki vestnik 1/1–2 (op. 8), 47 ss, T. 4:29, 7:55; H. Müller–Karpe (op. 8), T. 108–123; M. Budja (op. 26), 59 ss, T. 2:9, 3:7.
- 53 S. Pahič: Pobrežje (op. 8), 10 ss, T. 1–35, T. 41–42; isti (op. 6), T. 1:5, 2:2,5, 3:4, 8:1,3, 18:1,20; isti (op. 12), 18 ss, T. 5:12; F. Stare: Arheološki vestnik 1/1–2 (op. 8), 35 ss, T. 2:9, 5:42; H. Müller–Karpe (op. 8), T. 108–123; M. Strmčnik–Gulič: Situla 20/21 (op. 8), 61 ss, sl. 4, 13; S. Gabrovec (op. 5), 54 ss, T. 10:3–4,22, 12:13–14a.
- 54 J. Korošec (op. 8), 85 ss, sl. 214.
- 55 V. Hoffiller (op. 9), pl. 32: 1b– skoraj enak motiv kot na latvici iz groba I, pl. 32: 2b–3b.
- 56 F. Stare: Arheološki vestnik 15–16, Ljubljana 1964–1965, 211 ss, T. 1:2.
- 57 N. Majnarič–Pandžić: Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji. Izdavanja Hrvatskog arheološkog društva, sv. 9, Zagreb 1984, 63 ss, sl. 11:2.
- 58 F. Stare: Arheološki vestnik 1/1–2 (op. 8), 43 ss, ris. 3c, T. 3:19, 6:44; H. Müller–Karpe (op. 8), T. 117:3,31 (Hajdina), T. 119:38 (Maribor), T. 115:8 (Ruše); J. Korošec (op. 8), 85 ss, sl. 30, 512; M. Strmčnik–Gulič: Arheološki vestnik 30 (op. 8), 103 s, T. 2:8.
- 59 F. Stare: Dobova (op. 8), T. 4:1,3, 9:6, 25:15.
- 60 K. Vinski–Gasparini: Bronasta doba (op. 9), 599 ss, sl. 38:10–11, 17, T. 91:2,10 (Dalj), T. 19:16 (Vukovar–Lijeva Bara); ista, KŽG (op. 9), 24 ss, 153 ss, T. 4:5 (Surčin), T. 115:6,11, 116:2–4,7–12, 117:1–3 (Dalj), T. 121:1,9, 124:1,4,6 (Vukovar–Lijeva bara); V. Hoffiller (op. 9), pl. 2:1,2,5, 3:1,3,8, 4:1–2, 6:1,3,4,5, 7:3–5, 8:5, 8:4–6, 10:1–4, 13:5,9,15–16, 17:1–3,5–6, 19:6, 20:1–4,8,11, 21:3,5–6,8–11, 22:7–9, 34:6–8.
- 61 Z. Marič (op. 11), 23 ss, T. 4:8, 8:2,4–5, 12:6.
- 62 R. Pittioni (op. 25), 500s, Abb. 359:2.
- 63 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 105 s, T. 12:1, 21:6; I. Puš: Ljubljana I (op. 8), 83 ss, T. 10:8, 21:3; isti: Ljubljana II (op. 8), 123 ss, T. 10:8, 37:2.
- 64 F. Stare: Arheološki vestnik 13–14, Ljubljana 1962–1963, 400 ss.
- 65 S. Pahič (op. 11), 50 ss, T. 6:2, op. 144, v kateri omenja tak ornament tudi iz Križevcev, v op. 145 pa navaja primerjave iz drugih najdišč v Sloveniji; isti (op. 48), 534 ss, T. 3:3; isti: Varstvo spomenikov 9, 1962–1964, Ljubljana 1965, 136 s, T. 4:9; H. Müller–Karpe (op. 8), T. 120:41, 121:1; J. Korošec (op. 8), 85 ss, sl. 39, 282, 420, 546.
- 66 K. Vinski–Gasparini: KŽG (op. 9), 153 ss, T. 118:12 b; V. Hoffiller (op. 9), pl. 11:2b, kjer so bunčice pravokotne oblike.
- 67 M. Stojić: Gvozdeno doba u bazenu Velike Morave. Centar za arheološka istraživanja fakulteta u Beogradu, knjiga 8, Beograd 1986, T. 1:6,11, 3:11 (Sarina Meda, Svetozarevo), T. 18:1, 20:8 (Čeramidište, Bagrdan).
- 68 F. Stare: Dobova (op. 8), 34 s, T. 43:6– ob ustju sklede so štiri bradavice.
- 69 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 105 s, T. 5:8, 32:1, 37:4, 38:1, 42:1; J. Korošec: Zgodovina Ljubljana. Prva knjiga. Ljubljana 1955, 270 ss, T. 16:3; I. Puš: Ljubljana I (op. 8), 83 ss, T. 2:2, 11:5, 12:9, 20:1, 21:5,14, 22:4, 30:2,7,10, 32:10, 35:5, 42:4,6, 45:1, 48:4, 49:8; isti: Arheološki vestnik 27, Ljubljana 1976, 124 ss, sl. 1; isti: Ljubljana II (op. 8), 114 s, T. 4:6; S. Gabrovec

- vec: Godišnjak 8, Akademija nauka in umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja, knjiga 6, Sarajevo 1970, T. 7:1; isti (op. 9), 338 ss.
- 70 S. Gabrovec: Prazgodovinski Bled (op. 10), 33 s, T. 23:4, Na loncu sta pod ustjem dve bradavič; K. Kromer: Brezje. Arheološki katalogi Slovenije, zv. 2, Ljubljana 1959, 64 s, T. 15:10; S. Pahič: Arheološki vestnik 17 (op. 8), 112 s. F. Ferk omenja med najdbami na Hardeku tudi veliko posodo z bunčicami. B. Teržan: Fulvia lo Schiavo, Neva Trampuž–Orel: Most na Soči (S. Lucia) II, Katalogi in monografije Narodnega muzeja v Ljubljani 23/2, Ljubljana 1984, 23/1, Ljubljana 1985, 131 s, 152 s, 161 s, T. 61:C–6, 79:B–5,6, 83:E–2.
- 71 Po kvalitativni analizi vzorca teh aplikacij, ki jo je izdelal Inštitut Borisa Kidriča v Ljubljani, je njihova sestavina naslednja: glavna komponenta je kositer s primesmi cinka, srebra, bakra, bizmuta, svinca, magnezija, fosforja, mangana in silicija. Za navedene podatke se zahvaljujem ing. Nadi Sedlarjevi.
- 72 K. Vinski–Gasparini: Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu, Serija 3, zvezek 2, Zagreb 1961, 45 s.
- 73 S. Pahič: Arheološki vestnik 17 (op. 8), 113 ss, op. 20, T. 1:3; isti (op. 11), 30 s, op. 60; isti (op. 12), 31 s, 34 s, op. 137; isti: Svet med Muro in Dravo, Maribor 1986, 194 s; M. Tomanič–Jevremov: Ptujski zbornik 4 (op. 8), 110 ss, T. 1:8; M. Strmčnik–Gulič: Arheološki vestnik 30 (op. 8), 119 s, T.20:1; K. Vinski–Gasparini (op. 72), 50 s, op. 57.
- 74 S. Gabrovec: Arheološki vestnik 19, Ljubljana 1968, 171 ss, op. 59 z navedenimi primerjavami, T. 4; isti: Arheološki vestnik 15–16, Ljubljana 1964–1965, 34 s, T. 5:1–8;
- 75 S. Gabrovec: 900 let Kranja. Spominski zbornik, Kranj 1960, 28 s, T. 2:23.
- 76 S. Gabrovec: Arheološki vestnik 19 (op. 74), 171 ss, op. 60.
- 77 K. Vinski–Gasparini (op. 72), 43 ss, T. 4:1–2, 7:3–7, 9:1.
- 78 I. Puš (op. 69), 124 ss; isti: Ljubljana II (op. 8), 170 s; D. Hadži in F. Cvek: Arheološki vestnik 27, Ljubljana 1976, 128 ss.
- 79 S. Pahič (op. 11), 59 ss, op. 218, 219, T. 5:8–9.
- 80 S. Gabrovec (op. 9), 338 ss.
- 81 S. Pahič: Pobrežje (op. 8), 10 ss, T. 1:6, 2:10 (z malo osmico), 4:17, 6:2, ...; isti: Arheološki vestnik 5/2 (op. 8), 249 s, T. 10:9–17; isti (op. 12), 18 ss, T. 4:20, 16 (z malo osmico); H. Müller–Karpe (op. 8), T. 116:9–10, 16 (Hajdina), T. 118:14, 19, 15 (Maribor), T. 112:B–2, A–6, 111:J–1, H–2, 114:H–2 (Ruše); S. Gabrovec (op. 5), 54 ss, T. 10:1, 11:11; M. Budja (op. 26), 59 ss, T. 3:22; M. Tomanič–Jevremov: Ptujski zbornik 3, Maribor 1969, 16 ss, T. 1:1–3, 3:33–35.
- 82 F. Stare: Dobova (op. 8), 30 s, T. 18:3; isti: Situla I, Ljubljana 1960, 93 s, sl. 6:2; K. Vinski–Gasparini: Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3. serija, sv. 13, Zagreb 1974, 22 s, T. 7:10.
- 83 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 83 ss, T. 4:1, 5:4, 7:9, 18:41, 27:6, 36:1, 40:3, 49:4, 50:5, 8, 52:1, 61:3, 5, 63:6–8, 64:1; I. Puš: Ljubljana I (op. 8), 91 ss, T. 13:3, 16:4, 6; isti: Ljubljana II (op. 8), 173 s, T. 18:10, 22:4, 25:7–8, 40:4–5; S. Gabrovec (op. 5), 63 ss, sl. 8:1, 12:6; isti (op. 9), 342 ss, sl. 1, 5, T. 1:5–11 (Ostrožnik pri Mokronogu); J. Korošec (op. 69), 270 ss, T. 19:7; M. Budja (op. 26), 59 ss, T. 2:28; T. Knez: Arheološki vestnik 35, Ljubljana 1984, 197 s, T. 6:1.
- 84 K. Vinski–Gasparini: KŽG (op. 9), 150 ss, sl. 6:18, T. 129:12–13 (depo Matijeveći), T. 131:22 (depo Šarengrad), T. 128:1 (depo Gajina pečina kod Drežnika); ista: Bronasta doba (op. 9), 599 ss, T. 96:7–8; Z. Vinski, K. Vinski–Gasparini: Arheološki radovi i rasprave Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, 2, Beograd 1962, 270 s, 273 s, T. 1:7, 15.
- 85 R. Pittioni (op. 25), 493 s, 495 s, Abb. 353:6–7, 355:5–6 (depo Haslau–Regelsbrunn, skupaj z deli trakokimerijske konjske opreme).

- 86 K. Vinski-Gasparini: KŽG (op. 9), 150 ss, T. 131:11-12; Z. Vinski, K. Vinski-Gasparini (op. 84), 270 s, 273 s, T. 1:8-8a.
- 87 K. Vinski-Gasparini; KŽG (op. 9), 150 ss, T. 130:16.
- 88 H. Müller-Karpe (op. 8), T. 141:A 6-14.
- 89 Monika zu Erbach: Die Spätbronze – und Urnenfelderzeitlichen Funde aus Linz und Oberösterreich. Linzer Archäologische Forschungen, Band 14, Linz 1985, T. 9:1-3, R. Pittioni (op. 25), 485 ss.
- 90 S. Pahič (op. 11), 58 ss, T. 6:11-12, 7:7-8 in op. 213-, kjer piše o taki zapestnici iz Maribora; H. Müller-Karpe (op. 8), T. 118:42.
- 91 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 91 ss, T. 69:1; I. Puš: Ljubljana I (op. 8), 91 ss, T. 24:4, 40:5; isti, Ljubljana II (op. 8), 175 s, T. 7:8, 42:12; S. Gabrovec (op. 9), 338 ss, razpredelnica 1-2, T. 11:1-2 (Golobinjak pri Šentjerneju); J. Dular: Arheološki vestnik 30 (op. 8), 65 ss, T. 14:3-4 (Saedež v Črnomlju).
- 92 K. Vinski-Gasparini: KŽG (op. 9), 150 ss, T. 126: A-2 (Cigelnik), T. 131:20 (Šaregrad); Z. Vinski, K. Vinski-Gasparini (op. 84), 270 s, 273 s, T. 1:10.
- 93 S. Pahič: Pobrežje (op. 8), 10 ss, T. 6:13-16, 9:5-6, 20:3-4, 22:16-17, 38:1-16.
- 94 I. Puš: Ljubljana II (op. 8), 177 s, T. 3:1-2, 11:4, 42:1; isti: Arheološki vestnik 35 (op. 8), 134 ss, T. 3:1.
- 95 H. Müller-Karpe (op. 8), tekst, 124 s, 222 s, Abb. 59:11 in tabele: T. 110:E-1,2 113-F:1,2 (Ruše), T. 118:40-41 (Maribor); S. Gabrovec (op. 5), 54 ss, sl. 6:26; S. Pahič: Pobrežje (op. 8), 10 ss, T. 7:8.
- 96 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 91 ss, T. 55:3, 85:2; S. Gabrovec (op. 9), 338 ss, razpredelnica 1-2; I. Puš: Ljubljana I (op. 8), 91 ss, T. 38:7.
- 97 T. Knez (op. 83), 121 s, T. 4:7.
- 98 S. Pahič (op. 11), 59 s, T. 5:8.
- 99 I. Puš: Ljubljana I (op. 8), 91 ss, T. 3:5,9, 6:5, 10:6, 19:8b, 21:11, 29:2,9, 38:8, 39:1-4, 41:4,8a-c, 43:6, 48:3; I. Puš: Ljubljana II (op. 8), 177 s, T. 11:2; S. Gabrovec (op. 9), 338 ss, razpredelnica 1; isti (op. 69), 34 ss, T. 4:1c-2, 9a-c, 5:4,8a-c, 6:6a-c.
- 100 M. Strmčnik-Gulič: Arheološki vestnik 30 (op. 8), 121 s, T. 7:5.
- 101 F. Stare: Dobova (op. 8), 27 ss, T. 3:3-4, 6:9, 8:12, 13:7, 41:4; S. Gabrovec (op. 5), 54 ss, T. 8:4; J. Dular (op. 9), 36 ss.
- 102 Monika zu Erbach (op. 89), T. 10:A-5; R. Pittioni (op. 25), 485 ss.
- 103 S. Pahič: Pobrežje (op. 8), 10 ss, T. 8:13; isti (op. 12), 18 ss, T. 4:14; M. Tomanič-Jevremov (op. 81), 16 ss, T. 6:59; H. Müller-Karpe (op. 8), T. 111:C-4,7-8 (Ruše); M. Budja (op. 26), 59 ss, T. 2:6-7.
- 104 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 83 ss, T. 17:6, 30:6, 36:5, 61:10, 64:2; I. Puš: Ljubljana II (op. 8), 173 ss, T. 11:8, 16:11, 47:1-2; S. Gabrovec (op. 9), 338 ss, razpredelnica 1, T. 5:16 (Ostrožnik pri Mokronogu); M. Budja (op. 26), 59 ss, T. 2:23; T. Knez (op. 83), 122 s, T. 6:2.
- 105 F. Stare: Dobova (op. 8), 27 ss, T. 1:8, 3:5, 5:9, 8:7,11, 14:4, 26:10, 41:2, 42:13, 43:11-12, 58:7; J. Dular (op. 9), 36 ss.
- 106 F. Stare: Dobova (op. 8), 27 s, T. 2:5; J. Dular (op. 9), 36 ss.
- 107 I. Puš: Ljubljana I (op. 8), 95 s, T. 16:13; isti: Ljubljana II (op. 8), 173 ss, T. 2:3, 4:5, 8:5, 25:8, 27:8, 43:18; T. Knez (op. 8), 74 s, T. 5:2b, 4:7.
- 108 Z. Vinski: Arheološki radovi i rasprave Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti. I. Beograd 1959, 213 ss, T. 3:18 in karta razprostranjenosti za zlate najdbe iz Jugoslavije.

- 109 S. Pahič: Arheološki vestnik 17 (op. 8), 111 s. Najdbe so izgubljene. V Ptujskem muzeju sta iz Ferkovih izkopavanj le skleda in skodelica.
- 110 D. Garašanin: Arheološki vestnik 5/2, Ljubljana 1954, 277ss, sl. 1–5b; J. Kastelic; Situla 1, Ljubljana 1960, 7 ss, sl. 1, karta najdišč, sl. 2 (Stična), sl. 3:1–3 (Šmarjeta), sl. 3:4 (Vinji vrh), sl. 3:5–8 (Malence), sl. 3:9–15 (Podzemelj); J. Dular: Arheološki vestnik 24 (op. 8), 561 s, T. 11:3, 13:2.
- 111 S. Pahič: Pobrežje (op. 8), 10 ss, T. 20:5; M. Budja (op. 26), 59 ss, T. 4:12.
- 112 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 93 s, T. 27:3.
- 113 J. Dular: Arheološki vestnik 30 (op. 8), 82 s, T. 13:4.
- 114 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 45 s; M. Budja (op. 26), 61 s.
- 115 S. Gabrovec (op. 5), 54 ss, T. 10:7–8; S. Pahič: Pobrežje, (op. 8), 10 ss, T. 4:2, 15:4; M. Tomažič–Jevremov (op. 73), 16 ss, T. 6:60.
- 116 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 86 ss, T. 7:8, 9:6, 39:6, 40:9; I. Puš: Ljubljana I (op. 8), 91 ss, T. 39:5, 45:5; isti: Ljubljana II (op. 8), 115 s, 152 s, T. 4:13, 43:10–11, 53:5; S. Gabrovec (op. 69), 34 ss, T. 6:7; isti (op. 9), 338 ss, razpredelnica 1; T. Knez (op. 83), 122 s, T. 6:6.
- 117 F. Stare: Dobova (op. 8), 30 s, T. 18: 4; isti (op. 82), 83 ss, sl. 6:3 in sl. 4; K. Vinski–Gasparini (op. 82), 22 s, T. 7:11.
- 118 T. Knez: Arheološki vestnik 18, Ljubljana 1967, 155 ss, T. 1:5.
- 119 F. Stare, (op. 45), 38 s; isti (op. 82), 83 ss, sl. 7:1 (Ostrožnik pri Mokronogu), sl. 8:1–3 (Slep-Tek pri Mokronogu); S. Gabrovec (op. 9), 365 ss, T. 6:1 (Ostrožnik pri Mokronogu), T. 9:1–3 (Slepšek pri Mokronogu).
- 120 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 85 ss, T. 3:7, 13:5, 25:7, 26:7, 39:2–3, 83:6; isti (op. 82), 83 ss, sl. 7:2–8; I. Puš: Ljubljana II (op. 8), 173 s, T. 25:2, 27:7, 30:5; S. Gabrovec (op. 9), 338 ss, razpredelnica 1,2, sl. 3; isti (op. 5), 64 ss, sl. 7:17, 8:6, T. 12:3; J. Korošec (op. 69), 270 ss, T. 19:5, 20:15; M. Budja (op. 26), 59 ss, T. 2:17.
- 121 M. Strmčnik–Gulič: Arheološki vestnik 30 (op. 8), 120 ss, T. 9:3.
- 122 S. Pahič: Pobrežje (op. 8), 10 ss, T. 40:4–6; isti: Arheološki vestnik 5/2 (op. 8), 253 ss, T. 9:40–42; F. Stare: Arheološki vestnik 8/4–4, Ljubljana 1957, 204 ss, T. 1:5–6, 2:1 (Pobrežje), T. 2:2–4 (Maribor), T. 2:5 (Razvanje), T. 2:6 (Benedikt); H. Müller–Karpe (op. 8), T. 118: 30–31,35 (Maribor), T. 113:D–1, 109: K–2 (Ruše).
- 123 H. Müller–Karpe (op. 8): tekst 222 s, Abb. 59:23; S. Gabrovec (op. 5), 54 ss, sl. 6:25.
- 124 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 88 ss, T. 12:2; isti (op. 122), 218 ss, T. 1:1–3; J. Korošec (op. 69), 270 ss, T. 19:2; I. Puš, Ljubljana I (op. 8), 96 s, T. 28:7; isti, Ljubljana II (op. 8), 173 s; S. Gabrovec (op. 9), 342 ss, razpredelnica 1,2, sl. 2,5.
- 125 F. Stare: Dobova (op. 8), 31 ss, T. 24:13, 43:14; isti (op. 122), 204 ss, T. 1:4; S. Gabrovec (op. 9), 365 ss, T. 6:2; Jj. Dular (op. 9), 36 ss, kombinacijska tabela.
- 126 K. Vinski – Gasparini: KŽG (op. 9), 150 ss, sl. 5:8.
- 127 R. Pittioni (op. 25), 488 s, 491 s, Abb 348, 351:3.
- 128 Ib. 499 s, 492 s, 490 s, 487 s, 509 s, Abb. 347, 350, 352:1, 358:9 (Skupina Stllfried), Abb. 367 (tip. Linz–St. Peter); Monika zu Erbach (op. 89), T. 5:B–4,5.
- 129 S. Pahič: Pobrežje (op. 8), 10 ss, T. 2:13, 40:9; isti, Arheološki vestnik 5/2 (op. 8), 253 ss, T. 7:33; H. Müller–Karpe (op. 8), T. 118:26,29,33; S. Gabrovec (op. 5), 54 ss, T. 11:10; M. Budja (op. 26), 60 s., T. 3:18.
- 130 K. Vinski–Gasparini, KŽG (op. 9), 158 ss, T. 119:1; ista: Bronasta doba (op. 9), 599 ss, sl. 38:6, T. 91:8.

- 131 F. Stare: Dobova (op. 8), 28 s, T. 7:10; J. Dular (op. 9), 36 ss, kombinacijska tabela.
- 132 S. Pahič (op. 12), 35 s, op. 138, 139, sl. 4, T. 3:7 (Maribor), T. 3:5–6 (Kamnica. To sekro datirajo na začetek Ha C obdobja).
- 133 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 89 s, T. 35:1; S. Gabrovec (op. 9), 338 ss, razpredelnica 1,2; isti (op. 5), 63 ss, sl. 8:3, T. 12:12; M. Budja (op. 26), 59 ss, T. 2:15.
- 134 K. Vinski–Gasparini: KŽG (op. 9), 150 ss, sl. 5:21, T. 107:A–12.
- 135 R. Pittioni (op. 25), 497 s, Abb. 356:11, v depolu skupine Stillfried, skupaj z deli trakokime-rijske konjske opreme.
- 136 M. Guštin: Arheološki vestnik 24, Ljubljana 1975, 474 s, T. 11:8; isti: Notranjska. K začetkom železne dobe na severnem Jadranu. Katalogi in monografije Narodnega muzeja v Ljubljani, 17, Ljubljana 1979, 25 ss, 31 s, 37 s, T. 30:17–18, 31:9; F. Stare (op. 64), 402 s, T. 12:3.
- 137 F. Stare: Ljubljana (op. 8), 118 s, T. 72:3.
- 138 F. Stare (op. 64), 401 s, T. 11:4, 6:3., za katero domnevajo, da ni inventar tega groba in je zapuščina pozne kulture žarnih grobišč.
- 139 L. Čučković: Arheološka istraživanja na karlovačkom i sisačkom području. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, sv. 10, 1985, Zagreb 1986, 9 ss, sl. 2:4. Depo Krnjak pripada skupini depojev balkanskih delavnic.

DAS GRÄBERFELD VON ORMOŽ

Zusammenfassung

Im Jahr 1974 entdeckten wir in der Nähe des Zdravstveni dom (Gesundheitsheimes) unter anderem auch 20 Brandgräber⁴ (Zchn.), die der bronzezeitlichen Siedlung von Ormož angehören.

Die Grabgruben waren in die gelbe Lehmschicht nur 20–30 cm unter der jetzigen Oberfläche gegraben und waren mit nichts ausgelegt. Und gerade wegen der seichten Grabung waren die Gräber 8, 11, 12 und 17 vernichtet und die Gräber 13 und 15 beschädigt. Verbrannte Knochen waren in die Gräber 15 (Abb. 5), 16 (Abb. 6), 18, 19 und 20 in die Grabgruben gelegt, bei den anderen Gräbern aber in die verschiedenen keramischen Gefässe – Urnen. In den Gräbern 1, 13 und 14 legten sie diese in grosse, in den Gräbern 6 (Abb. 2) und 9 (Abb. 3) in mittelgrosse, in den Gräbern 3 und 4 aber in kleine Urnen. In den Gräbern 7 (Abb. 1) und 10 (Abb. 4) verwendeten sie als Urne einen Krug, in den Gräbern 2 und 5 aber einen Napf. Während sie die Metallgegenstände legten, gaben sie keramische oft in die Grabgrube neben die Urne.

Die Gräber 18 und 19 waren ohne Beigaben. In den Gräbern 3 (T.4:1–2), 5(T.6), 6(T.7), 10(T.15:4–6, T.16, T.17:1), 15 (T.21:2–3), 16(T.21:1) und 20(T.22) waren es nur keramische, in den Gräbern 4(T.4:3–6, T.5), 9(T.14, T.15:1–3), 13(T.17:2–3) und 14 (T.18, T.19, T.20) auch bronzene Erzeugnisse, in den Gräbern 1 (T.1, T.2, T.3:1–2), 2(T.3:3) und 7 (T.8–T.13) aber auch Erzeugnisse aus Eisen. In letzterem, welches die meisten Beigaben hatte, aber auch Erzeugnisse aus Glas und Gold. Nach den Beigaben zu urteilen^{5,6} könnte man die Gräber 9 und 14 einer männlichen, die Gräber 1,4,5 und 7 einer weiblichen Person zuschreiben insoferne letzterem nicht zweien.

Die keramischen Erzeugnisse sind sorgfältig ausgefertigt und gut gebrannt. Wir fanden 32 Napfe, sieben Krüge, sieben Urnen, 2 Amphoren, vier Spindeln, vier Schalen, zwei Miniaturtöpfchen und acht Fragmente von Gefässen⁷. Die Keramik ist mit Ornamenten ornamentiert, die im Draugebiet häufig vorkommen u.zw. mit eingeschnittenem Ornament⁵³ (T.2:3, 4:1, 5:1, 8:2–3,5, 17:1, 21:3, 16:2, 19:1), mit pseudoschnurartigem Ornament⁵² (T.3:1, 7:2), mit senkrechten und schiefen Rillen⁵⁸ (T.2:3, 6:3,6, 15:1,4,6, 19:1, 20:4, 21:1), mit horizontalen Kaneluren (T. 1:1, 4:3, 8:1, 18:3), mit glatten Rippen (T.2:7, 14:6) oder mit Rippen mit Abdrücken (T.1:1, 15:5) oder mit applizierten flachen runden Plättchen (T.2:4, 7:3). Ein solches Ornament ist im Draugebiet fast unbekannt⁶⁵, eine Ausnahme ist es aber auch an anderen Fundstätten^{66–69}. In der Grabstättenkeramik der Ruše-Gruppe ist die Ornamentierung der inneren Flächen von Näpfen neu (T.2:3, 16:2, 17:1, 19:1). Solche oder ähnliche Motive finden wir im Napf vom Schloss in Ptuj⁵⁴, in Dalje⁵⁵ und auf den bronzezeitlichen Nadeln mit Nagelkopf^{56,57}. Neu ist auch jedenfalls das Ornamentieren mit Zinnplättchen⁷¹ (T.2:4, 18:1–2, 19:2, 20:3), welche die Ruše-Gruppe bisher nicht kannte. Diese Art von Verzierung im HaB und Ha C – Zeitabschnitt⁷² ist europaweit bekannt. In den Fundstätten von Slowenien^{73–76} aber kennen wir sie aus dem Ha C – Zeitabschnitt. Mit der Verzierung, die im Draugebiet häufig auftritt^{34, 39} sind zwei grosse Urnen (T. 1:1, 18:3) ornamentiert, für welche Formen wir Vergleiche in der Gruppe von Ruše^{36,40} und der Gruppe von Dalje^{37,41} finden. Im Draugebiet^{47,49} finden wir Vergleiche für zwei mittelgrosse Urnen (T.7:2, 14:1), für letztere aber auch in der Laibacher⁴⁹ und in der Gruppe von Dalje⁵⁰ und in der Transdanubia⁵¹. Auch für andere keramische Formen finden sich zahlreiche Vergleiche. Eine weite Spanne von Dauer haben die konischen Napfe⁸ (T.2:2, 4:5, 6:5, 14:2, 16:1, 21:2, 22:1). Napfe mit facettierter Achsel (T.2:1, 16:2) finden wir in den Fundstätten der jüngeren Kultur der Urnengräber⁹ und der späteren Zeit¹⁰. Napfe mit gerilltem Mundstück (T.2:3, 6:6, 15:1,6, 19:1, 20:4, 21:1) aber in den Fundstätten

HaB und Ha A₁ des Horizontes¹¹. Für die Ruše-Gruppe sind charakteristisch die halbkreisartigen Näpfe¹² (T.3:3, 4:4, 6:1–2, 7:1, 8:4, 14:3,5, 15:2, 17:1, 22:2), der Napf mit Henkel¹³ (T.5:1), die Schalen¹⁴ (T. 2:4, 20:3) und die Krüge^{21,26} (T. 3:1, 6:3, 8:5, 15:4), welche wir auch in der Gruppe von Dalje²³ finden und auch in anderen Fundstätten^{24,25}. Für den Horizont HaB₃ sind in der Gruppe von Ruše charakteristisch die zweihenkeligen Krüge^{28–30} (T. 7:3, 19:2, 20:7), was für eine wir auch in der Gruppe von Dalje^{29, 31}, in Transdanubien³² und Donja Dolina³³ finden.

Metallene Gegenstände sind in dem Gräberfeld von Ormož sehr zahlreich, was in den Fundstätten des Draugebiets keine häufige Erscheinung ist. Am zahlreichsten sind bronzene Ringelchen aufgefädelt auf bronzene Drähte (T.13), Salteleonen (T.5:10, 9:4, 10:1), Armreifen (T.2:5, 5:4,7, 9:5, 12:5,7), Brillenfibeln (T.2:6,8, 4:6, 5:6,8, 9:1,4, 12:6,8), bronzene Knöpfe (T.8:7), Fussringe (T. 1:2, 3:3,5, 11:2). Weniger vertreten sind Messer (T. 11:3, 12:11, 20:1) und Nadeln (T. 12:9, 20:6). Nur in einem Fall aber eine doppelkreuzförmige Gürtelschnalle (T.9:2), ein Rasiermesser (T. 20:2), eine schwimmflossenartige Hacke (T.14:4) und eine Lanzenspitze (T. 15:3). Eine Neuheit auf unserem Gräberfeld bedeutet die Verwendung von Eisen, aus welchem hauptsächlich Schmuck hergestellt ist – gewundene Armbänder (T.9:6,1) und ein Halsreifen (T.11:1), da ja die Verwendung von Eisen ausser Postela⁷⁹ im Draugebiet zu dieser Zeit unbekannt war⁸⁰. Eine Neuheit ist auch Glas (T.12:4) und Gold (T.12:3). Unter die seltenen Funde der Gruppe von Ruše¹³² zählen wir auch die bronzene Hacke (T.14:4) und die Lanzenspitze (T.15:3). Zum ersten Mal finden wir in den Gräbern der Ruše-Gruppe auch einige Erzeugnisse aus Bronze u.zw. die doppelkreuzige Gürtelschnalle (T.9:2) und das flache Armband mit horizontalen Rippen (T.12:7). Zur doppelkreuzigen Gürtelschnalle finden wir Vergleiche in einigen Fundstätten Sloweniens^{118, 119, 121}, die meisten aber im Gräberfeld von Ljubljana, wo sie typische Repräsentanten männlicher Gräber des Horizontes Lj Ib¹²⁰ darstellen. Im Horizont Lj Ib finden wir aber auch Vergleiche für die eisernen gewundenen Armbänder⁹⁶ (T.9:1,6) und den eisernen Halsring⁹⁹ (T.11:1).

Grosse Brillenfibeln mit kleinem Achter (T.2:8, 4:6, 9:1, 12:6) finden wir in den kroatischen Depos der Phase V, häufig zusammen mit Teilen von tracokymischem Pferdegeschirr⁹⁴. In diesen^{86, 87, 92} finden wir Vergleiche auch für sattelförmige Fussringe (T. 1:2, 5:3,5, 11:2) und massive geschlossene Armbänder (T.5:7, 9:5). Letztere kennen wir auch im Draugebiet⁹⁰ und in der Gräbern der Gruppe aus Ljubljana⁹¹. In der Gruppe von Ruše des Horizontes HaB₁ und B₂⁹³ finden wir Vergleiche für das Armband (T.5:4), im Horizont HaB₃⁹⁵ aber für die gewundenen Armbänder (T.2:5, 12:5) und das bronzene Rasiermesser¹²³ (T.20:2). In den Gräbern HaB₃ des Horizontes^{129–131} finden wir auch Vergleiche für das Messer mit dornartigem Griff (T.11:3).

Die Gräber aus Ormož können wir der Grupe von Ruše oder der Maribor–Ruše-Gruppe zuordnen. Wir können sie auch mit dem Gräberfeld von Ljubljana verbinden, mit den eisernen Erzeugnissen mit dem Horizont Lj II b, mit der Gruppe von Dalje im Donaugebiet und der Gruppe Donja Dolina im Südosten. Zeitmässig können wir sie unmittelbar nach dem tracokymischen Ruck bestimmen, was für einmal in die zweite Hälfte des 8. Jahrhunderts vor unserer Zeitrechnung bedeuten würde.

DRUŽINSKA GROBNICA IZ VELIKE NEDELJE

Blagoj JEVREMOV,
diplomirani arheolog,

Pokrajinski muzej Ptuj
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

DRUŽINSKA GROBNICA IZ VELIKE NEDELJE

V sestavku je opisana in navedena literatura o pepelnici iz Velike Nedelje, ki je bila skupna grobnica za družino vojaka Fanija Florentinusa, ter prevod besedila iz napisa in podatki o legiji, v kateri je služboval.

Blagoj JEVREMOV,
Bachelor of Archeology

Pokrajinski muzej Ptuj
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

THE FAMILY TOMB FROM VELIKA NEDELJA

The article describes and gives the list of literature of the ash box from Velika Nedelja, which was a familiar tomb of the soldier Fanius Florentinus and the translation of the text of the epigraph with information about the legion which he served in.

Ob veliki množini prazgodovinskih najdb iz Ormoža in njegove okolice hrani ptujski Pokrajinski muzej še nekaj posameznih in izredno pomembnih najdb iz rimskega obdobja. Ena izmed teh je vsekakor marmornata pepelnica iz Velike Nedelje, ki je bila nekoč vzdignjena v tamkajšnjem srednjeveškem gradu. Odkrili so jo že leta 1894 in jo pripeljali v muzej. Najprej so jo razstavili v takratnem muzejskem lapidariju, to je v stavbi nekdanje gimnazije, kjer je sedaj osnovna šola Olge Meglič na Prešernovi ulici. Tu je bila razstavljena tudi po ponovni ureditvi lapidarija in jo je pripravil M. Abramič leta 1910.

Od leta 1928, ko je dobil muzej prostore v stavbi nekdanjega dominikanskega samostana in uredil lapidarij v cerkveni ladji, kjer je še sedaj, je bila pepelnica razstavljena vseskozi tukaj. Njo so od odkritja do leta 1948 obravnavali kot sarkofag.¹ Tako so objavili W. Gurlitt v *Mitteilungen der k.k. Zentral-Kommission, Neue Folge* 21, 1895, 64 s., M. Abramič v vodniku "Poetovio", ki ga je ob počastitvi tridesetletnice svojega delovanja izdalo ptujsko muzejsko društvo², J. Klemenc in B. Saria v *Archeologische Karte von Jugoslawien* – v zvezku *Blatt Ptuj*³, B. Saria v *Antike Inschriften aus Jugoslawien*⁴ in navsezadnje se kot sarkofag vodi tudi v 3. zvezku *Corpus inscriptionum latinarum* pod številko 14065.

Šele leta 1948 jo je E. Diez opredelila v članku *Die Aschenkisten von Poetovio* za pepelnico⁵.

Pepelnico iz Velike Nedelje, ki jo hrani naš muzej in jo vodi pod inv. številko RL 104, je podpisani obdelal v vodniku po lapidariju leta 1986 pod številko 75⁶.

Omenjena pepelnica je d. 1,35, š. 0,92, v. 0,75 m in je na desnem zgornjem robu malce odkrušena ter ima sekundarno neprevrtno luknjo na napisnem polju. Sprednjo stran pepelnice lahko razdelimo na tri polja (sl. 1). Ob straneh sta niši z enostavnim profiliranim okvirjem, ki se zgoraj zaključijo s sedlasto noriško panonsko voluto. Pod njo je v levi niši relief žene Ulpie Severine, v desni pa moža Fanija Florentinusa. Žena Ulpia Severina je upodobljena v dolgi spodnji obleki in s plaščem, spetim z velikima sponkami na ramenih. Desno roko drži ob pasu, nekoliko zasukano k telesu. Po tej drži lahko domnevamo,

da je držala v roki najverjetneje kakšno cvetlico. Levo roko ima spuščeno in z njo vleče plašč k sebi.

Mož Faniј Florentinus je upodobljen kot legionar s kratko pripasno tuniko in vojaškim ogrinjalom. Z levico drži najverjetneje nožnico meča, z desnico pa prijema ročaj meča tako, kot bi ga želel ta hip potegniti.

Na sredini med nišama je napisno polje, ki je omejeno z enostavnim profiliranim okvirjem. V njem je s črkami v velikosti 0,06 – 0,04 m vklesano besedilo napisa, ki se glasi:

Fann(ius) Florentinus
mil(es) leg(ionis) XIII G(eminae) et Ulp(ia)
Severina coni(ux) v(ivi) f(ecerunt) s(ibi)
et Fannis Florentinae ann(or)um
XVI et Supere ann(or)um IV et
Floriano ann(or)um II et Floro
ann(i) filis

Fanij Florentinus,
vojak legije XIII Gemine, in njegova žena
Ulpia Severina sta še živa dala narediti (pepelnico)
zase in za njune umrle otroke:
Fano Florentino, staro 16 let, in
Supero, staro 4 leta,
Floriana, starega 2 leti, in Flora,
starega 1 leto

Na bočnih stranicah pepelnice sta oblikovani ploskvi z enostavnim profiliranim okvirjem, ki se zgoraj zaključijo z dvojno noriško panonsko voluto. Ta in sedlasta voluta, kot jo imata niši na sprednji strani pepelnice, sodi v miselni svet domorodnih prebivalcev, po katerih se imenuje tudi noriško panonska voluta. Osnovna shema te volute sta dve podolžni "S" liniji ali odprti osmici, s katerima se domiselno ponazarja neka vrsta premične preklade s plastičnim svitkom na koncih, da bi se tako navidezno neskončno podaljševala ploskev za reliefno upodobitev. Sedlasto voluto najdemo pogosteje na spomenikih iz konca 1. in začetka 2. stoletja, dvojno in tekočo noriško panonsko voluto pa na spomenikih iz 2. in 3. stoletja. Na sredini leve bočne ploskve (sl. 2) je relief trinožne okrogle mize (mensa tripes). Plošča mize s petimi hlebčki kruha je upodobljena navpično. Ob mizi na levo je relief stoječe ženske v pripasani dolgi obleki, ki drži v dvignjeni levici zrcalo.

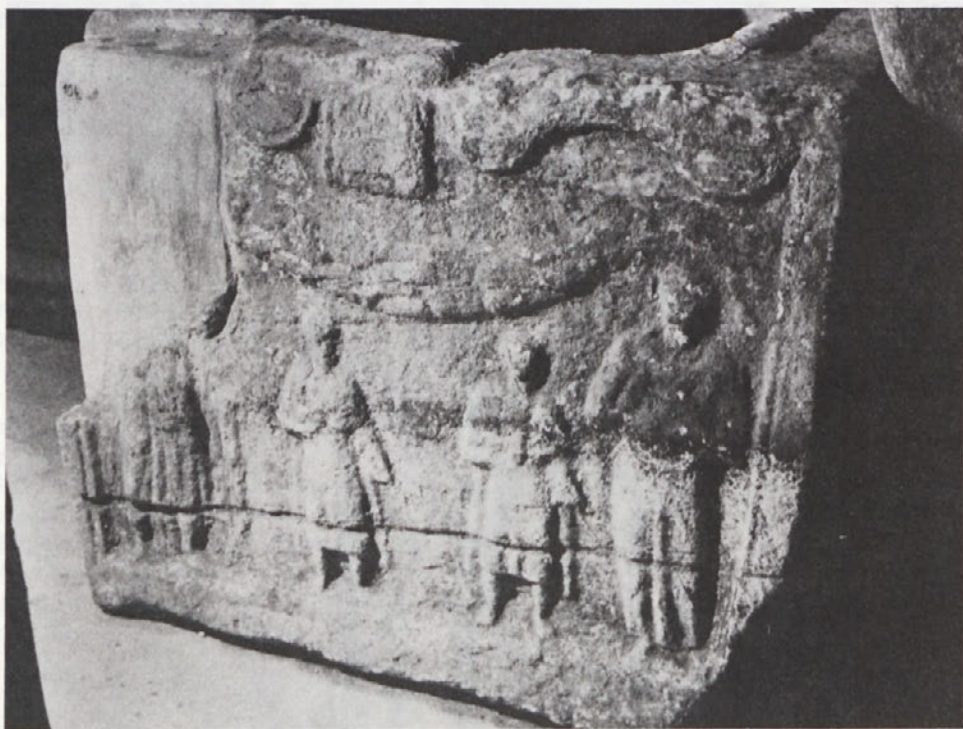

v povešeni in ob bok naslonjeni desnici pa ruto ali toaletni predmet. Pred njo je na tleh nekakšen dvojni predmet s poševnimi vrezi in velikim obročem ali ročajem. Ob mizi na desni je relief moškega v dolgi obleki, ki je s telesom nekoliko zasukan v levo. Z desnico drži kozarec ali pehar pred sabo, v povešeni levici pa nekakšen predmet s poševnimi vrezi in velikim obročem ali ročajem, podoben onemu na tleh pred stoječo žensko na levi.

Da bi tako upodobljen predmet v levici moškega predstavljal svetilko, namiguje E. Diez v omenjenem članku *Die Aschenkisten von Poetovio*. Pri tem se opira na mnenje L. Nagyja, da je bila svetilka zelo pogosto upodobljena na žrtvovalnih scenah, in ugotavlja, da bi bil moški s takim predmetom v levici svetilec⁷.

V tem primeru dopolnjuje daritveno ali žrtvovalno kompozicijo tudi vrček na tleh ob mizi desno. Relief vrčka je zelo podoben ali enak onim, ki so upodobljeni na posvetilnih spomenikih za opravljanje raznih daritvenih ali žrtvovalnih obredov.

Po vsem tem sodeč ima relief na levi bočni ploskvi pepelnice obredni pomen. Na to opozarja tudi prizor, ponazorjen s postavo in držo ženske ter moškega ob trionžni žrtvovalni mizi, ki spominja na strežno osebje pri pojedini, najverjetneje pri sedmini ali pri obhajanju devetega dneva po smrti umrlega, s katero se je navadno končalo tudi žalovanje za njim.

Umrli otroci so upodobljeni na desni bočni ploskvi (sl. 3). Šestnajstletna Florentina in štiriletna Supera sta v dolgi obleki in upodobljeni ob straneh, med njima pa dveletni Florian in enoletni Flor v kratki obleki. Nad njimi je relief cvetlične kite, za katero se zaradi zabrisanosti in poškodb ne da ugotoviti, ali je bila obešena na bukranije, to so glave ovidov, ali na kandelabre in plamenice, kot so navadno obešene cvetlične, listnate in sadne kite na nagrobnih spomenikih. Po vsej verjetnosti simbolizira tako upodobljena cvetlična kita mrtve otroke legionarjeve družine. Na to opozarja tudi uporaba besede na napisu *annorum* za umrle, ki so jo pogosteje uporabljali na nagrobnih spomenikih iz konca 1. in začetka 2. stoletja.

Nasplošno ne dajo reliefi v nišah na sprednji strani in v ploskvah na bočnih stranicah pepelnice avdentične podobe upodobljenih. O tem, kdo je upodobljen, lahko le domnevamo, ker je uporabljal klesar pri upodobitvi le—teh splošno uporabne značilnosti za aktivnega legionarja, žene, otrok in obredni prizor. Da je bil klesar nevesč, priča navpično upodobljena plošča žrtvovalne mize in velikost upodobljenih sinov in hčera različnih starosti. O tem, kdo je upodobljen v nišah in v desni bočni ploskvi, sklepamo bolj po navedbi njihovih imen v besedilu napisa. Iz njega se da razbrati, da je bila pepelnica narejena za pokop družine: za očeta in mater, za hčerki Florentini in Superi ter za sinova Floriana in Flora. Po smrti očeta in matere pa naj bi dali njune kremirane ostanke v posebne žare in jih položili v pepelnico poleg žar njunih že umrlih otrok.

Mož Fanijs Florentinus, ki se omenja v napisu, je bil vojak legije XIII Gemine. To legijo je namreč ustanovil že Oktavijan. Najprej je bila stacionirana v ilirski provinci, nato v Mainzu. Leta 43 je sodeloval pri osvajanju Britanije in pozneje pri osvajalnih vojnah za Nerona. Po njegovi smrti se omenja leta 69 v boju za prestol med poraženimi legijami na strani Othona, ki jo je zmagovalec Vitelij dal prestaviti iz Dalmacije v Britanijo.⁸ Potem je bila premeščena v Aquincum (Budimpešta) in po letu 103 v Vindobono (Dunaj), posamezni njeni oddelki pa v Carnuntum (Petronel ob Donavi).

Približno v tem času, leta 103/106, je poslal cesar Trajan legio XIII Gemino iz Poetovione v Vindobono, Poetovionci pa podelil samoupravne mestne pravice. Ko pa je nekaj pozneje iz varnostnih razlogov razdelil provinco Pannonio na Zgornjo in Spodnjo, je naše območje pripadalo Zgornji Panoniji z upravno metropolo Carnuntum.

Omenjeni vojak Fanijs Florentinus je po vsej verjetnosti živel po letu 103 nekje v bližini Velike Nedelje, kjer sta z ženo še živa dala narediti pepelnico zase in za svoje otroke. Ob posrednih in neposrednih podatkih iz napisa nas v tako razmišljanje sili tudi dejstvo, da je bila pepelnica vzdana v srednjeveškem gradu, za gradnjo katerega so uporabljali najverjetneje enako kot pri gradnji drugih srednjeveških gradov gradbeni material iz bližnje okolice.

- 1 Arheološka najdišča Slovenije. 1975, str. 321.
- 2 M. Abramič: Poetovio. 1925, str. 55 ss, šte. 12.
- 3 J. Klemenc in B. Saria: Blatt Ptuj. 1936, str. 73.
- 4 B. Saria: Antike Inschriften aus Jugoslawien. 1938, šte. 446.
- 5 E. Diez.: Die Aschenkisten von Poetovio. Jahreshefte des Österreichischen archäologischen Institutes. Bd. 37, 1948, nr. 155, šte.: 15.
- 6 B. Jevremov: Vodnik po lapidariju je v tisku.
- 7 E. Diez, op. c. opomba 27.
- 8 J. Šašel: Avgust 69, vojaški puč v Poetovion. Kronika I. 1979, str. 2.

DIE FAMILIENGRUF VON VELIKA NEDELJA

Zusammenfassung

Die Aschenkiste aus Velika Nedelja, welche als gemeinsame Gruft der Familie des Soldaten Fanius Florentinus diente, wurde mehrmals als Sarkophag 1—4 veröffentlicht. Erst im Jahr 1948 wurde sie von E. Diez als Aschenkiste definiert und von ihr der Gedanke des A. Schober (Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien 1923; 203 s) aufgenommen, dass das nach griechischem Muster gemachte Reliefbild auf der linken Seitenfläche das Totenmahl symbolisieren könnte. Eine solche Bedienung beim Totenmahl oder bei der Feier des neuen Tages nach dem Tode des Verstorbenen, mit welcher die Trauer nach ihm beendet wird, finden wir hauptsächlich auf Grabsteinen aus dem 2. und 3. Jahrhundert (A. Schober, op. c. 87 ss, Abb. 97; 90 ss, Abb. 100, 103; 117 ss, Abb. 130, 133; 171 ss, Abb. 184).

Die Reliefgestaltung in den Nischen auf der Vorderseite und den Seitenflächen der Aschenkiste gibt uns aber keine authentisches Bild der Personen, von welchen wir nach der Erwähnung ihres Namens im Text der Inschrift eine Annahme haben könnten. Nach den Abbildungen ist zu urteilen, dass der Steinmetz der Aschenkiste sehr unkundig war. Die Platte des Opfertisches hat er senkrecht abgebildet, bei der Abbildung der Kinder verschiedenen Alters besteht kein richtiges Verhältnis. Nach aller Wahrscheinlichkeit hat der Steinmetz die Aschenkiste in der Nähe von Velika Nedelja verfertigt, wo der Soldat Fanius Florentinus nach dem Jahr 103 wahrscheinlich lebte, als die Legion XIII Gemina, in welcher er diente, nach Vindobona versetzt wurde, ihre einzelnen Abteilungen aber nach Carnuntum, welches das Verwaltungszentrum für das Obere Pannonien war, in dessen Bereich auch unser Gebiet fiel.

OPREMA GRADU VELIKA NEDELJA V LETU 1673

Marjeta CIGLENEČKI,
kustodinja za kulturno zgodovino,

Pokrajinski muzej Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

OPREMA GRADU VELIKA NEDELJA V LETU 1673

Centralni arhiv nemškega reda na Dunaju hrani popis inventarja iz komende v Veliki Nedelji iz leta 1673. V 52 poglavjih je popisana oprema gradu deloma po prostorih, deloma po skupinah predmetov. Od vseh popisanih predmetov se do danes ni ohranil niti eden. Kljub temu nam dokument pomaga ustvariti si podobo o življenju na razmeroma bogato opremljenem gradu v drugi polovici 17. stoletja.

Grad Velika Nedelja sodi med pomembnejše tovrstne stavbe pri nas. O njegovi arhitekturi je bilo že nekaj napisanega¹, zelo malo ali skoraj nič pa je znanega o notranji grajski opremini². Vendar je dostopnih kar nekaj dokumentov, ki vsebujejo dragocene podatke o tem, kaj se je skrivalo za grajskimi zidovi v Veliki Nedelji. Zgodovinski arhiv na Ptuj hrani inventarne popise velikonedeljskega gradu oziroma njihove kopije za leta 1587, 1623, 1673, 1702, 1644 – 1697 in 1945. Poglejmo si, kako je bil grad opremljen v letu 1673.

Komenda je bila od ustanovitve v lasti nemškega križarskega reda. Križniki so bili dobri gospodarji, posest je bila razmeroma obsežna in je prinašala dobre dohodke.³ Po pretresih, ki jih je prinesel protestantizem tudi med križnike, so se razmere v drugi polovici 17. stoletja že umirile in uredile, kakor sporočajo vizitacijski zapisniki iz tega obdobja.⁴

Popis, ki ga obravnavamo, je nastal v času po velikih prezidavah, datiranih v leto 1612, in pred baročnimi posegi med 1723 in 1730. Na začetku 17. stoletja se je komtur Markvard pl. Egkh odločil povečati srednjeveški grad, ki je bil takrat dokaj preprostega videza. Staremu jedru so dodali tri trakto, ki so oklenili notranje dvorišče. Na vzhodu so prizidali še dva stolpa, ki pa nista imela več obrambne funkcije, temveč le stanovanjsko. Grad je tako dobil značilno podobo renesančne utrdbe, ki jo na vogalih obdajajo stolpi. V 18. stoletju so bili posegi manjši, graditelji so se osredotočili na notranje preureditve, zunanjo podobo stavbe pa so izravnali tako, da so staro grajsko jedro znižali za eno etažo. Takrat so nanovo uredili tudi kapelo v južnem delu gradu.⁵

Dokument, ki nas zanima, je 17. septembra 1673 sestavil oskrbnik v Veliki Nedelji Melchior Richter. Na 44 listih, velikosti 32 x 20 cm, je popisani inventar gradu v 52 poglavjih.

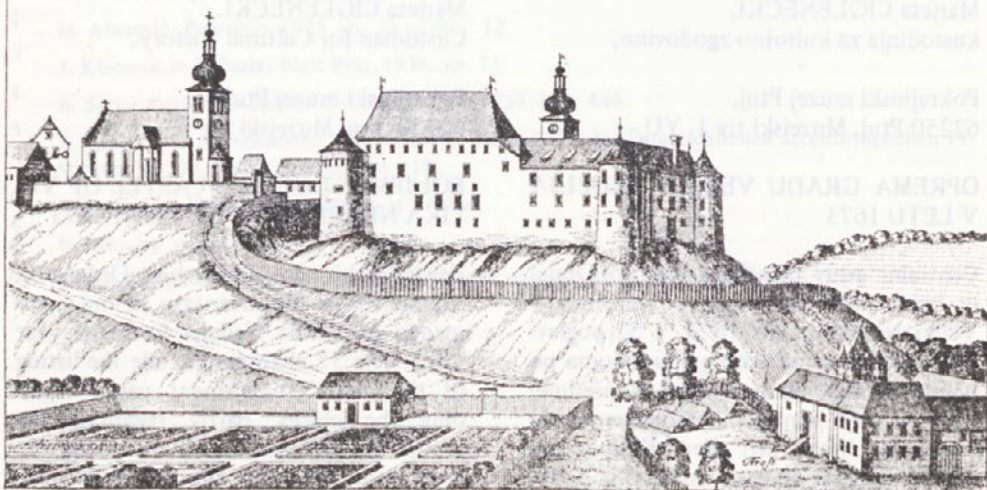
Marjeta CIGLENEČKI,
Custodian for Cultural History,

Pokrajinski muzej Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

EQUIPMENT OF THE CASTLE OF VE- LIKA NEDELJA IN THE YEAR 1673

Zentralarchiv des Deutschen Ordens in Vienna keeps the inventory of the Com-menda in Velika Nedelja from the year 1673. The 52 chapters include the listing of the castle's equipment partly regarding the places, partly regarding the groups of objects. Of all the listed objects none has been kept till today. In-spite of this fact, the document helps us to create the image of life in the rela-tively rich furnished castle in the second half of the 17th century.

GROSSONTAG

Upodobitev Velike Nedelje iz Topographie Ducatus Stiriae Georga Matthäusa Vischerja, datirana v leto 1681

Skrbno in čitljivo pisavo so na 40. listu zamenjale nekoliko manj čitljive, drobnejše, a tudi lepo izpisane črke. Inventar je popisan delno po prostorih, delno pa so predmete sestavljali v skupine po materialu. Originalni popis hrani Centralni arhiv nemškega reda na Dunaju⁶, njegovo kopijo pa Zgodovinski arhiv Ptuj.⁷

Grajska kapela

Popis kapele iz časa pred barokizacijo gradu je zelo podroben, vendar nas pušča nepotešene pri orisu glavnega oltarja. Ta se v prevodu glasi: "Štiri različne oltarne slike: tri so naslikane na les, četrta pa na baker." O motivih, velikosti, umetniški vrednosti ali starosti teh štirih slik ne zveemo ničesar. Popisovalec omenja v kapeli še leseno razpelo, pet upodobitev Agnus Dei, sliki Veronikinega prta in spečega Jezuščka na žamet (verjetno gre za vezenino) ter sliko Magdalene. Znamenitih kipov sv. Barbare, sv. Katarine in Sočutne z začetka 15. stoletja ni v popisu.

Od mašniške opreme so na prvem mestu omenjeni srebrn pozlačen kelih in dva srebrna pozlačena svečnika. Mašniških oblek je bilo devet. Ukrojene so bile iz različnega blaga različnih barv, nekaterim so manjkali posamezni kosi. "Stara iz rdečega atlasa" je bila posita z zlatimi ploščicami, tista iz barvastega kamelota, prav tako označena kot stara, pa je imela izvezeno razpelo.

Srebrnina

Na prvem mestu sta zapisana en večji in en manjši srebrn umivalnik z vrčema, večji je bil pozlačen. Iz srebra je bilo tudi 12 skodelic za sladkorčke, 12 nizkih pozlačenih čaš in 4 solnice, od katerih sta bili dve pozlačeni. Imeli so le en srebrn pladenj, pa kar tri svečnike, večji je bil pozlačen. Jedilni pribor ni več sestavljal celote. Za cel ducat je bilo le žlic, od drugega ducata se je ena izgubila, štiri pa polomile. Nožev so našeli 17. K srebrnini so pristeli tudi s srebrom okovan rog, steklen bilikum s srebrno pozlačeno nogo in kamnito razpelo, na dveh mestih okovano s srebrom. Drobna umetnina je bil "povsem pozlačen pelikan s podobnim manjšim pelikanom". Nekaj posebnega je morala biti kopalna kad, obložena srebrom (1 Kurbad mit Silber beschlagen).

V sobi nj. visokorodnega in milostljivega gospoda deželnega komturja

V sobi so bile tri mize, ena zelo dolga s 15 predali, ena štirioglata in ena majhna. Prvo so pregnili s "starim špalirjem", drugo z rdečim suknom in usnjeno preprogo in tretjo prav tako z usnjeno preprogo. S "starimi špalirji" je bilo opetih tudi šest stolov. Skrinja je bila prevlečena z rdečim suknom. Okna in vrata so bila ovešena z zelenimi zastori. Podobna zavesa je prekrivala veliko črno luženo ogledalo. Čas je merila majhna ura na bitje (Schlag Uhr).

V sobi deželnega komturja je bilo 15 slik. Upodobljeno je bilo križanje, Marija z Jezusom in sv. Janezom, Anton Padovanski, različne krajine in verjetno ilustracija neke pesmi. Le za eno sliko je omenjen črn okvir.

V stolpu v sobi nj. visokorodnega in milostljivega deželnega komturja

Od štirih miz je bila ena prekrita z rdečim suknom, na dveh je bilo naslikano sadje, manjšo štirioglato je prekrivalo zeleno sukno. Pod prvo, novo mizo je bila postelja (Schubbettl). V sobi sta bili še dve omari in predal za pisma. Okna so bila zastrta z zelenimi zavesami. Slik so našeli 12, enajst krajin in sliko mrtve glave.

V jedilnici

Obedovali so pri dolgi mizi, prekriti s starim črtastim blagom (dvonitnikom). Imeli pa so še dve ovalni mizi. Manjša je bila pregnjena s staro usnjeno, večja pa z rdečo, že raztrgano preprogo. Točilno mizo so zastirali z zavesami. Opremo je dopolnjevala manjša kredenčna omara.

Popisovalec omenja še šest kosov starih špalirjev iz modrega in rdečega blaga. Ob oknih in vratih so visele zavesa iz zelenega sukna, na stenah pa slike Naše ljube Gospe, 7 različnih krajin in en portret.

V predsobi

Tu so stale tri mize, pod eno je bila postelja (Schubbettl). Stara omara je bila razbita in pod eno od miz je ležal star raztrgan kos špalirja. Stene je krasilo osem krajin.

V zeleni sobi

Od treh miz je bila štirioglata prekrita z rumeno, podolgovata pa s turško preprogo. Tretja, nova štirioglata mizica je imela predal. Zeleno baldahinsko posteljo je zastiralo navadno blago. Sedem kosov špalirjev je bilo iz platna. V sobi je bilo še ogledalo.

Od sedmih krajinskih slik je ena predstavljala morsko bitko. Filander je bil osrednja oseba historične slike, na drugi je bil naslikan angel.

V kamri

Ob navadni postelji sta stali mizica s predalom in zelena omara za zelišča.

V knezovi sobi

Baldahinski postelji nista bili enaki. Prva je bila zelena, druga orehove barve, obe pa so zastirale zavese z resami. Dolgo omaro sta prekrivali preprogi z zelenimi cvetlicami, štirioglato mizo pa turška preproga. "5 kosov starih nizozemskih špalirjev" lahko pomeni le prave nizozemske tapiserije. Sobo so krasile še dve veliki in tri majhne krajine.

V stolpu

Štirioglata miza in dve postelji, ena z baldahinom in druga brez njega, so bili edini kosi pohištva v tem prostoru. Nova španska stena je bila modro, rdeče in belo pobarvana. Popisali so še eno krajino in sliko Fortune.

V kapucinski sobi

Dve baldahinski postelji, prvo staro zeleno in drugo belo, so zagrinjale zavese iz črtastega dvonitnika. Štirioglato mizo je prekrivala turška preproga. V sobi je bilo še trinajst majhnih in velikih portretov, ki pa niso poimensko predstavljeni. Popisovalcu se je zdela Sočutna (Vesper Bildt) vredna večjega poudarka. Zapisal jo je z nekaj večjimi črkami, ni pa označil njene velikosti, starosti in materiala, iz katerega je bila narejena.

Zunaj pred sobo

V veliki visoki omari so hranili perilo, pod mizo pa je bila postelja (Schubbettl). Pripisali so še krajino, naslikano z vodenimi barvami.

V igralni sobi

Dolgo mizo je prekrivala "lepa turška preproga", okroglo staro pa stara preproga s cvetlicami.

V sobi je bilo mnogo slik. Dvanajst je bilo portretov. Upodobljeni so bili: Ferdinand Terty, njegova zakonska žena Marija, Eleonora z dvema princesama, cesar Leopold I., njegova žena Margareta, infantinja iz Španije, nadvojvoda Leopold Giulielmi, Karel Jožef, veliki mojster Johann Caspar von Angringen in grof Lamberg. Na eni od velikih slik je bilo naslikano cvetje in sadje. Skupina osmih slik je predstavljala štiri letne čase in štiri elemente. Sledilo je dvanajst krajin in še dve slike, od katerih je ena prikazovala Kristusa, kako uči v templju.

Soba nad kapelo

Tu so našli staro baldahinsko posteljo in pod njo še eno ležišče. Stara štirioglata miza je bila pokrita s povsem raztrgano preprogo. Ob veliki omari sta bili zložljiva železna postelja in španska stena, pobarvana modro, belo in rdeče. Edini instrument v celem gradu je bil star, več o njem ne izvem.

V kamri zadaj

Nizka postelja je bila lepo poslikana, stara miza pa pregrnjena s slabo turško preprogo. Stene so bile prevlečene s starimi raztrganimi tapetami. Pred posteljo je bilo naslikano razpelo. V sobi so bili še dva portreta in trije stari uokvirjeni zemljevidi.

Nad dvorano

Na stari skrinji je bil tudi star napis, stara okrogla miza pa se je dala raztegniti. Po stenah je viselo pet zemljevidov, eden je predstavljal cel svet. Od 14 slik so bile tri krajinske, eno je popisovalec ocenil kot staro.

V sobi nad staro obednico

Tu so zapisali le dve postelji in mizo s starim, raztrganim pregrinjalom.

V kamri ali pregradi zadaj

Od dveh postelj je bila ena brez baldahina.

V stari obednici, kjer stanuje gospod oskrbnik

Oskrbnik je uporabljal tri mize, eno je prekrival star kos špalirja, drugo stara raztrgana preproga, pod tretjo je bila postelja (Schubettl). Imel pa je še veliko staro omaro z vrati in manjšo omarico.

V pregradi zadaj

Stara baldahinska postelja je imela tudi stare in slabe zastore. V mizico je bil vgrajen predal, od dveh starih omar pa je bila prva velika, druga majhna.

V novi majhni sobici nad orožarno

Zeleno baldahinsko posteljo je zastirala slaba zavesa iz rumenega blaga. Dolga miza je bila prekrita z rdečim suknom. Sobico sta krasili dve krajini.

V veliki sobi, kjer stanujejo služabniki

Služabnikom so namenili le pet slabih postelj in majhno okroglo mizo s krili.

V Ansenovi kamri

Tu je bil le majhen ozek počivalnik z dvema usnjenima blazinama.

V Svellnerjevi kamri

Postelja je bila navadna, miza pa prekrita s slabo staro preprogo.

V pekarni

Miza in navadna postelja sta bili stari, prav tako omara z dvojnimi krili. Popisovalec je popisal še nečke.

V vratarnici

Tu so popisali le staro posteljo in staro slabo mizo.

Sledi posteljnina

Našteli so 7 žimnic iz različnega blaga (ena je bila na eni strani iz usnja), barhanta, dvonitnika in grobega platna. Iz enakega blaga so bile sešite tudi pernice; popisali so jih kar 62, le 21 je bilo starih. Pernatih blazin so našteji 16. Tri slamnjače so bile iz platna.

Odeje

Popisali so 31 odej različnih barv, le dve sta bili stari. Nekatere so imele na sredi cvetlične vzorce. Tri odeje so označene kot "turške". Dve sta bili beli: s sivimi, rumenimi, modrimi, zelenimi in rdečimi črtami, tretja pa je opisana kot dobra, obrobljena z modrim platnom in napolnjena (gefüttert).

Sledi posteljnina nj. visokosti deželnega komturja

Za komturja so posebej hranili 10 žimnic, 18 enakih blazin ter 13 pernatih blazin, 35 sedežnih blazin in 22 rjuh.

Sledi platno

Od 20 parov rjuh so bili štirje stari in le 7 parov niso krasile čipke. Od desetih starih prevlek za blazine je bila ena izvezena s črno svilo.

Namiznih prtov je bilo 33. Le štirje so bili stari, 16 pa je bilo damastnih. Slednji so bili okrašeni z resami. Iz damasta je bilo tudi 25 namiznih serviet z resami, imeli pa so še pet ducatov takšnih brez res. Od 26 brisač jih je bilo 24 iz damasta in z resami.

Vsi ti kosi so bili označeni s črkama V in L.

Brez oznake je bilo

šest parov rjuh in 20 robčkov.

Sledi platno, označeno s črkama V in H

Od 20 parov rjuh jih je bilo 12 za dve ali dve dolžini in pol. Od šestih namiznih prtov so bili štirje raztrgani. Popisali so še 16 prtičev za krožnike, 4 kuhinjske prte in 3 prtiče za sklede iz poslikanega platna.

Sledi perilo iz domačega platna, narejenega 1671 – 72 in 73, prav tako označeno s črkama V in H

Iz domačega platna je bilo 22 brisač, nekatere so imele rese, in pet in pol ducata namiznih serviet.

V stari orožarni

Tu so hranili slabše orožje. 61 starih mušket je bilo polomljenih in zarjavelih, tudi 16 dvocevki ni bilo v dobrem stanju. Več posameznih kosov oklepov je bilo zarjavelih.

V novi orožarni nad kuhinjo

Uporabno bojno opremo so hranili v novi orožarni. Popisali so 94 mušket, 2 dvocevki, 20 karabink, 37 pušk, ki jih niso posebej označevali, in 7 cevi za puške. K puškam je sodilo 18 torbic za patrone, precej velika skrinja s krogli za muškete in dvocevke ter šest starih modelov za takšne puške. Ob tem so hranili še 12 parov pištol, od katerih so bili trije neuporabni.

Hladnega orožja je bilo manj: 11 novih in 2 stari sablji, 1 palaš in 11 mečev, vendar so nekaterim manjkali držaji in nožnice. Helebarde so bile le tri. Od okleпов je bil popoln le eden z nožnimi žepi. Šest okleпов so sestavljale le prsne in hrbtne plošče, štiri pa so dopolnjevali šlemi.

K bojni opremi sta sodila še par pauk in boben. V orožarni se je znašla tudi skrinja z mizarjskim orodjem in 8 skobcev za lisice.

Sledi kositna posoda

154 popisanih kosov kositrne posode ne vzbujajo posebne pozornosti. Kar precej teh krožnikov, skled in čaš je bilo polomljenih. Popisovalec se je pomudil le pri sladkornici s pokrovom in petimi prekati ter pri paru svečnikov, ki sta bila narejena kot srebrnina (auf Silberart gemacht). Iz kositra je bilo tudi 7 nočnih posod in brivski kotliček.

Še več, kar se je našlo v kleti

Med več steklenicami raznih mer, čašami, nategami in drugo kramo izstopa večji kositrni podstavek s hladilnim kotličem s tremi medeninastimi pipami. Družbo mu je delal bakren hladilni kotlič.

Medeninasta posoda

Te ni bilo dosti: nekaj svečnikov, dva možnarja, nihalo in polomljena ponev.

Bakrena posoda

Iz popisa 57 skled, ponev, pekačev ipd. se da razbrati nekaj o takratni kuhi. V Veliki Nedelji so jedli polže, pekli kolače in pripravljali pastete (posebej zanje je bilo namenjenih 11 majhnih posod), pekli pa so tudi na ražnju. Iz bakrenega vrča so točili čokolado. V skatli iz bakrene pločevine so hranili začimbe, v kotličku pa mast. Imeli so tudi štiri stare poljske kotle iz bakra.

Železna posoda

Ta posoda je bila manj imenitna. Med drugim je popisano: 7 ražnjev za pečenje, nekaj jedilnega pribora, tudi lopatica za ribe, mlinček za poper in dve rimski tehtnici.

Sledi kovaško orodje

Kovaški meh je bil en sam, sicer pa je bila kovačnica dobro opremljena. Očitno so žeblje izdelovali sami.

Sodarsko orodje

V primerjavi s kovaškim je bilo sodarskega orodja nekaj manj. Popisali so npr. le dve šestili in dva skobeljnika.

Vrtno orodje

Mnogi pripomočki za obdelovanje vrta so bili stari, polomljeni in slabi. Popisovalcu se je zdelo potrebno prešteti 12 železnih zob na dvojnih starih grabljah.

Sledi živina in orodje na pristavi

Imeli so 36 volov, od katerih je bil eden onemogel, in le 3 bike, eden je bil oslabel, dva pa stara. Mleko je dajalo 23 krav, imeli pa so še 13 mladih in 6 onemoglih krav ter 3 teleta. Svinj so našteali 37, perjadi pa kar 199 kosov.

Popisu živine sledi popis orodja. Precej je raztegnjen, ker so se pomudili pri vsaki malenkosti, a orodja ni bilo ravno veliko. Plugja sta bila na primer le dva, vil so našteali pet itd.

Lovski pribor

Na neki omari je bilo več mrež za zajce, ki pa so bile povečini raztrgane.

Sledi mlinarsko orodje v velikem mlinu

in

Mlinarska oprema v malem mlinu

Popis našteva običajne mlinarske pripomočke.

Zdaj pride, kar je mobilij na razpolago v Hermancih in v "Schwarnitz"

Oprema v Hermancih je bila skromna: 2 ovalni mizi, 9 stolov, stara točilna miza in stara postelja. Posodo so sestavljali glinasti, leseni in železni predmeti. Pozornost vzbujata le dve beli solnici iz alabastra.

V "Schwarnitz" je bilo najti

Oprema v Šarnici je bila podobna tisti v Hermancih: 2 stari mizi, 6 stolov in stara postelja ter nekaj skromne posode.

Popis grajske opreme iz Velike Nedelje nam pomaga orisati podobo grajskega življenja v zadnji četrtini 17. stoletja. Oprema je razmeroma bogata in se najbrž ne razlikuje dosti od inventarja drugih gradov v naših krajih. Brez dvoma je v tem času vladalo v Veliki Nedelji precejšnje blagostanje.

Grajski oskrbnik Melchior Richter je bil dokaj natančen popisovalec, čeprav njegov sistem popisovanja ni bil enoten. Delno je prešteval predmete po sobah, ki nimajo enotnega poimenovanja, delno pa jih je sestavljal v skupine po materialu.

Le nekaj pomembnejših prostorov je označil z njihovo funkcijo (kapela, obednica, orožarna). Za dve sobi je napisano, da je v njih prebival komtur, ena je bila knezova in ena kapucinska. Le dve skromni kamri sta označeni z lastnimi imeni (Ansenova in Svellnerjeva). O legi popisanih prostorov ni mogoče dosti ugotoviti. Le nekaj jih je označenih, da so bili locirani nad nekaterimi drugimi (na primer soba nad staro obednico). Nekaj prostorov je opredeljenih, da so novi oziroma stari (stara in nova obednica, stara in nova orožarna). Oznake se gotovo nanašajo na prezidave z začetka 17. stoletja. Precej prostorov niso posebej popisovali. Njihovo opremo so združili v druga poglavja. Tako zvmemo za kuhinjo le, ker je bila nad njo nova orožarna, posodo pa so popisali posebej. Malce nenavadno je, da je popisovalec v vseh prostorih spregledal zidane peči in lestence oziroma jih ni zabeležil. V kleti so pregledali en sam prostor z različno kramo, izpustili pa so vinske kleti.

Kljub vsem tem pomanjkljivostim pa popis ponuja nekaj zanimivih podatkov o življenju v velikonedeljskem gradu v drugi polovici 17. stoletja. Oprema morda ni štela med najbolj razkošne, vsebovala pa je več predmetov, ki nas pritegnejo.

Likovno opremo so sestavljale slike, ki so v precejšnjem številu krasile imenitnejše sobe. Prevladujejo krajine, veliko je tudi portretov. Popisovalec je nekajkrat menil, da je katera od slik stara, na nekaj mestih so v skupih besedah opisani predstavljeni motivi (morska bitka, cvetje in sadje, posamezne svetniške figure ipd.). Le enkrat je opisana tehnika (vodene barve). Tako o umetniški vrednosti in izvoru slik seveda ni mogoče zapisati nič določenega.

Tudi o pohištvu je težko reči kaj več. Takrat še zelo pogoste skrinje so v Veliki Nedelji že skoraj v celoti zamenjale omare, lahko pa da je popisovalec pri preštevanju posteljnine, posode in podobnega preprosto pozabil na skrinje.

Mize so bile povečini pregrnjene s preprogami. Mnoge so bile iz sukna, nemalo jih je bilo starih in raztrganih, omenjajo pa se še "turške" in "kosi starih špalirjev". "Turske preproge" so bile vozljane preproge, kakršne so v 17. in 18. stoletju uvažali iz Male Azije⁶. Špalirji so bili vsakršne tkanine, napete na okvire iz letev, s katerimi so prevlekli stene.⁷ Lahko so bili iz navadnega, potiskanega blaga, tudi iz usnja, mnogokrat pa se za tem nazivom skrivajo tapiserije. V našem popisu se špalirji večkrat pojavijo kot stenske obloge iz potiskanega blaga. S kosi starih špalirjev je v Veliki Nedelji opetih nekaj stolov, z njimi pa so pregrnili tudi več miz. Ker tkanina v teh primerih ni bila posebej popisana, lahko pomislimo tudi na kose tapiserij, kar bi bilo v skladu s takratnim okusom. Z gotovostjo pa lahko trdimo, da je bilo v tako imenovani knezovi sobi pet nizozemskih tapiserij (5 kosov starih nizozemskih špalirjev). Iz opombe o njihovi starosti lahko sklepamo, da izvirajo izpred 17. stoletja.

Vrata in okna so zastirali povečini zeleni sukneni zastori. Podobni so bili na baldahinskih posteljah, ki so prevladovali. Pogosto se v popisu pojavljajo postelje, ki so jih lahko potisnili pod mizo ali večjo posteljo, kadar jih niso potrebovali (Schubbettl).

V našem popisu je dobro razvidno socialno razlikovanje takratne dobe. Razmeroma bogata oprema, ki je v mnogih sobah ponujala udobje grajskim lastnikom, je v ostrem nasprotju z opremo ene same sobe, v kateri je živela služinčad. Tej so namenili le "pet slabih postelj in majhno okroglo mizo s krili". Tudi oskrbnik je imel eno samo sobo, v njej pa staro pohištvo. Eno od miz je prekrival star kos špalirja, drugo pa stara, raztrgana preproga. Postelja ni mogla biti kdove kako udobna, bila je potisnjena pod eno od miz.

Posteljnine in namiznega perila so imeli kar precej. Označevali so ga z inicialkami, posamezne kose pa so krasile čipke, rese in redkeje vezenina.

Tudi s posodo so bili dobro založeni; nekaj primerkov iz srebra posebej izstopa, saj se je popisovalec trudil opisati z nekaj besedami njihove oblikovne značilnosti. Veliko raznolike posode (precej posod je označenih z imenom hrane, ki se je pripravljala v njih) daje misliti, da so se križniki lahko pohvalili s pestrim jedilnikom.

V drugi polovici 17. stoletja so bili v Veliki Nedelji dobro pripravljeni na obrambo. Seštev strelnega orožja je kar obsežen, hladno orožje pa predstavlja le skromen del popisa, saj takrat res ni bilo več v rabi. Krogle za puške so vlivali kar doma.

Popis kovaškega, sodarskega, vrtnega, poljskega in mlinarskega orodja ter živine seveda ne sodi več k podobi grajske opreme, temveč k prikazom njegove gospodarske dejavnosti. Vendar so dajali ti majhni obrati v samem gradu ali v njegovi neposredni bližini življenju v gradu svojevrsten utrip in pripomogli k zaokroženosti te majhne, a urbano dokaj zao-krožene celote.

Eden najimenitnejših in najzanimivejših prostorov v gradu je bila kapela. Opis daje slutiti, da je bila razmeroma bogato opremljena, presenetljivo pa je, da v popisu niso omenjene tri znamenite gotske plastike, ki so bile leta 1949 prenesene iz grajske kapele v ptujski muzej.⁸ Je mogoče, da bi umetnine v 17. stoletju sploh še ne bile sestavni del grajskega inventarja ali pa jih je sicer natančni popisovalec spregledal?

Zadnje se skorajda ne zdi verjetno. Odgovor na to vprašanje bodo lahko dali pregledi še drugih ohranjenih inventarjev velikonedeljskega gradu. Ob tem se kaže spomniti, da omenja naš popis iz leta 1673 Sočutno v kapucinski sobi. Žal te omembe ne spremlja noben podatek o materialu, tehniki, velikosti in starosti umetnine. Ob tem je zanimiv še opis velikonedeljskega gradu, kakršnega nam je zapustil Josef Felsner v popotnem priročniku Ptuj in njegova okolica.⁹ Zadržal se je pri opisu kapele, kjer tudi ni videl znanih treh got-skih kipov, pač pa iz lesa izrezljano Žalostno mater božjo z mrtvim Kristusom v naročju naravne velikosti, se pravi, da je bila dosti večja od Sočutne, ki jo iščemo. Vsi trije kipi so zbudili veliko strokovno pozornost šele po objavah dr. Emilijana Cevca, ki so sledile prenosu umetnin v ptujski muzej.

Ob sklepu se zastavlja pomembno vprašanje: Kaj od naštetega v popisu iz leta 1673 se je ohranilo do današnjih dni? Treba je reči, da med navedenimi predmeti ni bilo mogoče nobenega vzporediti z danes znanimi, ki pa jih tudi ni ravno veliko.¹⁰ Razumljivo je, da se je oprema vseh gradov in tudi drugih bogatejših domov razmeroma hitro menjala. Ujme tudi Veliki Nedelji niso prizanesle¹¹ in v vihrh časa se je veliko izgubilo. Tudi najbližja prete-

klost gradovom ni bila naklonjena. Po drugi vojni so bila vrata večine naših gradov na stezaj odprta vsakomur, tudi v Veliki Nedelji je bilo tako. Vendar je moralo biti še sredi petdesetih let v gradu nekaj pohištva. Vodstvo ptujskega muzeja je želelo preprečiti njegovo prodajo, da bi v gradu ostalo vsaj nekaj avtentične opreme, a trud ni rodil uspeha.¹² Iz gradu so izginile celo rokokojske pečnice, ki so bile še ne tako dolgo tega shranjene na grajskem podstrešju, kakor vedo povedati domačini.

Podoba notranjosti velikonedeljskega gradu iz druge polovice 17. stoletja nam tako ponujajo le zapiski grajskega oskrbnika Melchiorja Richterja. Vendar tudi ti skopi opisi dajejo slutiti, da je bilo življenje za grajskimi zidovi živahno, da so lastniki znali poskrbeti za svoje udobje, da so poznali mnoge užitke in da so ljubili umetnost.

OPOMBE

- 1 Stnjen opis gradu in zbir literature o njem je najti v Ivana Stoparja: *Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Štajerskem*. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1982, str. 560–562.
- 2 Zakladi, pričevanja Ptuja in Ormoža, Ljubljana, Ptuj 1987. Razstavljeni katalog. Marjeta Ciglencički: *Štajerska – dežela gradov*, str. 82.
- 3 Anton Klasinc: *Ormož skozi stoletja v luči arhivskih virov*. Ormož skozi stoletja. Maribor 1973, str. 59 in 87.
- 4 Jože Mlinarič: *Križniške župnije Velika Nedelja, Ormož, Središče in Miklavž do konca 18. stoletja*. Ormož skozi stoletja II. Ormož 1983, str. 86, 87.
- 5 Ivan Stopar: *Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Štajerskem*. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. Ljubljana 1982, str. 560–562 in tam našeta literatura.
- 6 Anton Klasinc: *Gradivo za zgodovino Ormoža in njegovega okraja*. Ormož skozi stoletja. Maribor 1973, str. 128, 129.
- 7 Zgodovinski arhiv Ptuj, Fotokseroteka, škatla 75, sign. 200.
Na tem mestu se zahvaljujem kolegicam iz Zgodovinskega arhiva Ptuj Mariji Masten – Hernja in Kristini Purg – Šamperl, ki sta mi pomagali pri izbiri gradiva.
- 8 Tapiserija v Sloveniji. Razstavljeni katalog. Narodni muzej, Ljubljana 1982. Tekst Hanka Štular, str. 19.
- 9 Ibid., str. 18.
- 10 Glej dopise med ravnateljstvom ptujskega muzeja in Zavodom za zaščito kulturnih spomenikov LRS o zaplenitvi treh gotskih plastik (ZAP, fond Mestni muzej Ptuj – leto 1949).
- 11 Josef Felsner: *Pettau und seine Umgebung*. Ptuj 1895, str. 112, 113.
- 12 Zakladi, pričevanja Ptuja in Ormoža, Ljubljana, Ptuj 1987.
Razstavljeni katalog. Marjeta Ciglencički: *Štajerska – dežela gradov*, str. 82.
- 13 Fran Rakuša: *Domoznanstvo ormoškega okraja*. Maribor 1886, str. 86.
- 14 Glej dopise med Narodnim muzejem v Ljubljani in Mestnim muzejem Ptuj iz marca 1954. ZAP, fond Mestni muzej Ptuj – leto 1954.

DAS INVENTAR AUF SCHLOSS VELIKA NEDELJA IM JAHR 1673

Zusammenfassung

Centralarchiv des Deutschen Ordens, Wien, bewahrt die Beschreibung des Inventars aus der Commenda in Velika Nedelja aus dem Jahre 1673. Die Kopie dieses Dokumentes ist im Besitz des Historischen Archivs in Ptuj.

Auf den 44 Seiten ist in 52 Kapiteln mit sorgfältiger Schrift notiert, was der Verwalter Melchior Richter in der Schlossräumen, auf dem nehen Meierhof, in Hermanci und in "Schwarnitz" wo die Kreuzritter zwei Häuser besessen, gefunden hatte.

Die Beschreibung entstand nach der Zeit der grossen Renaissance – Vergrösserungen des Schlosses am Beginn des 17. Jahrhunderts und vor den grossen Umordnungsarbeiten im 18. Jahrhundert. So wird es bewiesen, dass Velika Nedelja in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts verhältnismässig reich angestattet war. Leider werden die Erwähnungen der Kunstwerke nicht von den Daten begleitet, die ein klares Bild über den Wert und Ursprung von vielen beschriebenen Bildern geben könnten. Aufmerksamkeiterregend sind folgende Gegenstände: 5 holländische Tapiserien, einige Silbeware und ziemlich starke Bewaffnung. Es ist interessant, dass in der Beschreibung die drei berühmten gotischen Statuen aus dem Beginn des 15. Jahrhunderts (Hl. Katharine, Hl. Barbara und Pieta) nicht zu finden sind. Vielleicht wurden die von dem zwar sorglichem Beschreiber übersehen, oder wurden die später nach Velika Nedelja gebracht? Auf diese Frage werden noch die anderen bewahrten Beschreibungen aus der Commenda in Velika Nedelja antworten müssen.

ORIS ORMOŽA IN SREDIŠČA V FASIJSKEM POPISU IZ LETA 1754

Jože CURK,
umetnostni zgodovinar

61000 Ljubljana
Cimpermanova 5

ORIS ORMOŽA IN SREDIŠČA V FASIJSKEM POPISU IZ LETA 1754

Avtor predstavlja gradivo uradnega popisa naseljenih hiš in hišnih gospodarjev, izveden leta 1754 ob predvideni davčni reformi. Gradivo ponuja statistično zanimiv pogled v takratno gradbeno stanje Ormoža in Središča, ki sta imela v tem času še podeželski videz, saj sta premogla pretežno leseno in nabito arhitekturo.

Jože CURK,
Historian of Art

61000 Ljubljana
Cimpermanova 5

ORMOŽ AND SREDIŠČE AS SEEN IN A DESCRIPTION FROM THE YEAR 1754

The official description, enumerating the inhabited houses and their owners, prepared in 1754 for reformed taxes is analysed. Thus we are informed about the way the houses have been in Ormož and Središče. They are shown by this document as settlements of a more or less rural character, as being their buildings constructed mainly in wood and earth.

Štajerski deželni arhiv v Gradcu hrani gradivo (fasijo) uradnega popisa deželnega prebivalstva iz leta 1754, ki je bil izveden ob predvideni davčni reformi. Popis, ki se je omejil na seznam naseljenih hiš in hišnih gospodarjev, ne predstavlja ljudskega štetja v današnjem smislu besede pa tudi ne golega popisa hiš, temveč seznam družinskih skupnosti in kmečkih gospodarstev z imeni družinskih poglavarjev in z oznakami njihovih socialnih položajev. Pri meščanih: meščan—posestnik, meščan—obrtnik, kočar (Keuschler), gostač (Inwohner), pri kmetih: cel kmet, tričetrtinski kmet, polovični kmet, četrtinski kmet, kajžar (želar), dninar, viničar, kar nam ponuja zanimiv vpogled v socialno strukturo našega takratnega prebivalstva. Iz fonda, ki predstavlja dragocen, a doslej le malo uporabljen vir za zgodovino Slovenske Štajerske, bomo v tem sestavku predstavili le gradbeno—statistične podatke obeh urbanih naselbin na ozemlju občine Ormoža in Središča. K njima lahko prištejemo še Veliko Nedeljo, ki je sicer vas, a je kot sedež križniške komende in prazupnije privzela določene urbane značilnosti, ki niso povezane s kmečko—poljedeljskim življenjem in jih zato druge vasi nimajo razvito v tako izraziti obliki. Gre za vaški tržni prostor, ki je večji kot po navadi, in za njegovo obrobno parcelacijo.

Ormož, ki se prvič omenja leta 1273 kot vas in 20 let pozneje kot trg, je leta 1331 postal mesto. Koliko hiš je štel ob nastanku, ne vemo, saj so prvi tovrstni podatki na razpolago šele v popisu vinske desetine iz leta 1482, ko je v mestu živelo okoli 30 družin in je bilo torej tudi toliko stanovanjskih hiš. Med meščani se omenjajo zidar Ulrik, mestni sodnik Jurjak in padar Jernej. Šestdeset let mlajši premoženjski cenilnik iz leta 1542 našteje v mestu 32 družin, med njimi tesarskega mojstra Vida, tesarja Ivana, mitničarja Martina, gospoda Mikloša, nadzornika ribnikov Jurija itd. Razen meščanskih hiš sta stali v mestu tudi stavbi mitnice in kopališča, leta 1570 pa je Luka Szekely odstopil mestu proti ugodnemu plačilu svojo kamnito hišo z dvorom in vrtom za potrebe rotovža. Iz izrecne opombe, da je hiša zidana, izhaja, da so bile ostale hiše v mestu večinoma lesene. Drugega

mestnega poslopja – špitala pa Ormož kljub njegovim omembam v letih 1420, 1443, 1573, 1617, 1753, 1788, 1836 in 1855 ni premogel, pač pa je leta 1898 dobil precej zunaj mestnega jedra križniško bolnišnico. Leta 1659 se omenja med meščani gradbeni mojster Matija Herman, kar govori za daljšo tradicijo tega poklica v mestu. To je februarja 1704 doživelo krucovsko invazijo. Takrat je bilo v mestu požganih 8 in v predmestjih 5 hiš, škodo v višini 4556 gld pa je utrpelo vseh 42 meščanskih družin. Tudi na grajskem poslopju je bilo po ocenitvi ptujskega gradbenega mojstra Dirnbergerja in tesarskega mojstra Verngliča iz leta 1707 za nad 6000 gld škode. Za ovrednotenje podatkov fassijskega popisa iz leta 1754 je posebno pomemben popis meščanov iz leta 1749, ki so ga izvedli v okviru t. i. terezijanskega katastra. Takrat je Ormož premogel 70 hiš, od tega 4 javne (solni urad, mitnico, šola in rotovž), 1 svobodno (od ormoške gosposčine) in 38 meščanskih v mestu, 16 v Ptujskem predmestju, 4 v Ogrskem predmestju in 7 v okolici mesta. Če od skupnega števila hiš odštejemo 4 uradne in 1 svobodno, dobimo 65 meščanskih hiš, število torej, ki se do fassijskega popisa v letu 1754 ni spremenilo. Tudi takrat je mesto štel 65 meščanskih hiš, 1 svobodno in 4 javne. Ob tem je vredno pripomniti, da je premožen svobodnik (Freisass) Janez Jakob Plešnik premogel dve hiši. Mestno jedro se tudi v naslednjih 200 letih ni hitreje razvijalo, saj je leta 1825 še vedno štel le 65 hiš (33 last obrtnikov, 18 posestnikov in 14 kajzarjev), leta 1869 68 in leta 1910 okoli 70 hiš, hitreje pa so razvijala predmestja s Hardekom, ki so leta 1910 z 91 hišami močno prehitela mestno jedro. Kljub počasnemu razvoju pa je mesto doseglo leta 1803 municipalno samostojnost nasproti okrajni gosposki, s čimer je rešilo status mesta in s tem možnost lastnega samoupravnega razvoja do konca fevdalne dobe.

Ker se seznam meščanov po zapisu iz leta 1749 ne razlikuje mnogo od onega v fassijskem popisu iz leta 1754, podajamo le slednjega, urejenega po abecedi:

Avernik Janez, usnjar	Leskovar Matija, sedlar
Bučnik Anton, mestni sodnik	Loneška Simona, vdova kovačica
Doran Anton, vdovec	Marčič Mihael, meščan
Dornekova hiša (št. 4) od gosposčine	Marjetnik Matija, mizar
Dornika Matije, vdova tkalka	Masten Andrej, krčmar
Duradi Janez Mihael, usnjar	Meydacher Maks, zidar
Girtnik Janez, slikar	Mittermayer Martin, kipar
Gorjupa Jurija, vdova	Mravlak Vid, tkalec
Hoffer Mihael, kolar	Mulc Janez, meščan
Honak Matija, ključavničar	Plavec Vid, meščan
Herman Terezija, vdova krznarka	Plemenič Marko, ključavničar
Hötl Lenart, steklar	Plešnik Janez Jakob, svobodnik, ki ima 2 hiši (št. 26 in 27) ter pred Ptujskimi vrati svoboden Draškovičev dvor)
Jungeniz Janez Jurij, klepar	Pluška Ignacija, vdova mizarka
Kelemina Matija, meščan	Polanec Janez Jakob, meščan
Kelemina Mihael, meščan	Potnik Urban, meščan
Kadolič Janez Jurij, usnjar	Rauscha Antona, vdova lončarka
Kerničer Nikolaj, čevljar	Reberšnik Mihael, mesar
Kokl Filip, mesar	Richl Andrej, meščan
Khigerl Janez, lončar	Ross Jurij, mesar
Kukl Blaž, meščan	Rudolf Gregor, gostilničar
Köckh Jožef, padar	Rudolf Matija, čevljar
Kozober Jožef, meščan	Rues Jakob, meščan
Kristanič Franc, gostilničar	
Krušič Matija, tkalec	

Sammerin Terezija, vdova po peku
 Senabor Jožef, jermanr
 Sevnik Vid, kovač
 Sovinjak Marko, mesar
 Sovinjak Mihael, meščan
 Sovinjak Mihael, meščan
 Stajanko Matija, čevljar
 Šebola Gregor, meščan
 Valpotič Jožef, meščan
 Valuh Janže, tesar

Vizijak Janez, klobučar
 Wanzl Gregor, gostilničar
 Weibhauserja Nikolaja dedič
 Zadavec Andrej, meščan
 Zadavec Blaž, meščan
 Zidarič Blaž, meščan
 Zimmermann Marko, krčmar
 Zorec Mihael, pek
 Železnik Martin, sodar

Kot spoznamo iz seznama, je 41 meščanov opravljalo razne obrtne dejavnosti, med njimi zidar Maks Meydacher, tesar Janže Valuh, mizar Matija Marjetnik, kipar Martin Mittermayer in slikar Janez Girtnik.

Bližnja vas Hardek, ki je leta 1486 štela 22 naseljenih in 3 nenaseljene kmetije, je leta 1542 premogla zaradi turških pustošenj le še 10 kmetij, leta 1754 pa 8 četrtinskih kmetij na 8 kajžarij (želarij) ali skupaj 16 stanovanjskih hiš. Vas je v zadnjih 120 letih doživela dva močnejša razvojna skoka, in to okoli leta 1875 in okoli leta 1960, ko se je dejansko spojila z mestom.

Središče, ki se prvič omenja leta 1255, naj bi zaradi pomembne obmejne lege že okoli leta 1293, torej sočasno z Ormožem, postalo trg. Prve konkretne podatke o trgu nam ponuja register žitne desetine velikonedeljske komende iz leta 1486, ki omenja v njem 27 tržanov, obvezancev te dajatve. V cenilnem zapisniku iz leta 1542 je naštetih v trgu 51 tržanov, od katerih jih ima 5 mline, eden pa požgano domačijo. Ker je v trgu omenjen le en obrtnik, kovač Mihael, smemo sklepati, da so bili tržani večinoma poljedelci. Ob fasijskem popisu iz leta 1754 je živel v Središču 112 družin oziroma je bilo prav toliko stanovanjskih hiš, od tega 24 obrtniških in 12 kajžarskih, ostalih 76 pa poljedelskih. Med obrtniki je bilo 8 tkalcev, 4 mlinarji, 3 kovači, 2 lončarja itd. Središče je tudi v 19. stoletju naglo naraščalo, saj je leta 1910 s 199 hišami za skoraj 40 presegalo Ormož s predmestji in Hardekom vred (161 hiš). Ta ga je prehitel po številu prebivalstva, ne pa po številu hiš šele okoli leta 1950. Tak razvoj trga gre pripisati njegovi pomembni prometni in do propada Avstro-Ogrske tudi obmejni legi ter bogati poljedelski okolici.

Seznam tržanov po fasijskem popisu iz leta 1754 (urejen po abecedi):

Balažič Andrej, kajžar
 Belanič Ivan, tržan
 Borko Jožef, tržan
 Borko Jurij, tržan
 Borko Martin, tržan
 Borko Matija, tržan
 Borko Mihael, tržan
 Bukačič Matija, tržan
 Bukovec Jurij, tržan
 Cerovec Jurij, tržan
 Čulk Lovrenc, kajžar
 Drinič Simon, tržan

Fux Matija, kajžar
 Gabrovec Urban, tkalec
 Golob Jakob, kovač
 Golob Matija, tržan
 Gorcič Gregor, tržan
 Gratonec Andrej, tržan
 Habič Andrej, kajžar
 Habič Anton, kajžar
 Habič Jurij, tržan
 Habič Matija, tržan
 Herg Mihael, tržan
 Hernia Gregor, tržan

Hernia Ivan, tržan
Hernia Mihael, tržan
Horvat Andrej, tržan
Horvat Andrej, tržan
Horvat Jožef, tržan
Horvat Marko, krojač
Horvat Matija, mlinar
Horvat Mihael, sodar
Ilovšek Ivan, kajžar
Ivančič Andrej, tržan
Jakl Matija, tržan
Jakl Matija, usnjar
Jakl Jurij, tržan
Jezavec Jurij, kajžar
Juraševič Jurij, kajžar
Jurinič Blaž, tkalec
Jurinič Jožef, tkalec
Kerenčič Štefan, tržan
Kolar Matija, tržan
Kolerič Mihael, tržan
Kozovar Ivan, tržan
Kozevar Jožef, tkalec
Lastnič Andrej, čevljar
Lendl Mihael, tkalec
Lončerič Matija, tržan
Löser Nikolaj, tkalec
Lukačič Anton, tržan
Lukačič Jozef, tkalec
Mikolič Martin, tržan
Mlinerič Ivan, tržan
Mlinerič Jakob, tržan
Modrinjak Franc, sodnik
Modrinjak Franc, tržan
Modrinjak Ivan, tržan
Novak Ivan, kajžar
Novak Ivan, kovač
Novak Jurij, tkalec
Oswald Jurij, tržan
Pedo Lovrenc, tržan
Pedo Nikolaj, tržan
Penc Matija, tržan
Penzl Lovrenc, tržan
Peselec Štefan, tržan
Pesič Mihael, tržan
Pevc Jurij, tržan
Piba Arne, kajžar
Pinterič Ivan, tržan
Plah Jožef, tržan
Plah Matija, tržan
Plešelec Štefan, tržan

Plešlec Štefan, tržan
Ploh Štefan, tržan
Počko Mihael, tržan
Pokrivač Lovrenc, tržan
Polonec Matija, tržan
Puklavec Ivan, tržan
Rauber Ivan, mlinar
Rauko Jakob, usnjar
Repša Matija, tržan
Rickhl Matija, tržan
Ruster Andrej, lončar
Sajnočko Jurij, čevljar
Sanora Franc, tržan
Semedede Jožef, tržan
Semedede Jurij, tržan
Senkovič Andrej, tržan
Senkovič Nikolaj, tržan
Simonarič Andrej, tržan
Simonarič Martin, tržan
Sinko Anton, tržan
Sinko Matija, tržan
Sinko Matija, tržan
Sinko Nikolaj, kovač
Sollary Ivan, tržan
Sorba Mihael, tržan
Stari Andrej, tržan
Stiberz Blaž, kajžar
Sull Matija, tržan
Škorjanič Ivan, tržan
Templinger Jurij, tržan
Terstrijak Nikolaj, mlinar
Tuherlek Ivan, tržan
Turk Matija, mlinar
Veith Jakob, lončar
Vrabl Tomaž, tržan
Vratoša Jakob, sodar
Vratoša Matija, tržan
Zadravec Jurij, tržan

Zunaj trga okoli župne cerkve sv. Duha na Grabah se je razvilo vaško predmestje, ki je štel leta 1846 10 naseljenih in 13 pustih kmetij, leta 1542 10 kmetij in leta 1754 11 kmetij ter 23 kajžarij (želarij) s 34 stanovanjskimi hišami.

Vas Velika Nedelja je imela kot sedež velike gospoščine in prazupnije nekoliko drugačen razvoj kot ostale vasi, saj je ustvarila zahodno od cerkve velik tržni prostor, namenjen raznim prireditvam in prošenjskim sejmom. Leta 1486 je štela samo 6 kmetij in kar 29 ohišij, na katerih so prebivali gosposki in cerkveni uslužbenci, ali skupaj 35 hiš. Leta 1754 oziroma 1758 pa je bilo v vasi 31 kmetij in 16 kajžarij (želarij) ali skupaj 47 hiš, med njimi mlin, mesarija, hiša gosposčinskega upravnika itd.

Podatki, ki nam jih ponuja fasija, so gotovo bolj statistične kot analitične vrednosti, vendar so kljub temu za nas zanimivi, ker nam posredujejo realno podobo gradbenega stanja obravnavanih treh podravskehi naselbin sredi 18. stoletja.

VIRI IN LITERATURA:

- Fasijski popis hišnih lastnikov na Štajerskem iz leta 1754. ŠDA v Gradcu, fond: Ljudsko štetje, 16 fasciklov.
- Fran Kovačič: Trg Središče. Maribor 1910.
- Ormož skozi stoletja I. Zbornik. Maribor 1973.
- Ormož skozi stoletja II. Zbornik. Ormož 1983.
- Jože Curk: Zgodovina urbanizacije v severovzhodni Sloveniji. ČZN NV 6/1970, p. 244–284.
- isti: Slovenještajerski trgi in mesta v 19. stoletju. ČZN NV 15/1979, p. 208–263.
- Krajevni leksikon Slovenije IV. Podravje in Pomurje. Občina Ormož. Ljubljana 1980. p. 327–359.

ORMOŽ UND SREDIŠČE IN DER BEVÖLKERUNGSFASION VON 1754

Zusammenfassung

Der Landesarchiv im Graz bewahrt die Fassion von der Häuserzählung in der Steiermark aus dem Jahr 1754. Die Zählung ist interessant wegen ihrer statistischen Übersichtlichkeit des Baufonds dieses Landes and auch unserer Orte. Uns interessieren vor allem die Vorstellungen von Ormož und Središče mit Einbeziehung der älteren und jüngeren Übersichten ihrer Entwicklung. Es ist interessant, dass Središče, was die Zahl der Häuser und Einwohner betrifft, immer grösser wie Ormož war, und dass Ormož Središče erst in den letzten Jahrzehnten mit der Einwohnerzahl aber nicht mit der Häuserzahl überholt hat.

HIŠE IN HIŠNI POSESTNIKI V MESTU ORMOŽ

Gernot FOURNIER, arhivist,
Steiermärkisches Landesarchiv,
8010 Graz, Bürgergasse 2a, A.

Gernot FOURNIER, archivist,
Steiermärkisches Landesarchiv,
8010 Graz, Bürgergasse 2a, A.

Marija HERNJA—MASTEN, arhivist,
Zgodovinski arhiv Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU.

Marija HERNJA—MASTEN, archivist,
Zgodovinski arhiv Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU.

HIŠE IN HIŠNI POSESTNIKI V MESTU ORMOŽ

HOUSES AND HOUSE—OWNERS IN THE TOWN ORMOŽ

Članek podaja kratke zgodovinske orise o hišnih lastnikih, pisane kot kronika za vse naseljene hiše v mestu Ormožu brez predmestij. Podatki zajemajo obdobje od sredine 17. stoletja do stanja po drugi svetovni vojni.

The authors deal with the short historic description about house—owners written as chronicle for all inhabitable houses in the town except suburbs. The dates are going bac to the middle of 17 th cent. till the end of 2nd world war.

Članek je plod sodelovanja dveh avtorjev in podaja kratke zgodovinske orise, pisane kot kronike za vse naseljene hiše v mestu Ormožu brez predmestij. Posega tako daleč v preteklost, kolikor so nam omogočali ohranjeni arhivski viri. Pretežno je bil uporabljen fond Arhiva mesta Ormož, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ptuj. Iz tega fonda smo dobili podatke o lastnikih in njihovih spremembah do nekako sredine 17. stoletja. Nemogoče je bilo vedno pravilno razvrstiti vsa številna imena, ki smo jih našli v zapisnikih mestnega sveta, še posebej, ker nam za ta čas niso ohranjeni davčni registri. Zaradi zgodovinskih dogajanj — kuga v letih 1680 do 1683, vdori Krucev — so se lastniki hiš zelo hitro menjavali. Šele za 18. stoletje so ohranjeni davčni registri in popisi prebivalcev, tako da smo našli imenovanega vsaj enega hišnega lastnika. Iz zapuščinskih inventarjev, ženitnih in kupoprodajnih pogodb je bilo mogoče skoraj v celoti sestaviti za ta čas vrstni red hišnih lastnikov.

Ni nujno, da so hiše, o katerih je govor, identične z danes stoječimi hišami. Požari, prežidave ter posledice druge svetovne vojne so podobo mesta spremenile. Pri tem pa moramo upoštevati, da v skoraj vseh danes ohranjenih hišah največkrat tiči tisto staro gradbeno jedro.

Za starejše podatke so bili uporabljeni naslednji viri:

Rojstne, poročne in mrliške matične knjige od 1708 naprej;

Župnijski urad Sv. Jakoba v Ormožu;

Vsi zapisniki sej mestnega sveta od 1650 (od 1722 — 1761 v StLA GbAR 5705) iz arhiva mesta Ormož: ZAP;

Popis prebivalstva 1724 iz Arhiva mesta Ormož: ZAP;

Popis hiš 1727—1736 iz Arhiva mesta Ormož: ZAP;

Davčni registri 1708—1725, 1727—1737, 1765—1786, 1787—1802, 1802—1804 iz Arhiva mesta Ormož: ZAP;

Inventarji, kupne in ženitne pogodbe, Arhiv mesta Ormož: ZAP;

Davčni register ognjišč 1705/1709, StLA, Viertel zwischen Mur und Drau Nr. 29;
Specifikacija škode po madžarski vstaji – Kruci z dne 12.2.1704.

Za novejšje podatke pa so bili uporabljeni naslednji viri:

Stara zemljiška knjiga za sodni okraj Ormož, sign. 917 – Zemljiška knjiga magistrata Ormož (Grundbuch Magistrat Friedau vom Nr. 1–97);
sign. 934 – Abecedni imenski seznam ormoških zemljiških posestnikov od 1817 (Alfabet Namensverzeichnis der friedauschen Grundbesitzer aus 1817); oba v Zgodovinskem arhivu Ptuj.

Pri Temeljnem sodišču Maribor, Enota Ormož, pa so bile uporabljene zemljiške knjige z naslednjimi oznakami:

Zemljiška knjiga od vložka 1 – 60;

Zemljiška knjiga od vložka 61 – 131;

Zemljiška knjiga od vložka 131 – 200 (Hauptbuch des k.k. Bezirksrichtes über nicht Landtaffliche liegenschaften in der Katastralgemeinde Friedau).

Za dodatne podatke so bili uporabljeni popisi prebivalcev za leti 1880 in 1910, ki so v ZAP v fondu Mestne občine Ormož s signaturo MOO – knjige 81 in 84, ter nekateri drugi viri, ki so posebej navedeni.

Ormož. Ledinska karta, pogled na mesto iz Dobrave, 1723. ZAP, Fototeka, neg. 183/24
– original na stalni razstavi Ormož skozi stoletja v gradu mesta Ormoža (danes SO Ormož).

HIŠNA NUMERACIJA

Zaradi pomembne lege se je ormoška naselbina razvijala zelo hitro, saj dobi mesto l. 1331 svoje mestne pravice. (Razvoj naselbine in mesta je obdelal Curk Jože, zato v tem članku puščamo to tematiko ob strani).¹

Okrog leta 1760 so bili v Ormožu popisani lastniki hiš in stanovalci Ormoža². V popisu je navedenih 49 hišnih lastnikov. Hiše v mestu še niso imele numeracije.

Okoli leta 1780 so bile hiše v mestu že numerirane. V delnem popisu, ki je ohranjen v arhivu³, so navedeni lastniki hiš od številke Mesto 7 lastnika Andreja Fornezza do hiše številka 49 Franza Lechnerja.

Numeracija je pričela vedno pri gradu, ki je nosil številko 1. Oštevilčenje je nato potekalo po današnjem Kerenčičevem trgu po levi strani v smeri proti Ptuj. Tako je imela Mestna hiša—rotovž v tem popisu številko 11, takrat še obstoječi frančiškanski samostan z obema cerkvenima stavbama številko 15. S številko 16 se je numeracija leve strani končala. Številke so nadalje potekale po levi strani današnje Skolibrove, kjer se je s številko 21 obrnila po desni strani do ogala današnje šole — Mesto 26. Na ogalu Kreditne banke je numeracija potekala po ozki ulici, ki jo popisi imenujejo Pfarrgasse—Farovžka, do križišča z današnjo Pošno ulico ter nazaj do Kerenčičevega trga, kjer je zajela hiše do ogala in hiše v Vrazovi ulici. Nazadnje je obšla numeracija še hiše v nekdanji Špitalski ulici pa vse tja do ogala danšnjega hotela.

Zaradi dograjevanja novih hiš ali porušenja starih lesenih hiš so morali pogosto prenumerirati hiše, posebno ker v mestu niso bile poimenovane ulice.

Iz popisov je razvidno, da je imelo mesto naslednje število hiš:

1872—1858	53 hiš
1880	59 hiš
1909—1916	64 hiš
1931	65 hiš.

V letu 1930 je na podlagi zakona o imenih krajev in ulic in o oznamenovanju hiš s hišnimi številkami⁴ mestni občinski odbor v Ormožu sklenil, da se tudi v Ormožu hišne številke preuredijo. Ormož je štel 169 hišnih števil (z obema predmestjema) in je imel trojno numeracijo, in sicer za mesto, Zgornje in Spodnje predmestje. Obe predmestji, razen nekaj hiš, sta bili že popolnoma združeni z mestnim delom, ki je bil nekoč obdan z obzidjem ter ločen od predmestij. Ker o obzidju že dolgo ni bilo več nobenega sledu, je bila taka ločitev nesmotrna. Pomešanost hišnih števil, do katere je prišlo zaradi gradnje novih zgradb, pa je onemogočala vsako orientacijo in red. Zaradi tega je Ormož izvedel enotno numeracijo za mesto in obe predmestji, kraj Dobrava pa je še naprej obdržal lastno numeracijo. Ormož po že omenjenem zakonu ni spadal med kraje, ki so imeli regulacijski načrt (11. člen), zato v mestu tudi v tem letu niso poimenovali ulic, temveč so izvedli le novo prenumeracijo hišnih števil.⁵

V novejši zemljiški knjigi na sodišču najdemo tudi vpise o spremembah hišnih števil v letu 1939. Žal o tej novi prenumeraciji ni ohranjenih nobenih dokumentov.

Isto stanje je ostalo tudi v času okupacije, ulice se v mestu niso poimenovala, hiše pa so obdržale najbrž iste številke, kot so jih imele v letu 1939.

V mestu Ormož so poimenovali ulice šele leta 1954.

IMENA ULIC IN TRGOV

Čeprav so se ulice in trgi poimenovali uradno v Ormožu šele po drugi vojni, lahko v virih najdemo imena, ki so označevala ulice in trge že zelo zgodaj.

Leta 1443 se omenjata das Plazertor in das Obertor, leta 1486 pa das Obertor in das Nidertor, torej oboja mestna vrata ⁶.

Zgornje predmestje (1919–1941), imenovano tudi Obere Vorstadt (1858–1918) ali Pettauer Vorstadt (1750–1850).

Spodnje predmestje (1919–1941), Untere Vorstadt (1858–1918) ali Ungar Vorstadt (1750–1850). ⁷

Brunngasse – Brunweg – Studenčna ulica

Drau Gasse – Drauflossgassel – Dravska ulica

Fahrweg – Vozna pot

Feldstrasse – Poljska cesta

Häsdrl – Uličica pri frančiškanskem samostanu

Gehweg – Pešpot

Kirchgasse – Kirchgasserl – Cerkevna ulica

Kostergasse – Klosterhofgasse – Samostanska ulica

Kommerzialstrasse – Landstrasse – Landfahr Strasse – Fahrstrasse – Komercialna ali deželna cesta

Platz oder Gasse – Trg ali ulica

Pfarrgasse – Farovška ulica

Pfarrhofgasse – Župnijska ulica

Marktplatz – Tržni trg

Rathausgässel – Rotovška uličica

Ungarische – Madžarska

Spitalgässel – Špitalska uličica

Schlossgasse – Grajska ulica

Imena ulic so v tekstu v originalnih navedbah, za pomišljajem navajamo poslovenjena imena oz. njihove prevode.

PREBIVALCI

Mesto Ormož zelo dolgo ni poimenovalo svojih ulic zaradi majhnega števila hiš in majhnega števila prebivalstva. Število prebivalstva je v samem mestu in okolici sicer konstantno naraščalo, vendar ne v taki meri, da bi ulice v mestu poimenovali.⁸

Zgolj za ilustracijo navajamo podatke iz popisa prebivalstva na dan 31. 12. 1890, ki je bil v Dobravi izveden 2. januarja, v Zgornjem predmestju 3. januarja, v Spodnjem predmestju od 5. do 7. januarja ter v samem mestu od 8. do 10. januarja 1891. leta.

Število hiš po stanju						Število prebivalcev		
Kraj		porušene	nenase- ljene	skupaj	št. sta- novanj	31.12. 1890 prisotni	odsotni	skupaj
Dobrava	17	1		16	18	83	3	86
Spodnje predmestje	36	10	4	22	38	158	6	164
Zgornje predmestje	38	2		36	63	259	25	284
Mesto	59	3	3	53	107	449	18	467
S k u p a j	150	16	7	127	226	949	52	1001

Ker je bilo 10 hiš pripisanih z novo ureditvijo k Hardeku, med njimi Majerija, v kateri je prebivalo 40 oseb, se je število prisotnega prebivalstva v mestu zmanjšalo za približno 100. To štetje je pokazalo, da je odsotnih 867 domačinov iz okolice. Število prebivalcev pa je naraslo približno za 234 prebivalcev, kar je bilo za 27 % več kakor v prejšnjem štetju leta 1880.⁹

METODOLOGIJA

Urb. št.: 15 (18): urbarialna številka, prva je stara, ki jo najdemo v zemljiški knjigi v Grazu, druge v oklepajih so nove in jih najdemo v Zgodovinskem arhivu v Ptuj v zemljiški knjigi.

Mesto 18: najstarejša hišna številka, imenovana tudi konskripcijska številka, najdemo jo od približno leta 1780 do pred 1850.

19 (1909), 89 (1939): spremembe hišnih števil v posameznih letih.

kih knjigah, ki jih hranijo na sodišču v Ormožu.

hrani Zgodovinski arhiv Ptuj.

Lastniki: Imena meščanov so pisana tako, kakor jih najdemo v virih, brez

Pri nekaterih lastnikih so pripisani tudi njihovi poklici, pri mnogih

Starejši podatki so podani opisno, ker se bolj nanašajo na rodbinske

Oba avtorja sta si želela sestaviti še register vseh imen lastnikov, ki ga na žalost zaradi že

Urb. št.: 1

3 (1880), 3(1910)

Hiše danes ni več, na tem mestu je trgovina Tima Kerenčičev trg 6.

parc. št. 52, vložek 223

Vrt je mejil na vzhodu na vrt solnega urada, na jugu na vrtno ograjo Antona Rauterja, na

Stanovalci 1880–7: družina Seifrid, hlapec in 2 dekli;

1910–6: poštarica Martinz, Anna Leeb, poštarica, Maria Majcen z nečakoma

V hiši je bila pošta.

Lastniki:

Johan KIKHEL se omenja kot prvi lastnik te hiše. V letu 1708 je v hiši prebival Stephan WEBER. Sledili so mu Martin WEISS, padar, Lucas SIMON, tkalec, in Adam POLLEG (POLLEG ali POLLEKH), podkovač. Bil je iz Konjic, poročen z Apolonijo iz Celja, s katero je imel pet otrok. 1731 sta lastnika Mathias in Margaretha OBRAN. 1733 sta lastnika tega "pogorišča" Joseph Anton in Maria Theresia KÖCK. Za Adamom POLLEGOM je bil lastnik Veit SOVINIAK (SOUNIGG). Za Carlom FEICHTNERjem je hišo kupil za 270 goldinarjev "Chirurgus", ranocelnik Franz SEITEL. 1779 mu je sledil padar in ranocelnik Anton SCHOBBER, ki je v hiši uredil tudi apoteko. Umrl je 21. 11. 1787, star 48 let, ter zapustil premoženje vdovi Katarini, roj. Schwarz. Od nje je 29. 10. 1789 kupil hišo, vrt, skedenj in hleve ranocelnik Andreas FRIDERICH. 24. 9. 1800 sta hišo kupila Franz in Maria GUNZER, 20. 10. 1801 pa ranocelnik Anton STUHLHOFER.

Joseph LETINSCHEGG, ranocelnik, je kupil hišo z realno obrtno pravico ranocelništva od Antona Stollhoferja 28. 8. 1802. August ELSENBAUMER, ranocelnik: kupna pogodba 4. 2. 1807.

Joseph in Juliana KORDIN: kupna pogodba 5. 1. 1809.

Juliana KORDIN podeduje po možu 20. 5. 1813.

Johann KORDIN odkupi od Juliane Kordin, ki se je drugič poročila z Johanom Mollichom 16. 3. 1815.

Friderike KORDIN, roj. Schrempok, prevzame hišo in ranocelniško obrt po možu Johannu 26. 4. 1825.

Joseph SEYFRID: ženitna pogodba s Kordinovo 28. 2. 1828, po ženini smrti 1837 pa prevzame obrt in posest.

Josef SEYFRID ml.: posestna listina 24. 2. 1825 in izročilna listina 4. 12. 1859.

Peter REINES: kupna pogodba 28. 8. 1888.

Marie MARTINZ, Postmeisterin—poštarica iz Ormoža kupi hišo 21. 4. 1892.

Ivan VESELIČ: kupna pogodba 3. 3. 1920.

Alojz SALEG in Jakobina Klara: kupna pogodba 26. 6. 1932. 1946—SLP.

Pogled na glavni trg leta 1935. ZAP, Fototeka, neg. 195.

Mesto 3

Urb. št.: 2

2(1880), 2(1910), 79(1930)

Kerenčičev trg 5

parc. št. 3, vložek 2

Leta 1892 je bila hiša s trgovino prezidana.

Vrt je mejil na vzhodu na grajski vrtni jarek, na jugu na Schloßgasse – Grajsko ulico, na zahodu na lastno hišo in ograjo Solnega urada ter na severu na vrt kovača in Brungasse – Studenčno ulico.

Stanovalci 1880–22:5 članov družine Munda z deklo, 2 učitelja, urarski mojster Ackerman, skladiščnik na železnici, krojač in drugi;
4 svinje, 1 koza.

1910–5: družina Munda ter dva stanovalca.

Lastniki:

Prvi zapisani lastnik te hiše je bil Martin HORVATH, ki je bil sprejet za meščana 20. 1. 1670. 26. januarja 1682 je prisegel kot mestni svetovalec, leta 1693 pa je bil mestni sodnik. V letu 1712 najdemo kot lastnika Niklasa in Apollonio HERSITSCH. Med 1722 in 1734 je lastnik Gregor BURGER iz Celja, ki se je poročil z Apollonio Horvat. Naslednja lastnika sta Thomas in Cäcilia ADAMITSCH in 1742 Marx NEYDACHER, zidarski mojster, ki je umrl 1755. Za Antonom STOEMERjem, Mihcaelom MARKOVITSCHem in Johannom WISSIAKom sledi Johann LAMPRECHT, krojač, ki je hišo kupil 14. 6. 1776. Prvič je bil poročen z Anno Margaretho Mojar (verjetno Mayer) s Tirolske. 11. 3. 1793 je na licitaciji kupil hišo krojaški mojster Lorenz HARTL.

Mathias MARTIN, kovač, je hišo kupil 22. 3. 1801 od Lorenza Hartla. Martin Kowatschitsch je prodal kovaško realno obrtno pravico 26. 4. 1801.

Anton VERBANTSCHITSCH: kupna pogodba 2. 12. 1844.

Franz in Maria MUNDA: kupna pogodba z Marijo Verbančič 30. 7. 1873.

Amalia PRELOG iz Knittelfelda: kupna pogodba 1. 5. 1912.

Alojzija in Jakob DOGŠA, mesar: kupna pogodba 11. 5. 1922.

Alojzija DOGŠA: lastnica ene polovice, 5. 11. 1948.

Jožica HORVAT, roj. Dogša: izročilna pogodba 16. 12. 1950.

Mesto 4

Urb. št.: 3 (107)

4(1880), 5(1910), 76 in 77(1939)

Kerenčičev trg 7 in 8

parc. št. 53/1, vložek 4

Stanovalci 1880–33: člani družine Seinkovič z deklo in učenko, usnjarski mojster z ženo, železniški delavec Pischinger z družino in hlapcem, Wotlawsky, sodni izvrševalec ter drugi.

1910— V hiši je bilo sodišče, stanovali so družina Seinkovič, Weselitsch, trgovec s steklovino z družino, dva pleskarja, sodni služitelj Pučko z družino, zidar Kaučič, mizar Turk, pokrivač Samuda ter drugi.

Hiša je v virih imenovana Das Schwiertschitzische Haus in Draškovičeva majerija ali Tanzhoferjeva hiša (omenja se tudi konjski hlev).

Lastniki:

Prva lastnika sta bila Hannß (1650) in Caspar (1680) KHALHAMBER von RAUNACH. Vdova Anna Constantia se je poročila s poveljnikom varaždinske stotnije Franzem Bernhardom MILLERjem in s tem pridobila naslov "Ritmojstrova". Hči Johanna Rebekka se je poročila z Mathiasom Leonhardom PACHMANom in ju najdemo 1729 kot lastnika te hiše. Med 1748 in 1784 je bil lastnik Johnan Jakob PLESCHIGG von PERNTHAL. Po cenilnem zapisniku z dne 27. 3. 1784 je hišo podedovala Elisabetha von KOLLENEGG, ovdovela Pernthal. 25. 12. 1793 sta kupila hišo upravitelj Anton RAUTER in njegova žena Alojzija. 1799 je kot lastnik imenovan Georg PUNTIGAM. K tej hiši je prvotno spadala tudi hiša Grégorja VUTSCHEGa (VOTSCHEGG). Hiša je pogorela in od leta 1729 se omenja naprej le vrtna parcela.

Gertraud SEINKOVITSCH je prevzela posest 25. 9. 1876.

Johann SEINKOVITSCH: prisojilo po Gertrudi 20. 6. 1900.

Rosine SEINKOVITSCH, roj. Harrar: ženitna pogodba, 11. 12. 1901 postane solastnica.

Johann SEINKOVITSCH postane sam lastnik te hiše po poravnavi dne 10. 2. 1911.

Michael in Maria WIENER: izročilna pogodba 2. 5. 1911.

Otmär WIENER iz Ormoža in Ivan WIENER z Dunaja: izročilna pogodba 31. 8. 1935.

1948 — SLP.

Mesto 65 (1910)

Urb. št. 98 1/4

126 (1939)

Kolodvorska 8

parcela števil. 53/2, vložek 5

Lastniki:

Gertraud SEINKOVITSCH: 19. 8. 1879.

Johann SEINKOVITSCH: prisojilo 20. 6. 1900.

Rosine SEINKOVITSCH: ženitna pogodba 11. 12. 1901.

Johann SEINKOVITSCH: poravnava 10. 2. 1911.

Michael in Maria WIENER: izročilna pogodba 2. 5. 1911.

Martin in Karol ROJS: kupna pogodba 17. 8. 1923.

Karol ROJS, Kolodvorska 6: prisojilo.

Katarina in Martin HEBAR: izročilna pogodba 1961.

Mesto 5

Urb. št.: 4 (3)

5(1880), 6(1910), 74(1930)

Kerenčičev trg 9

parc. št. 54, vložek 6

Hiša je imela vrt na Lentu.

Stanovalci 1880–14: 6 članov družine Kosoll z guvernantom in dve dekli, učiteljica ter drugi;
1 krava, 9 svinj.

1910–15: družina Grazer, pek, knjigovez Lesjak z družino, dimnikar Rakuša z družino, kuharica, dninar Potočnik z ženo.

Lastniki:

Kot prvega izpričanega lastnika te hiše najdemo peka Veita WRESSNIGGa. Za meščana je bil sprejet 11. 7. 1702, 22. 3. 1707 pa je postal član mestnega sveta. Po rodu je bil iz Sv. Lenarta v Slovenskih goricah in se je poročil z Anno s Ptuja. Žena Ana je prevzela hišo po moževi smrti. Za njo je bil lastnik Franz SAMMER, ki se je poročil z Anno Marijo Hermann. Njegova druga žena je po njegovi smrti prevzela posest ter se v drugo poročila s pekovskim mojstrom.

Mathias SONNEGER, pek, je prevzel po smrti žene Helene hišo in pekovsko realno obrt.

Joseph SONNEGER: izročilna pogodba 28. 7. 1802.

Anna SONNEGER je prevzela po moževi smrti celotno posest 3. 8. 1815.

Karl FRANZ in Anna, ovdovela Sonnegger: ženitna pogodba 2. 6. 1817.

Joseph SEYFRID, mestni ranocelnik, je kupil hišo na dražbi 19. 12. 1841.

Alois SEIFRID: prisojilo 4. 10. 1859.

Franz KOSOLL: kupna pogodba 24. 2. 1859.

Ferdinand in Antonia GRAZER: kupna pogodba 9. 12. 1886.

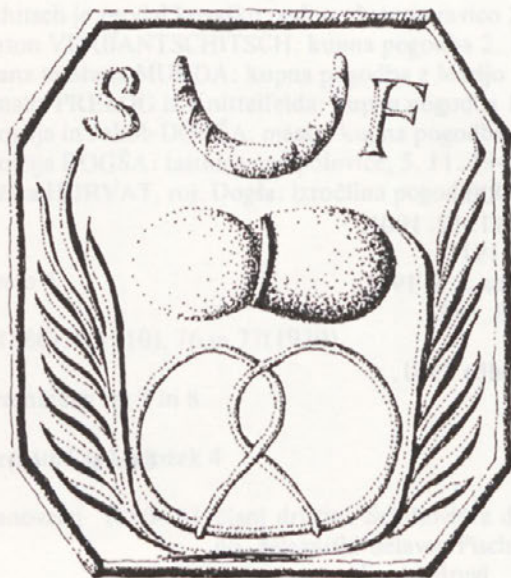
Antonia Grazer je bila s sodnim sklepom proglašena za neprištevno ter se je 30. 8. 1900 na njeni polovici uvedlo skrbništvo.

Julijana VESELIČ: kupna pogodba za polovico Ferdinanda Grazerja 1. 5. 1918.

Ivan VESELIČ, posestnik in trgovec: kupna pogodba za Annin del 19. 11. 1918, leta 1925 je prevzel celotno posest.

Rihard in Marija HAVLAS, mesar: kupna pogodba 3. 5. 1927.

Hilda HAVLAS: sklep o dedovanju po očetu 1956.

Pečat Franza SAMMERja,
peka iz Ormoža – 1764.¹¹

Mesto 6 (1880)

Urb. št.: 83

7(1910), 72(1939), Mestni trg 6, Mestni trg 9a (1962)

Ilirska 19 in 21

parc. št. 58, vložek 7

Stanovalci 1880–9: družina Skoliber;
1 koza, 4 svinje, dva panja čebel.

1910–8: poštar Johann Skoliber z družino, dekla in dva dninarja.

Lastniki:

Maria Windisch, por. SAMMER, je kupila 28. 11. 1827 od Johanna Schmautza pri njegovi hiši št. 8, urb. št. 7, tako imenovano "Žmaucevo pintarijo" (Schmautzische Binderey) z realno obrtno sodarsko pravico ter vrtom.

Joseph WINDISCH je prevzel hišo po smrti matere Marije Windisch, poročene Sammer, 10. 4. 1828.

Mathias in Maria SKOLIBER: kupna pogodba 29. 5. 1844.

Thomas in Katharina SKOLIBER podedujeta po Mathiasu 16. 3. 1869.

Katharina SKOLIBER: prisojilo po možu 7. 11. 1893.

Johann SKOLIBER: predajna pogodba 23. 3. 1904.

Antonia SKOLIBER, roj. Plochl: ženitna pogodba 3. 2. 1906, lastnica do polovice ter 11. 11. 1957 sklep o dedovanju.

Irena SKOLIBER, Hilda VOGRINEC, Zlatko JAUŠOVEC, Jožica JAUŠOVEC: darilna pogodba 1962, vsak do četrtnine.

Pogled na glavni trg. Spredaj javni studenec, zadaj Marijino znamenje, ki so ga Nemci 1941 odstranili. Zap, Rokopisna zbirka R–70, Kronika mesta Ormoža, str. 22.

7(1880), 8(1910), 70(1930)

Kerenčičev trg 11

parc. št. 55, vložek 9

Vrt je mejil na vzhodu na Fahrweg – Vozno pot iz Draugasse–Dravsko ulico, na jugu na Vozno pot, na zahodu na vrt Jakoba Thomasyja, na severu na lastno dvorišče.

Stanovalci 1880–9: Maria Rismann s sinom in deklo, babica Anna Bischof s sinom, ključavničarskim pomočnikom, in hčerko Jožefo, ki je bila železničarska kondukerka; 3 govedi, 8 svinj.

1910–3: Heiling Anna s hčerko in deklo.

Leta 1890 je bila v hiši kavarna.

K hiši je spadalo tudi pogorišče TORESSovih.

Lastniki:

Lukas OBRANOVITSCH je najbrž prvi lastnik te hiše, že leta 1655 ga najdemo v Ormožu. Prav gotovo pa je to bil Johannes GIDTSTALLER (Gitschtal na Koroškem), ki je postal meščan 18. 2. 1699 ter član mestnega sveta 15. 2. 1702. Do leta 1707 ga najdemo z ženo Marijo Theresijo kot lastnika. Od 1709 sta lastnika Johann Georg DORRESS iz Konjic in njegova žena Marija, ki je bila iz Ljubljane. Leta 1724 je lastnik martin GAMBS iz Graza, ki se je poročil z vdovo Marijo. 1726 je lastnik Georg Stephan CEPAN, 1727 pa je prevzela hišo njegova vdova. 1728 najdemo kot lastnika Johanna GERTNIGGa (tudi GIERTHNIGG). V tridesetih letih je bil lastnik Stephan OTSCHGO, 1741 pa sta jo prevzela usnjarski mojster Mathias KUMMER z ženo Anno Marijo, ki jo je imela do 1746. Sledi Caspar SORKO, prav tako usnjarski mojster. Iz zapuščinskega inventarja izvemo, da je umrl 13. 12. 1752. Njegov naslednik je bil Georg KOKOLITSCH (tudi KOKHOLITSCH), usnjar. S poroko je hišo dobil Peter KAMPUSCH, po njem jo je podedoval usnjarski mojster Philipp NOVAK. Leta 1785 sta hišo kupila na dražbi Jakob in Ursula KRELIUS, usnjarja, ki sta jo 16. 11. 1786 prodala Michaelu in Gertraudi KIRBISCH. Ta je bil "ludi magister" – učitelj. Hči Anna Maria se je poročila z Johannom ARBEITERjem ter se je odpovedala dediščini v dobro sindika Mathiasa TERSTENIAGGa, ki se je 7. 3. 1791 poročil z vdovo Juliano Spitzzy. Kot najemnika te hiše najdemo Josepha TSCHOGLa.

Elisabeth TERSENJACK hišo podeduje po možu.

Andreas in Maria RISSMANN, sodar: kupna pogodba 22. 12. 1829.

Andreas RISSMANN: prisojilo po ženini smrti 10. 9. 1830.

Maria RISSMAN: prisojilo po Andreju Rismanu 19. 5. 1862.

Anton RISSMANN: izročilna pogodba 5. 4. 1881.

Josef in Anna HEILING: kupna pogodba 17. 9. 1881.

Anna HEILING: prisojilo po Jožefu 24. 1. 1896.

Mathias in Maria WESELIČ: kupna pogodba 7. 12. 1911.

Marija VESELIČ: prisojilo po Matevžu Veseliču 22. 7. 1919.

Marija VERHOVČAK: poročni list; 10. 4. 1923 postane solastnica.
1936 – FLRJ.

8(1880), 9(1910)

Kerenčičev trg 12

parc. št. 57, vložek 11

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Mathiasa Terstenjaka, na jugu na Draugasse — Dravsko ulico in na sodarstvo Andreasa Schmutza, na zahodu na njegov vrt, na severu na lastno dvorišče.

Stanovalci 1880—12:5 članov družine Dirmayer, 3 dekle, 2 hlapca, 1 trgovski pomočnik in 1 vajenec;
5 konj, 7 krav, 16 svinj, 1 koza.

1910—11:4 člani družine Dirmayer, trgovski pomočnik, en vajenec, hlapec, dninar, kuharica in dve dekli.

Lastniki:

Hiša je bila že od sredine 17. stoletja last družine ZAMBERGER. 1650 najdemo v zapisniku mestnega sveta Petra ZAMBERGERja.

Mathias ZAMBERGER je bil sprejet za ormoškega meščana 8. 1. 1694, kot član mestnega sveta pa je prisegel 8. 2. 1707. Leta 1724 se omenja kot "Leitgöbin" — gostilničarka Elisabetha ZAMBERGER. Drugič je bila poročena z mesarjem Michaelom REBERSCHEGom. Po njeni smrti 1739 se je Michael REBERSCHEG poročil z Elisabetho Conrad. Umrli je 1754. Kot naslednje lastnike najdemo:

Antona DELEMARTINA, Georga KARNERja, Antona KERNITSCHERja in Andreasa FORNEZA, trgovca. Zadnji je hišo zgradil ter jo delno pozidal. Po njegovi smrti 1786 je prevzel posest in trgovino trgovec Florian FORNEZO, najbrž sin Andreja. 27. 3. 1788 sta na dražbi kupila hišo trgovec Jacob Laurentius THOMASI (tudi TOMASSI) in njegova žena Anna Stamen.

Anna THOMASY je po možu podedovala hišo s trgovsko pravico 30. 7. 1832.

Leopold DIERMAYER in Josepha: izročilna pogodba za hišo in trgovsko pravico od Anne Thomasy 11. 11. 1833.

Leopold IERMAYER: posojilo po ženi Josephi, roj. Thomasi, 26. 2. 1842.

Peter DIERMAYER: prisojilo po očetu Leopoldu 10. 8. 1875.

Othmar DIERMAYER: prisojilo po Petru 31. 10. 1884.

Valter DIERMAYER in Ema DIERMAYER, roj. Gerner: prisojilo po očetu Otmarju 25. 3. 1933.

Ernest in Herta DIERMAYER; prisojilo po očetu 31. 8. 1937.

Rada SCHEIBEL, vdova Diermayer, iz polovice Eme Diermayer 9. 6. 1943.

FLRJ — SLP — 1948.

Pečat ormoške meščanke
Marianne (Maria Anna)
SAMMER – 1764.¹²

Mesto 8

Urb. št.: 7 (7, 8)

Kerenčičev trg 12

parc. št. 57, vložek 11

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Jakoba Thomasyja, na jugu na tako imenovani frančiškanski vrt in lastno sodarsko delavnico, na zahodu na vrt Franza Sammerja, na severu na lastno dvorišče.

K hiši je spadalo tudi pogorišče Primusa Gernika, ki je bilo prevzeto od sodarja Philippa Reicha. 1732 je vpisano kot vrt.

Lastniki:

Prvi lastnik je bil sodar Mathias VISCHER, ki je umrl 1654. Njegov naslednik je bil Primus GERNIK (tudi GERNICKH). Gregor ZERINGER (tudi ZERNEGAR) je bil 14. 2. 1699 sprejet za ormoškega meščana. Po poklicu je bil sodar ter poročen z Elisabetho. Postal je član mestnega sveta 15. 1. 1707 in v drugem zakonu poročen z Marino. 1717 je bil lastnik Valentin ESSICH, 1724 pa sodar Martin BAUMGARTNER (tudi PANGARTNER ali PAMGARTNER). Sledil je Martin SELLESCHNIG (ali SCHELESSNIGG). S poroko je hišo dobil sodar Thomas SCHMAUTZ. Po vdovi Gertraudi je prevzel hišo leta 1789 sin, sodar Andreas SCHAUTZ. Poročil se je z vdovo Barbaro Dovetscher.

Johann SCHMAUTZ je podedoval po očetu 1. 5. 1828.

Josepha, roj. Thomasi, in Leopold DIERMAYER: kupna pogodba 6. 5. 1839.

Pri tej hiši je bila vpisana sodarska obrtna pravica na licitaciji skupaj z delavnico, ki je bila zadaj na dvorišču, prodana pa Mariji Windisch, poročeni Sammer, 28. 11. 1827.

Nekdanja Žmauceva hiša številka 8 je postala last Diermayerjev, hiši številka 7 in 8 sta se združili in se naprej vodili kot ena hiša. Lastništvo je potekalo naprej kakor pri hiši številka 7.

9(1880), 10(1910), 66(1939)

Ptujska cesta 1

parc. št. 59, vložek 13

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Andreja Schmautza, na jugu na zid nekdanjega frančiškanskega samostana, na zahodu na vrt Lorenza Thomana, na severu na lastno dvorišče.

Stanovalci 1880–18: Alojz Windisch, mizarski mojster z materjo, brat Avgust, vozovni mojster pri železnici z družino, brat Josef, strojevodja z družino, brat Franz, trgovec ter drugi;
2 kravi, 8 svinj.

1910–4: Lastnica Bezirksumgebungs, posojilnica v hiši je bil otroški vrtec, čitalnica in družina Sever.

Lastniki:

Prvi lastnik je postal ormoški meščan 18. 1. 1698, ime mu je bilo Michael PLAVEZ. K hiši je spadala tudi usnjarska delavnica. Trgovec Lorenz VERLE (tudi VRLE) in njegova žena Catharina sta prevzela hišo 29. 4. 1721. Leta 1725 je postal lastnik Michael PLUSCHGO (tudi PLUZKO), ki je bil poročen z Marijo Juliano ZEHL. V sredini 18. stoletja najdemo kot lastnika Sebastiana KOLLERITSCHA, poročenega z Magdaleno Storm iz Ehrenhausna. Hiša je vedno bolj propadala ter bila končno prodana na licitaciji mizar-skemu mojstru Josephu WINDISCHu. Ta jo je nanovo zgradil. Po njegovi smrti 1797 se je vdova Maria poročila z mizarским mojstrom Johannom SAMMERjem, ki je postal po kupni pogodbi 11. 8. 1796 lastnik dveh hiš v Ormožu.

Maria Windisch, por. SAMMER: prisojilo po možu Josephu Windischu za hišo in mizar-sko obrto pravico 18. 10. 1801.

Joseph WINDISCH je podedoval po materi hišo in mizar-sko pravico 10. 4. 1828.

Katharina, roj. Gottsberg, in Alois WINDISCH: ženitna pogodba 1840.

Alois WINDISCH: prisojilo 10. 12. 1867.

Franc HANŽELIČ: kupna pogodba 31. 5. 1908.

Okrajna posojilnica Ormož: kupna pogodba 9. 12. 1908.

Jakob in Marija VORŠIČ, pek: kupna pogodba 20. 1. 1921.

PAVLOVIČ Jakobina in STUPAR Gizela: sklep o dedovanju 22. 3. 1961.

Pekarna na glavnem trgu pred prezidavo leta 1929. ZAP, Fototeka, neg. 216.

Mesto 10

Urb. št.: 9 (12)

10(1880), 11(1910), 65(1930)

Žigrova ulica 12

parc. št. 60, vložek 15

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Franza Sammerja, na jugu na frančiškanski zid, na zahodu na vrt baronice von Hochenwirth, na severu na lastno hišo.

Stanovalci 1880–5: lastnik Anton Gollob; v hiši je stanovala še družina Lovrec.

1910–4: davčni izterjevalec Lackner z družino.

Lastniki:

1700 je prvi lastnik Jurij WEBER. Sledi čevljar Hannß WRESSNIGG, ki ga z ženo Catharino najdemo kot lastnika med 1708 in 1718. Krajši čas je bil lastnik benečanski trgovec Peter VERLE (tudi WRELIJ ali VRLE) z ženo Catho (Katarina) iz Štrigove, od koder sta se preselila v hišo št. 9. Leta 1722 je lastnik te hiše Hannß SOVIAKH. Od 1727 mu sledi krojač Joseph VAUPOTITSCH (tudi BALBOTITSCH) z ženo Catharino Ruess. Po njeovi smrti v letu 1755 se je vdova odpovedala dediščini v korist Arneja VAUPOTITSCHA, ki je bil skupaj z ženo Marijo Hanselitsch (ženitna pogodba 22. 1. 1769) lastnik te hiše. Njuna hči Marija se je poročila 4. 2. 1793 s krojaškim mojstrom s Hrvaške Antonom Pl-

VETZ (tudi PEVEZ), ki je po smrti tasta prevzel posest. Za Bartholomaeusom VAUPO-TITSCem je hišo prevzel zidar Lorenz TOMANN.

Lorenz THOMAN in Marina: kupna pogodba z Antonom Pövetzom 28. 8. 1805.

Veit in Maria MASTEN: kupita hišo na javni dražbi po umrlem Lorenzu Thomanu 4. 8. 1823.

Maria MASTEN: prisojilo po pokojnem možu 28. 6. 1844.

Maria POLANEZ: izročilna pogodba 22. 7. 1850.

Theresia ALT roj. Pollanetz: podeduje 12. 3. 1861.

Simon in Gertruda MURK: kupna pogodba 26. 9. 1861.

Bartholomä QUAR: kupna pogodba 26. 1. 1863.

Gertrud Kvar, por. GOLOB: podeduje po Bartolomeju Kvar 10. 8. 1883.

Franz Ferdinand LOVRETZ, c. k. pisar iz Slovenske Bistrice: kupna pogodba 3. 12. 1883.

Maria LORETZ prevzame na podlagi poravnave 13. 11. 1885.

Maria BERGER: kupna pogodba 26. 7. 1892.

Theresia BAUMAN iz Ormoža: prisojilo 27. 9. 1903.

Maria BAUER, roj. Portner, iz Ormoža: notarsko pismo 31. 8. 1904.

Franz in Amalia LACKNER: kupna pogodba 2. 11. 1904.

FLRJ – SLP – 1949.

Mesto 12

Urb. št.: 10 (13)

12(1880), 14(1910), 63(1939)

Žigrova 10

parc. št. 62, vložek

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Thomana Lorenza, na jugu in na zahodu na frančiškanski zid, na severu na lastno hišo.

Stanovalci 1880–18: družina Mahalka, jermenarski vajenec ter sin žene iz prvega zakona z družino;
1 koza, 1 svinja.

1910–4: Bukovetz, mlinar na Dravi, z ženo in dvema pomočnikoma.

Lastniki:

Prvi znani lastnik v letu 1680 je sodar Andreas MOTSCHNIG (tudi MATSCHNIK), ki je bil sprejet za meščana 1685. Za njim je bil Philipp REICH, prav tako sodar, doma iz Velike Nedelje in poročen s sovaščanko Marino, ki je po moževi smrti 1729 prevzela posest. Po 1740 je bil lastnik Joseph KOSOBER, poročen s Heleno Wratko. Po njegovi smrti se je Lenka poročila z Jakobom VAUPOTITSChem. Ta je 1. 4. 1780 prodal hišo kramarju in trgovcu Danielu SPIZZI (tudi SPITZI) iz Wellsa. Poročen je bil z Anno Marijo Neubauer. Daniel SKARDELLI s Ptuja je posest kupil od sina Leonharda SPITZlja. 3. 11. 1795 sta kupila hišo trgovec Jacob THOMASI in njegova žena Anna, roj. Stamen. Franziska HOCHENRITT, žena konjeniškega stotnika: kupna pogodba z Jakobom in Anno Thomasi 16. 1. 1802.

Katharina STOITZKY je prevzela po smrti sestre Franziske v. Kochenritt 16. 10. 1803.

Katharina Schlainitz, por. KOSSMATSCH: kupna pogodba 25. 2. 1804.

Stephan KICKL: kupna pogodba 29. 8. 1805.
 Johann TABOR: kupna pogodba 12. 6. 1809.
 Maria TABOR: prisojilo po možu 12. 10. 1823.
 Marija, roj. Tabor, poročena KOVASCHEZ: izročilna pogodba 21. 4. 1824.
 Johan KOVASCHEZ: ženitna pogodba 21. 4. 1824, do polovice.
 Franz MAHALKA, jermenarski mojster iz Ormoža, je kupil hišo na dražbi 13. 10. 1853.
 Franz in Theresia MAHALKA: prisodna listina 23. 5. 1854.
 Johann in Ilomena PAPST: izročilna pogodba 2. 8. 1883.
 Josef in Maria WIDMAN: kupna pogodba 31. 10. 1888.
 Maria WIDMAN je podedovala po možu 11. 1. 1903.
 Maks LESNIČAR in Marija: izročilna pogodba 23. 11. 1928.
 Ljubo LESNIČAR, Žigrova 9, Ormož: sklep o dedovanju 1960.

Mesto 13

Urb. št. 11 (14)

13(1880), 16(1910)

Ptujska cesta 5

parc. št. 29, vložek 18 (436)

Vrt je mejil na jugu in vzhodu na Klostergasse – Samostansko ulico, na zahodu na lastne hleve, na severu na svojo hišo.

Stanovalci 1880–7: Andrej Pravdič, mesar, z družino, en mesarski pomočnik, kočijaž in dve dekli;
 3 krave in 4 svinje.

1910–5: Pravdič, notar z ženo in materjo, dekla in podnajemnica Katharina Kunz, otroška vrtnarica.

Lastniki:

Hannß FRABL (ali STRABL) je prvi lastnik, ki ga poznamo in je dobil meščanske pravice 13. 12. 1685, 7. februarja 1686 pa je bil imenovan za mestnega svetnika. 14. 2. 1711 je to hišo kupil Mathias VOGRIN iz Sv. Lenarta v Slovenskih goricah; poročen je bil z Anno iz Sachsenfelda. Imela sta pravico točenja vina. 1728 je kot lastnik imenovan steklar Franz HÖTL. Prvič je bil poročen s Catharino Oberfeld, drugič z Ursulo Lesiak. Njegov sin Leonhard, rojen 30. 11. 1734, je prevzel in prodal hišo leta 1780 steklarju Antonu SAUTNERju. Sautner je bil predtem že šest let v Ormožu, saj je bil 2. 5. 1782 sprejet za ormoškega meščana. 12. 1. 1790 je hišo kupil steklarski mojster Franz BAUMAN. K hiši spadajočo steklarsko obrtno pravico mu je podelil leta 1797 ormoški magistrat. Po njegovi smrti je hišo prevzela njegova vdova.

Anna BAUMAN, steklarka, je podedovala po možu Franzu hišo, ostalo posest in steklarsko obrtno pravico 15. 10. 1801.

Theresia, roj. Stammen, in Franz BAUMAN podedujeta po Anni Bauman, ovdoveli Maschegg, celotno posest in obrtno pravico 1. 9. 1826.

Carl in Anna WELL: kupna pogodba 3. 2. 1846.

Joseph in Anna ROHSA: kupna pogodba z zakoncema Damiš 18. 11. 1851.

Andreas in Josefine PRAVDIČ prevzameta po Anni Rohsa, roj. Franzi, 22. 10. 1879.

Josefine PRAVDIČ prevzame posest 17. 4. 1900.
Otilija ŽIGER: kupna pogodba 7. 1. 1927.
Jakob VAUPOTIČ: sklep o dedovanju 3. 3. 1960.

Mesto 14

Urb. št.: 12 (15)

14(1880), 17(1910), 57(1930)

Ptujska cesta 7
parc. št. 28, vložek 21 (390)

Leta 1831 je bila hiša popravljena in dograjena, zgrajeno je bilo tudi novo gospodarsko poslopje.

Vrt je mejil na vzhodu na hišo Anne Baumann, na jugu na Klostergasse—Samostansko ulico, na zahodu na lastno hišo, na severu na Komerzialstrasse — Komerzialno cesto.

Stanovalci 1880—7: lastnik Krottmayer, v hiši pa stanuje Gertrud Igričovič, gostilničarka, in otroci, dninar z ženo in vdova Franzky;
1 svinja.

1910—4: gostilničar Zavratnik z ženo in bratom ter eno učenko.

Lastniki:

Prvi lastnik je Jury RAMB, ki je bil 1666 sprejet za ormoškega meščana. Christoph POHL (tudi POLL, PAAL ali PHALL), sprejet za meščana 20. 1. 1670, je dobil od občine v dar mesarijo po smrti svojega predhodnika 15. 8. 1671.

Mesar POHL je bil imenovan za člana mestnega sveta 18. 2. 1699. Po njegovi smrti je hišo prevzela njegova vdova Catharina. Ko je umrla tudi Ursula POHL, je postal po 1740 naslednik njenih dedičev Marco SOVINIAKH (tudi SOUINEGG). Prvič je bil poročen s Heleno Papesch (ženitna pogodba 1. 5. 1743) in drugič 14. 2. 1759 z Anno Mario Kernitscher. Johann Georg JUGENITZ, klepar, ki je umrl 1. 5. 1785 star 67 let, je bil naslednji lastnik. Istega dne je umrla tudi njegova žena Theresia, stara 56 let. Tako je na dražbi dne 13. 7. 1785 kupil hišo slikar Joseph BÖHM. 3. 7. 1786 se je poročil z Mario Mischko. Ta je prodala hišo 16. 2. 1792 Franzu in Johanni LÖSCHNIGG. Za njima pa sta hišo prevzela Kaspar SCHIMPL, gostilničar, in njegova žena Maria Anna Kornbüchler iz Graza dne 30. 11. 1800.

Anna SCHIMPL; prisojilo po možu 4. 9. 1807.

Rosa in Thomas SEMITSCH: kupoprodajna pogodba 8. 10. 1808.

Rosa SEMITSCH: kupoprodajna pogodba 8. 10. 1808.

Rosa SEMITSCH: prisojilo 23. 10. 1827.

Karl in Maria KREULITSCH: nakup na javni dražbi 4. 11. 1825.

Maria KREULITSCH: prisojilo po možu Karlu 31. 12. 1845.

Joseph in Maria LEDINSCHEGG: kupna pogodba 10. 10. 1857.

Josef LEDINSCHEG: prisojilo po ženi 8. 2. 1862.

Ignatz BLASCHNITSCH: 31. 5. 1871.

Johann in Gertruda PRELOG: kupna pogodba 20. 7. 1871.

Michael in Josefa KROTTMAYER: kupna pogodba 22. 7. 1873.

Ludwig KORTTMAYER: prisojilo po Josefi 12. 8. 1894.

Anton in Ivana ZAVRATNIK: kupna pogodba 26. 10. 1910.
Maria in Alois SALLEG kupita hišo na javni dražbi 11. 8. 1911.
Agnes KOSEINČ: kupna pogodba 10. 4. 1912.
Julia MALEC iz Pavlovcev: kupna pogodba 1. 5. 1918.
Anton GABERC: dedna pogodba 14. 9. 1920, lastnik do polovice.
dr. Otmar MAJERIČ, zdravnik iz Ormoža: sodni sklep 20. 1. 1936.
1947 – SLP.

Mesto 16

Urb. št.: 13 (16)

18(1880), 21(1910), 51(1930)

Ptujska cesta 11

parc. št. 65, vložek 26

Hiša je imela vrt v Zgornjem predmestju.

Stanovalci 1880–10: Ferdinand Gazer, pek, mati in sestra, ena kuhinjska dekla, dva pekova pomočnika, Neža Kuharič, perica, s sinom, krojač Horvat z ženo;
5 svinj.

1910–4: Ferdinand Grazer, pek, Gross Johann, železničarski uslužbenec, z ženo. V hiši je pekarna.

Hišo najdemo v virih imenovano "Das Dienner Hauss".

Lastniki:

Imenovan je samo Kaspar SCHIMPL, lastnik hiše št. 14, gostilničar, ki se je 7. 1. 1799 poročil z Mario Anno Kornbüchler iz Graza.

Stephann KIKEL: kupna pogodba 8. 10. 1807.

Niklas Scheiblein, meščen iz Ptuja: nakup na javni dražbi 22. 6. 1818.

Mathias in Theresia NOVACK: kupna pogodba 1. 7. 1818.

Theresia NOVACK podeduje po možu 9. 7. 1829.

Christian in Katharina Muhling: kupna pogodba 11. 8. 1830.

Ludwig in Anna FRIDERICH: kupna pogodba 5. 3. 1833.

Anna FRIDERICH: prisojilo po možu 30. 9. 1840.

Anton FRANZY: kupna pogodba 8. 9. 1857.

Ferdinand GRAZER, pek: kupna pogodba 21. 1. 1879.

Antonia GRAZER, roj. Hosär: ženitna pogodba 13. 4. 1885, kot solastnica do polovice, leta 1900 je bila postavljena pod kuratelo.

Alois KOLAR: kupna pogodba 27. 5. 1909.

Karl KOLARIČ: prisojilo 8. 7. 1911.

Ferdinand in Theresia KRALJ: kupna pogodba 27. 3. 1918.

Terezija KRALJ podeduje po možu 28. 5. 1918.

Oton KRALJ, usnjarski mojster: posojilo 19. 1. 1929.

Friderike KRALJ: prisojilo 18. 12. 1936.

FLRJ – SLP – 1946.

Nekdanje hiše ob Ptujski cesti. ZAP, Fototeka, neg. 187.

Mesto 17

Urb. št.: 14 (17)

20(1880), 20(1909)

Hiše danes ni več. V popisu hiš iz leta 1909 je opomba, da je hiša zgorela in je ostal le vrt.

Hiša je imela vrt v Zgornjem predmestju.

Stanovalci 1880 — pogorišče.

Lastniki:

Prva lastnika sta mesar Jacob VEDECOVITSCH (tudi WEDEKHOUITSCH) in njegova žena Anna. Zatem najdemo lončarja Franza LONTCHARja ali SCHARNSCHNABEL, ki je bil najprej poročen z Gertrudo in drugič z Mario Anno. 1724 je bil lastnik Jacob EDL, lončar iz Male Nedelje. Prvič je bil poročen z Gertrudo, drugič z Ursulo iz Konjic. Po dedičih je hiša presla v last Philippa WERGLESa in njegove žene Eve. 1740 sta oba že umrla in v letu 1743 najdemo kot lastnika Hannša Irga (Jurij) PUERSTTa (tudi PÜRSCHT ali PÜRSCHI) in njegovo ženo Evo Elisabetho Winkler. Po smrti Johanna Georga Puersta je presla hiša v last magistrata mesta, ki jo je dodelil Simonu BALTHAUSERju. 14. 12. 1752 sta kupila hišo Johannes in Maria Anna KÜGERL (tudi KIGERL). Njima sta sledila najprej Georg MESSARITSCH, lončar, leta 1773 Philipp LEEBER, tudi lončar, ter Michael Heinrich MAYER, lončar, ki je kupil hišo dne 3. 4. 1780. Ta se je 23. 1. 1779 poročil z Gertraudt Frankosch ter umrl 21. 5. 1789, star 42 let, kot mestni sodnik. 23. 10.

1792 je prodala vdova hišo lončarskemu pomočniku Georgu MAISTERju, on pa jo je prodal dalje 10. 8. 1801 Ursuli in Johannu RABMACHERju, prav tako lončarju.

Franz LAURIN: kupna pogodba za hišo in lončarsko obrtno pravico 27. 6. 1803.

Theresia LAURIN je podedovala po možu 9. 5. 1832.

Vincant in Aloisia LUFT: izročilna pogodba 14. 8. 1841.

Hohann POTOTSCHNIG: kupna pogodba 18. 2. 1845.

Alois GREGORETZ: kupna pogodba 1. 11. 1853.

Anton NEDVED: nakup na javni dražbi 24. 9. 1861.

Sigmund in Karolina SCHÖNWETTER: kupna pogodba 10. 11. 1861.

Theresia HEIDENKUMER: kupna pogodba 14. 2. 1863.

Carl in Mathilde HEIDENKUMER sta kupila hišo na javni dražbi 15. 12. 1900.

Carl HEIDENKUMER: prisojilo po Mathildi 12. 12. 1909.

Augustine HEIDENKUMER: ženitna pogodba 6. 5. 1909.

Parcela se je odpisala k vložku 28, k današnji hiši v Skolibrovi 1.

Meto 18

Urb. št. 15 (18)

19(1880), 19(1910), 89(1939)

Skolibrova 1

parc. št. 25, vložek 28

Leta 1826 je bila hiša nanovo pozidana in krita z opeko.

Vrt je mejil na vzhodu na Pfarrgasse – Farno ulico, na jugu na hišo Johanna Rambacherja, na zahodu na mestno obzidje in vrt Franza Minnerstorferja.

Stanovalci 1880: Meščanska kasarna. Družina Heidenkumer in kuharica, sodni izvrševalec Germek z družino in drugi;
1 krava, 3 svinje.

1910–9: družina Heidenkumer, 2 učenca in družina Jurjaševič.

Lastniki:

Hiša je bila dolgo last družine KHELLEMINA. Prvega srečamo 1670 Ballascha HELLEMINA, za meščana pa sta bila sprejeta 17. 5. 1695 Andrasch KHELLEMINA in 11. 7. 1702 Arne KHELLEMINA. Andrasch se je poročil z Ursulo, vdovo po Juriju Mischku.

Leta 1724 je bil lastnik ključavničar Bartlme KHELLEMINA skupaj z ženo Gero. Naslednji lastnik je bil Hans Paul KHETSCHEGG, nato njegova vdova Theresia, 1729 Anton ABHEUTER (tudi ABHEITER), ki se je z njo poročil, in leta 1732 ponovno vdova Theresia. 1748 je bil lastnik Andreas SADROUEZ, nato je prešla hiša v last mestne občine, ki jo je dala v uporabo mestnemu pisarju. Po letu 1765 se je hiša uporabljala kot kasarna. Za kratek čas jo je imel ranocelnik Franz SEITL, v letu 1772 je bil najemnik Johannes LAMPRECHT in v letu 1782 kot hišni inšpektor Franz Xaver FLUCHER. 11. 8. 1796 je bila prodana na dražbi mizarju Josephu in njegovi ženi Mariji WINDISCH. Preden se je hiša ponovno uporabljala kot kasarna, pa je bil lastnik še Johann SAMMER.

Karl ZIMMERMANN, Johann BANN, Andreas SCHMAUTZ, Franz SAMMER, Anna BAUMAN, Franz MINNERSTORFER, Anton SAMMER, Georg LACHNICH, Jacob

THOMASY in Franziska von HOCHENRITT so bili lastniki te meščanske kasarne, ki so jo kupili od Franza in Marije Sammer, roj. Windisch, 9. 11. 1799.
 Franz in Catharina STIMMEC: kupna pogodba 17. 9. 1807.
 Joseph LEDINSCHEGG in Clara: kupna pogodba 11. 11. 1808.
 Blasius in Theresia KORDIN: kupna pogodba 2. 10. 1812.
 Johann LIPITSCH, nekdanji upravitelj gosposčine Ormož, in njegova žena Barbara, roj. Schmautz: kupna pogodba 7. 10. 1816.
 Barbara LIPITSCH je prevzela po možu 30. 11. 1826.
 Johann in Maria KREUTZ sta kupila iz zapuščinske mase po Barbari Lipitsch 13. 5. 1833.
 Maria KREUZ je prevzela po možu 21. 5. 1844.
 Alois GREGORETZ: kupna pogodba 26. 11. 1851.
 Sigmund in Carolina SCHÖNWETTER: kupna pogodba 23. 4. 1862.
 Theresia HEIDENKUMER: kupna pogodba 1. 2. 1863.
 Carl in Mathilda HEIDENKUMER: kupna pogodba 15. 12. 1900.
 Carl HEIDENKUMER: prisojilo po Mathildi leta 1909.
 Augustine HEIDENKUMER: ženitna pogodba 6. 5. 1909.
 Avgust in Julijana HEIDENKUMER: izročilna pogodba 15. 4. 1936.
 Julijana HEIDENKUMER: 1948.

Mesto 19

Urb. št.: 16 (19)

51(1857), 52(1880), 57(1910), 90(1939)

Skolibrova 3

parc. št. 23, vložek 84

Vrt je mejil na vzhodu na Pfarrhoffgasse – Farno ulico, na jugu na meščansko kasarno, na zahodu na mestno obzidje, na severu na vrt Mathiasa Messaritscha.

Stanovalci 1880–15: Maria Ministorfer z družino, notarski uslužbenec z družino, krojač in dva druga stanovalca;
 svinje.

1910–5: Simon Gross in Theresia z družino.

Lastniki:

Prva imenovana lastnika sta Gregor LESSIACK (tudi LISSIAKH) in Andreas SUPA-NITSCH. Prvi je dobil 1694 meščanske pravice. V začetku 18. stoletja najdemo kot lastnika ranocelnika s Ptuja Sebastiana ZECHELa (tudi ZEHEL ali CZEKEL). Bil je član mestnega sveta, poročen pa z Justino iz Maribora. Po smrti prve žene se je drugič poročil z Marijo. Njegova hči Lucia je bila žena ranocelnika Antona DORANAa, ki je bil do 1749 lastnik te hiše. Kot naslednji lastnik se navaja Michael Carl ASCHBACH (tudi ASBACH ali ASPOCH), za njim je prevzela posest njegova vdova Maria. 25. 4. 1783 je kupil hišo na dražbi kot najboljši ponudnik ključavničarski pomočnik Johann KREHN. Poročil se je z vdovo Anno Marijo Leitgeb ter zgradil delavnico ob mestnem obzidju. Za kratek čas je bil lastnik Paul PISSEL, potem jo je prodal. Naslednji lastnik je bil ključavničar Franz MINERSTORFER (tudi MENNERSTORFER). 3. 2. 1790 se je poročil z Elisabeth Hol-ler, umrl pa 28. 3. 1811. K svoji obrtni ključavničarski pravici je 18. 2. 1795 kupil še

ostalo od Georga Reithoferja.

Elisabeth MINESTORFER: prisojilo po možu 11. 1. 1812.

Jacob MINESTORFER: izročilna pogodba 10. 1. 1828 (hiša, skedenj in svinjski hlev, ključavničarska delavnica, obrtna pravica in posest zunaj Ormoža).

Maria MINISTORFER: prisojilo po Jakobu 31. 12. 1875.

Johann, Franz in Mathias MINISTORFER: prisojilo po Mariji, vsak do ene tretjine, 6. 8. 1890.

Deutscher SCHULVEREIN, Wien: kupna pogodba 10. 7. 1890.

Theresia GROSS, žena c. k. višjega oficijala iz Ormoža: kupna pogodba 10. 5. 1900.

Ana HORVAT, roj. Pušnik, in Pavla DOBNIK: prisojilna listina 29. 8. 1939, vsaka do polovice.

Viktor GORJUP in Marija, roj. Selan: kupna pogodba 16. 9. 1939.

Rechsgau Steiermark: na razpolago komisarju za utrditev nemštva 18. 2. 1942.

Viktor GORJUP in Marija, roj. Selan, odločba okrajnega sodišča Ptuj, 6. 7. 1954.

Mesto 20

Urb. št.: 17 (20)

50(1880), 55(1916)

Skolibrova

parc. št.: 21, vložek 82

Vrt je mejil na vzhodu in jugu na Pfarhoffgasse – Farno ulico, na zahodu na vrt Franza Minnerstorferja, na severu na mestno obzidje.

Stanovalci 1880–13: družini Masten in Bachmann;

2 kravi in 6 svinj.

1910–10: last Bezirksumgebungs Vorschuss Verein – okrajnega okoliškega predujemnega društva.

K tej hiši je spadala tudi hiša ob mestnem obzidju, katere lastnik je bil Marco KRELIUS. Večinoma je bila namenjena gostačem za izdajanje v najem.

Lastniki:

Andreas PURGAUER, lastnik te hiš, je bil 12. 1. 1688 sprejet za meščana, 22. 1. 1691 je postal član mestnega sveta, med leti 1694 in 1696 pa je bil mestni sodnik. Po njegovi smrti se je vdova Cecilia poročila z Johannesom PRÄNDLom iz Gornje Avstrije. 1727 se kot lastnik omenja Joseph PURGAUER. 1736 je bila hiša prazna. Leta 1741 je bil lastnik Johannes POLLANEZ, 1744 in 1745 Martin PAUMGARTNER, od 1746 ponovno Johannes POLLANEZ. V sredini stoletja najdemo kot lastnico Barbaro SCHWARZ, od približno 1765 naprej njen mož Joseph WENZL ter končno Frantz MEINDL. V letu 1779 sta Jacob in Ursula KRELIUS, za njima Marco KRELIUS, med 1787 in 1790 ponovno Jacob KRELIUS kakor tudi Mathias KICKEL, ki je hišo podedoval. 15. 11. 1790 je kupil hišo mizarški mojster Martin KARNITSCHER. Poročen je bil z Magdaleno. Čevljarsko realno obrtno pavico je kupil od Mathiasa Rudolpha. Naslednika Joseph in Maria GRABNER se nista dolgo veselila, da sta lastnika te hiše, kajti 15. 11. 1800 je bila na javni dražbi prodana Andreasu SCHMAUTZu. Še v istem letu je kupila hišo Maria PETTOVAR.

Z ženitno pogodbo 11. 2. 1801 je postal lastnik polovice njen mož Mathias MESSA-REGG.

14. 11. 1801 je bila o tem sklenjena kupna pogodba.

Mathias MESSARETZ: prisojilo po ženi 29. 8. 1815.

Michael KICKEL: kupna pogodba med njegovim očetom Jakobom Kiklom in prejšnjim lastnikom 12. 5. 1819.

Maria in Mathias SEMLITSCH: kupna pogodba 8. 4. 1823.

Maria SEMLITSCH je prevzela po možu 1. 2. 1836.

Mathias SUNTSCHITSCH: izročilna pogodba 5. 2. 1840.

Doroteha SUNTSCHITSCH, roj. Podgoreletz, kot solastnica 3. 2. 1847, po moževi smrti pa je prevzela celotno posest 9. 5. 1857.

Georg MASTEN, drugi mož Doroteje, je vpisan kot solastnik 29. 2. 1860.

Georg MASTEN, častnik iz Ormoža: prisojilo po ženi Doroteji 27. 4. 1861.

Katharina MASTEN, mlajša: izročilna pogodba 18. 1. 1900.

Robert ERLICH: ženitna pogodba 27. 4. 1903, lastnik do polovice.

Stadtgemeinde: kupna pogodba 30. 5. 1912.

Rudolf in Maria POTERZ: kupna pogodba 23. 7. 1917.

Edith POTERZ; prisojilo 28. 5. 1943.

SLP – 1948

Mesto 55 (1910)

Skolibrova 6

parc. št. 20, vložek 311

Stanovalci 1910–10: trije različni stanovalci ter sedem članov družine Kovač.

Lastniki:

Bezirksvorschussverein: kupna pogodba 15. 7. 1906.

Adolf in Ana ROSINA: kupna pogodba 13. 4. 1911.

Adolf ROSINA, Ormož 95: prisojilna listina 18. 10. 1939.

dr. Gustav ROSINA, Ormož 95: prisojilo 25. 9. 1946.

Berta ROSINA, roj. Gregorič, Skolibrova 6: sklep o dedovanju 29. 12. 1955.

dr. Miroslav ROSINA, Gustav ROSINA, Marjan ROSINA, Branko ROSINA, Liljana

ROSINA: sklep o dedovanju 24. 3. 1956, vsak do petine.

Antonija JEZA, Skolibrova 6, Marjan KOVAČIČ in Antonija: kupna pogodba 7. 4. 1958, vsak do tretjine.

Mesto 22

Urb. št.: 18 (21)

46(1880), 52(1910), 99(1939)

Danes te hiše ni več.

parc. št. 39, vložek 78

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Georga Puntigama, na jugu na vrt Josepha Noschinwega, na

zahodu na vrt Franza Sallka, na severu na Pfarrhofgasse — Farno ulico.

Stanovalci 1800—15: Paul Kreuz, ključavničarski mojster, z družino;
1 krava, 2 svinji.

1910—10: August Kreuz, ključavničar, z družino.

Lastniki:

Prva znana lastnika sta Joseph MLATSCHNIK in Paul KHOSTELLAINITSCH (ali KHOSTEINLANITSCH), imenovan SIMA, ki se prvič imenuje leta 1650. Naslednik je bil Paul KHUSTER (ali GUSTER), mizar iz Maribora. 11. 7. 1702 je bil sprejet za ormoškega meščana ter postal član mestnega sveta, poročen s Ptujčanko Kunigundo Schäch. Naslednji lastnik je bil mizar Johann Michael DORER, poročen z Elisabetho Schweizer. Drugič se je poročil 2. 1. 1752 s Catharino Wanzl, umrl je 4. 12. 1752. Mathias MARETSCHNIG je bil naslednji lastnik. Od njega jo je dobil mizar Joseph WINDISCH. Poročil se je z Magdaleno Trabaš (ženitna pogodba z dne 12. 8. 1779). Že kmalu, 20. 6. 1788, pa je hišo prodal lončarju Heinrichu Michaelu MAYERju. Od njega sta jo kupila Johann HANN in njegova žena Anna Maria Monder iz Luč. Z odpovednim pismom 15. 7. 1791 je prešla hiša v last lončarja Martina FRASSA in njegove žene Constantie Widmoser.

Kaspar in Maria TSCHALUPEK: kupna pogodba 29. 8. 1808.

Paul KREUTZ: nakup na javni dražbi 25. 7. 1845.

Anna KREUTZ, roj. Tschalupek: ženitna pogodba 22. 1. 1845 kot solastnica.

Paul KREUTZ: prisojilo po ženi Anni 15. 7. 1857.

Josef in Maria KREUTZ: izročilna pogodba 30. 1. 1878.

Josef KREUTZ: prisojilo po ženi Mariji 12. 7. 1899.

August KREUTZ, ključavničar: izročilna pogodba 5. 1. 1905.

Neža KREUTZ, roj. Kuharič: ženitna pogodba 6. 9. 1905, solastnica.

FLRJ — 1946 vpisana lastnina na polovico posesti.

Mesto 23

Urb. št.: 19 (22)

48(1880), 53(1910), 97(1939)

Hiše danes ni več. Na tem mestu stoji kompleks blokov ob Skolibrovi ulici. Enako prejšnja hiša.

parc. št. 38, vložek 77

Vrt je mejil na vzhodu na Martina Frassa, na jugu na Josepha Noschinwega, na zahodu na vrt Josepha Waidla, na severu na Pfarrhofgasse — Farno ulico.

Stanovalci 1880—8: last Mathia Fritza, dekana iz Velike Nedelje; v hiši je stanoval Franz Poje, notarski uslužbenec, z ženo in družino, kavarniška strežajka ter davčni izterjevalec Snideritsch iz Ptuja.

1910—2: Mathias Fritz z deklo.

Lastniki:

Lastnika te hiše lahko dokazemo šele v začetku 18. stoletja; to je bil Ivan HLASTA-

RITSCH. Njegov naslednik je bil Simon PISCHEN (tudi PISCHEMB). Oba z ženo Marijo sta bila iz Sv. Petra pri Mariboru. 1743 je bil lastnik Georg KHOSS, 1748 Johann Georg KHOSS. Ali gre za eno ali za dve osebi, ne moremo zagotovo ugotoviti. Naslednji lastnik je bil Johannes GIERTHNIG, slikar, ki se je v januarju 1744 poročil z Anno Habert. 1. 2. 1781 je vdova prodala hišo krznarju Johannu WITMAYERju. Z ženo Constantio sta dobila 21. 8. 1781 izstavljeno kupno pismo (pogodbo). 7. 5. 1785 jo je kupil Andreas WOKSCHA, prodal pa jo je 7. 3. 1792 izdelovalcu posebnih škornjev "Zischmacher"¹⁰ Franzu SALLEGu. Ko je ta 31. 1. 1805 umrl, so postali lastniki vdova Maria in šest otrok. Franz SALLEG je prevzel po materi in dedičih 1. 7. 1805.
 Georg PINDERITSCH: kupna pogodba 8. 8. 1839.
 Katharina WESIAK, poročena PINDERITSCH: 13. 6. 1846.
 Josefa SALLEG: kupna pogodba 25. 7. 1867.

Pečat ormoškega meščana
 Georga KOSSa, mesarskega
 mojstra — 1764.¹³

Nikolaus BRATUSCHA, župnik iz Ormoža: kupna pogodba 3. 3. 1873.
 Mathias FRITZ, dekan iz Velike Nedelje: nakup na javni dražbi 6. 8. 1875.
 Ursula HANŽELIČ: na podlagi sklepa sekretariata Nemškega viteškega reda na Dunaju je dobila po smrti Mathia Fritza doživljenjsko pravico hasnovanja 22. 3. 1886.
 Nemški viteški red na Dunaju, inkorporirana ŽUPNIJA SV. JAKOBA v Ormožu: 16. 4. 1918.
 Ignaz in Elise PRELOG iz Ribnice: kupna pogodba 21. 9. 1917.
 August in Agnes KREUTZ: kupna pogodba 21. 10. 1918.
 27. 3. 1933 so odpisali obe parceli, hišo in vrt ter pripisali k vložku 78, prav tako last Kreutzevih.

Mesto 24

Urb. št.: 20 (23)

49(1880), 57(1910), 92(1939)

Hiše danes ni več. Na tem mestu stoji kompleks blokov.

parc. št. 36, vložek 220.

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Franza Sallecka, na jugu na Gehweg – Pešpot, na zahodu na lastno hišo in Pfarrhofgasse – Farno ulico, na severu pa prav tako na Farno ulico.

Stanovalci 1880–10: člani dveh družin Kreinz;

2 svinji.

1910–5: trije člani družine Kreinz ter dva podnajemnika.

Lastniki:

Peter KHERNITSCH, mizar, je bil 14. 2. 1699 sprejet za ormoškega meščana. To je prvi znani lastnik. Poročil se je s Catharino, ki je po njem hišo tudi prevzela. Od nje je prešla v last Georga SALZMANA, prav tako mizarja, ki se prvič imenuje leta 1711. V letu 1725 je bil Hannß Georg FERSCHITSCH (tudi FERISCH ali PFERISCH), krojač iz Mindelheima na Švabskem (Južna Nemčija), z ženo Catho lastnik te hiše. Vdova je prevzela hišo po moževi smrti ter jo prodala Mathiasu in Agnes STEINKHO. 1737 najdemo kot lastnika Marca PLEMENITSCHA in 1743 Johannes HOPFFa. 18. 10. 1751 je hišo pridobil Veit PAVEZ. Prvič se je poročil s Theresio Köckh (ženitna pogodba 1. 2. 1725), drugič s Helleno (ženitna pogodba 16. 6. 1757), kmalu nato je umrl. 14. 4. 1785 je bil sestavljen inventar premoženja. Naslednji lastnik Johannes HOLLER, tkalec, je prodal hišo 7. 4. 1779 čevljarскому pomočniku Georgu PUNTIGAMu. Za njim jo je kupil 21. 3. 1781 sedlar in tapetnik Joseph WAIDL iz Rosenheima na Bavarskem, ki je bil 24. 1. 1780 sprejet za ormoškega meščana. Njegova hči Marija se je poročila z uslužbencem gosposčine Ormož Josephom DRUMMERjem. Polovico posesti je dobila s prisojilom 26. 7. 1814. V istem letu so se lastniki hitro menjavali: najprej Martin Anton STUKL, potem Johann in Magdalena WEISSENSTEINER (14. 11. 1814) in končno Martin in Marija SENJUR (21. 11. 1814). Martin Senjur je bil tkalec.

Gertrud WALLASCHITSCH: sodni odstop solastništva Franza Franza Böschitscha 28. 10. 1819.

Michael KRAINZ: nakup na dražbi 26. 7. 1827.

Kataharina KRAINZ, vdova po Mihaelu: prisojilo 16. 6. 1847.

Filip KRAINZ: prisojilo 23. 2. 1877.

Caecilie KREINZ: prisojilo 10. 8. 1900.

Mathäus MASTEN, kovač, je prevzel hišo 5. 11. 1911.

Ana MASTEN, roj. Keček: ženitna pogodba 9. 5. 1912.

Matevž MASTEN, Skolibrova 5: sklep o dedovanju 2. 10. 1954.

Milena ZABAVNIK, Skolibrova 2, je prevzela 4. 2. 1961.

Matevž MASTEN, Skolibrova 2: 26. 11. 1962.

Mara in Jože PIRC: sklep o dedovanju 18. 1. 1971.

Anton ŠKRJANEC: kupna pogodba 14. 6. 1972.

Mesto 25

Urb. št. 21 (24, 25)

53 (1880)

parc. št. 30, vložek 169

Hiše danes ni več. Nekoč je bil šolski vrt.

Vrt je mejil na vzhodu na Josepha Königsbergerja, na jugu na vrt Josepha Böhma, na zahodu na Pfarrhofgasse – Farno ulico, na severu na Gehweg – Pešpot.

Stanovalci 1880–13: Maria Trop z družino, čevljar Lesjak z družino ter drugi.

1909: Mestna občina poruši staro hišo in nameni prostor za šolski vrt.

V virih najdemo hišo tudi z imenom "Die Gambarische Behausung".

Lastniki:

Dediči prvega znanega lastnika Michaela TERNONIKHa so prodali hišo Antonu KHO-RENU (ali COREN). Poročil se je z Marijo Kermanez ter umrl kot podnajemnik pri Marcu Soviniakhu 12. 12. 1754. V letu 1738 je postal lastnik te hiše organist Simon WEDE-NIGG, ki je bil drugič poročen z Marijo Khoren. Kot naslednja lastnika najdemo Mathiasa in Marijo RUDOLPHAa. Mathias je umrl 21. 4. 1788, star 65 let, hišo pa je 15. 1. 1790 kupil tkalec Joseph PUTSCHKO (tudi BUTSCHEKO). Z ženitno pogodbo 17. 9. 1802 se je 18. 8. 1799 poročil z Dorotheo Sorian, potem ko mu je prva žena Apollonia umrla. Zatem je bila hiša uporabljena za mitnico.

Doroteha PUTSCHKIN: prisojilo po umrlem možu 16. 6. 1806.

Johan in Catharina BALLATSCHITACH: kupna pogodba 15. 6. 1810.

Johann BALLASCHNITSCH: prisojilo 18. 6. 1850.

Agnes BALLASCHNITSCH: s sklepom 18. 6. 1850.

Johann in Maria BALLASCHNITSCH: izročilna pogodba 29. 6. 1850.

Maria BALLASCHNITSCH: prisojilo po možu 10. 5. 1862.

Maria Trop, poročena BALLASCHITSCH: kupna pogodba 20. 5. 1882.

Mestna občina Ormož: kupna pogodba.

Mesto 26

Urb. št. 22 (26, 27)

21(1880), 21(1900), 23(1910), 60(1939)

Ptujska cesta 6

parc. št. 30, vložek 19

Osnovna šola Ormož

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Martina Karnitscharja, na jugu na lastno hišo in deželno cesto, na zahodu na mestno lopo za protipožarne rekvizite in župnijsko dvorišče, na severu na vrt Josepha Putschka.

Stanovalci 1880–12: notarski uradnik Pravdič z družino ter dve drugi družini;
2 konja, 2 vola.

1910–8: lastnica Stadtschulgemeinde, nadučitelj Hribar, učitelj Thyr z družino, šolski sluga Wrabl z družino.

Lastniki:

Prvi lastnik, ki ga lahko dokažemo, je bil Michael PLOCHEL (tudi PLOHL), ki je postal

10. 1. 1702 ormoški meščan. V letih 1707 do 1709 je bil mestni sodnik. Poročen je bil z Elisabetho. 1721 sta Franz Sigmundt ASCHAUER (ali OSCHAUER) in Anna Elisabetha lastnika te hiše. Prišel je iz Slovenj Gradca ter so ga imeli za prišleka — priseljenca. Leta 1732 je označena kot lastnica vdova. 1733 najdemo Mathiasa PLAVETZa kot geruha — varuha nedoletnih otrok, 1736 pa je hišo imel Martin EZL (tudi EZELL). Leta 1740 je bil najbrž že mrtev, ker so kot lastniki vpisani njegovi dediči, leta 1743 pa je imenovan Antoni RAUSCH. Med leti 1750 in 1765 sta kot lastnika navedena Joseph LEEBER in Elisabetha GANSTNER. Naslednji je bil Joseph GEYSSWINKLER, vrvar, 1778 Anton DOVETSCHER, slikar, in Michael KLAINTSCHNIGG, prav tako slikar. Zadnji je kupil hišo 17. 1. 1784 od vdove Barbare Dovetscher. Naslednji lastnik je bil Kasimir Lassacher von WEIERSPERG, poročen z Barbaro Podplatnik; ta je prodal hišo 31. 8. 1791 c. k. založniku tobaka — trafikantu Josephu BÖHMU. Ta se je trikrat poročil ter zapustil devet otrok. Najstarejši sin je bil v tem času kot vojak v Angliji.

Aloys PERGER je kupil hišo na javni dražbi 14. 7. 1809.

Joseph LEDINSCHEGG: nakup na javni dražbi 27. 4. 1812.

Rosalia in Franz LANDWEHR: kupna pogodba 29. 7. 1919. Barvarski mojster Landwehr je dal zaradi izboljšav oceniti svojo posest: enonadstropna hiša je bila grajena iz opeke in je imela opečno streho, obokane kleti, konjski in goveji hlev, svinjski hlev ter kolarnico, vse skupaj je bilo ocenjeno na 1120 goldinarjev.

Ignatz in Katharina SALL: kupna pogodba 19. 7. 1832.

Franz in Maria WILFLING: kupna pogodba 28. 11. 1844.

Franz WILFLING: prisojilo 9. 7. 1856.

Josefa in Andreas PRAVDIČ: posadna listina 16. 12. 1878.

Gemeinde Sparcasse: kupna pogodba 28. 4. 1896.

Schulgemeinde Stadt Friedau: kupna pogodba 28. 4. 1899.

1934 se je na podlagi zakona o narodnih šolah spremenil naziv lastnika v ŠOLSKA OBČINA ORMOŽ.

1946 — SLP.

Mesto 27

Urb. št.: 23 (28)

22(1880), 24(1910)

Hiše ni več, danes stoji na tem mestu poslopje Kreditne banke in železnine.

parc. št. 32/2, vložek 31.

Vrt je mejil na vzhodu na lastno hišo, na jugu na deželno cesto, na zahodu na vrt Josepha Böhma, na severu na Josepha Königsbergerja.

Stanovalci 1880–37: Diermayer z družino, zdravnik Žižek z družino, sodni adjunkt Macun z družino, železniški uradnik z družino, otroško negovalko in dveda deklama, dninar z ženo;
5 svinj.

1910–20: davčni urad, advokatska pisarna ter stanovalci.

V času od 1910–1931 je bil v tej hiši davčni urad.

Lastniki:

Pred 1700 najdemo v popisih kot prvega lastnika te hiše Mathiasa TRITSCHERja. Njegov naslednik je bil Michael TERNONIGG, ki je bil 30. 1. 1960 sprejet za meščana ter leto zatem imenovan za člana mestnega sveta. V letih 1698, 1700, 1701, 1704 do 1706 je bil mestni sodnik. Naslednji lastnik je bil Ferdinandt DIPEL, za njim meščanski priseljenec Joseph RASTLER, ki se je poročil s Theresijo Ternonigg. Skupaj sta imela deset otrok, od tega dvakrat dvojčke. 1782 je bil lastnik hiše Antoni Cornelius HÖRMANN, v čigar lasti je bil tudi Horvatov mlin "Horvatische Mühle". Sledila mu je vdova Theresia 1739, med 1750 in 1765 sta lastnika Magdalena Hörmann in Andreas RASTLER. Jermenar Xaver FLUCHER je hišo dobil s poroko, za njim je bil lastnik Johann FRETSCHNIGG. Od zadnjega je kupil hišo 27. 5. 1792 Georg TERGLAUTSCHNIGG, ta jo je prodal mizarju Martinu in Magdalenii KARNITTSCHER 6. 10. 1794.

Mathias FAHNER je kupil hišo na dražbi z mizarско pravico vred 9. 3. 1804, obrtno pravico pa je istega leta prodal Antonu Stormanu.

Jakob WRATKO: kupna pogodba 18. 10. 1804.

Franz in Gertraud BRATKO, roj. Pallutz: izročilna pogodba od Jakoba Bratka 29. 1. 1851.

Gertruda Bratko, por. SKORJANETZ: prisojilo po prvem možu 9. 8. 1854.

Anton in Anna BAUMAN: kupna pogodba 9. 1. 1855.

Johann in Rosalia DIERMAYER: prisojilo 21. 11. 1872.

Rosalia DIERMAYER: prisojilo 26. 9. 1890.

Othmar DIERMAYER: prisojilo 27. 12. 1918.

Sieghilda Diermayer, por. CARSTANJEN iz Graza prevzame po Othmarju 7. 5. 1933.

SLP – 1948.

Stare hiše v Ormožu rušijo, 1973. ZAP, Fototeka, neg. 217.

40(1858), 48(1910)

Hiše danes ni več.

parc. št. 32/1, vložek 31

Vrt je mejil na vzhodu na Kirchgasse – Cerkevno ulico, na jugu na vrt Martina Karnitscharja, na zahodu na vrt Josepha Putschka, na severu na Gehweg – Pešpot.

Lastniki:

Prvi lastnik je bil najbrž leta 1655 imenovani Stephan TRARER (tudi THRARAR). Sledil mu je Mathias RUDOLPH, ki je bil 14. 5. 1695 sprejet za meščana, 21. 1. 1699 pa je bil zaprisežen kot član mestnega sveta. V letih 1710–1713, 1718–1720 ter 1724–1727 je bil sodnik mesta Ormoža. Njegova žena je bila Helena Giertnigk. Naslednji lastniki so bili: 1729 Magdalena RUDOLPH. 1729 Helena Rudolph in 1731 Anton Cornelius HÖRMAN kot varuh. Še istega leta sta ga nadomestila Gregor RUDOLPH in žena Anna Maria. V letu 1735 sta bila lastnika Dionisius Anton LUTSCHNIGG in žena Anna Marija STEIBERGER. 1748 je bil lastnik hiše tkalski mojster Mathias DORNIGG. Prvič je bil poročen s Heleno Hodaritsch, drugič z Elisabetho Ledinegg, umrl je leta 1753. Dediči so se odpovedali dediščini in tako je hiša prešla v roke trgovca Gregorja WROLLEGA, za njim pa Mathiasa WROLLEGA.

V zadnjih letih stoletja so se lastniki hitro menjavali:

Jakob THOMASI, brata Martin in Mathias SCHLEINZ, Georg MAYERITSCH in Anton SAMMER.

Josepha in Joseph KÖNIGSBERGER, pasar: kupna pogodba z Martinom Schleinzem 1. 10. 1799.

Veit SALLEG, mojster za izdelovanje posebnih škornjev "Tschischmacher"¹⁰: kupna pogodba 23. 2. 1803.

Franz SALLEG: izročilna pogodba 3. 1. 1838.

Anna SALLEG: prisojilo 16. 3. 1869.

Maria in Alois SALLEG: kupna pogodba 11. 5. 1877.

Rosalie in Johann DIERMAYER: kupna pogodba 14. 6. 1877.

Nadalje je potekalo lastništvo enako kakor pri hiši št. 27.

41(1880), 47(1910), 88(1930)

Poštna 6

parc. št. 42, vložek 66

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Antona Raithofferja, na jugu na lastno hišo in Kirchgasserl – Cerkevno uličico, na zahodu na vrt Josepha Waidla, na severu na vrt Martina Frassa in Franza Sallecka.

Stanovalci 1880–7: Lastnica Anna Schuster, v hiši stanujejo različni najemniki.

1910–10: Kristan Georg, zdravnik, ter drugi stanovalci.

Lastniki:

Prvi lastnik te hiše je bil lončar Mathias WIPPL (tudi WIPFEL), ki je bil 25. 1. 1694 sprejet za meščana. Za njim najdemo jermenarja Martina WASTIANA. Prvič je bil poročen s Catharino, drugič z Marijo. 17. 7. 1722 je kupil hišo tkalec Thomaß SAPLATNIGG (tudi SAPLATHNIAGG ali SAPATNIK) iz Tržiča skupaj z ženo Gero. Od dedičev je prešla hiša v last Marca ZIMERMANa (1748), 1. 1. 1779 jo je prevzela njegova vdova Elisabetha, roj. Saplatnigg. Karl in Clara ZIMERMAN sta imela hišo 1782, za njima pa je bil lastnik stotnik Augustin von BEISSEL. 16. 7. 1791 jo je kupil krznar Georg BRANDTNER. Njegova naslednika sta bila italijanski krojač Joseph NASCHINWEG in žena Anna Launich od 25. 1. 1802.

Joseph ELLMAYER in Anna: kupna pogodba 4. 10. 1804.

Vinzenz SCHUSTER: kupna pogodba 6. 3. 1811.

Georg WAGNER, župnik iz Ormoža je kupil hišo na javni dražbi 8. 5. 1822.

Maria SCHUSTER, krznarska mojstrica iz Ormoža: kupna pogodba 30. 6. 1827.

Andreas PURGHAUSER: prisojilo po ženi Mariji 29. 4. 1852.

Maria PURGHAUSER, roj. Liebenwein, solastnica: ženitna pogodba 16. 8. 1851.

Anna SCHUSTER, solastnica 30. 7. 1868.

Johanna OMULEC: prisojilo po Anni Schuster 27. 9. 1895.

dr. Ivan OMULEC je prevzel posest po Ivani (umrla 8. 12. 1905) leta 1906.

Helena FORELSKY: kupna pogodba 28. 11. 1908.

dr. Oroslov KRISTAN, zdravnik iz Ormoža, je prevzel 9. 2. 1910.

Lovro PETOVAR iz Ivanjkovec, dr. Anton ŽIŽEK, Ivana ŽIŽEK, dr. Ferdo LAŠIČ,

Pavla OMULEC, Ivan VESELIČ, Marija GOMZI, Ivanka GRIVEC, dr. Gvido SERNEC,

Leopold PETOVAR: s sodnim sklepom 3. 6. 1913, vsak do ene desetine.

dr. Jožef TAVČAR, zdravnik iz Ormoža: kupna pogodba 12. 7. 1914.

Eliza in Leopold PETOVAR, podjetnika iz Ivankovec: kupna pogodba 29. 3. 1919.

Ivan in Julijana VESELIČ, po pokojnem Petovarju: prisojilo 22. 8. 1921.

Marija in Marko ŠTUHEC, zidarski mojster: kupna pogodba 20. 1. 1931.

Josipina in Alojz PEČUH: kupna pogodba 27. 12. 1939.

Družbena lastnina – 1960.

Mesto 30

Urb. št.: 26(31)

23(1880), 25(1910), 69(1939)

Kerenčičev trg 1

parc. št. 46, vložek 32

Vrt je mejil na vzhodu na vrt sosedu Galla, na jugu na lastno hišo, na zahodu in severu na Kirchgasse – Cerkveno ulico.

Stanovalci 1880–11: Anna Kautzhamer z družino, tri deklet, Johann Kauzhamer, trgovec z železnino, en trgovski pomočnik, dva vajenca;
1 konj, 6 krav, 4 svinje.

1910–10: družina Kauzhamer, en trgovski pomočnik, en vajenec, trije delavci.

Lastniki:

Že 12. 2. 1666 najdemo kot lastnika te hiše Fricha STAUDACHERja, ki je bil sprejet za meščana. Za njim je bil Jacob KHUMBER, sprejet za meščana 30. 1. 1690. Bil je usnjar ter poročen z Marijo. Od 1718 je bil lastnik hiše usnjar Mathias PLAVEZ, ki je bil dvakrat poročen. Johannes Michael KURADY (tudi KORADI), prav tako usnjar, je bil naslednji lastnik. Poročil se je 5. 8. 1787 z Elisabetho Ekhrat s Kranjske. Sin Mathias KURADI, usnjar, je prevzel posest 10. 3. 1788, poročen je bil z Ano.

Anna von Neissenfels, poročena SEINKOVITSCH, je bila lastnica hiše in usnjarske obrtne pravice (ženitna pogodba z Mathiasom Kurady) 18. 2. 1824.

Johann KAUTZHAMER in Anna sta kupila hišo z njivo ter vrt 14. 5. 1832.

1850 je bila nova cenitev hiše, gospodarskega poslopja in skladišča na 9000 goldinarjev.

Anna KAUTZHAMER je prevzela posest po Johannu 21. 5. 1877.

Johann N. KAUTZHAMER: prisojilo po Anni Kautzhamer 24. 5. 1889.

Josefa KAUTZHAMER, roj. Hönigmann, iz Ormoža: ženitna in dedna pogodba 6. 4. 1889.

Jožefa KAUTZHAMER: prisojilo po Johannu N. Kautzhamerju 7. 6. 1922.

FLRJ – 1946

Mesto 31 in 32

Urb. št.: 27 (32, 33)

24(1910), 26(1916), 71(1931)

Kerenčičev trg 2

parc. št. 47, vložek 169

Vrt je mejil na vzhodu na hlev sosedu Holzerja, na jugu na lastno hišo, na zahodu na vrt Mathiasa Kuradyja, na severu na dvorišče Andreasa Thollmatscha.

Stanovalci 1880–4: Ferdinand Kada, tri deklet;
2 kravi, 10 svinj.

1910–6: mestna občina – 6 stanovalcev.

Lastniki:

Prvi lastnik, ki ga lahko dokažemo, je bil Martin HABITSCH, ki je bil 4. 2. 1653 sprejet za meščana. Hišo je predal sinu Petru HABITSCHu, mesarju, ki se je poročil z Anno Constantio Skuhal iz Ljutomer. V letu 1748 je bil lastnik Peter KHOUSS, za njim Georg KHOUSS (tudi KOOSS), ki se je 29. 2. 1764 poročil z Marianno Samer. 1775 sta imela hišo Philip SOVIACH (tudi SOVINEKH), za njim njegova vdova Marija.

Mathias GALLO in Josepha, kipar – podobar: kupna pogodba za hišo in kiparsko obrt in ločeno stanovanje od slikarja Michaela in Konstanze Kleintschnigg 1. 4. 1793.

Johann KODERITSCH in Aloysia, roj. Gallo: dedna pogodba 27. 8. 1818. (Leta 1821 je bila hiša ocenjena na 2800 goldinarjev, cenilca sta bila Franz Laurin in Thomas Semitsch.)

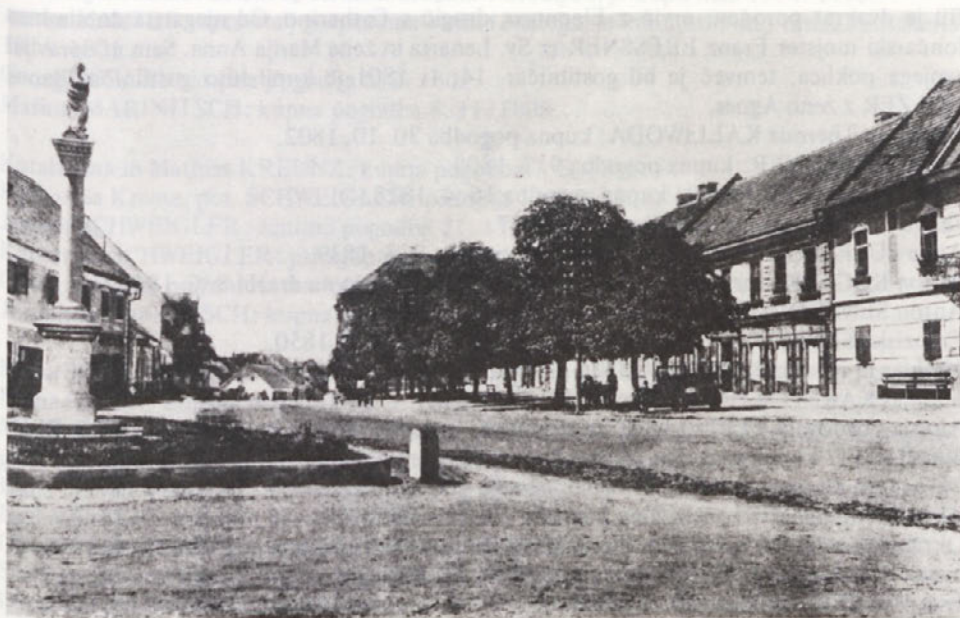
Johann in Anna KAUTZHAMER: kupna pogodba 23. 12. 1831.

Anton REITER: kupna pogodba 26. 10. 1833.

Susana KADA: kupna pogodba 24. 8. 1836.

Ferdinand KADA je sklenil s Suzano Kada dosmrtno rentno pogodbo in postal univerzalni lastnik te nepremičnine 3. 9. 1874.

MESTNA OBČINA ORMOŽ: Ferdinand Kada je zapustil vse svoje premoženje občini. (19. 2. 1905 je Ferdinand Kada umrl.) 2. 3. 1906 se je vpisala kot lastnica občina. 1946 — družbena lastnina.

Glavni trg z Marijinim znamenjem leta 1920. ZAP, Fototeka, neg. 222.

Mesto 33

Urb. št.: 28 (34, 35, 36)

25(1880), 27(1909), 73(1931)

Kerenčičev trg 3

parc. št. 48, vložek 37

Stanovaleci 1880—9: Karnitschnigg z družino, dr. Petovar, advokat, gospodična in dekla, Filip Meitzen, učitelj;
1 krava, 8 svinj.

1910—14: Okrajna posojilnica, različne stranke.

Lastniki:

17.5. 1695 je bil sprejet za meščana Georg Ferdinand FLISSER (tudi FEISTER), lastnik te hiše. Za njim je bil leta 1708 lastnik splavar Georg PHILLIPITSCH, od njega jo je prevzel Marco PHILLIPITSCH. Prvič je bil poročen s Heleno, drugič z Magdaleno. V letu 1718 je bil lastnik hiše gostilničar iz Gomilic (Gamlitz) Joseph WINTER, njegova žena Marija Magdalena GLONER je bila iz Graza. 1729 najdemo kot lastnika Johannesa in Ursulo MULTZ (tudi MOLZ). Mož je umrl kot najemnik v hiši pri mestnih vratih 9. 12. 1758. Leta 1744 sta bila lastnika Mathias HONAKH (tudi HONNAGG) z ženo Anno

Mario, roj. RAUCH. Nasledila sta ju ključavničarski mojster Georg RAITHOFFER in njegova žena Anna Marija. Gospodar je umrl star 54 let 16. 5. 1784.

Za krajši čas je bil lastnik prodajalec soli Andre FISCHBACH, ki je prodal hišo 26. 1. 1785 Andreasu SCHMAUTZu. Ranocelnik Joseph ASPACH je 10. 11. 1787 kupil hišo. Bil je dvakrat poročen, prvič z Eleonoro, drugič s Catharino. Od njega sta dobila hišo lončarski mojster Franz FRESSNER iz Sv. Lenarta in žena Marija Anna. Sam ni opravljal svojega poklica, temveč je bil gostilničar. 14. 1. 1801 je kupil hišo gostilničar Banus HOLZER z ženo Agnes.

Joseph in Theresia KALLIWODA: kupna pogodba 30. 10. 1802.

Johan SCHREINER: kupna pogodba 9. 7. 1808.

Franz in Marija EICHNER: kupna pogodba 16. 4. 1828.

Jakob ERKER: kupna pogodba 24. 2. 1837.

Anna PULPACH, roj. Aichmayer: kupna pogodba 7. 3. 1839.

Anton KOGLER, upravnik gosposčine Wisell, je kupil hišo na dražbi 8. 6. 1842.

Anton SENEKOVITSCH: kupna pogodba 15. 2. 1848.

Franziska SENEKOVITSCH: solastnica ene polovice 14. 3. 1850.

Mathias in Rosalia KARNITSCHNIG: kupna pogodba 25. 3. 1851.

Mathias KARNITSCHNIG: prisojilo 31. 12. 1875.

Aloisia, ovdovela PLEPELETZ, in Josefine, ovdovela Sölch, ponovno poročena BLUMENTRITT: kupna pogodba 26. 3. 1884, vsaka ene polovice.

Thomas in Margaretha MIKL: kupna pogodba 23. 12. 1884.

Alois in Rosalia MIKL: izročilna pogodba 29. 12. 1885.

Okrajna posojilnica v Ormožu, registrovana zadruga z.n.z.: kupna pogodba 15. 1. 1904.

Franz in Julijana VESELIČ: kupna pogodba 2. 9. 1916.

Ivan VESELIČ: prisojilo 27. 9. 1926.

Okrajna posojilnica Ormož: 24. 10. 1938.

Stadtgemeinde Friedau: kupna pogodba 21. 7. 1943.

Okrajna posojilnica Ormož z.n.z.: odločba 7. 11. 1945.

Nabavna in prodajna zadruga ZOJ v Ormožu: kupna pogodba 6. 10. 1946.

Mesto 34

Urb. št.: 29 (37)

26(1880), 28(1910), 75(1939)

Kerenčičev trg 4

parc. št. 51, vložek 41

Stanovalci 1880–11: Josefa Sova z družino ter drugi;
1 konj, 1 krava in 5 svinj.

1910–17: Maria Gomzi z družino ter drugi.

1930: gostilna Veselič.

Lastniki:

Peter SELLANIGG je bil mestni pisar; z ženo Marijo sta prva lastnika te hiše, ki ju najdemo v virih. 14. 5. 1695 je bil sprejet za meščana Martin SELLANEG (tudi SELLANNIG), najbrž sin Petra. Za njim je bil lastnik te hiše, ki je bila označena kot pogorišče, upravitelj

gospoščine Ormož Johann Michael Ernst STEINBERGER. Njegova žena je bila Mariborčanka Franziska Maria. 1748 je bil lastnik Anton Dionisius LUTSCHNIGG. Sledila sta mu Michael AICHINGER, 1774 Franz PANTSCHUR, mesar, ki je bil poročen s Terezijo. Micahel AICHMAYER, c. k. carinski uradnik v Središču, je kupil hišo 17. 4. 1775.

Anton RAUTER, upravitelj gospoščine Velika Nedelja, je kupil hišo od Franza Pauscherja 19. 4. 1801.

Georg HOBLAY: kupna pogodba 6. 2. 1803.

Markus MARINITSCH: kupna pogodba 8. 11. 1808.

Kataharina in Mathias KREUNZ: kupna pogodba 7. 5. 1810.

Katharina Kreinz, por. SCHWEIGLER: prisojilo 12. 12. 1826.

Joseph SCHWEIGLER: ženitna pogodba 21. 12. 1826.

Katharina SCHWEIGLER: prisojilo po možu 21. 2. 1828.

Georg KAGER po ženi Katharini, ovdovelj Schweigler, 14. 4. 1851.

Joseph in Maria WISCH: kupna pogodba 23. 4. 1852.

Maria SOVA, nedoletna: prisojilo 27. 11. 1887.

Franz GOMSI: ženitna pogodba 18. 5. 1892.

Marija GOMZI, roj. Sova, po smrti Franca 1906; dediči: Marija, Ciril, Ivanka, Marta, Angela, Bogdana, Jožefa Gomzi leta 1907. 28. 5. pa je postala sama lastnica.

Ivana in Ivan VESELIČ, trgovci: kupna pogodba 13. 7. 1925.

Ivan VESELIČ: prisojilo 27. 10. 1927.

Okrajna posojilnica Ormož: razdelilni sklep 13. 8. 1936.

Stadtgemeinde Friedau, kupna pogodba 6. 8. 1942.

Okrajna posojilnica Ormož – 1947

1969 – družbena lastnina.

Zarja Ormož – imetnik lastninske pravice 27. 5. 1969.

Mesto 35

Urb. št.: 30 (38)

27(1880), 29(1910), 80(1939)

Hiše danes ni več.

parc. št. 4, vložek 42

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Mathia Martina, na jugu na hleve Solnega urada, na zahodu na skladišče Solnega urada in Komercialno cesto, na severu na Brunngasse – Studenčno ulico.

Stanovalci 1880–19: Johanna Omulec z družino, hlapec in dve dekli, krojač Heiling s pomočnikom in družino, trafikant, urarski vajenec in drugi.

1910–3: Omulec dr. Johann z družino; v hiši so pisarna advokata, Okoliška posojilnica in Okrajna bolniška blagajna.

Lastniki:

Po smrti Stephana HORVATHA v letu 1654 je prešla hiša v last Andreascha CREINEZA (CREINZ), od katerega jo je prevzel Juri KREINZ. Naslednji lastnik je bil Martin HOR-

VATH, ki je bil sprejet za meščana 26. 1. 1682. Sledil mu je Hannß Georg DORES (tudi DORRESS), sprejet za meščana 6. 5. 1705. Prodajalec soli Peter PETRAN je kupil hišo 12. 1. 1711. V letu 1722 je imela hiša domače ime "Salzhaus" – solniška hiša. V njej je živel Johann Anton FLASSAR de ROSENFELDT. 1724 je bil lastnik Michael FLASSAR iz Graza z ženo Mario Elisabetho de THOLLHEIMB iz Celovca. Zatem je bil lastnik hiše c. k. Solni urad; kupna pogodba z magistratom mesta Ormoža 28. 11. 1774. V hiši je bil Carinski urad. Šele 31. 5. 1814 je hiša ponovno prešla v privatno last, in sicer je bil lastnik Wenzel LINZ, ki je hišo podedoval. Poročil se je z Mario Bakiz s Koroške dne 22. 2. 1801, umrl je 5. 4. 1802.

Maria SEINKOVITSCH: kupna pogodba 6. 2. 1864 (vpisana v zemljiško knjigo 9. 12. 1866 in s sklepom 12. 12. ter sklepom 27. 12. 1866 ter overjene kupne pogodbe 24. 5. 1864 št. 5189, potrjene na c.k. Finančni okrajni direkciji, ter posadna listina visoke c. k. združene blagajne).

Johanna SEINKOVITSCH: 1819.

Johanna Seinkovitsch, por. OMULEC: prisojilo 22. 8. 1877.

dr. Johann OMULEC: solastnik 31. 12. 1880.

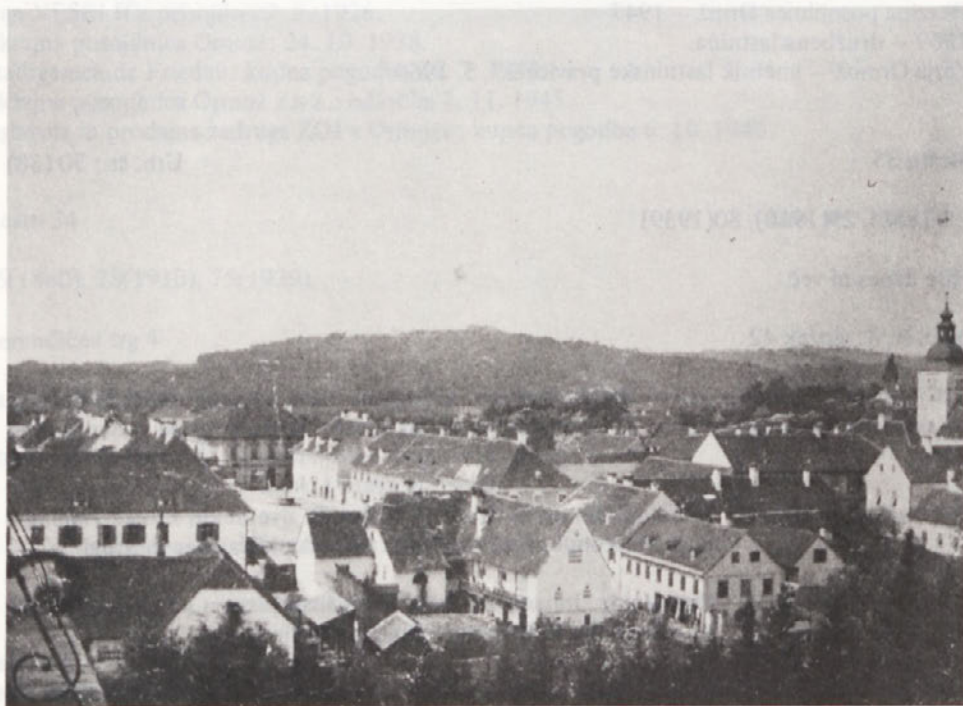
dr. Ivan OMULEC: prisojilo po Ivanki Omulec 8. 1. 1905.

Pavla OMULEC: prisojilo 27. 1. 1911.

Alenka BAN, žena odvetnika v Ormožu: prisojilo 1936.

Reichskomisar za utrditev nemštva – zaplemba 20. 6. 1941.

Minka BAN: vpisana kot solastnica 1952.

Pogled na mesto iz gradu, 1898. ZAP, Rokopisna zbirka R-70, Kronika mesta Ormoža, str. 22.

28(1880), 30(1910), 81(1939)

Vrazova 1

parc. št. 50, vložek 45

Vrt je mejil na vzhodu na lastno dvorišče, na jugu na dvorišče Antona Rauterja, na zahodu na vrt Andreasa Tollmatscha ter na severu na Kirchgasse — Cerkveno ulico.

Stanovalci 1880–14: Leopold Diermayer z ženo in deklo, Bauer, najemnik gostilne in kavarne, z ženo, tri natakariče, en vajenec, dve kuhinjski dekli, najemnica, najemnik, ki igra citre — citrar;
4 svinje.

1910–22: Gemeindesparkasse, 5 družin in mesnica.

Lastniki:

Kot prvi lastnik je imenovan Andreas AMBLER, krojač, ki je bil 11. 7. 1702 sprejet za meščana. Sledil mu je krčmar Simon ESSICH, doma iz Velike Nedelje, poročen z Ursulo iz Škofje Loke. Umrli je leta 1724; vdova je imela hišo do leta 1727. Potem jo je pridobil Martin SELANIGG (tudi SELLANEGG). 1729 je bila lastnica Helena RUDOLPH. Leta 1731 se kot varuh omenja Anton Cornelius Hörmann. Michael SOUINEGG (tudi SOVINAG) se je 12. 7. 1731 poročil s Theresijo Rudolph, oba sta postala lastnika te hiše. Njuna naslednika sta bila Vido SOUINEGG (SOVINIAKH) in Maria Polleg. Naslednji je bil Jacob WOLFF, kovač, ki je umrl 9. 7. 1789, star 50 let. Sledijo lastniki: organist Mathias WABITSCH in žena Constantia, Franz SCHINKOWITZ iz Maribora, poročen z Elisabet-ho, in končno Marija MAGIN, kuharica župnika iz Sv. Lovrenca. Za Catharino KHÖBL je kupil hišo dne 17. 2. 1785 jermenar Karl ZIMMERMANN, poročen s Claro, ormoški meščan je bil že 31. 2. 1782; na Dravi je imel ladijski mlin na dva kamna. Jermenarsko obrtno pravico mu je prodal Franz Xaver Flucher.

Elisabeth OTTONITSCH, žena Josepha OTTONITSCHA iz Maribora: kupna pogodba 28. 4. 1877.

Barbara in Johann Nepomuk LIPPITSCH: kupna pogodba 24. 4. 1817.

Franz NOVAK, mesar iz Ormoža: kupna pogodba 28. 1. 1818.

Josepha in Franz NOVACK: lastnika 25. 8. 1832.

Johan SCHREINER: kupna pogodba 20. 6. 1838.

Josepha SCHREINER, roj. Paulitsch: 13. 6. 1840 vpis kot solastnica.

Johann SCHREINER: prisojilo po ženi 13. 8. 1843.

Aloisia SCHREINER, roj. Falkner: ženitna pogodba 3. 7. 1843.

Leopold DIERMAYER: kupna pogodba 20. 10. 1873.

Antonia DIERMAYER, roj. Stamen: ženitna pogodba 9. 2. 1878.

Hans DIERMAYER: prisojilo po materi 31. 12. 1893.

Mestna občina Ormož: kupna pogodba 5. 10. 1893.

Gemeinde Sparkasse: kupna pogodba 29. 1. 1907.

Družbena lastnina: upravni organ Krajevna hranilnica MLO Ormož 1951.

42(1880), 44(1910), 85(1930)

Poštna 1

parc. št. 49, vložek 38

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Karla Zimmermana, na jugu na hlev Bonusa Holzerja, na zahodu na vrt Mathia Galla, na severu na lastno dvorišče.

Stanovalci: 1880–13: Josefa Albrecht, klobučarka, in osem članov družine, dekla in dva klobučarska pomočnika, dva adjunkta;
1 krava in 4 svinje.

1910–28: Okrajna posojilnica, najrazličnejše stranke.

Lastniki:

Leonhard DELCOT (tudi DELCATO) je prvi lastnik, ki ga lahko dokažemo. Meščansko prisego je podal 19. 5. 1710. Za njim najdemo mesarja Andrascha KICKLA (tudi KHIK-HEL) z ženo Elisabetho. 9. 3. 1717 je kupila hišo Magdalena PETRAN. V letu 1733 so hišo uporabljali za nastanitev vojaščine, bila pa je last upravnika gosposčine Ormož Felixa Weicharda (ali Weykhardt) WAIZINGERja. Prvič je bil poročen z Mario Werndl, drugič s Catharino Praunsperger. Naslednja lastnika Johannes WISSIACK in Josepha Stingl iz Varaždina sta se poročila 12. 2. 1772. Klobučar Johann KRISTENTHALLER je hišo kupil 10. 9. 1778. Njegov naslednik je bil klobučar Franz KNÖDL. 10. 8. 1785 sta dobila hišo Mathias SCHLEINTZ (tudi SLEYNITSCH) in Catharina Knöbl. Ko je žena klobučarja Schleintza 6. 1. 1786 umrla, stara 34 let, se je leta 1790 poročil z Mario. Tudi druga žena mu je kmalu umrla, tako da se je poročil še tretjič. Gertraud Schleintz je umrla 1806.

Medtem je bila hiša 12. 11. 1799 prodana klobučarju Andreasu DOLLMATSCHu z ženo Josepho. Ta je bil krajši čas tudi ormoški župan.

Anton DOLLMATSCH je podedoval po starših 31. 10. 1833.

Josepha in Alois ALBRECHT sta prevzela hišo 24. 9. 1841.

Josepha ALBRECHT: prisojilo 25. 10. 1855.

Kajetan ALBRECHT je prevzel 24. 9. 1861.

Alois in Rosa MIKL: kupna pogodba 25. 5. 1886.

Okrajna posojilnica v Ormožu registrovana zadruga z.n.z. 15. 1. 1904.

Ivana in Julijana VESELIČ, trgovca: kupna pogodba 2. 9. 1916.

Ivan VESELIČ: prisojilo 27. 10. 1926.

Okrajna posojilnica v Ormožu: izvršba 30. 9. 1938.

Gemeinde Friedau 1943.

Okrajna posojilnica Ormož: sklep 7. 11. 1945.

Družbena lastnina: imetnik uravne pravice Tovarna kovinskih izdelkov in plastičnih mas Jože Kerenčič – 1960.

43 (1880), 45(1910), 87(1939)

Garaža za pošto.

parc. št. 43/1, vložek 67

Vrt je mejil na vzhodu na Kirchgasse —Cerkveno ulico, na jugu na lasten hlev in dvorišče, na zahodu na vrt Josepha Noschinwega in Martina Frassa, na severu na vrt Georga Puntigama.

Stanovalci 1880–13: družina Stamen, dve dekli, en usnjarski pomočnik in vajenec, en hlapec;
3 konji, 5 krav, 13 svinj.

1910: isti lastnik.

Lastniki:

Prvi lastnik hiše, Michael SADRAVEZ, je postal 12. 1. 1688 ormoški meščan, 29. 1. 1692 pa član mestnega sveta. Po njem je prevzela hišo vdova. Naslednji lastnik je bil Lorenz REICH, za njim od 1723 usnjar Jacob KHUMER (tudi KHUMBER). Doma je bil iz Zavrčja, njegova žena Anna Maria pa iz Celja. 1736 najdemo Johannesa AUERNIGA, poročene- ga z Ursulo Kumer. Sin Joseph AUERNIG, usnjar, je prevzel hišo 27. 2. 1767. Poročil se je z Anno Mario Sammer (ženitna pogodba 18. 8. 1777), umrl 21. 6. 1794. Vdova Marija se je 22. 6. 1795 drugič poročila z Antonom Vingostom. Umrla je 27. 9. 1799. Naslednji lastnik je bil usnjar Anton REITHOFER, ki je kupil hišo 24. 5. 1801. Poročen je bil z Johanno Knödl, umrl 27. 12. 1805. Za njim sta hišo imela usnjar Jacob STAMEN in žena Rosalia. S predajno pogodbo je hišo prevzel sin Joseph STAMEN.

Mathias STAMEN: izročilna pogodba 4. 1. 1834.

Carolina in Ferdinand STAMEN sta prevzela hišo 20. 10. 1869.

Ferdinand STAMEN; prisojilo 29. 9. 1887.

Anna Maria STAMEN, roj. Moser: ženitna pogodba 10. 11. 1888.

Adolf STAMEN: predajna pogodba 8. 1. 1890.

Berta STAMEN: ženitna pogodba 18. 6. 1903.

Adolf STAMEN: prisojilo po Berti 6. 7. 1925.

FLRJ – 1946.

Mesto 40

Urb. št. 35 (47, 48)

29(1880), 31(1910), 82(1939)

Vrazova 4

parc. št. 5/1, vložek 222

Vrt je mejil na vzhodu na kovačnico grofa Königsackerja, na jugu na Brunweg – Studenč- no pot, na zahodu na lastno hišo in dvorišče, na severu na mestno zemljišče pri Špitalu.

Stanovalci 1880–13: Urban Martinz, trgovec in poštar, z družino, en trgovec, rudniški upravnik, poštna telegrafistka in delavka v poštnem ekspeditu, poštni sluga in drugi;
2 konja, 3 krave, 1 koza in 7 svinj.

1910–4: družina Martinz in trgovski lokal.

Lastniki:

Najbrž sta bila prva lastnika Andreas VODOPIUZ (1655) in neki DOBISCH. Več podatkov ni bilo najti. V začetku 18. stoletja pa sta to prav gotovo Jacob in Agnes STANKHO. 6. 10. 1721 je v dokumentih omenjen Jacob SEE, jermenar iz Ingolstadta na Bavarskem. Poročen je bil z Anno Mario Kajer iz Ptuja. V letu 1732 je navedena samo vdova. Še istega leta je kupil hišo Joseph SANENBOR, prav tako jermenarski mojster. Drugič je bil poročen z Ursulo Stifter. Njegov naslednik je bil Joseph KLANTSCHAR (tudi KLEIN-TSCHER). 1784 sta izpričana Johann in Constantia WITMAYER. Ta je umrl, star 40 let, 23. 4. 1789.

Na javni dražbi 21. 3. 1790 je kupil hišo trgovec z železnino Johann HAAN (tudi HAHNN). 20. 6. 1785 se je poročil z Marianno Monder.

Anna HANN je podedovala po možu 5. 5. 1817.

Franz in Maria WILFING: kupna pogodba 15. 10. 1844.

Anton Nocolaus SEIBT: kupna pogodba 28. 11. 1844.

Urban MARTINZ: kupna pogodba 1. 10. 1846.

Alois MARTINZ je prevzel posest 1855.

Ida MARTINZ, roj. Hönigmann: ženitna pogodba 30. 10. 1890.

Ludvik in Marija Kuharič: menjalna pogodba 17. 1. 1919.

Maria, Theodor, Olga in Ludvik KUHARIČ: zapuščina 10. 6. 1943.

Mesto 30 (1880)

Urb. št.: 49

32(1910), 120(1939)

Danes hiše ni več. Dvoriščni prostor, sedaj Kolodvorska ulica 2

parc. št. 6, vložek 252

Stanovalci 1880: Klobučarska delavnica Josefa Slavetiča, ki je stanoval v hiši štev. 31.

1910–11: osem članov družine Majerič in trije drugi stanovalci.

Lastniki:

dr. Ivan PETOVAR, advokat, 1880.

Anton in Gertraud MAJERIČ: kupna pogodba 12. 2. 1891.

Magdalena JURČEC: kupna pogodba 28. 6. 1917.

Franc JURČEC: prisojilna listina 12. 1. 1948.

Terezija JURČEC, roj. Šešerko: izročilna pogodba 20. 7. 1948.

Mesto 41

Urb. št.: 36 (49)

31 in 33 (1880) leta 1939 se številka 33 opusti.

33(1910), 121(1939)

Kolodvorska 3

Parc. št. 2, vložek 50 (1899 se parc. št. 2 združi z novo parc. števil. 149)

Vrt je mejil na vzhodu na vodni jarek, na jugu in zahodu na vrt Mathiasa Martina, na severu na Brunngasse — Studenčno ulico in lastno kovačijo.

Stanovalci 1880–6: Last dr. Ivana Petovarja; v hiši je stanoval Josef Slavetič, klobučarski mojster, z družino (delavnica na števil. 30), enim pomočnikom in vajencem.

1910–21: družina Petovar in drugi stanovalci, velika vinska klet.

Hišo najdemo v virih pod imenom graščinska kovačija.

Lastniki:

Imena prvih dokazanih lastnikov te hiše izvemo iz zapuščinskega inventarja z dne 23. 12. 1783 po Lucasu ZINNGU. Po njem je hišo prevzela hči Elisabetha. Kovač Jacob WOLFF, ki je bil poročen z Marijo, je prevzel hišo od prejšnje lastnice. Umrl je 9. 3. 1789, star 50 let, njegova žena pa 22. 6. 1788, stara 51 let.

Za Wolffovimi dediči je prešla hiša 1791 v last grofa KÖNIGSACKERJA.

Gospodstvo Ormož je bilo lastnik meščanske hiše in k njej spadajočo kovaško realno obrt, ki ju je kupilo od dedičev Jakoba Wolfa.

Johann GUTTERSOHN, mizarški mojster: kupna pogodba za hišo in kovaško obrt 14. 10. 1812.

Franziska WEIDLITSCH: kupna pogodba za hišo in mizarstvo realno pravico, ki je spadala k urbarialni številki 74 a, 28. 3. 1833.

Franz SADRAVETZ je prevzel hišo in mizarstvo obrtno pravico 1. 6. 1833.

Joseph SEIFRID, meščanski in okrajni ranocelnik, je kupil hišo na dražbi kot najboljši ponudnik 30. 6. 1846.

Maria in dr. Ivan PETOWAR: kupna pogodba 1. 8. 1865.

dr. Johann PETOVAR: prisojilo po Mariji 13. 8. 1885.

Anna PETOVAR, roj. Zadravec: prisojilo po Johannu 8. 5. 1902.

Hermina JENKO, roj. Petovar, soproga železniškega inšpektorja iz Ljubljane: kupna pogodba 27. 10. 1936.

Deutsches Reich: 1944 zaplemba.

Zdenka Jenko MAČEK: darilna pogodba 31. 10. 1961.

Mesto 42

Urb. št.: 27 (50)

37(1880), 39(1910), 109(1939)

Hiše ni več. Na tem kompleksu stoji danes hotel.

parc. št. 13, vložek 60

Stanovalci 1880–6: Franz Rakuša in drugi stanovalci;
1 krava, 3 svinje.

1910–8: Rakuscha z ženo in družina Lorber.

Lastniki:

Kot prvega lastnika srečamo mestnega glasnika — sla, doma iz Sv. Lovrenca, Stephana PISCHOTEKHA (tudi PISCETHKE, PISCHOTHO ali PISSOTTKO). Poročen je bil z Agatho iz Studenic. V letu 1740 je bil lastnik Johannes MULTZ, med 1750 in 1765 so bili Vido RANFEL, Gregor WROLEG in Andreas JURTSCHNITSCH, za njimi je lastnik kramar Jacob SOLLER. 1773 sta lastnika Jacob SADRAVEZ in Catharina, roj. Koss. 5. 7. 1793 je hišo kupil Bartlmeo SKORIANETZ. Naslednja lastnika sta bila Gertraudt MAYER in kovač Mathias MARTIN. 2. 4. 1800 je kupil hišo strugar Kollman KREUTZER, ki se je 11. 1. 1802 poročil z Marijo Habianitsch.

Maria KREUZER, nazadnje poročena bivša Rakuscha: prisojilo 21. 3. 1835.

Andreas RAKUSCHA po materi Mariji: zapuščina 23. 4. 1835.

Maria MASTEN in Andreas RAKUSCHA: ženitna pogodba 19. 1. 1836.

Andreas RAKUSCHA: prisojilo po ženi 25. 8. 1842.

Maria, roj. Kellemina, por. RAKUSCHA: ženitna pogodba 1841.

Franz in Katharina, roj. Kikl, RAKUSCHA: izročilna pogodba 4. 2. 1874.

Amalija LORBER: sodni sklep 31. 12. 1919.

Eleonora SCHKOFFER iz Graza in Heribert LORBER iz Ormoža, Adolf LORBER iz Ormoža: prisojilo 17. 4. 1932, vsak do tretjine.

Franz GNIUŠEK in Neža, roj. Markrab, iz Dubrave pri Križovljanih: kupna pogodba 23. 6. 1936.

Neža GNIUŠEK iz Ormoža 109: prisojilo 1946.

Viktorija GNIUŠEK iz Ormoža 109: prisojilo 1947.

Mesto 43

Urb. št.: 38 (51)

38(1888), 40(1910), 40 in 41 (do 1939), 107 in 108 (po 1939)

Hiše ni več. Na tem kompleksu stoji danes hotel.

parc. št. 12, vložek 62

Vrt je mejil na vzhodu na hišo Kolmanna Kreuzerja, na jugu na lastno hišo, dvorišče in hlev, na zahodu na vrt Phillipa Puntigama, na severu na vrt Georga Lachnichta.

Stanovalci 1880–31: Jakob Šinko z ženo, teto ter trije hlapci, tesarski vajenec, dve nakarici, voditeljica skupine za gimnastiko in glasbo, 14 gimnastikov, izdelovalec umetnin ter drugi;
14 konj, 2 kravi, 10 svinj.

1910–10: Julijana Kalchbrenner in drugi.

Lastniki:

Prvi lastnik, ki ga lahko dokažemo, je bil Gregor POTOTSCHNIG, 30. 1. 1690 sprejet za meščana, član mestnega sveta pa je postal 6. 2. 1696. Zatem sta prevzela hišo 27. 1. 1713 Stephan in Maria POTOTSCHNIG. 21. 2. 1722 je postal lastnik Juri SOUINEG, v letu 1724 je navedena samo še njegova vdova. Za njo je prevzel hišo sin Marco SOUINEG (tudi SOUINIAGG). 1735 je bil lastnik Johannes DELZER, 1745 pa tkalec Gregor

WANTZL. Iz zapuščinskega inventarja z dne 28. 12. 1751 izvemo, da se je 25. 1. 1743 poročil z Anno Šaplatnikh, 26. 1. 1747 pa drugič z Barbaro Augustinez. Naslednja lastnika sta bila Simon SUPANITSCH in žena Barbara. Umrl je 24. 9. 1884, star 70 let. Kovaški mojster in gostilničar Blas (ali Balasch) KOVATSCHITSCH je kupil hišo 30. 12. 1764. Poročil se je 5. 8. 1788 z vdovo Katharino Schober, umrl 24. 9. 1794, star 70 let. Za njim je bil lastnik hiše Jacob KOVATSCHITSCH, ki se je 9. 11. 1795 poročil z Agatho Patarich. 24. 4. 1801 je kupil kovačnico Mathiasa Martina.

Theresia in Johann Blasius SEYFRIED: kupna pogodba 27. 7. 1808.

Constanzia in Franz KLAUSNER: kupna pogodba 18. 8. 1810. Leta 1826 ostane lastnik sam Klausner.

Constanzia KLAUSNER: kupna pogodba 26. 5. 1827 od svojega moža.

Franz SCHMAUTZ: kupna pogodba 17. 8. 1839.

Franz in Ursula SCHREINER sta kupila hišo na javni dražbi 7. 1. 1843.

Ursula SCHREINER: prisojilo 3. 6. 1858 po možu.

Martin VESELIČ: prisojilo 14. 8. 1876 po Ursuli Schreiner.

Juliana in Jakob SCHINKO: kupna pogodba 6. 8. 1875.

Franz KAPUS: ženitna pogodba 14. 2. 1889, lastnik do polovice.

Juliana KAPUS: prisojilo po Franzu 4. 8. 1894.

Andraž KALCHBRENER: ženitna pogodba z Julijano Kapus.

Julijana KALCHBRENER: sprememba priimka zaradi poroke 1895, ostane sama lastnica od 2. 9. 1906 po pokojnem možu.

Mathias WESELIČ: prisojilo 28. 5. 1914, in Marija HORVAT, vsak do pol s testamentarno omejitvijo, da se ta posest ne sme uporabiti za Narodni dom in slovenske nacionalne namene.

Maria Horvat je kupila 26. 6. 1917 še Veseličevo polovico.

Filipp HORVAT: ženitni in dedni dogovor 2. 7. 1917.

Marija Horvat: prisojilo po Filipu 10. 2. 1930.

Mestna hranilnica Ormož: javna dražba 1940.

Kletarsko društvo Ormož zoz: 28. 1. 1946

Gostinsko podjetje Ormož: odločba SO Ormož 8. 5. 1968.

Slovenija vino—samostojni obrat Jeruzalem Ormož imetnik pravice uporabe 6. 6. 1969.

Pečat člana mestnega sveta
Mathiasa GOLLOBa — 1757.¹⁴

35(1880), 36(1910), 104 in 105 (1930)

Hiše danes ni več, je zelenica za avtobusno postajo.

parc. št. 9, vložek 52

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Mathiasa Schleinz, na jugu na mestno zemljišče pri Špitalu, na zahodu na vrt Josepha Witzelspergerja, na severu na lastno hišo.

Stanovalci 1880–11: družina Brodar in urar Kovačec z otroki;
2 kravi in 6 svinj.

1910–9: isti lastnik.

Lastniki:

Najbrž je bil prvi lastnik krojač Martin EZLER, njemu je 11. 7. 1702 sledil čevljar Stephan KHOREN (tudi COREN). Koren je bil iz St. Veit am Pflaumb, poročen prvič z Gero iz Svečine, drugič z neko Sidonio. Kot naslednjega lastnika najdemo Marxa in Gertraud KHITTA. V letu 1729 je bila hiša last mestnega pisarja Felixa W. WAIZINGERja, vendar jo je kasneje dobila Gertraud, žena Maxa KHITTA, roj. Kremauz. Za njo je bil lastnik mestni sodnik Johannes WESSIAGG (tudi WISSIACK) z ženo Anno Mario Hörmann. Drugič se je poročil 12. 2. 1772 z Josepho Stingl iz Varaždina. Naslednji lastnik je bil Martin MITTERMAYER. 28. 5. 1779 je ta hiša označena kot pogorišče, ki ga je na javni dražbi kupil tkalec Johann HOLLER. Z zapuščinskim inventarjem z dne 26. 5. 1793 je posest prevzela vdova Theresia, ki je umrla 4. 12. 1801. Po njej jo je podedoval najmlajši otrok, gostilničar Joseph HOLLER. 23. 2. 1800 se je poročil z Mario Vratinchitsch.

Maria HOLLER je prevzela posest 1. 9. 1807.

Joseph KOKL je kupil 26. 6. 1810.

Joseph in Theresia KOKOL: kupna pogodba 13. 4. 1820.

Maria OBERRANZMAYER: 8. 5. 1821.

Gotfried HARTEL: kupna pogodba 13. 1. 1825.

Stefan BRODAR in Josefine sta prevzela 20. 8. 1900.

dr. Aribert BRODAR: prisojilna listina 17. 7. 1928.

FLRJ – 1946.

36(1880), 37(1910), 106(1939)

Danes hiše ni več. Na tem kompleksu je avtobusna postaja.

parc. št. 11, vložek 55.

Vrt je mejil na vzhodu na graščinsko vozno pot, na jugu na mestno zemljišče pri Špitalu, na zahodu na vrt Josepha Hollerja, na severu na lastno hišo.

Stanovalci 1880–11: Maria Standegger, mož je bil trgovec, in otroci, en vajenec in tr-

govski pomočnik, dekle in hlapci;
2 konja, 3 krave, 13 svinj.

1910–10: družina Kuharič, dva trgovska pomočnika, dva vajenca, dekla in hlapec.

Lastniki:

Prvi lastnik je bil Jury SOUINEGG, ki je bil sprejet kot novi član mesta 18. 2. 1699. Po poklicu je bil mesar, prvič poročen z Ursulo Hellsitsch, drugič z Gero Sadravez. Skupno je bil lastnik treh hiš, od katerih je bila ena zgrajena nanovo. Umrli je 29. 5. 1724 (zapuščinski inventar). Posest je prevzela njegova vdova Gera, doma iz Libaua, in jo predala svojemu sinu Michaelu SOUINEGGu (tudi SOVINIAKH); ta je dobil vzdevek "mlajši". S poroko z Gertraudt SOUINEGG 10. 1. 1778 je postal solastnik Thomas KRUT-SCHNITSCH. 23. 2. 1779 je prodala Ursula SOUINEGG hišo hčeri, ki je bila poročena s tkalcem Mathiasom SCHLEINTZem.

Gertraud SCHLEINZ, žena Mathiasa Schleinza, tkalca, je prevzela hišo 15. 10. 1790.

Mathias KRUSCHITSCH je prevzel posest po materi Gertrudi Schleinza 14. 5. 1825.

Mathias SCHLEINTSCH je prevzel hišo iz terjatve Gertrude Schleinza 14. 5. 1825.

Maria SCHLEINTSCH: po smrti očeta Mathiasa 28. 7. 1826.

Mathias SORIAN, tkalski mojster: ženitna pogodba 6. 9. 1826.

Josef in Agnes SORIAN: izročilna pogodba 1857.

Anton STANDEGGER: kupna pogodba 9. 9. 1868.

Maria STANDEGGER, roj. Kanzler: prisojilo po možu 19. 7. 1873.

Ferdinand KUHARIČ iz Ormoža: kupna pogodba 4. 11. 1907.

Ludvik in Marija KUHARIČ: kupna pogodba 7. 2. 1910.

Maria KUHARITSCH: prisojilo po možu 3. 5. 1943.

1947 — agrarno postopanje.

Mesto 46

Urb. št.: 41 (54)

39(1880), 42(1910), 103(1930)

Skolibrova 19

parc. št. 16, vložek 65

Vrt je mejil na vzhodu na Kovačičev vrt hlev in dvorišče, na jugu na deželno cesto, na zahodu na lastno hišo in vrt župnije, na severu na mestni jarek.

Stanovalci 1880–3: Franz Puntigam, vrvar z družino;
1 svinja, 4 panji čebel.

1910: isti lastnik.

Lastniki:

8. 1. 1694 je v knjigi meščanov prvič imenovan Paully ORESCH (tudi ARISCH, OR-RUSCH). 18. 1. 1698 je bil sprejet za ormoškega meščana in je bil prvi lastnik te hiše. Za njim je bil lastnik piskar Rueprecht PÜRKHER (PIREGER), poročen z Ursulo. 1723 je bil lastnik lončar Joseph FASSER (tudi FAISTER), doma iz Jeruzalema, poročen z Marijo. Sledil mu je 20. 6. 1725 Jarab VESSIAKH. Leta 1726 sta bila lastnika Anton in Caeci-

lia RAUSCH. Rauš je bil drugič poročen s Catharino Porthin. V letu 1743 najdemo Gregorja TSCHUTSCHEGGA z ženo Apolonio Megliz, za njima sta bila lastnika 1748 Simon LOHNER z ženo Anno Mario Paulin. V 50 letih sta imela hišo Valentin WRESNIG in žena Maria Fellner, hči steklarskega mojstra Mathiasa Fellnerja iz Ljutomera. Umrli je 3. 4. 1786, star 49 let. Vdova se je poročila drugič z vrvarskim pomočnikom Andreasom LOMAYERjem iz Fürstenfelda. Po njeni smrti se je poročil z Barbaro. Ta je 19. 7. 1800 s pogodbo prepustila hišo vrvarskemu mojstru Philippu PUNTIGAMU iz Fürstenfelda in njegovi ženi Mariani.

Joseph PUNTIGAM je podedoval po očetu 25. 1. 1821.

Anna in Franz PUNTIGAM: izročilna pogodba 11. 4. 1838.

Franz PUNTIGAM je podedoval 4. 3. 1891.

Marija PUNTIGAM, bivša vdova Filipič: solastnica 1903.

Justus TRAUTVETTER, lekarnar, in njegova žena Elza; kupna pogodba 21. 1. 1916.

FLRJ – 1946

Mesto 51 (1880)

Urb. št.: 19 1/2

56(1910)

Skolibrova 5

parc. št. 22, vložek 83

Stari mestni stolp, 1931 zgrajena nova hiša.

Stanovalci 1880–3: Kristanitsch, čevljarški mojster, z ženo in vajencem;
1 svinja.

1910–2: Last Katharine Erlich; v hiši stanujeta Katharina Masten in Maria Miško.

Lastniki:

Anton KRISTANITSCH, čevljarški mojster.

Josefa LANGMEIER: kupna pogodba 13. 3. 1882.

Maria BISHOF: prisojilo po Josefi Langmeier 13. 1. 1909.

Katharina ERLICH.

Johann SLANITSCH: odkazna listina 11. 7. 1917.

Maria in Rudolf POTERZ: zamenjalna pogodba 26. 1. 1918.

Edith POTERZ: prisojilo 3. 11. 1943 in izročilna pogodba 28. 5. 1943.

SLP – 1948.

Mesto 47

Urb. št.: 42(55)

44(1880), 49(1910), 100(1939)

Skolibrova 10 in 12

parc. št. 40, vložek 72

Vrt je mejil na vzhodu na lastno hišo, na jugu na vrt Antona Raithofferja, na zahodu na vrt Martina Frassa, na severu na Pfarrhoffgasse – Farno ulico.

Stanovalci 1880–8: Matija Kuharič, steklarski in mizarski mojster, z družino, en vaje-
nec in pomočnik;
3 svinje.

1910–7: Mathias Polak – steklarna.

Lastniki:

Hiša se omenja kot "nekdanja" šola. 25. 2. 1780 jo je na dražbi kupil čevljar Georg PUN-
TIGAM. Njegova prva žena Anna Maria je umrla 14. 4. 1802, drugič se je poročil s Jo-
sepho Reiter 1. 11. 1805.

Georg PUNTIGAM, čevljar, je prevzel po prvi ženi 14. 6. 1803.

Clara in Joseph LEDINSCHEGG sta kupila hišo na dražbi 4. 4. 1808.

Appolonia in Peter PETTEG: kupna pogodba 15. 9. 1810.

Joseph SCHNEDA, krojaški mojster: kupna pogodba 3. 6. 1814.

Martin SENJUR in Maria Anna: kupna pogodba 11. 11. 1817.

Martin SENJUR: prisojilo po ženi 1827.

Josepha SENIUR: prisojilo po možu 6. 3. 1844.

Michael in Maria KUCHARITSCH: kupna pogodba 17. 1. 1848.

Michael KUCHARITSCH: prisojilo po Mariji 21. 8. 1873.

Mathias KUHARIČ: izročilna pogodba 21. 2. 1880.

Ferdinand KUCHARIČ: prisojilo 27. 5. 1888.

Maria in Mathias POLAK, fotograf: kupna pogodba 16. 12. 1909.

Marija POLAK: prisojilo po možu 9. 10. 1925.

Reichskomisar za udrditev nemštva: zaplemba 1942.

Marija POLAK: sklep 1947.

Mesto 49

Urb. št.: 43 (56)

34(1880)

Hiše danes ni več, na tem mestu je zelenica pred avtobusno postajo.

parc. št. 37, vložek 219.

Vrt je mejil na vzhodu na vrt Josepha Hollerja, na jugu na vrt nasproti Špitale, na zahodu
na lastno hišo, na severu na vrt Josepha.

Stanovalci 1880: Last Josefa Sove, hišo so podrli.

Lastniki:

17. 5. 1695 se omenja kot prvi lastnik te hiše Mathias DEUTSCHPAUER. Sledi mu usnjar
Ivan GERTNIGG (ali GIERTHNIGG), poročen s Catharino. V letu 1731 je lastnica Ger-
traud KIHITTA. Dve leti kasneje sta lastnika Johan Leonhardt SCHUERER in žena Mari-
ja Anna Rudolph. 1736 se imenuje Maria Anna HOFFERIN, za njo pa Mathias DOR-
NIGG. V letu 1748 je gosposčina Ormož uporabljala hišo kot špital, zatem je bila poruše-
na ker je zgorela. Šele 1773 najdemo ponovno novega lastnika, lectorja Franza LECH-

NERja, ki se je dne 1. 1. 1780 poročil z Anno Mario Steinzin (ženitna pogodba). Umrli je stara 39 let dne 9. 5. 1787. V zakonu se jima je rodilo sedem otrok. S kupno pogodbo 1. 10. oziroma 1. 12. 1799 sta hišo kupila lektor Joseph WITZEISPERGER in žena Cajetana Sagor. Sledi jima v davčnem seznamu vpisan lastnik te hiše, zidar Jacob POTOTSCHNIGG.

Maria in Jakob POTOTSCHNIG: kupna pogodba 5. 4. 1803.

Emericus BRATSCHKO: kupna pogodba 22. 2. 1810, hkrati je lastnik realne strgarske obrtne pravice.

Maria BRATSCHKO: solastnica 11. 6. 1844.

Mathäus BRATSCHKO: izročilna pogodba 23. 8. 1844.

Maria BRATSCHKO, roj. Schinco: ženitna pogodba 13. 2. 1847.

Blasius in Josefa SOVA: kupna pogodba 3. 12. 1871.

Mesto 49 (1880)

Urb. št.: 23 1/4

54(1909), 96(1939)

Hiše danes ni več, na tem mestu stojijo bloki.

parc. št. 37, vložek 80.

Stanovalci 1910–6: Theresia Kreinz s hčerko ter trije drugi stanovalci.

Lastniki:

Rudolph KREINZ: kupna pogodba 23. 7. 1882.

Theresia KREINZ, mladoletna: 3. 5. 1910.

Matija IVANUŠA: kupna pogodba 1930.

Marija IVANUŠA, roj. Leskovar: dedna pogodba 1. 2. 1932.

V starejših popisih in v zemljiški knjigi niso bile imenovane naslednje hiše:

št. 1	Grad Ormož
št. 11	Rotovž
št. 15	Last dežele
št. 21	Gospodstvo Muretinci
št. 39	Špital
št. 48	Gospodstvo Muretinci župnišče.

Stanovalci v hiši 11: Gregor ZEINKO, Michael in Gregor PETTOWAR.

Stanovalci v hiši 15: Gregor LACHNIT, Anna LACHNIT, Theresia NOWACK, žebjar-ka, Martin KREUNZ, pivovar, Franz MESSMER, prav tako pivovar in mestni pisar, poročen od junija 1801 s Catharino Kirchschrager iz Celovca, potem Franz BRESKVAR in Alois KREULITSCH.

Stanovalci v hiši 21: STENKOL, Joseph in Barbara ZAGLACHER, vdova SEGERIN. Georg HOBLAY, župnik Anton HOLUP, Karl KREULITSCH.

V novejše zemljiške knjige pa so bile te hiše vpisane:

Mesto 1

GRAD ORMOŽ

Stanovalci 1880–10: upravnik, gospodinja, otroci, 4 dekline in hlapec;
37 goveje živine, 4 konji, 5 oslov, koza, 5 svinj.

1910–11: trije člani družine Wurmbrand, kočijaž Čuš, 4 hlapci, kuharica,
sobarica in kravarica.

Lastniki:

Herman baron ZSCHOCK iz Graza je podedoval po smrti Henriete, pl. Werner, 16. 1. 1898.

Viljem grof WURMBRAND – STUPPACH: kupna pogodba 1908.

Marija Irma WURMBRAND – STUPPACH je prevzela po moževi smrti, ki je padel v Galiciji 1914.

Marija Irma WURMBRAND – STUPPACH, poročena GEORGEVIČ: lastnica gradu do 1945.

1945 – SFRJ: grad je prevzela v upravljanje Uprava državnih posestev Ormož, v njem so stanovale stranke in uslužbenci.

1946: grad s parkom je zaščiten in proglašen za kulturni spomenik.

1951: 11. marca se vseli v grad garnizon JLA.

1956: garnizon se iz gradu izseli 6. 7. 1956.

Grad. ZAP, Fototeka, neg. 162/66, original v ŠDA.

Mesto 11 (1858)

Urb. št.: 61

11(1880), 13(1910)

parc. št. 61, vložek 169

Vrt je mejil na vzhodu na Georga Lachnicha in mestno obzidje, na jugu na travnik ob ribniku, na zahodu na plot Antona Rauterja in vrt Franza Stockla ter živo mejo župnika Hoblaya, na severu na njivo Johanna Standeckerja.

Stanovalci 1880–15: Kukovetz, občinski služitelj, z ženo in otroki, Strazovsky, vodja zemljiške knjige, z družino ter drugi.

1910–10: Koseinz, policijski stražmojster, z ženo, 2 šolarja Ivanuša, prazni prostori zaporov, 6 članov družine Jedliczka.

Mestna hiša, rotovž, ki ga ima mesto v posesti že od nekdaj, je bila po cenilni vrednosti vpisana na 600 goldinarjev.

Mesto 39

Urb. št.: 46

32(1880), 34(1910), 83(1939)

Vrazova 6

parc. št. 7, vložek 1

Leta 1930 je bila stara hiša porušena in zgrajena nova.

Stanovalci 1880–13: Franz Kmetič, okrajni sodnik, z ženo, spremljevalka, dekla in diurnist, Vrbnjak, notarski uslužbenec, z družino, pet špitalskih nastanjevcev; 2 svinji.

1910–18: najrazličnejše stranke.

Gospodstvo Ormož je bilo lastnik meščanskega Špitala – Pfründerhaus—ustanova je bila zavarovana v vrednosti 1000 goldinarjev. Po določilih 18. 6. 1821 se ta nepremičnina ni vpisala v zemljiško knjigi. Na prošnjo Viteza Franza Ormoškega in Valerije, pl. Ormoške, pa so jo 11. 3. 1850 vpisali v zemljiško knjigo.

Na podlagi prisojilne listine, Graz 5. 3. 1850, in dveh posadnih listin 7. 3. 1850 se lastninska pravica razdeli:

Franz Vitez Ormoški in Valerija, pl. Ormoška, vsakega do polovice.

Leta 1851, 13. 7., je Franz Vitez Ormoški odkupil tudi del plemenite Valerije Ormoške.

Henrieta von WERNER, žena c. k. poslanca, je dobila hišo s kupno pogodbo 26. 10. 1863.

Felix Freiherr von ZSCHOCK, c.k. major: prisojilo 11. 4. 1900.

Oskar von PONGRATZ iz Maruševca: kupna pogodba 8. 2. 1908.

Grof Wilhelm WURMBRAND STUPACH in žena Maria: kupna pogodba 22. 12. 1908.

Grofica Maria WURMBRAND STUPACH: prisojilo 1. 3. 1916.

Ludvik in Marija KUHARIČ: kupna pogodba 31. 10. 1928.

Maria KUHARTISCH: prisojilo 3. 5. 1943, Olga KUCHARITSCH, Ludwig KUCHARITSCH.

Hospital ustanovi Luka Szekely 1573 za 12 siromašnih oseb (6 moških, 6 žensk), Domače ime Armenhaus, Pfründerhaus so mu rekli grajski, okoličani so ga imenovali Špital. Stal je na jugovzhodni strani, kjer je bila l. 1951 dvonastropna hiša Kuharičevih. Hiša je bila enonastropna, v 17. stoletju pa je bila baje na mestu lekarne nizka, s slamo krita hiša. Leta 1928 je gosposčina Špital prodala, reveže pa naselila na marofu.

ZAP, Rokopisna zbirka, R — 70 Kronika mesta Ormoža.

Mesto 45 (1880

Urb. št.: 208

Muretinci

50(1910)

ŽUPNIŠČE

Skolibrova 15

parc. št. 18, vložek 73

Stanovalci 1880—7: Siegrid Sporn, župnik, Filipp Vichar, kaplan, ter pet drugih oseb; 3 konji, 5 krav, 12 svinj.

1910—5: Andreas Glibe in Kasimir Kosobred, župnika, postrežnik, kuharica in dekla.

Lastniki:

Rimokatoliška župnija Ormož: sklep 27. 12. 1816.

Reichsgau Steiermark: 17. 7. 1941 —zaplomba.

Rimokatoliška župna nadarbina Ormož: odločba 24. 5. 1948.

Rimokatoliško župnijsvo v Ormožu 1958: sprememba imena.

Mesto 47 (1880)

Urb. št.: 206

Muretinci

51 (1910), 98(1939)

MEŽNARIJA

Skolibrova 11

parc. št. 19, vložek 76

Stanovalci 1880—6: Franc Kotnik, mežnar, z družino in krojač ter ena učenka; 4 svinje, 4 panji čebel.

1910: mežnarija

Lastniki:

Nemški viteški red komende Velika Nedelja, inkorporirana rimokatoliška cerkev sv. Jakoba v Ormožu: kupna pogodba 4. 3. 1873.

Reichsgau Steiermark: 17. 6. 1941 — zaplemba.

Stadtgemeinde Friedau: sklep 16. 6. 1944

Rimokatoliška cerkev sv. Jakoba v Ormožu: odločba 24. 5. 1948.

Rimokatoliško župništvo v Ormožu: 6. 8. 1958, sprememba imena.

CERKEV SV. JAKOBA V ORMOŽU

parc. št. 44, vložek 75

Na podlagi sklepa o vpisu v zemljiško knjigo 12. 8. 1886 in zakona 25. 3. 1874 (LGBL za Štajersko št. 28) se je vpisala rimokatoliška župna cerkev sv. Jakoba v Ormožu v zemljiško knjigo.

Reichsgau Steiermark: sklep 20. 6. 1941 — zaplemba.

Rimokatoliška župna cerkev sv. Jakoba v Ormožu: sklep 24. 5. 1948.

1958 se je spremenilo ime kakor pri prejšnjih dveh vpisih.

Mesto Ormož. ZAP, Fototeka, neg. 162/74, original v ŠAD.

OPOMBE :

- 1 Jože Curk: Zgodovina urbanizacije v severovzhodni Sloveniji. ČZN nova vrsta 1970, zvezek 2, str. 269–270, Ormož.
- 2 Zgodovinski arhiv Ptuj (dalje ZAP). Arhiv mesta Ormož, škatla številka 1, popis hiš ok. 1760.
- 3 Ibid., škatla 2, popis hiš ok. 1780, ohranjen le delno, na mesto Ormož se nanašajo pag. 231–234 in 243, 244.
- 4 Uradni list kr. banske uprave Dravske banovine št. 45/30 z dne 18. 2. 1930.
- 5 ZAP, Mestna občina Ormož, fasc. 123, ovoj 3, spis Mestnega županstva Ormož št. 795/30 z dne 12. 5. 1930 ter spisa Sreskega načelstva Ptuj št. 7095/15 z dne 25. 9. 1930 in spis št. 13167/27 z dne 5. 12. 1930.
- 6 Isto kot opomba 1.
- 7 ZAP, Zbirka dokumentov občine Ormož, škatla št. 1, popisi hiš 1858–1931.
- 8 Podatki iz uradno objavljene statistike o številčnem stanju prebivalstva za mesto Ormož: 1872, 390 prebivalcev, 203 ženske in 187 moških.

Leta 1910 je bilo v Ormožu 465 prebivalcev. Od tega leta so podatki združeni za mesto in obe predmestji in ne dajejo več prave podobe o številu in počasnem naraščanju prebivalstva v mestu, ki ga članek obravnava.
- 9 ZAP, Zbirka dokumentov občine Ormož, šk. št. 1. Rezultati popisa prebivalstva v mestni občini Ormož na dan 31. 12. 1890.
- 10 Zischmen. Zischmacher – izdelovalec tako imenovanih madžarskih škornjev z ravnimi sarami, ki so jih izdelovali posebno v Vojni krajini. Mayers Konversations–Lexicon, XVI, Leipzig und Wien 1890, str. 937.
- 11 Pečat Franza Sammerja, peka iz Ormoža. ZAP, Arhiv mesta Ormož, škatla št. 29, fasc. 23, mapa 50b. Ženitna pogodba med Mariano Sammer in Georgom Kossom, mesarjem iz Ormoža. Franz Sammer je bil priča, 29. 2. 1764.
- 12 Pečat ormoške meščanke Marianne Sammer. ZAP, Arhiv mesta Ormož, enako kot opomba 11.
- 13 Pečat meščana Georga Kossa, mesarskega mojstra, ki se je poročil z Marianno Sammer. ZAP, Arhiv mesta Ormož, isto kot opomba 11.
- 14 Pečat člana mestnega sveta Mathiasa Golloba. ZAP, Arhiv mesta Ormož, škatla št. 29, fasc. 23, mapa 50b. Ženitna pogodba med Barbaro Belautisch in Mathiasom Podtplatniggom, kot član mestnega sveta je bil priča, 5. junij 1757.

Posebna zahvala gre gospodu župniku Antonu Košarju, ki je dovolil uporabo starejšega arhivskega gradiva v Župnijskem uradu v Ormožu, čeprav so matrice ohranjene šele od leta 1708.

Vse fotografije je posnel in izdelal Bine Kovačič, Maribor.
Pečate meščanov je iz originalov izrisal Jaka Marinič, Ptuj.

DIE HÄUSER UND HAUSBESITZER IN DER STADT ORMOŽ

Zusammenfassung

In der vorliegende Arbeit werden kurze Chroniken aller bewohnten Häuser der Stadt Friedau ohne Vororte geboten, soweit erhaltene Quellen Auskunft geben konnten, bis zu Ende des zweiten Weltkrieges.

Vorwiegend werden diese im Archiv der Stadt Friedau in Zgodovinski arhiv Ptuj aufbewahrt und geben Auskunft über Besitzer und Besitzer veränderungen ab etwa der Mitte des 17. Jahrhunderts. Das reichhaltige Namengut der Ratsprotokolle konnte allerdings nicht immer zugeordnet werden, da uns Steuerregister für diese Zeit fehlen. Bedingt durch geschichtliche Ereignisse – die Pest in den Jahren 1680 – 1683 und Kurzzeneinfall des Jahres 1704 – ist der Wechsel in manchen Häusern sehr beträchtlich gewesen.

Erst im 18. Jahrhundert liegen Steuerregister und Einwohnerverzeichnisse vor, sodaß dadurch zumindest ein Besitzer genannt wird. Zusammen mit Inventaren, Heirats- und Kaufsverträgen war es nunmehr möglich eine beinahe vollständige Besitzerreihenfolge für diese Zeit erstellen.

Die ältere Reienfolge der Besitzer ist in Sätze gekleidet, die neuere ist kurzgefasst, wegen der umfangreiche Materie.

Selbstverständlich sind die Häuser, von denen die Rede ist, nicht notwendigerweise wesentlich mit den heute bestehenden Gebäuden. Brände, Umbauten und vor allem die Auswirkung des 2. Weltkrieges haben das Antlitz der Stadt immer wieder verändert, wobei freilich oft der alte Baukern noch im heutigen Haus stecken mag.

GRADBENA DEJAVNOST V ORMOŽU MED OBEMA VOJNAMA

Mag. Peter P. KLASINC,
arhivist,
Pokrajinski arhiv Maribor,
62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

Peter P. Klasinc,
M. A., Archivist,
Pokrajinski arhiv Maribor,
62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

GRADBENA DEJAVNOST V ORMOŽU MED OBEMA VOJNAMA

Avtor obravnava gradbeno dejavnost v Ormožu med obema vojnama na osnovi ohranjenih arhivskih dokumentov v fondu Mestna občina Ormož, ki ga hrani Zgodovinski arhiv v Ptuj. Posebno pozornost posveča avtor naročnikom gradbene dejavnosti in vsebini opravljenih gradbenih posegov oziroma namenu, kateremu so bili posegi namenjeni.

Po koncu prve svetovne vojne se je življenje mesta Ormoža nadaljevalo mirno. Umirile so se nacionalne strasti, nekatere pa so se samo potuhnile in čakale na čas pred letom 1941.

Mesto je imelo leta 1921 brez spodnjega in zgornjega predmestja 1006 prebivalcev, z Zgornjim in s spodnjim predmestjem pa 1093 prebivalcev. Politično je bil Ormož po prvi vojni vključen v ptujski srez, kar je bilo vidno tudi v kulturnem, političnem in gospodarskem življenju. (1) Ob tem se je mesto naslonilo v svojem življenju in razvoju tudi na Ljutomer in na mesto Varaždin v sosednji Hrvaški, s katerim so že obstajali tesni stiki, predvsem na šolskem področju. (2)

V obravnavanem obdobju (1920–1941) predstavljajo prebivalstvo v največji meri obrtniki in trgovci, več kot polovica, nekaj pa je tudi že uradništva (občina, banka, bolnica) ter prebivalcev svobodnih poklicev. Slabih 20 % prebivalstva se je še ukvarjalo s kmetijstvom.

Najštevilnejši sloj prebivalstva je bil tudi nosilec gradbene dejavnosti v Ormožu med obema vojnama. Podatke o tej dejavnosti nam posredujejo ohranjeni arhivski dokumenti v fondu Mestna občina Ormož, ki ga hrani Zgodovinski arhiv v Ptuj (ZAP).

Fond Mestna občina Ormož obsega gradivo predvsem iz let predaprilske Jugoslavije, le nekaj gradiva je še iz Avstro-Ogrske. To so predvsem gradbena dovoljenja, popisi prebivalcev, domovinske zadeve ter finančne zadeve. Manjka pa gradivo bivših občin Hardek, Pavlovci in drugih, ki so bila priključena Mestni občini Ormož v letih 1934 – 1938.

Fond je prevzel Zgodovinski arhiv Ptuj deloma (knjige) v februarju 1959. leta, spise pa leta 1950. Leta 1959 so uredili v Zgodovinskem arhivu v Ptuj knjige, medtem ko so bili spisi urejeni in popisani šele leta 1964.

THE CONSTRUCTION ACTIVITY IN ORMOŽ DURING THE INTER-WAR PERIOD

The article is based on preserved records of the city of Ormož, which are kept by the Historical Archives of Ptuj. The author treats on the construction activity in Ormož between 1919 and 1941. He pays special attention to the origin of building owners and to the contents of particular realisations as well as to the buildings purposes.

Fond obsega 125 fasciklov, in sicer je 41 fasciklov spisov in 84 fasciklov knjig. Gradbeno dejavnost v Ormožu in njegovi ožji okolici je možno spoznati iz fasciklov z naslovi:

Gradbena dovoljenja. Ta so v fasciklih 115, 116, 117, 118 (3).

Še danes je mestni teritorij Ormoža pozidan z nekaterimi tipi stavb, ki imajo naslednje skupne značilnosti:

- stavbe z vzdolžno stranico, največkrat vzporedno z ulico;
- stavbe, ki imajo na čelnih straneh le malo okenskih odprtín, kar omogoča nadaljevanje uličnega niza;
- stavbe, ki jih je povezovala zidana ograja v višini pritlične etaže z velikimi vhodnimi – uvoznimi vrati na dvorišču.

Tudi pri tlorisni zasnovi stavb lahko ugotovimo določeno enotnost, ki se kaže v nadaljevanju in preoblikovanju panonske oziroma vzhodnoslovenske hiše.

Tipe po tlorisu delimo na:

- hiše v podolgovati, "stegnjeni" obliki,
- hiše v obliki ključa,
- hiše v obliki lomljenih stavb – na vogal,
- hiše v obliki posameznih stavb – razstavljeni dom (gospodarska poslopja so ločena od stanovanjske hiše). (4)

Gradbeno dejavnost v mestu Ormožu med obema vojnama lahko delimo na nekatera področja po namembnosti gradnje.

Prvo področje gradbene aktivnosti lahko združimo v novogradnjah, adaptacijah ali preizidavah, drugo pa po namenu, in sicer po gospodarskem ali opleševalnem namenu.

Časovno lahko razdelimo gradbeno dejavnost v Ormožu na obdobje med letom 1919–1929 in 1930–1941.

PRVO OBDOBJE (1919–1929)

V ohranjenih arhivskih virih ni zaslediti pred letom 1919 gradbene aktivnosti, v letu 1920 pa se že pojavijo različni izvajalci. Mlinar Ivan Ivanuša postavi pri svojem mlinu leseno hišico za orodje, Jusip Urh pa izkoplje pri svoji hiši vinsko klet pod zemljo.

LASTNI VIHOGRADI

VELETRGOVINA Z VINOM

JOSIP URH • ORMOŽ OB DRAVI

PRISTNA LJUTOMERSKA
IN HALOŠKA VINA. ■

IZBRANE STARINE V
SODIH IN STEKLENIČAH.

BRZOJAVNI NASLOV: URH, ORMOŽ.

TEL. INT. ŠTEV. 4

TEKOČI RAČUN PRI PO-
DRUŽ. JADRANSKE BANKE
V MARIBORU.

Posl. ček. račun števil.....

Ormoška mesarica Julijana Skorčič preuredi in modernizira svojo prodajalno mesa. Pekovski mojster Jakob Voršič isto leto prezida obstoječo delavnico v prodajalno kruha, na dvorišču (hišna številka 10, mesto Ormož, danes Ptujška c. 1) pa zgradi novo delavnico. Načrt za to mu naredi tesarski mojster iz Ormoža France Vaupotič.

Leta 1922 se formira poseben "prostor", imenovan Katoliški dom, ki je lociran tik ob Kletarski gostilni in je last Kletarskega društva iz Ormoža.

Na prelomu iz leta 1922–1923 zasledimo v gradbeni dejavnosti adaptacije obstoječih gradbenih objektov v želji pridobiti nove bivalne prostore.

Lekarnar in posestnik Gustav Trautvetter postavi novo stanovanjsko hišo na parc. št. 16. Hiša dobi novo številko 42, mesto Ormož, danes Skolibrova 19. Posestnik in kovaški mojster Matjaž Masten (hišna številka 57, mesto Ormož, danes Skolibrova ul., hiše ni več) poveča in adaptira svojo obstoječo hišo tako, da nad svojo kletjo sezida še eno sobo. Povečanje stanovanjske površine izvede Anton Gerbec pri svoji hiši št. 17 (mesto Ormož, danes Ptujška 7), podobno stori posestnik in veletrgovec Ludvik Kuharič (mesto Ormož, h. št. 31, danes Vrazova), tako da izvede adaptacijo oz. nadzidavo nadstropja nad kuhinjo ter nad svojim skladiščem in tako pridobi nekaj bivalnega prostora.

Leta 1923 postavi Franc Zabavnik pri svoji hiši (danes Ljutomerska cesta) novo drvarnico. Ta spis je pomemben tudi zato, ker kaže na doslednost poslovanja občinskega gradbenega sveta. Postopek za pridobitev dovoljenja se namreč ne razlikuje od postopka, kadar gre za obširno in večjo gradbeno dejavnost.

V letu 1924 že omenjeni pekovski mojster Jakob Voršič (danes Ptujška 1) zgradi pri svoji hiši na podlagi načrta Daniela Tolazzija, ormoškega zidarskega mojstra, lepe stopnice, ki vodijo od njegove hiše do občinske ceste.

Istega leta postavi Otmar Diermayr (hiš. št. 9 danes Kerenčičev trg 12) na dvorišču svoje hiše svinjsko kuhinjo, medtem ko začne Peter Sadravec (ob Dravi) graditi veliko stanovanjsko hišo. Okoli gostilne Kletarskega društva v Ormožu postavijo tega leta lično ograjo.

Leta 1924 začno zidati pri lastniku restavracije Stanku Grivcu (danes ob Železniški postaji) prizidek k hiši. Skupaj s Tončkom Pisanskim začneta graditi tudi novo restavracijo. Posestnik Marko Siviloti zgradi leta 1925 na svojem posestvu novo hišo (danes Opekar-niška ulica), s čimer se nadaljuje akcija za pridobivanje stanovanjske površine v mestu Ormožu.

V tem letu se realizirajo tudi želje po lepši okolici. Te se kažejo v mnogih popravljenih ali pa v nanovo postavljenih ograjah ter v urejenih okoljih hiš, vse to pa zaradi tega, ker se Ormož pripravlja na gospodarsko razstavo. Zato zahteva mesto tudi od Franca Pauličiča, posestnika v Ormožu, da popravi ograjo. To storita lastnika hiš Zabavnik in Kikl na zahtevo mesta, M. Siviloti in A. Serec pa prostovoljno. Zaradi takih zahtev se vlečejo spori z nekaterimi lastniki nekaj let (Paulinčič).

Akcija za pridobivanje in gradnje novih stanovanjskih hiš se v letu 1926 nadaljuje. Jakob Kirič sezida na Dobravi 16 lepo družinsko hišo, medtem ko zgradi Jurij Perl, posestnik v Ormožu, ob novi stanovanjski hiši tudi gospodarsko poslopje. Že nekaj let pa trajajo nadzidava in povečanje lepe meščanske hiše posestnika in mizarja v Ormožu (h. št. 63, danes Skolibrova 1) Simona Heberja, ki to prezidavo v letu 1926 in 1927 tudi konča.

Olepševalna akcija v mestu Ormožu se nadaljuje tudi v letu 1927. Tega leta postavi novo lepo ograjo pri svoji hiši v Ormožu (h. št. 55, danes Skolibrova 6) tudi Adolf Rosina.

Posestnik in mesar v Ormožu Dogša (danes Kerenčičev trg 5) sezida 1927. leta nov prizidek k svoji hiši in tako pridobi prostor za novo mesarijo, ki je sestavljena iz prodajalne in delavnice. Naslednjega leta 1928. prizida pekovski mojster Jakob Vorsič (Ormož, h. št. 10, danes Ptujška c. 1) nadstropje nad svojo lepo meščansko hišo ter tako poveča bivalni prostor. Istega leta konča gradnjo nove enonadstropne družinske hiše tudi Karel Rojs na parc. št. 53/2 (danes Kolodvorska 8).

Leta 1928 se izvede v Ormožu kar obširna gradbena dejavnost. Josip Keček (danes Ljutomerska c.) zgradi hišo, v kateri ima tri sobe, kuhinjo, shrambo ter verando. S prezidavo pa si posestnik iz Ormoža Rudolf Anderlič nadzida svojo hišo ter poveča bivalni prostor za dve sobi. Istega leta izvede dr. Aribert Brodar gradnjo skladišča za sode. Na gospodarskem področju gradbene dejavnosti je pomembna akcija lastnikov opekarne v Ormožu bratov Štuhec; zahtevata zaznambo predkupne pravice za občinsko zemljišče v bližini njune opekarne, ker bosta ta prostor, kakor navajata, potrebovala za razširitev proizvodnje. Viden je perspektivni gospodarski razvoj, saj sta leta 1928 postavila krožno peč, ki je najmodernejša v državi, ter opekarno opremila z modernimi stroji. V opekarni je bilo zaposlenih mnogo delavcev iz Ormoža. Kakovostna opeka, ki sta jo izdelovala, pa je šla dobro v prodajo v Ljubljani in Zagrebu.

Razen gospodarske gradbene dejavnosti pa zasledimo tega leta tudi aktivnosti v Bolnišnici križniškega reda v Ormožu (hišna številka 26, danes Ptujška cesta), kjer gre za prezidavo in dozidavo gospodarskih objektov (govejega hleva in steklenjaka), kakor tudi v sanatoriju dr. Otmarja Majeriča, kjer postavijo garaže za osebni avto in gospodarsko poslopje, ter si pridobijo koncesije (dovoljenje) za oddajanje prenočišč in pripravo jedil za lastnika gostinskega dela sanatorija Vrbnjaka.

Leta 1929 doseže gradbena dejavnost v mestu Ormožu svoj prvi višek. V mestu se veliko gradi, vso gradbeno aktivnost pa lahko razdelimo na nekaj področij:

- a) gostinstvo,
 - b) obrt,
 - c) povečanje stanovanjske površine,
 - d) mlinarstvo,
 - e) nadzidava Mestne hranilnice in posojilnice.
- a) Že leta 1928, posebno pa leta 1929, zgradi posestnik in lastnik restavracije v Ormožu Jakob Grivec ledenico ob železniški progi Pragersko – Kotoriba, a še vedno na območju katastrske občine Ormož. Ker stoji zgradba v bližini železniške proge, mora dati svoje dovoljenje tudi Uprava državnih železnic. Obstaja obširna korespondenca. Državne železnice so dale dovoljenje za to novo stavbo, čeprav leži ta v tako imenovanem požarnem okolišu. Spisu je priložen tudi lep gradbeni in situacijski načrt.

Ob tej novogradnji pa se lastnik restavracije Jakob Grivec še istega leta loti tudi izgradnje verande pri svoji restavraciji ob železniški postaji v Ormožu.

- b) Gradbena dejavnost na področju obrti je v letu 1929 izpričana z zidanjem nove kleti za župana mesta Ormoža J. Veseliča v Mestni grabi. Ob tem so nasipavali in planirali

Mestno grabo z materialom, ki je preostal pri kopanju te vinske kleti in ga ni bilo malo (celo več, kot so načrtovali). Posestnik in klepar v Ormožu Ivan Kuharič (danes Ptujška c.) si postavi v tem letu novo kleparsko delavnico in stanovanjsko hišo.

Posestnik in krojač v Ormožu Peter Meško si tega leta (h. št. 95–313 – parc. št. 170) zgradi svojo hišo z delavnico (danes Lenta).

- c) Gradbeno dejavnost z namenom povečati stanovanjske – bivalne površine izvede v letu 1929 Ludvik Kuharič iz Ormoža h. št. 34 (hiše danes ni več). Kuharič obširno adaptira svojo stanovanjsko in trgovsko hišo ter dogradi eno nadstropje. V spisu so ohranjeni načrti za prvotno hišo iz l. 1908 ter 3 lepi sodobni gradbeni načrti za prezidave, ki so bile končane šele leta 1930.

Posestnica Neža Greoeger (h. št. 11, Zgornje predmestje) adaptira in poveča stanovanjsko hišo leta 1929 ter zgradi tudi gospodarsko poslopje. Na podstrešju prizida sobe za prebivanje.

Leta 1929 konča Franc Štucl 1925. leta začeto prezidavo hiše in urejanje novega stanovanja na podstrešju (h. št. 44, Zgornje predmestje).

- d) V letu 1929 podre mlinar v Ormožu Peter Sadravec svoj stari mlin in na istem mestu zgradi novega, modernejšega. Ivan Jeremic, prav tako mlinar v Ormožu, zgradi nov mlin in stanovanje na obrežju reke Drave, 150 metrov niže dravskega mostu v Ormožu. Isto leto se mu dodelijo tudi vodopravne pravice ter preselitev "mlina iz ladje" na mlin, ki je postavljen na obrežju reke v novi stavbi.
- e) Obširna gradbena dejavnost v Ormožu je bila končana leta 1929 z gradnjo (nadzidavo) drugega nadstropja in usposobitvijo podstrešja Mestne hranilnice v Ormožu (h. št. 30, parc. 50, danes Vrazova 1). Podroben pregled ohranjenega gradbenega spisa nam pokaže, kakšna je bila pot za pridobitev približno 10 sob za nameščence v Mestni hranilnici in nekaj sob za bivanje na podstrešju.

MESTNA HRANILNICA

V ORMOŽU

EKS.-ŠT.

POŠTNO-ČEK. RAČ. ŠT.

ORMOŽ, dne 1. V 192

Mestno županstvo

v Ormožu.

Mestna hranilnica v Ormožu namerava postaviti drugo nadstropje, nad prvim že obstoječim prelopljen v Ormožu št. 30, kerker je to ravno tako je pridobili na mestu. Vred tega pravi da Mestno županstvo ugledni in pregledu stavbe potem svoje komisije, ter dala tehnično dovoljenje.

[Handwritten signature]

Mestno županstvo
dne 6. 6. 1929. št. 1087.

Po prijavi Mestne hranilnice v Ormožu Mestnemu županstvu Ormoža dne 6. 6. 1929 se je 10. junija istega leta sestala občinska stavbena komisija v navzočnosti:

"Gosp. Verhovčak Karl, obč. svetovalec, kot zastopnik mestne občine in vodja komisije.

Gosp. Polak Rado, predsednik odbora Mestne hranilnice kot zastopnik iste.

Gosp. dr. Alojz Heiss, okrožni zdravnik, kot zdravniški izvedenec.

Gosp. Dengg Viljem, stavbeni podjetnik in mestni stavbenik v Ptuj, kot gradbeni strokovnjak.

Gosp. Ivan Rakuša, dimnikarski mojster, kot dimnikarski izvedenec.

Gosp. Štuhec Marko, zidarski mojster, kot gradbeni podjetnik.

Gosp. Gorjup Viktor, obratovodja Zadrúžne elektrarne v Ormožu, kot strokovnjak za električne inštalacije.

Gosp. Megla Jakob, obč. tajnik kot zapisnikar."

V zapisniku te komisije preberemo:

"Komisija ogleda predložene načrte. K istim izjavlja stavbenik g. Viljem Dengg, da manjka prerez čez stopnišče, tudi ni razvidno število in dimenzija železnih in železobetonskih nosilcev. Tudi vrata iz stopnišča na dvorišče in kanalizacija ni vrisana. Načrti se morajo v teh točkah izpopolniti.

Kar se tiče temeljev in drugih sten že obstoječega poslopja so po izjavi stavbenika gosp. Dengga temeljni in nosilni zidovi dovolj močni in v tem oziru ni pomislekov proti gradbi nadstropja. Predlaga pa, naj bi bil strop v obeh nadstropjih čez celo zidovje od zunanjega do notranjega nosilnega zidu cel t. j. iz enega komada od zidu do zidu. Za nasipanje pod lesena tla se naj povsod uporablja kolikor mogoče suh material.

Po pismeni izjavi, ki jo je podal na podlagi pregleda obstoječega poslopja gosp. ing. Jan Vanek, šef gradbene sekcije v Mariboru, je poslopje masivno zidano, ima glavno kletno zidovje v debelosti 78 cm, pritlično 63 cm in zidovje prvega nadstropja v debelosti 50 cm. Vsi zidovi brez izjeme so v brezhibnem stanju in ne kažejo nikjer niti najmanjših razpok. Strop nad kletnimi prostori je obokan istotako strop med pritličjem in prvim nadstropjem, zadnji oboki so med železnimi nosilci. Strop nad prvim nadstropjem je lesen in šibek in se mora pri nadzidavi neobhodno zamenjati z novim.

Z ozirom na dobro stanje obstoječega poslopja hranilnice ter zadostno debelost glavnih zidov v vseh delih poslopja in povsem zanesljive temelje je nameravano nadzidanje drugega nadstropja pri tej zgradbi po načrtih g. Štuheca izvršljivo brez vsake nevarnosti za obstoj zgradbe.

V kletnih prostorih nastopa podtalna voda tako visoko, da preplavi redno izvzemši v časih suše te prostore in se mora s sesalko črpati v obcestni kanal. Voda v kleti onemogoča uporabo teh prostorov in je v kvar zgradbi sami, ker razmaka njene temelje.

Priporoča se zajedno s preureditvijo cele stavbe izvršiti kanalizacijo kletnih prostorov, kar je z ozirom na višinsko lego poslopja izvršljivo.

Strešni stol poslopja je v splošnem dober, pri zopetni njegovi uporabi bo treba zamenjati samo nekatere manjše njegove dele. Gosp. ing. Vanek si je poslopje ogledal dne 8. maja 1929 in prednjo pismo izjavo podal dne 13. maja 1929.

Glasom predloženih načrtov bodo izvršene v pritličju in kletih sledeče spremembe:

Sedajno stopnišče se odstrani in se na istem mestu napravita dve stanovanjski sobi. Zazidajo se vrata iz sedajnega stopnišča v čakalnico in ista v pisarni hranilnice. Iz pisarne se napravijo nova vrata na dvorišče. Sedajna vrata v sobo in v kuhinjo iz prevoza pri trafikih se zazidajo, kuhinja se prezida v toliko, da bo zraven še jedilna shramba. Iz obstoječe sobe, kuhinje in stopnišča bo napravljeno stanovanje s tremi sobami, kuhinjo in shrambo.

Sedajni dohod v podzemeljsko klet se zazida in prestavi pod novo stopnišče, ki bo zgrajeno zraven obstoječe mesnice skozi hranilnično pisarno.

Vsi kletni prostori se preuredijo v kleti za posamezne stranke deloma v drvarnice. Istotako se preuredi bivša ledenica in drvarnica, ozir. bivši hlevi v drvarnice.

V prvem nadstropju se spremeni sedajno stanje v toliko, da odpade stopnišče za sedajno podstrežje in se isto premesti v novo stopnišče, vsled česar se pridobi prostor za 1 sobo. Med sedaj obstoječima kuhinjama se odstrani zid radi novega stopnišča vsled tega odpade ena kuhinja.

Obstoječi leseni del balkona v prvem nadstropju se nadomesti z železobetonskim. Nad mesarsko delavnico bodo napravljene tri shrambe.

Prvo nadstropje bo obsegalo tri stanovanja s po tri sobami, kuhinjo in shrambo, ter 1 sobo posebej.

Novo se nadzida drugo nadstropje, ki bo glasom načrtov obsegalo 5 stanovanj in sicer 3 po dve sobi in kuhinjo, 1 s 3 sobami in kuhinjo, ter 1 soba s kuhinjo. Za vsako stanovanje je po 1 shramba in stranišče.

Zveza med posameznimi stanovanji je na železobetonskem balkonu na dvoriščni strani. Tla v podstrešju bodo iz žlindrastega betona.

Po izjavi okrožnega zdravnika gosp. Dr. Heissa so predvidene sobe dovolj visoke in svetle in iz stališča higijene ni ugovora. Povdarja pa da je z ozirom na to, da se poslopje znatno poveča, ter bo več kot enkrat toliko ljudi tu stanovalo, nujno potrebno, da se studenec na dvorišču poslopja temeljito popravi, izčisti in izolira, da ne bo premakalo iz bližnjega stranišča. Potrebno je, da se pregledajo straniščne jame če ne propuščajo in v danem slučaju popravijo.

Dimnikarski mojster gosp. Rakuša Ivan poda sledečo izjavo:

Vsi dimniki že obstoječi in novi se morajo speljati iz kleti oziroma pritličja. V prvem in drugem nadstropju se mora levo od stopnišča na dvoriščni strani napraviti za vsako kuhinjo po en dimnik, kar v načrtu ni predvideno in se mora še vrisati. Ostale kuhinje morajo tudi imeti vsaka svoj dimnik.

Dimnik pralnice se mora s poslopjem vred dvigniti, kar v načrtu ni predvideno.

Iz ognjevarnostnih ozirov morajo biti vrata na podstrešju železna. Za odlaganje pepela in smeti je na dvorišču urediti betonirano jamo, ki mora biti ognjevarno zaprta in pokrita.

Za združno elektrarno izjavlja obratovodja gosp. Gorjup Viktor, da zahteva odškodnino za začasno prestavitev električnega omrežja v znesku približno 500. din. Pri tej premestitvi prideta v poštev dve luči cestne javne razsvetljave, za te stroške pa se naj občina sama z Mestno hranilnico pogodi.

Gosp. Ivan Veselič, trgovec in posestnik se vsled nujnih poslov komisijonelnega ogleda ni udeležil, ter je podal že prej svojo izjavo, da ne ugovarja proti nameravani stavbi. V slučaju, da se pri gradbenih poslih kaj poškoduje na njegovih poslopih, zahteva, da se isto zopet popravi na stroške gradbenika.

Drugih mejašev ni. Zastopnik mestne občine obč. svetovalec gosp. Verhovčak Karl izjavlja, da od strani mestne občine ni zadržkov proti stavbi ako se ista izvrši po predloženih in smislu prednjih predlogov popolnjenih načrtih. Predlaga za primerno, da se bi stavba kolavdirala v surovem stanju in ko bo popolnoma dovršena drugič.

Zidarske odre je zgraditi varno in tako močno, da ne bo ogrožalo delavcev in pasantov. Na državno cesto se ne sme spravljati noben gradbeni material, da bo cesta prosta, glede prostora pri parku, pa je gosp. Štuhec vložil prošnjo pri mestnem županstvu.

Z ozirom na izvršen lokalni ogled in razpravo se dovoljuje zgradba in adaptacija po načrtih, ki se danes odobrijo s tem, da se še manjkajoče po spredaj navedenih predlogih strokovnjako vrše.

Vpeljava elektrike v poslopje se mora izvršiti v ceveh v zidu.

Vse poškodbe povzročene radi te stavbe v nasadih in napravah v parku kakor tudi na cesti sta dolžna Mestna hranilnica in gradbeni podjetnik gosp. Štuhec nerazdelno poravnati."

Po tem času so začeli izvajati dela, ki so bila končana konec meseca novembra. Kako so bila ta dela izvršena, izvemo iz zapisnika kolavdacijske komisije 29. novembra 1929.

Navzoči:

Gosp. Kuharič Ludvik, obč. svetov. kot vodja komisije in zastopnik mestne občine.

Gosp. Majcen Jakob, obč. odbornik in član obč. stavbenega odseka.

Gosp. ing. Vanek Jan, gradbeni svetnik iz Maribora, kot strokovnjak.

Gosp. Dr. Lovrec Franjo, ravnatelj pisarne Mestne hranilnice kot zastopnik Mestne hranilnice.

Gosp. Dr. Hrovat Anton, okrožni zdravnik, kot sanitetni izvedenec.

Gosp. Štuhec Marko, zidarski mojster, kot gradbeni podjetnik.

Gosp. Rakuša Ivan, dimnikarski mojster, kot dimnikarski izvedenec.

Gosp. Veselič Ivan, veletrgovec in posestnik kot mejaš.

Gosp. Viktor Gorjup obratovodja Zadružne elektrarne kot izvedenec za električne napeljave.

Gosp. Megla Jakob, obč. tajnik, kot zapisnikar.

Komisija je bila razpisana z odlokom mestnega županstva v Ormožu z dne 27. novembra 1929. št. 2313/29. Vse stranke so bile pravilno obveščene in so se kolavdacijskega ogleda udeležile.

Kolavdacijska komisija si je ogledala poslopje Mestne hranilnice v vseh njegovih delih zlasti pa si je natančno ogledala vse izvršene izspremembe odnosno dozidave in nadzidavo drugega nadstropja. Pri tem ogledu se je ugotovilo sledeče:

Preureditev starega poslopja Mestne hranilnice in nadzidava drugega nadstropja sta izvršeni po odobrenem načrtu.

Napram odobrenemu načrtu so se pri gradnji izvršile sledeče večje izpremembe:

- 1) V stanovanju pritličja med prevozom in poslovnimi prostori hranilnice se projektirano zmanjšanje kuhinje in povečanje sobe obrnjene na ulico ni izvršilo in sicer iz razloga, ker je strop nad kuhinjo obokan ter bi projektirana adaptacija zahtevala izredno velikih stroškov.
- 2) V stanovanju gosp. Dr. Bana se je zgradila kuhinja znatno večja kakor je bila projektirana. Delilni zid med kuhinjo in prvotno projektirano sobo na strani proti parku se je premaknil v smeri proti pročelju hiše tako, da je od projektirane sobe ostal samo še prostor za kopalnico. Tam kjer je bila projektirana kopalnica v stanovanju Dr. Bana je soba za služkinjo. Shramba obstoji samo iz enega oddelka, projektirana pomivalnica se v tem stanovanju ni izvršila.
- 3) Hodnik na dvorišču ob vshodnem traktu poslopja se je podaljšal v celi dolžini tega trakta tako, da se je ob koncu hodnika projektirano stranišče pomaknilo do meje sosedne hiše. Hodnik se je podaljšal istočasno v prvem in drugem nadstropju.
- 4) V drugem nadstropju v stanovanju živinozdravnika gosp. Lešnika se je povečala soba pred kuhinjo tako, da vsebuje še cel prostor kjer je bila projektirana kopalnica in polovico prostora pomivalnice. Kopalnica se je uredila tam kjer je bila projektirana shramba in deloma pomivalnica, dočim je shramba napravljena v predsobi katera je razdeljena s tankim ločilnim zidom na dva dela.
- 5) Druge manjše izpremembe napram odobrenemu načrtu so nebstvene in obstojijo večjidel samo v tem, da so se zazidala nekatera vrata ki so bila projektirana, odnosno se je spremenila njihova lega.

Nadalje je komisija ugotovila, da je zgradba izvršena v zidovju iste debelosti kakor je označeno v odobrenem načrtu. Upoštevali so se tudi večji del vsi pogoji gradbenega dovoljenja mestnega županstva. Zgradba je izvršena izvzemši naprej naštetih nedostatkov dobro in po predpisih stavbnega reda za Štajersko ter ne bodo v javnem oziru zadržka proti njeni dokončni odobritvi čim se te odstranijo pri komisiji ugotovljeni nedostatki.

V posameznem se imajo popraviti sledeči nedostatki, ki ne odgovarjajo predpisom stavbnega reda in ki jih je treba izvršiti radi tega, da se poveča ognjevarnost nove zgradbe.

- 1) Odstraniti je les strešne konstrukcije pri teh dimnikih vzhodnega trakta v kolikor seže ta les v zidovje teh dimnikov. Vezni tram ob južnem požarnem zidu pred dimnikom se mora izrezati in nadomestiti z močno železno vezjo.
- 2) V podstrešju nad odprtim hodnikom drugega nadstropja je napraviti ognjevarno izolacijo na isti način kakor je izvršena v ostalem delu podstrešja. Ta izolacija je potrebna zaradi povečanja varnosti prostega hodnika v drugem nadstropju v slučaju požarja ker bi sicer ogenj onemogočil uporabo tega hodnika.
- 3) Leseni strop s štukaturnim ometom nad stopniščem, ki je pritrjen na špirovcih in

goltnikih strešne konstrukcije je nadomestiti z betonsko popolnoma ognjevarno ploščo. Ker so stranski zidovi stopnišča v podstrešju izvršeni v debelosti samo 15 cm jih je nadomestiti z zidovi v debelosti 30 cm, ki bi lahko nosili obtežbo podstropne plošče in obenem bili povsem ognjevarni kar sedajni niso.

- 4) Pri vratih vodečih na podstrešje je obiti z železno pločevino še leseno oblogo na podstrešju in notranji del podboja.
- 5) Vrata, ki vodijo iz odprtega hodnika v prvem nadstropju na podstrešje drvarnic je istotako obiti s pločevino kakor vrata pod 4.
- 6) Ker dimnik pralne kuhinje nima v zgornjem delu nobenih vratic za snaženje, je treba napraviti iz podstrešja severnega trakta v bližini stranišč dohod na pločevinasto streho nad stranišči najmanj v velikosti 40 x 60 cm.

Okrožni zdravnik gosp. Dr. Hrovat izjavlja kot izvedenec, da so sobe dovolj visoke in prostorene, za vsako stanovanje je napravljeno posebno stranišče, ki je vredu in voda v novo napravljenem vodovodu iz studenca na dvorišču je dobra. Priporoča se vodo analitično preiskati, ker boče toliko ljudi pilo vodo iz istega vodnjaka.

Komisija je prišla do prepričanja, da so stanovanja za takojšnjo vselitev sposobna in ni zadržkov proti izdaji dovoljenja za takojšnjo uporabo.

Gosp. Veselič Ivan izjavlja kot mejaš, da nima nobenih pomislekov proti dovršeni stavbi.

Zastopnik Mestne hranilnice gosp. Dr. Lovrec izjavlja, da se bodo vsa spredaj navedena dela, ki se tičejo ognjevarnosti stavbe čimprej po predpisih izvršila. Prečitano in podpisano."

Sledijo nečitljivi podpisi.

Župan mesta Ormoža J. Veselič s posebnim dopisom obvesti Mestno hranilnico:

"Na podlagi zapisnika o kolavdaciji dovršenega II. nadstropja in adaptacij z dne 29. novembra 1929 se dovoljuje uporaba in vselitev v novo zgrajene in preurejene prostore vaše hiše šte. 30 mesto, od 1. decembra 1929 naprej.

Glasom cit. zapisnika se na zahtevo komisije morajo izvršiti še sledeča dela in popravila v tem posloplju in sicer:

- 1) Odstraniti je les strešne konstrukcije pri treh dimnikih vsodnega trakta kolikor seže ta les v zidovje dimnikov. Vezni tram ob južnem požarnem zidu pred dimnikom se mora izrezati in nadomestiti z močno železno vezjo.
- 2) V podstrešju nad odprtim hodnikom II. nadstropja je napraviti ognjevarno izolacijo na isti način kakor je izvršena v ostalem delu podstrešja. Ta izolacija je potrebna radi povečanja varnosti prostega hodnika v drugem nadstropju v slučaju požarja, ker bi sicer ogenj onemogočil uporabo tega hodnika.

- 3) *Leseni strop s štukaturnim ometom nad stopniščem, ki je pritrjen na špirovcih in goltnikih strešne konstrukcije je nadomestiti z betonsko popolnoma ognjevarno ploščo. Ker so stranski zidovi stopnišča v podstrešju izvršeni v debelosti samo 15 cm jih je nadomestiti z zidovi v debelosti 30 cm, ki bodo lahko nosili obtežbo postropne plošče in ob enem bodo povsem ognjevarni.*
- 4) *Pri vratih vodečih na podstrešje je biti z železno pločevino še leseno oblogo na podstrešju in notranji del podboja.*
- 5) *Vrata, ki vodijo iz odprtega hodnika v prvem nadstropju na podstrešje drvarnic je istotako obiti s pločevino, kakor velika podstrešna vrata.*
- 6) *Ker dimnik pralne kuhinje nima v zgornjem delu nobenih vratic za snaženje, je treba napraviti iz podstrešja severnega trakta v bližini stranišč dohod na pločevinasto streho nad stranišči najmanj v velikosti 40 x 60 cm.*

Okrožni zdravnik gosp. Dr. Hrovat priporoča, naj bi se dala voda iz studenca na dvorišču analitično preiskati, ker bode mnogo ljudi pilo vodo iz istega vodnjaka.

Vsa pod 1 do 6 navedena dela in popravila je izvršiti do konca decembra 1929.

Proti temu odloku je prosta pritožba na sresko načelstvo v Ptuj in se mora vložiti v teku 14 dni pri podpisnem županstvu."

Spomladi leta 1930 pride v zadevi dozidave drugega nadstropja Mestne hranilnice v Ormožu in tako dokaj obširnih gradbenih posegov v zvezi s to stavbo do zahteve mestnega županstva (J. Veseliča) izvajalcu del Marku Štuhec, stavbeniku v Ormožu, da mora Marko Štuhec popraviti železno ograjo v parku ob cesti pred Mestno hranilnico, ker je bila z odlaganjem gradbenega materiala močno poškodovana. Prav tako mora ponovno pravilno nasuti občinsko cesto ob stavbi hranilnice, ker je tudi ta zaradi gradnje močno poškodovana. Ograja mora biti popravljena in prepleškana ter cesta obnovljena v roku enega meseca.

S pregledom obširnih opisov teh gradbenih posegov končujemo prvo obdobje gradbene dejavnosti v mestu Ormožu.

DRUGO OBDOBJE (1930–1941)

V letu 1930 se nadaljuje gradbena dejavnost v Ormožu in je v glavnem usmerjena na področje gospodarstva. Ormoški obrtniki in trgovci aktivno gradijo skladiščne prostore. Tako postavi veletrgovec Ludvik Kuharič ob svoji hiši skladišče za les, medtem ko zgradi Ivan Veselič prostor za shrambo sodov in istočasno obnovi ograjo ob občinski cesti in Mestni grabi. Z ograjo se isto leto ukvarja tudi Anton Filipčič, ki postavi ograjo okoli hiše št. 6 (danes v Dravski ulici).

Povečanje ali dozidavo gospodarskih poslopij zasledimo tudi pri Karlu Verhovčaku (h. št. 8), posestniku iz Ormoža, ki dozida gospodarsko poslopje na dvorišču svoje hiše. Isto stori tudi posestnik Otmar Diermayr, medtem ko zgradi Bolnica križniškega reda v Ormo-

zu na svoji zemlji shrambo za steljo (listnjak). Josipina Liebich postavi pri svoji novi hiši (h. št. 45 danes Dravska) tudi drvarnico in shrambo (?), kar pa ni pogodu sosedom, lastnikom gostilne, družini Hanželič.

Obrtnik Matija Ivanuša, mizar v Ormožu, adaptira svojo mizarско delavnico in uredi pločnik pri svoji hiši. To leto namreč ponovno ugotovimo nekaj gradbenih posegov, s katerimi so Ormožanci želeli popešati svoje mesto.

Josip Štuhec, lastnik Opekarne v Ormožu, najprej uredi in obnovi kanalizacijo čez občinski travnik, nato pa Jakob Majcen izvede vodovodno napeljavo iz svojega dvorišča čez Krepsovo zemljišče v Mestno grabo.

To leto (1930) uredijo tudi okolico mestne cerkve, saj postavijo oporni zid z lepo betonsko ograjo okoli parka in cerkve. Istočasno sezidajo tu betonske stopnice in obnovijo kanalizacijo ter odtok meteornih voda.

Mestna hiša v Ormožu pa se tega leta polepša tako, da dobi namesto dotrajanega lesenega balkona nov betoniran balkon, ki je bil opremljen z lepo železno kovano ograjo. To delo, kakor seveda tudi mnoge druge gradbene posege v Ormožu, izvede mestni zidarski mojster Marko Štuhec, ki ima na tem področju v naslednjih letih tudi pomembno vlogo.

V letih 1931 in 1932 zgradijo v Ormožu tri novo zgrajene objekte, in sicer zgradi Jakob Štuhec na Dobravi lično enodružinsko hišo, v kateri ima dve sobi, kuhinjo in shrambo v zunanjih dimenzijah 15,50 x 5,90 m. Franc Kopše zgradi stanovanjsko hišo na Dobravi, medtem ko zgradi Jakob Vindiš, posestnik v Ormožu, stanovanjsko enodružinsko hišo (danes k pokopališču).

Glavne so bile v letih 1931, 1932 tiste gradbene aktivnosti, ki so pripeljale do mnogih prizidkov ali prezidav obstoječih stavb v želji povečati stanovanjske površine. Tako zgradi dr. Aribert Brodar pri svoji hiši št. 22 (danes ob Ptujski cesti) prizidek s sobo in kuhinjo.

Franjo Puklavec prezida podstrešje na svoji hiši št. 62 v dve sobi in kuhinjo, istočasno pa uredi ter polepša tudi fasado.

Lastnik gostilne Franc Zabavnik izvede prizidek k svoji hiši (Spodnje predmestje) ter tako poveča stanovanjsko površino za dve sobi, medtem ko medicar v Ormožu Alojz Salleg (hiše danes ni več) adaptira svojo stanovanjsko hišo. Jakob Voršič (Ptujška 1) zgradi pri svoji hiši pralno kuhinjo in drvarnico.

Marko Štuhec prezida svojo stanovanjsko hišo št. 47 tako, da dobi novo, št. 88, ter temu objektu prizida na svojem dvorišču še garažo za osebni avtomobil in shrambo za zidarsko orodje. Marko Štuhec je mestni zidarski mojster ter sedaj še lastnik "Avtorizirane stavbene tvrtke v Ormožu". Ni potrebno posebej poudariti, da je naredil gradbeni načrt za to gradbeno dejavnost sam.

Isto leto zgradi Ivan Veselič v Ormožu svojo novo vinsko klet. Ponovno se začne gradbena dejavnost, ki je usmerjena k prizidkom in prezidavam obstoječih ali novih objektov, namenjenih gospodarski prosperiteti.

Hedvika Rajh, hotelirka v Ormožu, izvede prizidek k svojemu hotelu (današnje Sodišče).

Lastnik Milarne Josip Dogša zgradi stanovanjsko hišo, še danes imenovano "zajfarija". vendar ob njej tudi majhno tovarnico za pridelovanje mila. Ludvik Zigler zgradi gospodarsko poslopje pri svoji hiši št. 1115, z njim pa se tesno približa hlevom in drvarnici na dvorišču hiše Jakoba Majcena, sedlarskega mojstra v Ormožu, kar povzroči določene težave.

Franc Štucl zgradi skladišče za apno in cement ter obrat (delavnico) za proizvodnjo cementnih izdelkov.

Trgovski zastopnik Franc Alatič si uredi v gospodarskem posloppu hiše Marije Horvat (h. št. 107) skladišče za poljedelske in ostale stroje.

Med gradbene akcije in željo po polepšanju mesta in okolice lahko štejemo popravilo fasade Mestne hiše ter izvedbo novih stopnic pred vhodom vanjo. (Načrt za stopnice in ograjo je naredil Karel Rojs.) Lastnika hiš Velner in Zabavnik prav tako uredita lepo ograjo, medtem ko uredi Andrej Kelemina pri svoji hiši lično leseno verando.

Leta 1931 se rešuje problem meje oz. postavljenih mejnikov med ormoško graščino in Petrom Štibercem, lastnikom hiše v Ormožu. Zaradi poplave se je izgubil mejnik in zato je prišlo do spora. Po predložitvi skic, ki so ohranjene, in z ogledom le-teh je bil spor izglajen.

Leta 1932 in v letu 1933 uredi dr. Otmar Majerič, zdravnik v Ormožu, kopališče ob Dravi.

Oglejmo v nekaj originalnih dokumentov, ki so nastali ob rojstvu kopališča.

"Kraljevska banska uprava dravske banovine.

II.No. 16776/1.

Ljubljana, dne 19. avgusta 1932.

O D L O Č B A .

Kraljevska banska uprava v Ljubljani je s svojim razglasom II/1 No. 9367/5 z dne 25. junija 1932 razpisala kolaudicijo javnega kopališča zdravnika dr. Majeriča Otmarja v Ormožu za 16. julij 1932, pri kateri priliki se je ugotovilo, da je kopališčna naprava iz hidrotehničnega in gradbenega vidika v splošnem zgrajena v smislu koncesijske odločbe kraljevske banke uprave II. No. 9367/3 od 30. maja 1932 in dozadevnega projekta.

Vodna naprava sega, kakor je po prvotnem projektu predvideno 12 m od obrežja (merjeno v gladini srednje visoke vode 100 m vodomera Ormož) v profil Drave in se nahajajo fiksni zidani deli te naprave v višini te vodne gladine. Izvršene so pa sledeče spremembe:

Namesto predvidenih dveh bazenov za neplavače in plavače so sedaj izgrajeni trije bazeni in sicer:

Bazen za otroke in bazen za neplavače, ki sta ograjena z betonskim zidom širine 1,20 m in višine do gladine srednje visoke vode. Cirkulacija vode v ta bazen je omogočena potem dveh odprtin. Tretji bazen za plavače v skupni dolžini 95 m in širini 12 m merjeno v gladini srednje visoke vode od obrežja se deli v dva prostora v popolno zagrajeni prostor v

dolžini 35 m, ki ima proti prosti vodi pilotožno zgradbo s kamenskim umetom in v drugi prostor, ki je omenjen proti prosti vodi s plavajočimi drevesi na dolžino 60 m. Kopališčno poslopje, ki se nahaja nad gladino najvišje vode in ki je zgrajeno kot lesena zgradba na pilotih, ima dolžino 26,7 m ter vsebuje buffet in 17 kopališčnih kabin namesto dosedaj predvidenih 9 kabin. Ob koncu prostora se nahajata dva straniščna prostora ločeno za moške in ženske. Prostor je proti železniškemu tiru zgrajen z žično ograjo na lesenih stebričkih. Dva rešilna čolna sta pripravljena.

Oddelek kopališča za otroke ima dotok le od sosednjega oddelka za neplavače, vsled tega se voda ne menja s tokom. Dotok pa je možen le pri visokem vodnem stanju, sicer je treba bazen polniti. Bazen je v celoti betoniran, tla so gladka.

Rešilna oprema v splošnem ustreza. Vsa potrebna sredstva za prvo pomoč zlasti obvezila in razkužila so v izdatni množini na razpolago.

Zelo strme stopnice iz kopališča vodijo h koritu iz betona, ki je namenjeno za čiščenje nog. Ako je korito polno, je dana možnost, da se kopalcem vsled nepreglednosti spodrsne pri prehodu preko korita.

Ker iz hidrotehničnega stališča in v gradbenotehničnem oziru ne obstojajo nobeni pomisleki in ker odgovarja kopališčna naprava zahtevam sedanjega časa, se temeljem čl. 70, 79 in 89 vodopravnega zakona za bivšo Štajersko izda naknadno za izpremembo naprave gradbeno dovoljenje, za celotno vodno napravo pa obratno dovoljenje pod sledečimi pogoji, ki morajo biti, v kolikor gre za toč. 5 in 8 takoj izvršiti:

- 1) Cela kopališčna naprava se mora vzdrževati v dobro uporabljenem stanju.
- 2) Posestnik naprave je odgovoren za vso škodo, ki bi nastala obrežju in drugim interesom vsled obstoja te naprave.
- 3) V slučaju potrebne regulacije v tej progi mora posestnik naprave izvršiti vse potrebne spremembe na kopališču v svrhu prilagoditve regulacijskemu programu na svoje stroške in sicer po navodilih in odredbah gradbenega vodstva uravnave Drave.
- 4) V slučaju opustitve kopališčne naprave mora posestnik vse v strugo Drave segajoče dele odstraniti in obrežje spraviti v prvotno dobro stanje.
- 5) Oba rešilna čolna se morata opremiti z dvema vesli, z 1 drogom in rešilno vrvjo 20 m dolžine. Pripravljen mora biti tudi več čolnar, ki je lahko obenem tudi kopališčni nadzornik.
- 6) Tlakovanje ob obrežju se naj izvrši po navodilih železniške uprave.
- 7) Skrbeti je za čistočo v vseh prostorih, pa tudi v okolici stranišča. Celici se naj označita z napisom.
- 8) Preko malega korita za oplakovanje nog je položiti primerno desko.
- 9) Oddelek za otroke, ki nima naravnega dotoka, temveč se mora umetnim potom polniti z vodo, je treba redno čistiti ter menjati vodo.

Posvedoči se, da so zastopniki direkcije državnih železnic stavili pri koludaciji še sledeče pogoje, katere izvršiti se je dr. Majerič obvezal:

- 1) Tlakovanje obrežja Drave do srednje vode se mora izvršiti v dolžini celega kopalnega bazena, to je do km 39.102 proge Pragersko–Kotoriba.
- 2) Graditelj je napravil ograjo med kopališčem in progo v dolžini celega kopališča z vhodnimi vrati proti progi ob kopalni lopi. Ker pa prosi, da bi se v kopališčnem buffetu točile tudi lahko opojne pijače, se mu to dovoli le pod pogojem, da se odstranijo obstoječa vrata in podaljša ograja do novo postavljene brvi čez potok Lešnica, tako, da bo prost dohod na progo iz kopališča nemogoč. Za javno pot ob železniški progi mora graditelj zgraditi ob železniškem mostu v km. 38.860 stranišče
- 3) Za dohod v ograjen prostor kopališča se morajo napraviti stranska vrata iz obeh strani kopališča, od katerih dveh morajo biti ena na spodnji strani ob 20^h zaprta.
- 4) Ker je stranka zgradila na železniškem svetu brv čez potok Lešnica nizvodno pod železniškim mostom se mora pogoj za obstoj in vzdrževanje vnesti v najemniški reverz kopališča.
- 5) Dr. Majerič mora naknadno še predložiti načrt brvi in splošni situacijski načrt v štirih izvodih.

Ti pogoji železniške direkcije bi morali biti izpolnjeni v enem mesecu po izvršeni koludaciji, v istem času bi moral podjetnik dr. Majerič urediti tudi pravno razmerje glede uporabe železniškega zemljišča.

Uradno odmerjeni komisijski stroški znašajo

1257.50 din

kolek za odločbo 20 din

Skupaj 1277.50 din

Ker je bilo na račun teh stroškov že vplačanih

800,– din

naj se ostanek 477.50 din

tekom 8. dni po pravnomočnosti te odločbe pošlje po priloženi poštni po-
ložnici.

Ker je predmetno kopališče oziroma vodna naprava vzdana na oskem terenu, med železniško progo Ormož–Ptuj in reko Dravo, katere profil in struga se s to napravo zožita, si pridržuje kraljevska banka uprava pravico, naknadno, kakor hitro bo vstreženo vsem pogojem te odločbe eventualno ob priliki druge komisijonelne razprave v bližini razpisati superkoludacijo, da se ugotovi morebitni kvarni vpliv te naprave na železniško progo, oziroma na otočne razmere Drave.

Zoper to odločbo ima nezadovoljna stranka pravico pritožbe na ministrstvo za zgradbe v Beogradu "

Izjava dr. Otmarja Majeriča, zdravnika iz Ormoža, ob težavah, ki jih je imel z višjimi oblastmi.

"Jaz sem v letošnjem letu za ureditev mojega kopališča v Dravi zopet investiral do dve tretjini prejšnjih gradbenih stroškov. Zgradil sem velik plavalni bazen, ki je, popolnoma izoliran od dravske vode, ter se mora v istega voda skozi filtracijske naprave iz dravske struge z električno sesalko dovajati. Na ta način bo voda v bazenu 2–4 stop. toplejša od one v strugi, kar sem bil primoran napraviti radi tega, da se razni pacienti ne smejo kopati v mrzli vodi. Vsled teh investicij, kakor tudi porabe električnega toka za polnjenje bazena so se režije za kopališča zelo povišale, tako, da z določenimi cenami ne bodo kriti niti obresti investirane kapitala, na amortizacijo v obče ne računam, ker samo režija pri sedanjem prometu znaša mnogo več kakor dnevni dohodki od 17 kabin, katerih je samo par zasedenih.

Ormožani se še sploh kopajo v odprti Dravi in ne hodijo v moje kopališče. Tujcev ni toliko, da bi bilo kopališče izrabljeno odnosno, da bi vse kabine zasedli. Mnogo kopalcev pride samo kopat, ki ne uporablja kabine in plačajo samo po 1 din. Za društva kakor Sokolsko in za vojake, šolska deca je kopanje popolnoma brezplačno. Potem ostane samo edini dohodek od par kabin od teh tujcev, ki pridejo sem na zdravljenje.

Na kopališču so kakor na vsaki napravi na vodi potrebna vedno popravila, kar mi je lansk leto povzročilo veliki deficit, n.p. popravilo čolnov in konzerviranje lesenih delov.

Glede točke 2, kjer je navedena cena 6,— din za kabino je mišljeno, da vzame samo 1 oseba kabino in jo za sebe uporablja. Ker pa je ob nedeljah ali praznikih lahko večji obisk, kabin pa samo 17, se hoče skoz to ceno preprečiti, da bi si samo ena oseba kabino rezervirala, zato se navadno zedini več oseb na 1 kabino, kar jim pride cenejše.

Abonirana kabina za celo sezono pod toč. 4 pride, ako se preračuna 4 mesečna sezona in obitelj z več člani, pride za eno kopanje manje kot po 1 din, tako, da je ta kabina najcenejša.

Iz navedenih razlogov mi je nemogoče cene znižati.

Povdarjam, da v zagrebškem kopališču stane kabina za 3 ure, ako je samo ena oseba zasede, 20.— din, drugače pa se dodeli vsaka kabina za 6 oseb in vsaka oseba plača za 3 ure po 4 din.

Pripomnim, da do sedaj nisem slišal pritožbe radi visokih cen. Sedaj sta v delu dve kabini za tople kadne kopeli, ter prosim, da se v ceniku pod točko 17 stavi cena za te tople kadne kopeli za eno osebo 10.— Din za 2 osebi, vsaka po 6,— din.

C E N I K

kopališče dr. Majerič Otmarja v Ormožu.

1) Obiteljska kabina za 3 ure po osebi	.din	2,-
2) Kabina za 1 osebo za 3 ure po osebi	.din	6,-
3) Častniške in društvena kabine za 3 ure po osebi	.din	1,-
4) Abonirane kabine za celo sezono za 1 obitelj	.din	300,-
5) Vstopnina brez kabine za 3 ure po osebi	.din	2,-
6) Vstopnina za deco in dijake brez uporabe kabine	.din	1,-
7) Omarica v skupnih kabinah za 3 ure za osebo	.din	2,-
8) Uporaba kopalnih hlač za 3 ure	.din	2,-
9) Uporaba prta za 3 ure	.din	3,-
10) Uporaba brisače za 3 ure	.din	1,-
11) Za shranjevanje vrednostnih predmetov za 1/2 dneva	.din	2,-
12) Za shranjevanje privatnega perila za teden dni po osebi	.din	8,-
13) Za shranjevanje istega perila za mesec dni	.din	25,-
14) Uporaba stolca za ležanje za 3 ure po osebi	.din	2,-
15) Za uporabo sandolina za 3 ure	.din	3,-
16) Za vožnjo na otok v čolnu tja in nazaj za celi popoldan po osebi	.din	3,-

Odobreno v seji mestnega občinskega odbora v Ormožu, dne 16. julija 1932.

Ormož, dne 18. julija 1932.

Župan:
v z.

Uprava
Kopališča dr. Otm. Majeriča
V Ormožu.

dne 28. julija 1932

Vaše blagorodje!

Usojam si Vam sporočiti, da otvarjam v nedeljo dne 31. julija 1932 z začetkom ob 14 uri pop. svoje kopališče, ki sem ga priredil ob nabrežju Drave v neposredni bližini železniške postaje v Ormožu.

Ob otvoritvi se bode vršila tudi veselica, pri katerej bo svirala vojaška godba.

Med tem se bodo pa poskušali – v plavališču plavači, v veslanju preko Drave z nagrado za najboljšega – veslača v kopališču se bode pa igral tudi Waterpolo.

Za žejo in glad bode skrbel lastni bife, ki bode točil izborna ljutomersko kapljico.

Pekel se bode pa tudi "Odujak na ražnju".

Med veselico se lahko tudi vsakdo koplje v kopališču, mora si pa prinesiti seboj kopalne hlačice.

Ker bode zabava vsestranska, upam da se bode te otvoritve udeležili ter se Vam priporočam

z odličnim spoštovanjem:
dr. Otmar Majerič

Pripomba:

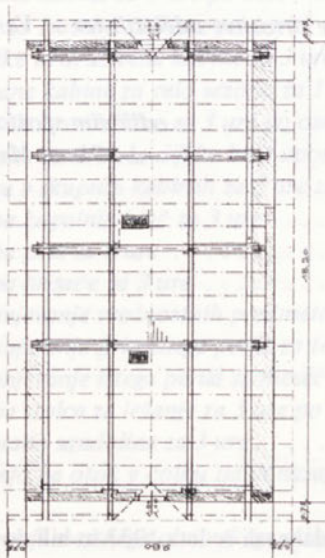
*V slučaju slabega vremena
se vrši otvoritev prih. ne-
deljo dne 7. 8. 1932."*

Kljub svečanostim ob otvoritvi pa so se spori nadaljevali še leta 1933 in bili do konca leta v glavnem sklenjeni.

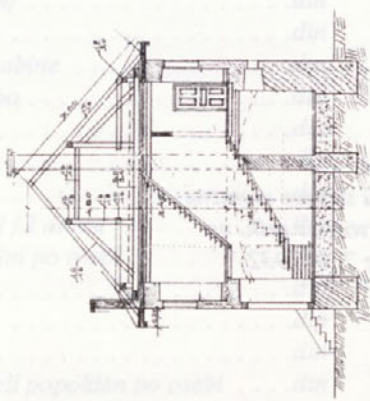
Trgovec Tomaž Kosec, lastnik manufakture, specerije (usnje in konfekcija), zgradi 1934 stanovanjsko hišo s trgovino, pri tem pa poseže z gradbeno parcelo v zavarovan prostor Graščinskega parka. Gustav Ozmec (h. št. 116) prezida in adaptira 1934. leta svojo hišo tako, da jo dvigne za eno nadstropje ter tako poveča stanovanjski prostor.

Povečanje gospodarskega prostora ugotovimo pri lastniku milarne (h. št. 148) Josipu Dogši, saj poveča leta 1934 že obstoječo delavnico in napravi upravno pisarno, enako pri Ormoški opekarni, ki zgradi istega leta sušilnico za opeko, skladišče za izgotovljeno strešno opeko in barako za premog.

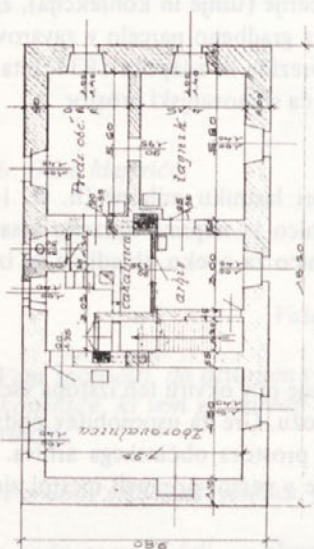
V letu 1934 se težnja po gradbenih akcijah nadaljuje in v okviru teh izstopa vsekakor akcija popravila in adaptacije Mestne hiše v Ormožu. Gre za usposobitev podstrešja v bivalne prostore, delno v pisarne, ter za ureditev prostora občinskega arhiva. K spisu so priloženi mnogi glavni in delovni načrti, ki jih je v večini pripravil mestni zidarski mojster M. Štuhec. (Slika na naslednji strani)

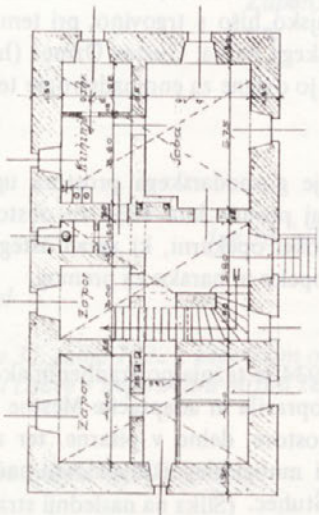
Prereq A-B

merile A: 100

Priloge

Leta 1935 je gradbena dejavnost zastala. Gradbene akcije so usmerjene le k polepšanju mesta. Zato Bolnica križniškega reda zamenja to leto razpadajočo leseno ograjo ob državni cesti Maribor – Ptuj – Ormož (danes Ptujška cesta) z lepo železno ograjo na betonski podlagi in z železnimi stebrički. Ograjo okoli svoje hiše postavi tudi posestnik Valter Diermayr (h. št. 67, danes Kerenčičev trg 12). K spisu je priložen tudi načrt. Prav tako olepša Ivan Remšnik (h. št. 30) fasado svoje hiše tako, da namesto vhoda vzida dve okni ter naredi nov vhod v svojo hišo.

Tega leta zgradi Alojz Serec novo stanovanjsko hišo na Dobravi s tremi sobami in vežo. Celotna hiša je tudi podkletena. Načrt zanjo je naredil M. Štuhec.

Posestnik in trgovec Ludvik Kuharič, agilen tudi na gradbenem področju, prezida in popelša leta 1935 gospodarsko poslopje pri svoji hiši.

Leta 1936 je prav tako skromno glede gradbenih akcij v Ormožu. Bolnica križniškega reda prizida stanovanjsko zgradbo k že obstoječemu bolniškemu poslopiju, medtem ko zgradi Lizika Vidovič, posestnica v Ormožu, novo stanovanjsko hišo na Dobravi.

Na gospodarskem področju je v tem letu pomembna gradbena dejavnost, ki jo izvede mlinar Franc Jeremic tako, da zamenja obstoječo mlinsko napravo z modernejšo na turbinski pogon.

V spisu najdemo naslednje dokumente:

" O D L O Č B A "

Na prošnjo Jeremica Franca, mlinarja v Dobravi št. 3, občina Ormož, izdajam na osnovi čl. 9 zakona o izkoriščanju vodnih sil. (Sl. l. št. 338/53 iz l. 1931) po dne 11. maja 1936 izvršeni razpravi na licu mesta vodopravno dovoljenje za preureditev mlina ob potoku Lešnica na parceli št. 91 kat. obč. Ormož na turbinski pogon in sicer pod sledečimi pogoji:

- 1) Preureditev se ima izvršiti točno po predloženem odobrenem načrtu, in tehničnemu opisu, katerega en izvod se obenem vrača.*
- 2) Betonski jez je zvišati za 15 cm, v njem pa vgraditi leseno zatvornico v širini 1,20 m in globini 70 cm.*
- 3) Priprava za dviganje in spuščanje zatvornice mora biti izvršena tako, da je manipulacija z zatvornico lahka in hitra.*
- 4) Prosilec je dolžan zavarovati parcele v podjezju, v kolikor bi bile ogrožene vsled spuščanja vode pri zatvornici.*
- 5) Pri preureditvi mlinske naprave se je treba držati naslednjih fiksnih točk, ki so navezane na višino betonskega hodnika na severozapadnem vogalu oljarne:*

Višina dovoljene zaježitve 2.18 m nad to točko.

Vse ostale kote so razvidne iz priloženega načrta.

Vodopravno dovoljenje se izdaje za dobo 30 let, računši od pravomočnosti te odločbe.

Gornjim zahtevam je ugoditi tekom enega leta, računši od dostavitve te odločbe in nato zaprositi za odobritev naprave in izdajo uporabnega dovoljenja."

O tehničnih podrobnostih in o ostalih pogojih izvemo iz naslednjega dokumenta:

"... O d l o k .

S tuk. odločbe od 12. V. 1936 št. 5948/5–1936 se je izdalo Jeremicu Francu, mlinarju na Dobravi št. 3 obč. Ormož vodopravno dovoljenje za preureditev turbinske mlinske vodne naprave ob potoku Lešnica na parc. št. 91 k. o. Ormož.

Radi vpisa potrebnih podatkov glede te naprave v vodno knjigo izdajamo s tem v izpopolnitev navedene tuk. odločbe in poziv na razpis kr. banske uprave v Ljubljani od 2. VIII. 1937 II št. 180 37/1–37 naslednjo

d o d a t n o o d l o č b o .

Mlin Jeremica Franca v Dobravi št. 3 p. Ormož se nahaja na potoku Lešnica, ki je levi pritok reke Drave, v katerem se izliva ca 1 km nizvodno mlina. Mlinsko poslopje stoji na parc. št. 91/1 kat. obč. Ormož, je zidano masivno na betonskih temeljih in krito z opeko ter je pritlično. Njega velikost v tlorisu znaša 54 m², prizidano je stanovanjsko poslopje mlinarja, del gospodarskega poslopja in oljarna, ki pa se več ne uporablja.

250 m nad mlinom se od struge potoka odcepi dovodni kanal. Na tem mestu je v strugo zgrajena betonska pregrada dolžina 9 Om. V njej je vgrajena lesena zatvornica velikosti 60 x 110 cm, ki služi za izpraznjevanje struge in reguliranje vodostaja. Višina pregrade od postavke znaša 1,48 m, z odobrenim zvišanjem krova za 15 cm pa znaša višina pregrade od postavke 1,63 m. Zvišanje se je izvršilo na mestu prejšnjega lesenega trama, ki je bil odstranjen. Dovodni kanal teče po parceli št. 328/3 kat. obč. Ormož, ki je last mlinarja Jeremica Franca v Dobravi in tvori obenem meje napram sosednjem zemljišču. Zgrajen je kot zemljiški jarek s širino dna 1,50 m med nasipom pa 2,50 m, globina vode znaša 1,10 m, dolžina dovodnega kanala znaša 250 m.

Odvodni kanal je dolg 40 m in je zgrajen na isti način in z istimi dimenzijami kot dovodni.

Neposredno pred jezom preide dovodni kanal v pravokotni profil s 5.0 m dolgimi betonskimi stenami obojestransko. Jez je betonski in uvezan v parc. št. 230 kat. obč. Ormož na desnem in parc. št. 329/3 kat. obč. Ormož na levem bregu. Obe parceli sta last mlinarja. Jez je dolg 3,70 m in ima tri zatvornice in sicer eno praznotočno velikosti 0.60 x 0.80 in dve k turbini velikosti 0.40 x 0.40 in 0.80 x 0.40 m.

Na mesto prejšnjega vodnega kolesa je vgrajena Francis-turibna z ležečo osjo v odprtem jašku. Turbina je dimenzionirana za 12.K.S. maksimalno požiralno možnostjo 285 l sek pri 260 obratih na minuto. Netto padec turbini znaša 4.0 m.

Vodna množina v potoku v posameznih letnih dobah močno varira, v suhem času je potrebno nabiranje vode v dovodnem kanalu. Izrabne množine pri devetmesečni voda znaša 200 l/sek. pri šestmesečni pa 285 l/sek.

Efekt naprave pri 9 mesečni vodi znaša 11.5 K.S. brutto odnosno 9.2. K.S. Netto pri 6-mesečni vodi pa 14.2 brutto odnosno 11.4 netto pri gori opisanem padcu, ki je za vse vodostaje praktično enak.

Naprava služi za pogon mlina dvema pari kamnov in dva mala valjka. Za obratovanje v času pomanjkanja vode se nahaja v mlinu elektromotor za 15. K.S., ki je priklopljena na daljnovod falske elektrarne.

Kot fiksna točka, na katero je navezana predvsem kvota maksimalne dovoljene zaježitve, je določen betonski hodnik na severnozapadnem vogalu oljarne. Dovoljena zaježitev znaša 2.18 m na to točko. To točko ima imetnik dovolila vidno označiti na betonski steni pred jezom.

Obratna doba mlina znaša letno povprečno 150 dni, celokupni letni efekt pri 10 urnem delovnem dnevu znaša 15.000 K.S. ur.

Preureditev mlinске naprave je obstojala v tem, da se je na mesto lesenega vodnega kolesa vgradila turbina, ki omogoča racionalnejšo izkoriščanje vodne množine. Ostali vodo gradbeni del naprave se spremeni le v toliko, da se vtočna naprava v dovodni kanal zviša ca 15 cm in se v njej vgradi zatvornice velikosti 60 x 110 cm.

Jez, prag je navezan na desnem bregu v parcelo številka 219/1 kat. občina Ormož in na levem bregu v parc. št. 220. k. o. Ormož.

Obe parceli sta last mlinarja Jeremica Franca.

Efekt naprave pri ugotovljenem padcu je naslednji:

pri $Q = 115$ l/sek. brutto 5.75 K.S. odnosno 4.60 K.S. netto/nizka voda

pri $Q = 200$ l/sek. brutto 10.00 K.S. odnosno 8,—/devetmesečno

pri $Q = 285$ l/sek. brutto 14.25 K.S. odnosno 11.40/šestmesečno

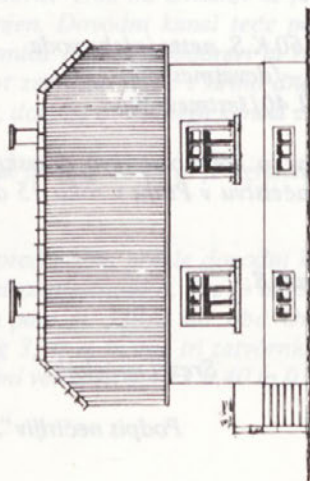
Proti temu odloku je dovoljen priziv na kraljevsko bansko upravo dravske banovine v Ljubljani, katerega bi bilo vložiti pri sreskem načelstvu v Ptuj v roku 15 dni po dostavitvi s takso Din 30,— o tem se obveščajo:

- 1) Gosp. Jeremic Franc, pos. in mlinar na Dobravi §;
- 2) Občina Ormož.

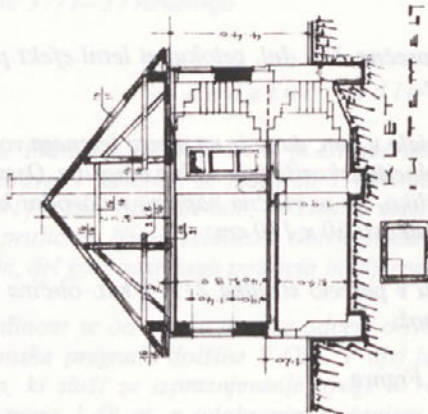
Sreski načelnik:

Podpis nečitljiv".

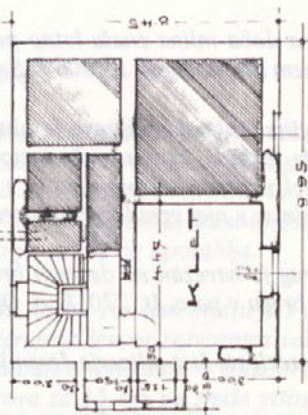
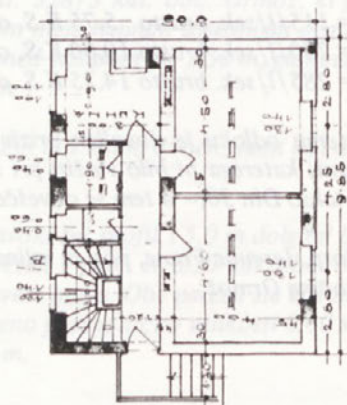
KLAUHOVIE

PREPEZAB

PRITVJE

KAFET

SPRHO UHJESKEHES
ZAGOST-IVAH-SKELENTICHA

KAFET

TERISO/169

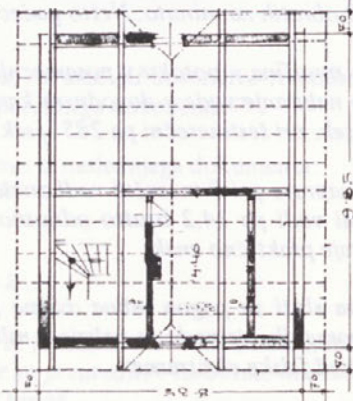
bojiti, pomoye 1939

Sp. Zvez

projekat

OSTAŠJE

V letu 1937 in 1938 zasledimo ponovno povečano gradbeno dejavnost v mestu Ormožu. To dejavnost lahko razdelimo na:

1. Novogradnje: Ana Nesler zgradi enodružinsko stanovanjsko hišo v Ormožu (k. o. 271, danes ob Cvetlični ul.), Mihael Koje, elektromonter iz Ormoža, kupi v predmestju gradbeno parcelo in na njej zgradi svojo enodružinsko hišo. V letu 1938 zgradi Elektrarna Fala stanovanjsko hišo in skladišče ob že obstoječi njeni transformatorski postaji.
2. Prezidave gospodarske narave: Trgovec z mešanim blagom Rudolf Lakner zgradi ob svoji hiši prizidek za bencinsko črpalko. Za gradnjo črpalke si pridobi posebno dovoljenje Sreskega načelstva v Ptuj. Njegovo prizadevanje za izgradnjo bencinske črpalke pa podpre tudi občinski odbor za pospeševanje tujkega prometa v Ormožu (danes Žigrova 12).
Trgovec Avgust Gottwein postavi v tem obdobju trgovino z mešanim blagom. Zdravnik in posestnik Dr. Otmar Majerič potegne vodovod od svojega kopališča ob Dravi do svoje hiše (sanatorija) v mestu (h. št. 61), Opekarna Ormož pa zgradi za lepši videz mesta odtočni kanal napeljan iz podjetja.

Leto 1939 pomeni preobrat v gradbeni dejavnosti. Na veliko se gradijo nove stanovanjske hiše predvsem na Dobravi, in sicer: Ivan Kelemina zgradi stanovanjsko hišo na osnovi načrta, ki ga je naredil Karl Rojs, pooblaščen zidarski mojster in lastnik Avtorizirane stavbene tvrdke v Ormožu. **Študijska knjižnica Ptuj**

Štefan Žličar in Terezija Avtonič zgradita v tem letu vsak svojo stanovanjsko hišo. Lastnik opekarne F. Sivillotti postavi stanovanjsko hišo ter klet za vino in sadje. Pozneje preide klet v last Jožeta Hočevarja.

Tudi delavec Simon Colnarič zgradi lično novo stanovanjsko hišo v Ormožu. Gradnjo konča leta 1940. Tega leta si postavi Mirko Peserl novo stanovanjsko hišo in ji prizida nekaj gospodarskih objektov, za katere pa nima gradbenega načrta, s čimer povzroči mnogo problemov sebi kakor tudi občinskemu gradbenemu uradu.

Gospodarska gradbena dejavnost je tudi v letu 1939 obširna. Posestnik in pekarski mojster Jakob Voršič (h. št. 60, danes Ptujška 1) zgradi na svojem dvorišču kolarnico po načrtih J. Novaka, lastnika stavbenega podjetja iz Ljutomera, oziroma točneje iz Desnjaka.

Občina Ormož postavi novo električno črpalko na Dravi – cisterno za oskrbo z vodo mesta. Spisom so priloženi tehnični podatki ter ponudba podjetja Jugoslovanski Siemens iz Zagreba.

Franc Štucl in dr. Aribert Brodar povečata pisarniške prostore. Tako prizida F. Štucl pisarno in eno sobo k že obstoječemu gospodarskemu poslopiju, dr. Brodar pa zgradi zid in ograjo ob državni cesti ter poveča pisarniške prostore. Načrt za ta gradbeni poseg mu naredi Viljem Deng, mestni stavbenik iz Ptuja.

Jakob Štuhec zgradi na Dobravi ob svoji hiši gospodarsko poslopje, medtem ko postavi pečar Mihael Nemec pri svoji hiši (h. št. 77, danes hiše ni več) pečarsko delavnico.

Kletarsko društvo v Ormožu sklene tega leta tri leta trajajočo gradnjo vinske kleti s kanalizacijo. V okviru kleti sta tudi poslovni in stanovanjski prostor. Klet je opremljena zelo moderno. Ima hidravlično stiskalnico na električni pogon, ki je kombinirana z mlinom za grozdje ter posebno napravo za "peclanje" (priloženi načrti). (Sl. 5)

Mestna občina zgradi tega leta (1939) objekt javnega stranišča (načrt priložen) in ga obda z večjo ograjo. Na ta projekt se pritoži podjetje Bata, ki je imelo v bližini svojo prodajalno. (Ta objekt je stal pred današnjim hotelom.)

Leta 1940 pomeni ponovno zmanjševanje gradbene aktivnosti v Ormožu. Novi sta gospodarsko poslopje pri hiši Terezije Hartman na Dobravi ter gospodarsko poslopje Gustava Ozmeča (h. št. 116), Valent Vorih pa konča tri leta trajajočo gradnjo stanovanjske hiše z gospodarskim poslopjem. Ker je postavljena na agrarni zemlji (njivi) v občini Ormož, ima zaradi tega nemalo težav.

Anton Vincetič pozida in naredi klet za vino in sadje pri svoji hiši (h. št. 41).

V letu 1941 (pred 6. aprilom) pa lahko evidentiramo samo končno fazo gradnje, ki jo izvede usnjarski mojster Oton Kralj, tako da najprej poruši stari objekt, nato pa na tem mestu zgradi stanovanjsko hišo s trgovinskimi lokali in priročnimi skladišči (danes Ptuj-ska c. 11).

Opisano obdobje 1930–1941 je izpričano tudi z nekaterimi arhivskimi dokumenti, ki pa so samo ostanki celotnih spisov. Zato nekaterih aktivnosti ne moremo točno časovno določiti, čeprav lahko opredelimo posamezno gradbeno aktivnost v tem obdobju.

V tem času precej skrbita mestna občina Ormož in njen gradbeni urad za zunanji videz

mesta ali pa za izboljšanje kvalitete bivanja. Občina popravlja v tem času občinski studenec in obnavlja ter dopolnjuje vodovodne napeljave ter bazen za vodo v Mestni grabi. Veliko skrb posveti mestna občina obnovi in prezidavi občinske hiše v Mestni grabi.

Na trgu okoli Marijiniega spomenika postavijo v tem času lepo romantično ograjo iz kovanega železa s posebnimi nosilci za cvetlične lončke.

Mestna občina reši vprašanje postavljanja mejnikov na dravski naplavini, imenovani Amerika. Zaradi pogostih poplav ti mejniki izginjajo ter povzročajo spore med mejaši. Predlog boljših in trajnejših mejnikov se ne izvede.

Glede ograje in pešpoti k osnovni šoli na Hardeku moramo ugotoviti, da je le—ta postala tudi priljubljeno sprehajališče Ormožanov. Postavi se ograja okoli kapelice pri Kletarskem društvu, katere postavitev zahteva Olepševalno društvo Ormoža, ki zahteva obnovitev in poslikavo kapelice pri Kuharičevi žagi. Predlog za poslikavo s stroški predloži tudi akademski slikar Tone Čeh iz Ljutomeru.

Pomembno prelomnico v gradbeni aktivnosti v Ormožu pomeni izgradnja Prosvetnega doma, ki ga je po l. 1939 gradila župna nadarbina križniškega reda v Ormožu. Ta si avgusta 1939 pridobi za gradnjo tudi uradno gradbeno dovoljenje, ki ga je izdala Kraljevska banska uprava iz Ljubljane. V tem opisanem časovnem obdobju je potekala tudi obširna gradbena akcija za delno regulacijo Pušenskega potoka v občini Pušenci pri Ormožu.

Ob koncu tega obdobja naj omenimo posebno gradbeno dejavnost Hranilnice Dravske banovine iz Maribora, ki je v letu 1941 končala viničarijo na Litmerku ter opremila vhod v klet z napisom:

”O preljuba vinska trta, ti si veselje mojega srca.”

Ugotovimo lahko, da je na osnovi ohranjenega arhivskega gradiva možno evidentirati gradbeno dejavnost v Ormožu med obema vojnama. Tako lahko za večino gradbenih akcij ugotovimo njihov namen, ne lotevamo pa se tukaj študija arhitekturnih umetnostno—zgodovinskih ali etnoloških značilnosti. V glavnem podajamo podatke o arhivskih virih, ki so skromni in se hranijo seveda tudi zunaj obdelanega fonda ZAP. Podatke take narave bi bilo možno najti v fondu Dravska banovina v Ljubljani in v fondu Ministrstva za gradnje v Beogradu.

Skromna je bila gradbena aktivnost pri novogradnjah, ker obravnavanega časa ne moremo primerjati s sedanjim. Tudi ugotovitev, kdo je nosilec gradbene dejavnosti v Ormožu med obema vojnama, je jasna. V prvi vrsti je seveda sloj obrtnikov, v drugi trgovcev, sledijo zemljiški posestniki. Kot nosilci pa se pojavijo tudi uradniki, zdravniki, v drugem obdobju pa tudi že delavci.

Kapitalne gradnje, ki karakterizirajo ta čas, so izražene v obširnih adaptacijskih posegih (Hranilnica — mestna občina) ter le nekaj novogradnjah (vinska klet Kletarskega društva, kopališče v Ormožu, prosvetni dom in nekaj enodružinskih hiš).

S posebnim zanimanjem lahko v tem obdobju spremljamo akcije olepševalnega društva ter občinskega odbora za pospeševanje tujkega prometa, ki sta složno delovala z željo olepšati mesto in vanj pripeljati čimveč turistov. Taka prizadevanja pozneje niso zamrla, kar se vidi v videzu mesta Ormož tudi danes.

- 1 Ljubica Šuligoj: Kmečko vprašanje . . .
Ormož skozi stoletja. II. Ormož 1983, str. 177.
- 2 Ciril Porekar: Ormož na prelomnici . . .
Ormož skozi stoletje. Maribor 1973, str. 277.
- 3 Historiat fonda v Zgodovinskem arhivu v Ptuj.
- 4 Darja Lesjak: Diplomaska naloga.
Tipkopis. Zbirka Zgodovinskega arhiva v Ptuj št. 3.

DIE BAUTÄTIGKEIT IN DER GEMEINDE ORMOŽ ZWISCHEN DEN BEIDEN WELTKRIEGEN

Zusammenfassung

Die Bautätigkeit in der Gemeinde Ormož während des in Frage stehenden Zeitraumes kann man in zwei Zeitabschnitte aufteilen. Der erste umfasst die Jahre 1919–1929, der zweite die Jahre 1930–1941.

Das Eigentümliche im ersten Zeitabschnitt ist eine gewisse Bescheidenheit der baulichen Aauführung. Die Bauherren sind hauptsächlich Handwerker, die intensiver zur Geltung kamen. Neben ihnen spielen Apotheker, Ärzte, Beamten und kombinierte Berufe von Kaufleuten und Grundbesitzern eine bedeutendere Rolle.

Erwähnenswerte Bauaktionen des ersten Zeitabschnitts sind das Katholische Heim (Katoliški dom) und, gegen Ende, 1929, grosse Adaptationen bei der Stadtparkasse (Mestna hranilnica) in Ormož.

Der zweite Zeitabschnitt ist reicher an Neubauten (in Dobrava) als auch an Adaptationen. Letztere waren wirtschaftlicher Natur oder dienten der Vergrößerung von Wohnflächen.

Bedeutendere Bauaktionen der zweiten Periode sind der Ausbau des Bades (Kopališče) in Ormož, des Bildungsheimes (Prosvetni dom) und des Weinkellers (Vinska klet), von den Adaptationen sind die Erneuerung des Rathauses (Mestna hiša) und des Gemeindearchivs zu nennen.

Viel wurde auf dem Gebiet der Wirtschaft gebaut, insbesondere ist aber im zweiten Zeitabschnitt die Tätigkeit des Verschönerungsvereines (Olepševalno društvo) und des Gemeinderates zu erwähnen die einträchtig dem Wunsche nach einer schöneren Stadtansicht entsprachen.

ŠOLSTVO (1676–1847) IN BRATOVŠČINA SV. REŠNJEGA TELESA (1661–1787) V ORMOŽU

Nada JURKOVIČ, arhivist,
Zgodovinski arhiv Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

Nada JURKOVIČ, Archivist,
Historical Record Office Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

ŠOLSTVO (1676–1847) IN BRATOV-
ŠČINA SV. REŠNJEGA TELESA
(1661–1787) V ORMOŽU

SCHOOL (1676–1847) AND BROT-
HERHOOD CORPUS CHRISTI (1661–
1787) IN ORMOŽ

V prvem prispevku je obravnavano šolstvo
v Ormožu na podlagi ohranjenih arhivskih
dokumentov.

V drugem prispevku je predstavljeno gra-
divo Bratovščine sv. Rešnjega telesa. Na
kratko sta predstavljena bratovščina ter
njeno poslovanje na podlagi ohranjenih
letnih računskih poročil.

First contribution deals with school in
Ormož on the base of preserved archival
documents.

Second contribution presents us the
Brotherhood Corpus Christi. The Brot-
herhood is shortly dealt with and so is
its activity on the base of preserved an-
nual statement of accounts.

V fondu Arhiv mesta Ormoža, ki smo ga dobili leta 1985 na osnovi Sporazuma o vra-
čanju arhivskega gradiva med Avstrijo in Jugoslavijo iz leta 1923, je tudi nekaj doku-
mentov, ki obravnavajo šolo. Gradivo je shranjeno v Zgodovinskem arhivu na Ptuj pod
oznako Arhiv mesta Ormoža. V prispevku obravnavamo gradivo, ki zajema časovno raz-
dobje od 1676. do 1847. leta in je le fragmentarno ohranjeno. Vsega, kar se nanaša na
šolo, je 28 kosov, in sicer so to pobotnice za plačano šolnino, razni dopisi, volilno pis-
mo, pogodba za gradnjo šole ter seznam ormoških šoloobveznih otrok.

– Prvi dokument z datumom 3. marec 1676 je bil napisan na Ptuj. Z njim je učitelj
Johan Baptista Ludvig potrdil prejem 1 goldinarja in 30 krajcarjev šolnine za Johana
Kraungerja, ki jih je plačal Mihael Kukovec (Kokhouitz), njegov skrbnik. Ni znano, za-
kaj je dokument datiran na Ptuj.

– Drugi dokument je kasnejši in je dopis Filipa W. Waizingerja ormoškemu magistratu
glede dela na šolskem poslopu in plačila (25. januar 1725).

– Isti Waizinger je podpisal prejem šolnine za Leopolda Menhardta, ki jo je plačal skr-
bnik Matija Plavec (Plauetz) za 3 kvartale leta 1731 in za 3 kvartale leta 1732. Waizinger
je tu podpisan kot mestni pisar (6. september 1732).

– Učitelj Johan Mihael Marn potrjuje prejem 24 goldinarjev za Leopolda Menhardta,
ki jih je plačal skrbnik Antonius Cornelius Hörmann, mestni sodnik v Ormožu (18. sep-
tember 1734).

– Učitelj Anton Kotnik (Kottinig) potrjuje prejem 3 goldinarjev 30 krajcarjev, ki jih
je dal mestni sodnik Johan Gürttnig (31. december 1764).

– Učitelj Anton Kotnik potrjuje prejem 3 goldinarjev 30 krajcarjev, ki jih je dal mest-
ni sodnik Johan Vizjak (Wissiak) – (4. januar 1764).

– Učitelj Matija Vabič (Wabitsch) potrjuje prejem 3 goldinarjev 30 krajcarjev, ki jih je plačal mestni sodnik Johan Vizjak (23. april 1774).

– Dopis c. kr. kresijskega urada Maribor magistratu v Ormožu glede učitelja Mihaela Karla Aspocha, da ne sme biti prej nameščen kot učitelj, dokler ne naredi izpita za poučevanje na osnovni šoli po novi metodi poučevanja (4. avgust 1777).

– Dopis kresijskega urada iz Maribora magistratu v Ormož, naj nastavijo izprašanega učitelja Mihaela Karla Aspocha. Omenjajo tudi škodljivost skrivnih (Wolf) ali zakonitih (Tomšič) šol – Winkelschule (21. februar 1778).

– Dopis Mihaela Karla Aspocha mestnemu magistratu. Piše, da je bil opomnjen, naj uči po novem načinu ter po novih knjigah, ki so predpisane. Zato je v Gradcu kupil knjizice – katekizme, ki so jih otroci (navedeni poimensko) vrnil, ker so starši rekli, da se njihovi otroci ne bodo učili po novem, ampak po starem. Tako otroci niso hodili k pouku in starši so jim priskrbeli prepovedanega neuradnega učitelja (Winkelschulmeister). Zato hodijo nekateri otroci v samostan, nekateri k tiskarju (Drucker), nekateri k drugim ljudem. Učitelj poimensko našteje otroke, ki jih poučujejo drugi, ter pristavlja, da ti samozvani učitelji mladino le kvarijo. Zato zahteva, da prepovedo delovanje teh učiteljev, ter prosi, da mu sporočijo, če lahko uči po starih knjigah (15. maj 1778).

– Dopis sekavskega škofa Jožefa Filipa o cesarskem dekretu vsem redovom, da bi poučevali mlajši duhovniki latinščino na šolah (3. november 1778).

Dopisu je priložena okrožnica o razširjanju te odredbe (9. november 1778).

Na koncu je dodatek v latinščini s podpisami gvardijanov minoritov v Mariboru, minoritov na Ptuj, dominikancev na Ptuj, frančiškanov v Ormožu in avguštincev pri Trojici.

– Dopis upravitelja gosposčine Ormož Andreja Dobrošeka (Dobroschegg) v vednost ormoškemu sodniku glede učitelja Mihaela Kürbisa, ki se je izšolal v Gradcu in bi naj bil sprejet v Ormožu kot učitelj na trivialki (2. julij 1779).

– Kopija dopisa kresijskemu uradu, ki ga je poslalo mesto Ormož, v katerem prosijo, da bi patri frančiškani poučevali otroke, ker je učitelj Mihael Karl Aspoch umrl in so otroci sedaj brez učitelja. Starši imajo v patre več zaupanja kot v učitelja, ker ne morejo plačevati šolnine. Zato prosi podpisani magistrat, da bi frančiškani smeli poučevati v šoli. Navajajo osem razlogov: 1. po dekretu naj bi se mladi redovniki usposabljali za poučevanje v osnovnih šolah; 2. redovniki so pripravljeni sodelovati; 3. samostanu je treba dati dovoljenje; 4. redovniki so izkušeni v novem načinu poučevanja ter poznajo nemški in slovenski jezik; 5. mesto Ormož zaradi pomanjkanja sredstev ne more plačevati učitelja, zato tudi starši ne pošiljajo otrok v šolo, ker nimajo denarja za šolnino; 6. če bi pa revni otroci lahko hodili v šolo brezplačno – kar bi, če bi šolo imeli frančiškani – bi mesto prispevalo za ureditev šole; 7. potrebno bi bilo, da bi imeli nemškega kateheta, ker otroci nemških staršev govore le nemško, tukajšnji župnik in kaplan pa ne znata dobro nemško in poučujeta le v hrvaškem in slovenskem jeziku; 8. trenutno je v kraju 70–80 otrok, ki ne obiskujejo šole, če bi pa prišli še kmečke otroke, bi število naraslo na 100 otrok (27. maj 1782).

– Kopija dopisa kresijskemu uradu glede nastavitve učiteljev. Ti naj bi bili nastavljeni šele po izpitu. Patri frančiškani so voljni učiti, vendar za plačo 120 goldinarjev. Ker pa mesto ne more dobiti drugega denarja kot šolnino, ne more zagotoviti drugega kot drva

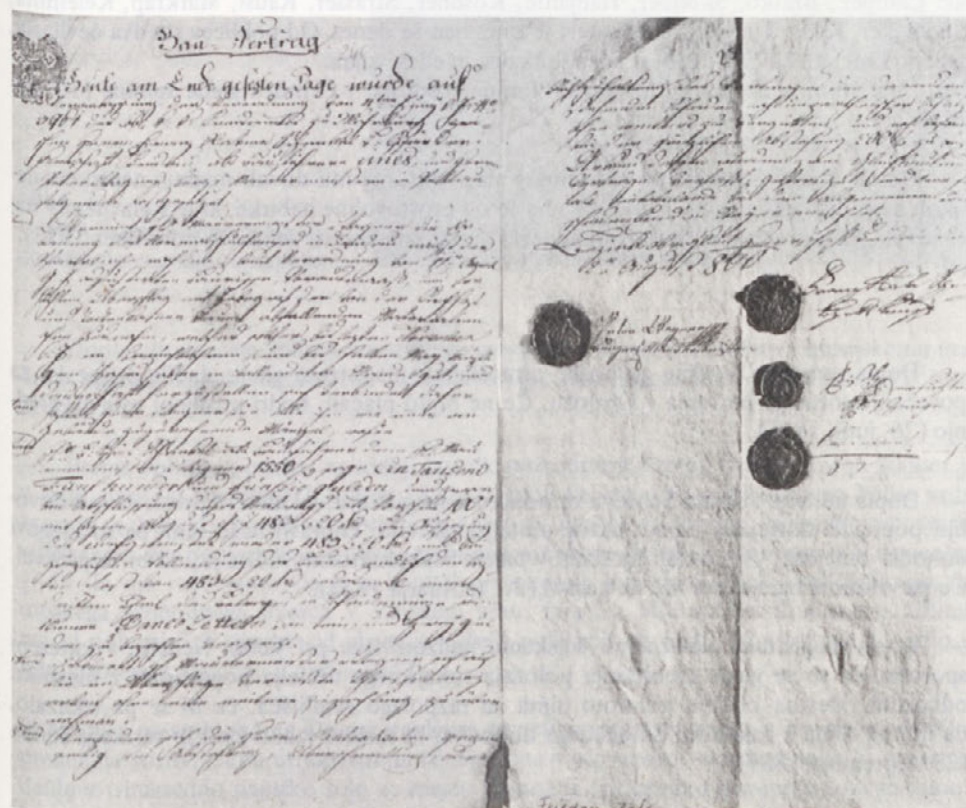
in šolske potrebsčine. Šolo bi naj zgradili prihodnje leto na primernem prostoru blizu samostana. Za sedaj je na magistratu ena soba za pouk. Zato prosi mesto Ormož kresijski urad, da dovoli patrom frančiškanom, da imajo še naprej šolo (30. oktober 1782).

– Dopis mariborskega kresijskega urada glede šolanja revnih otrok in otrok vojakov. Ti otroci ne plačajo šolnine, ostali pa običajno vsoto. Strinja se, da poučujejo frančiškani (7. december 1782).

– Gospoščina Ormož je poslala ormoškemu magistratu dopis, v katerem navaja besede patra gvardijana, da bo magistrat priskrbel mize in klopi za šolo. Magistrat pa naj pošlje seznam šolskih otrok ter poročilo o pričetku pouka ali pa navede vzroke, če se pouk ne bi pričel, gospoščini Ormož (19. februar 1783).

– Dopis mestnemu sodniku Francu Flucherju, ki ga je poslala gospoščina Ormož glede razdelitve denarja za šolo, kar se ne more zgoditi brez privolitve kresijskega urada pa tudi ne brez predloga gospoščine (9. oktober 1783).

– Pobotnica za 100 goldinarjev, ki jih je dal učitelj Mihael Kirbis kot pupilarni kapital. Pobotnico sta podpisala ormoški mestni sodnik Heinrich Michael Meyer in kot priča Johan Witmeyer (26. aprila 1787).

Slika 1 in 2: Pogodba o gradnji šole iz leta 1800.

– Pogodba za gradnjo šole, sklenjena med Francem Ksaverijem Schenklo, predstavnikom gosposčine Ormož kot vodjem gradnje, in Petrom Wagnerjem, zidarskim mojstrom s Ptuja. Wagner prevzame gradnjo normalke (osnovne šole) v Ormožu blizu župne cerkve. Uporabil bo material nekdanjega pokopališkega zida. Do zadnjega novembra t. l. bo šola postavljena, dokončana pa maja prihodnje leto. Wagner prevzame tudi kamnoseško delo brez dodatnega plačila. Cena gradnje je 1550 goldinarjev. Kot predujem dobi mojster 100 goldinarjev, potem pa trikrat po 483 goldinarjev 30 krajcarjev v kovancih ali v bankovcih po en in dva goldinarja. Pogodba je datirana z 2. avgustom 1800, svoje podpise pa so s pečati potrdili mojster Wagner, vodja gradnje Schenkel ter dve priči. (sl. 1 in 2)

– Dopis ormoškega magistrata meščanom Ormoža, v katerem sporoča, da je velikonedeljski dekan kot okrožni šolski nadzornik prosil magistrat za podporo učitelju Ignacu Šantlu, ker tudi trg Središče da za svojega učitelja 100 goldinarjev na leto. Podpora je lahko v denarju ali v naturalijah. Sprejel jo bo Matija Krajnc, ki bo darovalca zapisal v seznam (18. julij 1820).

– Seznam ormoških šoloobveznih otrok, v katerem najdemo imena trinajstih otrok, ima rubrike: hišna številka, ime staršev, stan staršev, ime otroka, starost otroka. Zanimivo je, da sta iz mesta le dve deklici, iz Gornjega predmestja so štirje otroci in iz Spodnjega predmestja je sedem otrok. Starost teh otrok je od 7 do 10 let. Zanimivi so priimki: Čalupek, Bratko, Skoliber, Habjanič, Kosober, Strasser, Raušl, Markrap, Kelemina, Standeker, Kosi, Kociper. Marsikateri je ohranjen še danes. Od poklicev sta dva čevljarja, trije so kmetje, šest je kočarjev, eden je tkalec in eden vojak. Na drugi strani seznama je zaznamek okrajne gosposke v Ormožu glede šolnine (10. april 1821).

– Učitelj Franc Schuster prosi ormoški magistrat, naj mu dovoli majhno nabirko v denarju za boljšo eksistenco. Dohodke ima le od prostovoljne nabirke, ki je v glavnem v naturalijah. Magistrat mu je dovolil, vendar bo moral sam zbirati denar (4. november 1823). (sl. 3)

– Dopis ormoške okrajne gosposke ormoškemu magistratu glede plačila prispevka za povečanje šolskega poslopja v Ormožu. Če ne bodo plačali, bodo prisiljeni ustaviti gradnjo (26. junij 1826).

– Dopis učitelja Johana Schreya ormoškemu magistratu, v katerem prosi, da mu dovoli popraviti dotrajano ograjo okrog učiteljskega vrta. Popravljal bi jo sam, pa so njegovi dohodki omejeni. Vrt so dali meščani v najem vsakokratnemu učitelju, da bi lažje živel. Če pa vrt nima ograje, mu nič ne koristi (26. februarja 1833).

– Dopis magistrata okrožnemu šolskemu nadzorništvu pri Veliki Nedelji, v katerem sporoča, da so se glede izboljšanja položaja tukajšnjega učitelja pogovarjali z mestnim odborom. Mestna občina trenutno nima na razpolago zemljišča, če bi se pa izkazalo, da učitelj nima z zakonom določenega dohodka, bi razliko lahko krili iz verskega fonda (23. septembra 1837).

– Dopis magistrata učitelju Jožefu Weixlerju kot opomin, ker jih ni obvestil o opravljenih šolskih izpitih (18. marec 1839).

lja. V letu 1902/03 se je šola razširila v štirirazrednico. V tej slovenski šoli so imeli najrevnejši otroci opoldne toplo hrano, ob božiču so bili obdarovani z blagom za obleke, obutvijo, šolskimi potrebščinami in pecivom. Okoliški kmetje so svoje prispevke dajali v naturalijah, denarne prispevke pa je šola dobivala od podružnice Ciril–Metodove družbe, od premožnejših Ormožancev slovenske narodnosti, pa tudi sama šola je dobila nekaj denarja z različnimi prireditvami. Geslo "Samo on pride lahko naprej, ki zna nemško", ki ga je propagiral tudi ptujski Štajerc, je privedlo do uvedbe pouka nemščine tudi na slovenskih šolah. Okoliška šola ni imela telovadnice – zaradi mnenja davkoplačevalcev, da ni potrebna, je niso zidali – in so se zato otroci pozimi namesto telovadbe učili nemščino.

Viri:

1. Arhiv mesta Ormoža. Zgodovinski arhiv Ptuj, akc. št. 199, fasc. št. 27, ovoj 60.
2. Chronik der Stadtgemeinde Friedau 1877, R – 70, ZAP.

Bratovščina sv. Rešnjega telesa (1661–1787)

V fondu Arhiv mesta Ormož je tudi obsežen fascikel gradiva Bratovščine sv. Rešnjega telesa. V gradivu so spisi bratovščine za čas od 1687 do 1787 in letna računska poročila za čas od 1661 do 1783. Ker so takšna združenja manj znana, naj navedemo nekaj podatkov o osnovanju, vlogi in pomenu bratovščin. Iz anglosaksonskega meništvja so se v 6. in 7. stol. razvila molitvena združenja, ki so si v povezavi z duhovniki ali laiki pomagala z molitvijo, mašnimi darovi in dobrimi deli. Srednjeveške bratovščine so bile naravnane stanovsko, podobno kot cehovska združenja. Glavni cilji bratovščin, ki so se v poznem srednjem veku zelo razširile in v času baroka (16., 17. stol.) dosegle razcvet, so bili: pobožnost molitve, obramba vere in dobredelnost. V 15. stol. se je zelo razširila Bratovščina Corpus Christi – Bratovščina sv. Rešnjega telesa, ki je pospeševala praznovanje telovega. Procesije so nekaj specifičnega za bratovščine. Na procesijah so se cehi in bratovščine postavljali s svojimi zastavami, udeleževali so se jih cerkveni dostojanstveniki in predstavniki oblasti.¹ Člani bratovščine so bili duhovniki in laiki. Na leto so dajali po funt voska za sveče, olje za večno luč ali denar. Bratovščina je imela svoj oltar ali celo lastno kapelo in je skrbela za vso opremo. Za vsakega umrlega člana je dala opraviti vigilije in mašo. Nekatere bratovščine so imele svojega duhovnika, ki so ga same vzdrževale, imele pa so tudi posest: vinograde, kmetije, hiše, ki so jo dobile z volili v oporokah. Na enak način so dobivale tudi denar za opravljanje maš in za opremo bratovščinskega oltarja.²

Podatkov, kdaj je bila pri cerkvi sv. Jakoba v Ormožu ustanovljena Bratovščina sv. Rešnjega telesa, nimamo. Najstarejši dokument sega v leto 1661. Bratovščina je imela svojega predstojnika, ki je bil ponavadi ugledna oseba. V mnogih primerih je bil rektor kar mestni sodnik. Bratovščina je imela svoj odbor, ki je enkrat letno pregledoval zapise o poslovanju. Ti zapisi so bili v obliki zvezkov, pisanih z roko, obsegali so po 20 strani. V teh zvezkih so navedeni vsi prejemki in izdatki, ki jih je bratovščina imela vse leto. Ohranjenih je petdeset teh z roko pisanih zvezkov. Od teh sta dva koncepta in trije prepisi. Nekaj zvezkov manjka, na primer od 1673 do 1677, od 1712 do 1727, od 1732 do 1744.

Na začetku sta vedno navedena rektor in čas, za katerega so podatki.

Oglejmo si letno računsko poročilo za leto 1774 nekoliko podrobneje. Rektor je bil Filip Sovinec (Souieneg), in sicer od leta 1771 do 1780. Za leto 1774 je napisan obračun vseh prejemkov in izdatkov od 1. januarja do 31. decembra. Najprej so navedene posesti, in sicer vinograd v Strmcu (Stermezbeg), od katerega je bratovščina plačevala gornino gosposčini Kallsdorf in tudi gosposčini Ormož. Desetino od obeh delov vinograda so plačevali velikonedeljski komendi in grofu Trauttmannsdorfu. Potem je napisan dohodek v denarju. Najprej je to ostanek iz preteklega leta, in sicer 52 gld (goldinarjev) 5 kr (krajcarjev) 3 d (denariči), nato so kot dohodek navedene poravnave v skupnem znesku 40 gld 17 kr kot ostanki volil. Obresti in volila niso prinesla dohodka, pač pa sta znašala miloščina in dar v denarju po kvartalih 45 gld 3 kr. Bratovščina je imela tudi dohodek od prodanega vina, in sicer od prodanih 5 štartinov vina kar 235 gld. Izredni dohodek je znašal 5 gld. Povzetek vseh prejemkov daje znesek 277 gld 25 kr 3 d. Sledijo izdatki: najprej so navedeni izdatki za gornino gosposčinama Kallsdorf in Ormož, kar je znašalo 5 gld 8 kr, zatem so navedeni izdatki za maše, za šolnika, za župnika, za tihe maše za umrle, kar je skupaj 34 gld. Zanimivi so podatki o izdatkih glede razsvetljave bratovščinskega oltarja. Navedene so bakle iz belega voska, sveče iz belega in rumenega voska, za kar so dali 17 gld 57 kr. Izdatek za bratovščinski obed in za adjunkta ni bil visok, le 4 gld. Še manjši je bil znesek ključavničarju Georgu Raithoferju za popravilo zvezde na praporu, 12 kr. Največji izdatek je predstavljala postavka delo v vinogradu. Pod to postavko so navedeni izdatki za voznike, za rez, dninarjem za kop, izdatki za kopico slame, slamokrovcem za dve dnini, za stavbni les in prevoz, za sečnjo treh bukovih dreves v bratovščinskem gozdu, sečnja posušenega hrasta za kletne pragove, za tesarje, za nosače brent, za nosilke mošta. Zanimivo je, kaj vse so dali prešarjem: 8 funtov govedine, 6 meric moke, pol funta soli, 1 funt zaseke, 1 hleb kruha, sveče in kolomaz. To je skupno 87 gld 58 kr. Izredni izdatki za nosače križa so znašali letno 1 gld 24 kr, skupna vsota za izredne izdatke je bila 15 gld 24 kr. Seštevek vseh izdatkov da vsoto 164 gld 39 kr. Izravnava je 40 gld 17 kr. Ostanek, ki se prenese v naslednje leto, je znašal 72 gld 29 kr 3 d. Na koncu je še obračun za klet. Letno računsko poročilo je lastnoročno podpisal vsakokratni rektor. Nekateri so dodali še svoj pečat. (Sl. 4)

V teh računskih poročilih najdemo zanimive podatke o slikarjih, ki so delali v ormoški cerkvi po naročilu bratovščine. V letu 1666 je delal v Ormožu slikar Georg Jobat iz Radgone, in sicer na sliki Florijana in naše ljube Gospe. V letu 1678 je omenjen slikar Vernik, v letu 1694 le slikar s Ptuja (Maller zu betau), v letu 1729 je slikar s Ptuja pritrdil dva angela in v istem letu je delal tudi slikar iz Zagreba. Leta 1777 je slikar Anton Dovečer poslikal antependij pri bratovščinskem oltarju.

Za konec si oglejmo, kdo in v katerem času so bili rektorji Bratovščine sv. Rešnjega teleasa v Ormožu:

Matej Kostenek 1661 – 1663

Adam Krabonja 1664 – 1669

Peter Zamberger 1670 – 1686

Martin Horvat 1690 – 1697

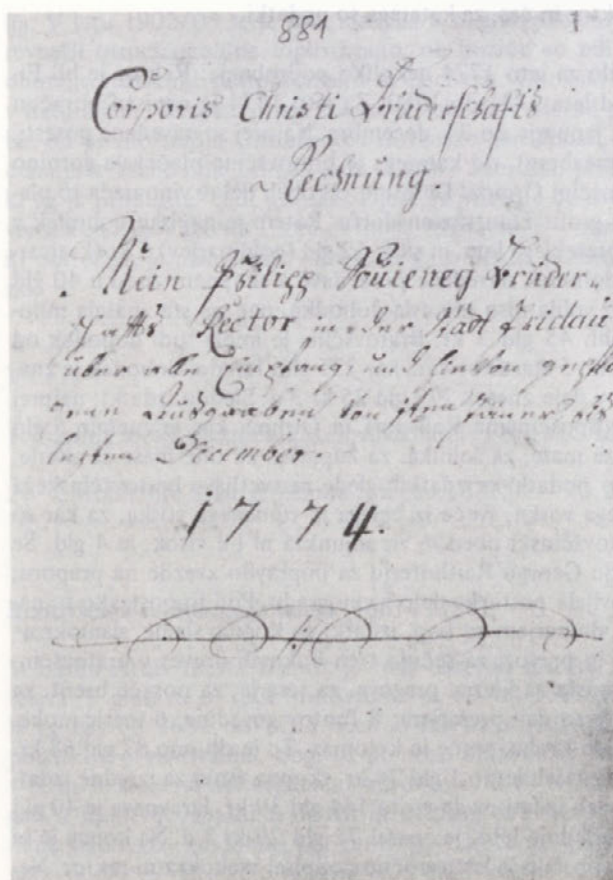
Mihael Zadravec 1698 – 1699

Matija Zamberger 1700 – 1702

Matija Rudolf 1703 – 1727

Peter Habič 1728 – 1729

Matija Plavec 1730 – 1745

Slika 4:
Prva stran računskega poročila bratovščine sv. Rešnjega telesa iz leta 1774.

Filip Sovinek 1771 – 1780

Franc Ksaver Flucher 1781 – 1782

Viri in literatura:

Arhiv mesta Ormoža. Zgodovinski arhiv Ptuj, akc. št. 199, fasc. št. 26, ovoj 58.

- ¹ Carl Andresen, Georg Denzler: Wörterbuch der Kirchengeschichte. dtv. 1982 München; str. 139.
- ² Prof. dr. Franc Kovačič: Zgodovina Lavantinske škofije (1228 – 1928). Maribor 1928; str. 229.

Vse fotografije so posnetki originalov, ki jih hrani ZAP v fondu Arhiv mesta Ormoža. Avtor fotografij: Bine Kovačič, Maribor.

DIE SCHULE (1676–1847) UND DIE FRONLEICHNAMSBRUDERSCHAFT (1661–1787) IN ORMOŽ

Zusammenfassung

Im ersten Beitrag sind die Dokumente, die über Schulwesen in Ormož in 2. Hälfte des 17. und 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts sprechen, dargestellt. Das sind Quittungen, verschiedene Zuschrite, ein Wilbbrief, ein Bauvertrag für die Schule und eine Liste von schulpflichtigen Kindern. In diesem Dokumenten schreibt man viel über die neue Lehrart. Wir erfahren auch viel über den materiellen Zustand des Lehrers in jener Zeit, der nichts weniger als gut war. Interessant ist auch die Zuschrite, in welcher die Stadt bittet, daß die Franziskaner lehren dürften, weil der bisherige Lehrer gestorben war. In der Liste der schulpflichtigen Kindern finden wir auch die Daten über ihre Eltern. Aus der Chronik der Stadt Friedau lernen wir über den Bau der Grundschule in Hardek, die slowenisch war, indem die Schule in Ormož deutsch war.

Der zweite Beitrag stellt uns die Fronleichnambruderschaft dar. Zuerst sind da die Daten über die Entstehung und Tätigkeit der Bruderschaft, dann ein Rechenschaftsbericht für das Jahr 1774 dargestellt. In dem Rechenschaftsbericht sind alle Empfänge und Ausgaben in einzelnen Rubriken gegeben. Es ist evident, daß die Bruderschaft auch Grundbesitze hatte, die sie durch Legate bekam. So besaß sie einen Weingarten in Strmec. Damit waren viel Arbeit und auch viele Kosten verbunden.

Arhivsko varo o pošti v Ormožu nahajemo v Zagrebodinskem arhivu Praj v vrskateh fondih: Mestna občina Ormož (1830 – 1945), prvaletni arhiv dr. J. Brucina in zapisi v Arhivu mesta Ormoža (1831 – 1867). To mesto je bil leta 1865 vgrajen iz Slajerskega deželnege arhiva v Gradcu. Gle na arhivsko gradivo, ki se je shranilo na nemškem tiskarstvu v letih 1831 do 1867. To gradivo je v letu 1869 in 1894 v okviru dr. J. Brucine deželne arhivske gradivo zbral in prevzel deželni arhiv v Gradcu. Eden od razlogov za nemškost tega gradiva po temu je bil materialen odnos do arhivske gradiva in nemškoje materialno varstvo. Delovni restavracijske delavnice v arhivu SKB v Ljubljani so trdile, da bi gradivo restavrirali in konservirali ter tako omogočili priložnost za raziskovalno dejavnost v prihodnosti. Velika finančna sredstva, potrebna za restavracije, sprejemajo letno izplačila sredstev, ki so jih država in dežela v Ormožu in neposredno okolici za deželni SKB letno plačali. Čeprav so vsa področja, vendar dovolj za številne letne priprave ali bi se za kratke čase, kar je priložnost o pošti v Ormožu.

Pri brskanju pregledu vznamo gradivo mo v fascikli št. 27 različnih avtorih splošno o pošti v Ormožu za čas od konca 18. p. do sreda 19. stoletja. Pošta je prvaletno pismo, paket, zapuška, razni pošiljki, listovine, razpisni pismo št. je bilo posredovano in posredovano. Pošta postaja so bili tudi posiljki, vendar z manj obsejnim pismom in s posredovanjem način prvaletno št. prvaletno, kot je to razvidno iz zapisa. Zanimivo sta, kako je bila pošta služba organizirana pri, kako se je razvijala, kakšno je bilo njeno vlogo v zvezi s službo ljud, posiljki Ormožanov. Arhivsko gradivo v Zagrebodinskem arhivu Praj ni ohranilo po tudi literature ni izvirno na posiljki, zato v temu v priložnosti delavci ogleda in za avtor nekaj je raznih posiljki o pošti službi skozi stoletja in nato restavrirali arhivsko varo, ki so nam na voljo.

ORMOŠKA POŠTA OB KONCU 18. IN V 19. STOLETJU

Kristina ŠAMPERL PURG, arhivist,
Zgodovinski arhiv Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

Kristina ŠAMPERL PURG, Archivist,
Historical Record Office Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

ORMOŠKA POTA OB KONCU 18. IN V 19. STOLETJU

Prispevek posreduje pregled poštne službe skozi zgodovino, na kratko oriše ormoške razmere v obravnavanem času in razvoj poštne službe v Ormožu na podlagi arhivskega gradiva, ki ga hrani Zgodovinski arhiv v Ptuj.

THE POST IN ORMOŽ AT THE END OF THE 18th AND IN THE 19th CEN- TURY

The contribution mediates the survey of post service through the history, it describes shortly the circumstances in Ormož in the mentioned time period and it describes the development of post service in Ormož on the base of archival material, which is kept in Historical Record Office of Ptuj.

Pisma so najpomembnejši spomeniki, ki
jih človek lahko pusti za seboj.
(Wiener Gelbbuch, str. 5)

Arhivske vire o pošti v Ormožu najdemo v Zgodovinskem arhivu Ptuj v nekaterih fondih: Mestna občina Ormož (1830 – 1945), privatni arhiv družine Brumenau in največ v Arhivu mesta Ormoža (1331 – 1867). Ta fond je bil leta 1985 vrnjen iz Štajerskega deželnega arhiva v Gradcu. Gre za arhivsko gradivo, ki se je zbiralo na ormoškem magistratu v letih 1331 do 1867. To gradivo je v letu 1889 in 1894 v okviru široke akcije zbiranja arhivskega gradiva zbral in prevzel deželni arhiv v Gradcu. Eden od razlogov sistematičnega zbiranja tega gradiva po terenu je bil malomaren odnos do arhivskega gradiva in neustrezno materialno varstvo. Delavci restavratorske delavnice v arhivu SRS v Ljubljani se trudijo, da bi gradivo restavrirali in konzervirali ter tako omejili posledice napak ustvarjalcev tovrstne kulturne dediščine v preteklem stoletju. Velika finančna sredstva, potrebna za restavracijo, opravičuje izredno zanimiva vsebina, ki razkriva življenje in delo v Ormožu in neposredni okolici za dobrih 500 let nazaj, ne sicer v celoti in za vsa področja, vendar dovolj za številne tehtne prispevke ali le za kratek oris, kot je pričujoči o pošti v Ormožu.

Pri bežnem pregledu seznama gradiva smo v fasciklu št. 27 zasledili sveženj spisov o pošti v Ormožu za čas od konca 18. pa do srede 19. stoletja. Pošta oz. prenašanje pisem, paketov, časopisov, raznih pošilk, tiskovin, vrednostnih pisem itd. je zelo pomembno in potrebno. Enake potrebe so imeli tudi naši predniki, vendar z manj tehničnimi sredstvi in s počasnejšimi načini prevoza oz. prenosa, kot je to možno danes. Zanima nas, kako je bila poštna služba organizirana prej, kako se je razvijala, kakšna je bila njena vloga v zasebnem življenju ljudi, posebej Ormožancev. Arhivsko gradivo v Zgodovinskem arhivu Ptuj ni obsežno pa tudi literature ni ravno na pretek, zato si bomo v pričujočem sestavku ogledali za uvod nekaj že znanih podatkov o poštni službi skozi stoletja in nato pretresli arhivske vire, ki so nam na voljo.

Pošta je prijateljica poštних postaj,
znanilka ljudske svobode, pospeševalka
blagostanja in inteligentnosti, element moči države.

(Wiener Gelbbuch, str. 5)

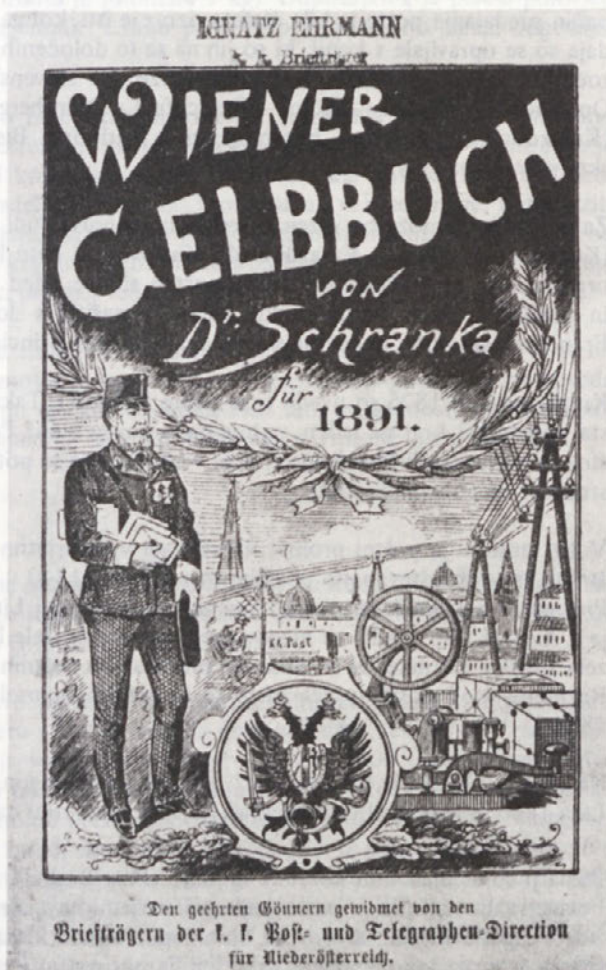
Prenašanje sporočil je staro, kot je star človeški rod. Oblike sporočil in načini posredovanja pa so se spreminjali, kot so se spreminjale možnosti posredovanja. Organizirani prenos sporočil¹ so izpričani v Egiptu že 2300 let pred našim štetjem, ko so glasniki prenašali uradna sporočila. Perzijci so že uporabljali v ta namen konje. V glavnem so vsa ljudstva daljnega vzhoda (Asirci, Babilonci, Feničani) poznali organiziran prenos sporočil. Iz leta 255 pred našim štetjem se je ohranil v Egiptu pravilnik (v današnjem smislu) o načinu prenašanja pisem, o zaposlovanju glasnikov, o izbiri poštних poti itd. V stari Grčiji so prenašali pošto kurirji. Rimljani so že normirali razdalje za svoje glasnike: pešec 70 km na dan, konjenik pa 200 km. Za tak način prenosa pošte so bile potrebne ceste in postojanke in Rimljani so jih ogromno zgradili. Tudi gosta mreža rimskih cest in mostov čez reke na današnjem slovenskem ozemlju to potrjuje. Načini prenašanja sporočil pri starih Slovanih, nato pri Slovencih so verjetno prevzemali romanske načine, čeprav kontinuiteta ni izpričana. Vsekakor pa so uporabljali že obstoječe prometne poti. Močnejši razvoj glasnikov v Evropi spada v 12. stol. Zgodnji srednji vek se namreč ponaša s celo kopico glasnikov, in sicer: samostanskih, vseučilišnih, privatnih, državnih, vojaških itd. Ta praksa se je prenesla tudi v poznejši čas, ko so si urejali svoje pošte predvsem mesta in samostani, ker je imela država zanje premalo sredstev. Posebno "poštno mrežo" so tvorili trgovci, ki so često vedeli za politične vesti prej kot vladarji. Tudi posamezni cehi so imeli svoje glasnike in svojo lastno pošto. Najbolj znana je pošta mesarskih cehov. Njihovi glasniki so naznanjali svoj prihod s pihanjem na rog, kasnejši poštarški znak.

Leta 1516 je prelomno leto "evropske poštne službe": družina Taxis je 12. 11. 1516 dobila s posebnim kraljevskim pooblastilom (Maksimiljan I.) pravico prenosa službene in privatne pošte. Ta družina je imela poštne koncesije v Avstriji, Franciji, Italiji, Španiji, Švici, na Poljskem kar v nemških deželah in skupaj z družino Paar tudi pri nas. Družina Thurn in Taxis je bila stara plemiška rodbina² della Torre, ki je vlada v Milanu med leti 1237 do 1311, nato so jih izpodrinili Viskontiji. Franc von Taxis je organiziral prvo poštno zvezo med Dunajem in Brusljem, in sicer leta 1516. To družino srečujemo še dolgo na čelu poštne službe. Rdečerumena poštna barva izvira iz teh časov. Zaradi rumene barve se poštarji šaljivo enačijo s kanarčki.

Družina Paar, ki je skrbela³ za pošto v doljni in gornji Avstriji, Češki in notranjeavstrijskih deželah, je bila glede poštne službe odvisna od vladarja, vendar je cesar Ferdinand II. (1619–1637), verjetno zaradi homatij 30–letne vojne, izročil pošto z vsemi dohodki družini Paar leta 1627. Vzdrževanje pošte je namreč zahtevalo preveč državnih sredstev. Leta 1722 je Karel VI. odkupil poštni regal od družine Paar za 90.000 goldinarjev in leta 1734⁴ je Karel VI. spet imel v rokah poštni regal kot "Reservatum Summi Principis". Pošte so bile odslej podrejene posebnemu poštnemu direktoriju na Dunaju, enako tudi vrhovna dvorna pošta.

18. stoletje je čas voznih pošt. Ceste pa so bile velikokrat v zelo slabem stanju, tako da so poštne kočije, konji in "poštarji" potovali veliko počasneje, kot je bilo predpisano.

Za Kranjsko na primer piše Valvazor, da je bila poštna pot čez Hrušico izredno slabo vzdrževana. Enako je bilo tudi na našem območju, na primer v Halozah. Nadvojvoda Ferdinand⁵ je 29. 4. 1612 izstavil dopis ptujskemu gvardijanu in ptujskemu minoritskemu konventu, s katerim jih obvezuje oz. postavlja časovni rok, do katerega morajo popraviti ceste in mostove na relaciji Ptuj – Krapina čez Haloze. Poštari in postiljoni so namreč protestirali, da je zaradi slabih cest in porušenih mostov v nevarnosti njihovo življenje. Minoriti so bili v tem delu Halož fevdniki in so bili dolžni vzdrževati komunikacije. (Sl. 1)

Slika 1:
Naslovna stran ene od
dunajskih rumenih knjig.

Marija Terezija je leta 1748 potrdila deloma prenovljeno in dopolnjeno poštno uredbo, ki jo je izdal in potrdil cesar Leopold I. že leta 1705, sestavil pa jo je plemeniti polkovnik cesarskega dvora in general dednih dežel poštni mojster Karel Jožef grof Paar. Ta poštni pravilnik je želel odpraviti mnoge razvade, predvsem potnikov, ki so se vedli arogantno do poštarijev in predvsem do postiljonov. Vseboval je tudi vse predpise o delu in moralnih odgovornostih poštinih uslužbencev, poštinih mojstrov in poštarijev, o potrebni točnosti in natančnosti pri delu, o vodenju obrazcev, o vzdrževanju reda na poštinih postajah, na poštinih poteh, v poštinih kočijah, pravila o prepreganju, o vzdrževanju konj, o oblačenju

in opremi poštarjev, o njihovem delovnem času itd. Ta poštni pravilnik je ostal v veljavi skoraj celo 19. stoletje, torej je bil v veljavi tudi v naših krajih.

Razen poštних uredb je bilo v času Marije Terezije tiskanih precej raznih priročnikov za pošno službo, kot na primer: *Nöthige unnd nützliche Post – Cours in Speditionen Nachrichten mit denen Haupt Post – Cursen odder Post – Routen in gantz Europa*, ki je bil tiskan na Dunaju leta 1779. Ob vseh poštних storitvah, napotkih, predpisih so opisani tudi vsi možni in obstoječi načini prenašanja oz. predajanja pošte. Najhitrejši in tudi najdražji način predajanja pošte je bila štafeta; izraz je isti, kot ga poznamo še danes. Štafetne pre-daje so se opravljale s konji, ki so jih na za to določenih postajah zamenjevali. V tem pri-ročniku so opisane tudi vse poštne zveze. Za slovenske kraje je zanimiva povezava: Oostende⁶ – Brüssel – Köln – Franckfurt – Nürnberg – Regensburg – Dunaj – Graz (Kahlzdorf⁷ – Lebrinh – Ehrenhausen – Maribor – Bistrica – Konjice – Celje – Vran-sko – Sv. Ožbalt) – Ljubljana – Trst.

Za območje Ormoža bo razen omenjenih zanimiva tudi povezava od Dunaja proti Günsu (Köszeg), Čakovcu in Varaždinu do Karlovca. V času Francozov⁸ je bila poštna služba organizirana po načelih francoske poštne službe. Med drugim so morali imeti poštarji in postiljoni obleko v francoskih barvah z nasitki s slovenskim besedilom. Po odhodu Francozov sta pošta in poštna služba delali na istih principih kot prej.

Kmalu po letu 1825 so uvedli brze pošte (Eilpost). Taka brza pošta je od Dunaja do Tr-sta potovala 3 krat na teden, vožnja pa je trajala 3 dni. Potniki, ki so se vozili skupaj s po-što, so prenočevali le enkrat, in sicer v Gradcu, če so potovali z Dunaja, in v Slovenski Bi-strici, če so potovali iz Trsta.

V 19. stoletju je poštni promet napredoval v neverjetno naglico. Problem plačevanja po-štne za vedno številnejše pošiljke so rešili leta 1840 v Angliji z uvedbo poštne znamke. Prvi pa bi naj predlagal pošno znamko že 5 let prej Ljubljančan Lovrenc Košir, vendar je v Avstriji niso uvedli na njegov predlog, temveč šele leta 1850. Tudi železnica je prev-zela številne potnike, ki so se doslej prevažali na poštних vozovih, pa tudi poštne pošiljke. Razmerje med pošto in železnico se je uredilo s posebnim kazenskim zakonikom leta 1854.

Na slovenskih tleh je bil leta 1862 uveden poštni vagon na progi Zagreb – Zidani most. Leta 1846 se je pojavil tudi telegraf, ki je bil v začetku namenjen le za državne potrebe.

Poštarji so izdajali tudi posebne knjižice (Post Büchel), ki so ob literarnih prispevkih vse-bovale razne napotke o poslovanju z denarjem, navajale so cene storitev, razne statistike itd. V Zgodovinskem arhivu sta ohranjeni dve taki knjižici za leto 1899. Po podatkih Še-mrova je prvo tako knjižico izdal ljubljanski poštar Peter Zanetti leta 1784 kot voščilo za novo leto. Te drobne knjižice s koledarjem, polne pristnega humorja iz poštne službe, so pozneje izhajale na Dunaju leto za letom do 20. stoletja.

Ob koncu 18. stoletja⁹, ko še niso poznali poštних nabiralnikov, je bil poštar neke vrste "poštni nabiralnik". Oglašal se je z ragljo in nato pošto oddajal in sprejemal. Nosil je ru-men jopič, pozneje sivega z rumeno vrvico z leve proti desni. Na tej vrvici je visel recep-takel (neke vrste nabiralnik). V teh knjižicah zasledimo, da so poštarji že od nekdaj imeli probleme z netočnimi, nepopolnimi in nejasnimi naslovi. V teh knjižicah so izrecno pro-sili pošiljatelje, naj pišejo razločne in natančne naslove, ki morajo vsebovati: mesto.

okraj, ulico, številko, naslov (v latinici), in sicer: ime, priimek in spol. Če je bilo v ulici več istih priimkov, je bilo potrebno dodati nadstropje in številko stanovanja. Za služabnike in posle je bilo potrebno dodati naslov stanovanja oz. delodajalca.

Kar zadeva poštino, so bile na primer za Karla VI. zelo visoke. V času Marije Terezije so bile poštne niže, vendar kljub vsemu visoke v primerjavi z drugimi cenami. Leta 1751¹⁰ si dobil v Novem mestu za 8 krajcarjev, kolikor je veljalo navadno pismo, 2 funta najboljšega govejega mesa (2 funta je približno 1 kg). Odpošiljatelj je plačal polovico poštne, drugo polovico pa prejemnik. Lahko pa je celotno poštino plačal odpošiljatelj.

V 70 letih 19. stoletja¹¹, ko so že uporabljali znamke, je znašala poština za navadno pismo do 15 g 25 centov ali 20 fenigov ali 10 krajcarjev (Neukreuzer). V istem času je 1/2 kg Franckove kave stal 25 krajcarjev, se pravi vrednost 2,5 poštne znamke. Tiskovine, službeni papirji, katalogi izdelkov, časopisi, broširane ali vezane knjige, note, vizitke, obvestila in oglasi najrazličnejših vrst, ki so jih pošiljali navadno in niso bili težji od 50 g, so stali le 7 centov oz. 3,5 krat manj kot pisma. Posebne višje cene so imeli vsi drugi načini prenašanja poštne pošiljke, posebej velja to za nujne – naročene prenose.

Splošen zgodovinski oris poštne službe lahko brez skrbi apliciramo na Ormož, ki je bil nujno zajet v ta splošni, dokaj enotni evropski sistem organiziranja poštne službe, seveda z nujnimi krajevnimi značilnostmi oz. posebnostmi. Prav tem drugačnostim bomo sledili v arhivskem gradivu, ki je nastajalo na različnih inštancah v Ormožu in zunaj njega.

Ormoške razmere

Leta 1331 je dobil Ormož mestne pravice. Ormožanci so se do srede 19. stol. bolj ali manj uspešno borili za te pravice in z njimi povezano mestno avtonomijo. Zanimiv odsev tega boja so tudi spisi v Arhivu mesta Ormoža o pošti v Ormožu.

Ormožanci so se borili za svoje svoboščine tudi z neposrednim zemljiškim in mestnim gospodom v samem Ormožu. Po letu 1710 je izumrla družina Pethe, leta 1745¹² so dobili grad in gosposčino Königsackerji, vendar so oboje prodali leta 1805 Jožefu Pauerju. Königsackerji so si hoteli podrediti Ormož in njegove prebivalce enako, kot so si podeželske podložnike. Po svoji presoji so hoteli predstavljati mestnega sodnika in pisarja. Mestna samouprava je bila vprašljiva tudi zaradi ekonomske šibkosti, ker ni mogla vzdrževati vedno večjega upravnega in administrativnega aparata, ki so ga zahtevale reforme Marije Terezije in Jožefa II. Zaradi teh problemov naj bi tudi v Ormožu prevzel vodstvo novih organov – okrajne gosposke zemljiški gospod, vendar Ormožanci na to niso pristali. Leta 1788 so naslovili spomenico na cesarja; z njo so hoteli obdržati nižje sodstvo in položaj samostojnega mesta. V tej pravdi so Ormožanci uspeli šele leta 1803, vendar se lastniki gosposčine Ormož in višji uradniki nikakor niso mogli sprijazniti z dejstvom, da je bila mestu pravno priznana samostojnost v upravi in sodstvu. Konec večstoletnih pravnih in razprtij je prineslo šele leto 1848, ki je pometlo z vsemi oblikami fevdalizma.

Gradivo o ormoški pošti

V pravkar predstavljenem času so torej mnogo pisali in to pošto so nosili poštni sli na

Ptuj, od tu pa postiljoni čez Maribor, predvsem v Gradec in na Dunaj. Od množice spisov, ki so bili tedaj napisani in potovali, imamo danes ohranjenih le 15. Prejeta pošta je na bellem papirju, kaligrafsko izpisana in dobro čitljiva. Osnutki za odposlano pošto so na modrem papirju, naččkani, vendar čitljivi. Vsi spisi, ki jih je odposlal magistrat, imajo številke, verjetno delovodne. Ob teh so še številke, ki jih je nekdo pozneje pripisal, ne da bi spise uredil, čeprav si le-ti sledijo kronološko, kot so se pač odvijali dogodki. V teh dokumentih lahko spremljamo ormoške poštne razmere še v času, ko je imel Ormož privatnega poštarja Andreasa Forenzija (Forenzi¹³), ki je bil služnostno vezan na magistrat. Omenjeni je bil lastnik hiše št. 7, ki je stala ob frančiškanskem vrtu. Kot lastnika hiše ga srečamo že leta 1780 in tudi leta 1822. Žal je Andreas v 90 letih 18. stol. šel v konkurs. In ravno ta dogodek se vsebinsko veže na 1. spis.

12. maja leta 1790¹⁴ je moral ormoški magistrat kot pristojna inštanca pregledati poštne pošiljke, ki so bile pri že omenjenem poštnem ekspeditu Andreasu Fornezziju. Njegov ekspedit je šel v likvidacijo. Ob natančnem pregledu je moral magistrat postaviti tudi višino poštних pristojbin na podlagi veljavnih predpisov. 31 pisem, v glavnem denarnih, je vpisanih po sistemu delovodnika: torej zaporedna številka, kratka vsebina in nastavljena (Angesezt) ter dovoljena (Pahsirt) višina poštnine. Sumarni seštevek obeh nam pove, da je nastavljena cena poštnine višja od dovoljene, torej tiste, ki jo je pobral erar, se pravi državna blagajna. Verjetno so všteti v nastavljeno ceno tudi stroški, ki jih je imel ormoški magistrat z razpečevanjem; sel je moral namreč to pošto odnesti (odpeljati) vsaj do Ptuja oz. Maribora, kjer so bile poštne postaje.

Seznam je zanimiv tudi zaradi priimkov, v glavnem trgovcev iz različnih krajev. Oglejmo si nekatere: Joseph Schmalauer, Bartolomeo Ackerl, Casper Weigel, Franz Wrabel, Mathe Singer – Salzburg, Franz Schwarz – Celje, Oswald Thorosi – Gradec, Johann Glatz Neubauer – Maribor, Franz Scheiderl – Gradec, Philip Kleintschmer – Ormož, Florian Fornezo – Ormož, Mathias Sonegger – Ormož, Franz Sartori – Gradec, Marija Kascherin – Ormož, Wolfgang Weer – Radgona, Oswald Marossi – Gradec, Mathe Langus – Weitenstein. Poštnina je znašala skupaj 138 fl. in 25 kr. (sl. 2)

Slika 2: Ormoški magistrat z roko pravice na pročelju.

V času od leta 1790 do leta 1798 je bila na ormoškem magistratu organizirana poštna služba z lastnim poštarjem za službeno in tudi privatno pošto. 2. februarja 1795¹⁵ je potrdil poštni ekshibitor Karel Cimerman (Zimmermann) prejem 11 florintov in 43 krajcarjev za svoje storitve. Terjatev je posredoval magistratu v obliki seznama odposlane pošte mesta Ormoža od 1. januarja 1798 do 25. januarja 1799. Odposlanih je bilo 54 poštnih pošilk. V seznamu najdemo datum izstavitve pošte, kratko vsebino, število pošilk in višino poštne. Pošta je iz Ormoža potovala v glavnem v Gradec, na Ptuj, v Maribor in Varaždin. Po vsebini so finančne zadeve, trgovske, mitninske, o delu mesarjev, mestnih pisarjev, ... razne zadolžnice in licitacije.

Do leta 1833 nimamo arhivskih virov o pošti v Ormožu, s tem pa ni rečeno, da pošta ni potovala. Prav gotovo je v zvezi s pošto in poštnimi kočijami popravilo ceste Ormož – Središče. Ob popravilu te ceste je bil leta 1801 narejen njen izris, ki ga še danes lahko vidimo v razstavni dvorani na ormoškem gradu.

Leta 1833¹⁷ je bila uvedena poštna zveza oz. sel za prenašanje uradne in privatne pošte (... einen neuen Bothen, zur Beförderung der Amtsbriefe, noch andere Privatbriefe,...) med Ljutomerom in Radgono. Poštni sel je dvakrat na teden nosil poštne pošiljke do carinske postaje v Ljutomeru, kjer so bili prostori za ekspedit do kameralne carinske postaje v Radgoni.

Že leta 1841¹⁸ je želela višja poštna uprava v Ormožu osnovati carinsko kraljevo pošto (K. K. Briefsammlung) za korespondenco in razne vozne pošiljke (Fahrpostsendungen). Razpisala je natečaj za poštarja, vendar se ni javil noben prosilec. Naslednje leto je bil razpis ponovno objavljen, v njem je poštna uprava posebej apelirala na ormoški magistrat in na okrajno gosposko, naj prouči zadevo. Ponovni razpis z dne 23. januarja 1942 je zahteval od prosilca še lastnoročno napisano prošnjo za službo, nravstveno spričevalo, spričevalo o sposobnosti pologa varščine in prošnjo za plačilo pavšala za sla (Botenpauschale). Vse te prošnje je prosilec moral osebno prinesiti v Gradec na lastne stroške.

Gornjemu dopisu je dodatna opomba (Note) z istim datumom, s katero višja poštna uprava opozarja, da mora bodoči poštar narediti tudi izpit, da ne sme biti vojaški obveznik in da bo dodatek za vsako vozno pošto 2 krajcarja in za vsako pošiljko v istem kraju 1/2 krajcarja. Že 1. februarja 1842¹⁹ se je ormoški magistrat obrnil na višjo poštno upravo v Gradcu s predlogom, da bi kar tukajšnjega poštnege slugo (Amtsdiner) prekvalificirali v poštarja. Dopis posebej navaja dosedanje poštno povezavo s Ptujem in 2 krat na teden z inkorporirano posestjo Dobrova. To povezavo je doslej vodil magistrat. Tisti sel, ki je nosil 2 krat na teden uradno in privatno pošto v Dobrovo, vsako sredo in soboto, in sicer zjutraj tja in zvečer nazaj, je bil oproščen podložniških obveznosti. Ormoški magistrat je tudi predlagal, da bi novoustanovljeno K.K. poštno postajo prevzela mestna občina Ormož in jo vzdrževala iz premoženja mestnih komunalnih kavicij. Na koncu je dodana opomba oz. povezava s spisom št. 47 in 50. Z istim dopisom²⁰ je ormoški magistrat se znanil tudi okrajno gosposko Ormož, se pravi državni urad, ki je imel sedež na ormoškem gradu. Na dopisu je označena povezava s spisi št. 47 in 76. Poština (Briefporto) je znašala 8 krajcarjev.

12. februarja 1842²¹ sporoča tukajšnji magistrat višji poštni upravi v Gradcu, da je na predlog mestnega odbora mestna občina enoglasno sklenila, da bodo šle "Kartirende Briefsammlung" na njen račun, torej iz občinskega premoženja. Za ekspeditorja pa bo magistrat izbral moža, ki ne bo samo zaupanja vreden in delaven, temveč tudi finančno

sposoben in odgovoren za morebitno škodo. Nastavljeni poštar bo moral skrbeti tudi za razsvetljavo v mestu. Poštšina za ta dopis je znašala prav tako 8 krajcarjev.

14. februarja 1842²² se je ormoški magistrat obrnil na okrajno gosposko in branilstvo (An die Löbliche Bezirks – und Schutzherrschaft Friedau) Ormož z razširjenim dopisom, ki ga je 1. februarja že poslal v Gradec.

8. marca 1842²³ je branilstvo gosposčine Ormož sporočilo magistratu negativno stališče do njegovih predlogov z dne 1. februarja 1842.

Ne glede na vse predloge, prošnje in pripombe ormoškega magistrata o nastavitvi lastnega poštarija, je višja poštna uprava za Štajersko sporočila ormoškemu magistratu dne 19. marca 1842²⁴, da je bil na razpis, ki ga je objavil okrožni urad v Mariboru, sprejet Mathias Seinkowitsch, usnjarski mojster in posestnik v Ormožu. S to noto je višji poštni mojster zadevo s pošto in poštarijem v Ormožu sklenil.

Ormožanci pa niso mislili tako in so že 23. marca 1842²⁵ poslali dopis v Gradec, da so sicer seznanjeni s prihodom k.k. poštarija z mesecem septembrom, vendar naj bi šel po potrebi in željah tukajšnjega meščanstva mestni sel ormoški kljub uradnemu poštariju 1 krat tedensko na Ptuj, odnesel tja pakete in obratno, opravil nakupe in druge komisijske posle, razen prenosa korespondenčnih pošilk.

Šele 29. julija 1842²⁶ je magistrat Ormož sporočil Mathiasu Seinkowitschu, da je dal tukajšnji privatni poštar Anton Stammer odpoved s koncem julija. (sl. 3)

31. julija 1842²⁷ se je Seinkowitsch obrnil na ormoški magistrat zaradi sklenitve delovne pogodbe. Kljub temu da je sklenil pogodbo o delu s poštnim erarjem in pristal, da bo dvakrat na teden (vsako sredo in soboto) nesel pošto na Ptuj, magistrat Ormož za to delo še ni sklenil s njim pogodbe.

Istega dne, 31. julija 1842²⁸, je ormoški magistrat odgovoril prizadetemu, češ da ni potrebno sklepati posebne pogodbe, ker je prejšnji privatni poštar poslal svojo odpoved tako v Maribor kot v Gradec.

8. oktobra 1842²⁹ je cesarsko kraljeva višja poštna uprava v Gradcu rešila tudi dopis Ormožancev z dne 23. marca, da bi magistratni sel 1 krat na teden nesel pošto in poštne pošiljke na Ptuj. Ormoški magistrat je tu uspel: njegov sel je lahko še naprej opravljal to službo, vendar s pridržkom, da je moral pošiljke predajati v za to določenih ustanovah, torej k.k. v poštinih uradih in tudi paketov in pošilk s pridržkom ni mogel nositi, to je šlo lahko le po državnih poštinih uradih, da ne bi prišlo do "švercanja" s strani nedržavnega poštnega sla.

Do leta 1842 je bil tako imenovani poštni urad na magistratu, po tem letu pa ni povsem jasno, kje je bil stacioniran K.K. poštni urad. V zemljiški knjigi³⁰ imamo podatke za leto 1880, in sicer je bila pošta v hiši št. 29, last Urbana Martinza, trgovca in poštnega mojstra. V tej hiši je stanovalo 13 ljudi, med njimi tudi Maria – Post Expedit Telegrafistin in Ida –Telegrafistin.

V fondu Mestna občina Ormož najdemo zanesljive podatke o ustanovitvi telegrafske postaje v Ormožu, to je bilo 1. marca leta 1876.

AD 42 284 289 Note.

An. J. Hof. Kommandant,
 k. k. Linienkommandant
 hier.

Sie werden somit
 in Besitz gesetzt, dass
 die telegraphische Station
 Linienkommandant Anton Stammer
 von dem k. k. Linienkommandanten
 mit einer Summe von 3. 7. 50
 Gulden abgekauft wurde.

Kriegsamt Friaun am
 29. Jänner 1875

Stammer

Slika 3:
 Pismena odpoved poštarja
 Antona Stammerja.

29. januarja 1875 je k.k. telegrafska direkcija za Štajersko in Koroško poslala v Ormož dopis o nameravani ureditvi telegrafske postaje v Ormožu, če bo mestna občina zainteresirana. Poštni uradnik Urban Martinz je dopis posredoval uradu mestne občine. Mestna občina pa je že 6. februarja poslala telegrafski direkciji v Gradec pritrdilni dopis o ustanovitvi telegrafske postaje. Zanimivi so tudi razlogi, ki jih navaja: najpomembnejši razlog je razen cenejše variante tudi hitrost, saj je pošta npr. do Gradca potrebovala 3 dni, telegrafsko sporočilo pa le 8^h. Predvsem je to pomembno zaradi trgovskih poslov z vinom in zaradi tujcev, ki se turistično zanimajo za Ormož ali pa imajo tukaj posesti.

K.K. telegrafska direkcija je izvedla in plačala vse stroške od drogov, žic, prevozov, del, nabave aparatov do opreme pisarne, občina pa je bila dolžna plačati minimalni znesek ob koncu za tukajšnjo telegrafsko blagajno. Celotni projekt je plačala direkcija, Ormožanci so dodali po sklepu občinskega odbora najmanjši možni delež.

V zimi leta 1920/1921³² so Ormožanci dobili telefon. Zunanje omrežje je šlo na stroške občine in raznih interesentov.

Ormoški magistrat je bil torej s sodelovanjem pri organiziranju poštne službe v Ormožu eden tistih, ki so se ob mestnem svetu in meščanih borili za neodvisnost in stare svoboščine ter tako s svojimi drobnimi posebnostmi obogatili čas pred dokončnim zlomom fevdalizma.

O P O M B E :

- 1 Opča enciklopedija 6. Zagreb 1980, str. 576–579.
- 2 Mayers Hand – Lexikon des allgemeinen Wissens. Leipzig 1878, str. 1929.
- 3 Franc Šemrov: Ljubljanska pošta. Ljubljana 1927, str. 15, 23.
- 4 Johann Christian Olearius: Allgemeinnützliche Postnachrichten oder Summarischer Auszug ein vollständigen Postsystems. 2. Theil. Dunaj 1797, str. 105.
- 5 Štajerski deželni arhiv Graz, fond: Minoritski konvent Ptuj, škatla št. 1.
- 6 Johann Christian Olearius: Nöthige in nützliche Post. Cours und Speditionen. Nachrichten mit dem Haupt Post. Coursen oder Post – Routen in gantz Europa. 3. Teil. Dunaj 1797, str. 223.
- 8 Glej opombo 3, str. 47.
- 9 Wiener Gelbbuch von Dr. Schranka. Dunaj 1891, str. 1.
- 10 Glej opombo 3, str. 39.
- 11 Glej opombo 2, str. 1559.
- 12 Anton Klasinc: Ormož skozi stoletja v luči arhivskih virov. Ormož skozi stoletja. Maribor 1973, str. 87 – 95 (50 – 133).
- 13 Zgodovinski arhiv Ptuj (ZAP), fond: Arhiv mesta Ormoža (AMO), fasc. št. 3 a (škatla št. 2), ovoj 10 a.
- 14 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 1 oz. 272 – 286.
- 15 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 83 oz. 295 – 296.
- 16 Viktor Skrabar: Stara ledinska karta v ormoškem gradu. ČZN 1935, str. 31.
- 17 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 212 oz. 297.
- 18 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 281 oz. 316 – 318.
- 19 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 40 oz. 319 – 320.
- 20 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 40 oz. 314.
- 21 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 47 oz. 309 – 312.
- 22 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 50 oz. 308 – 301.
- 23 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 262 oz. 298 – 300.
- 24 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 898 oz. 321 – 322.
- 25 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 258 oz. 323.
- 26 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 254 oz. 289.

- 27 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 269 oz. 352.
- 28 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 269 oz. 326 – 327.
- 29 ZAP, AMO, fasc. št. 27, ovoj 61, spis št. 3970 oz. 287, 288, 315.
- 30 ZAP, popisi prebivalstva za leto 1880, fasc. št. 81, knjige Mestna občina Ormož.
- 31 ZAP, Mestna občina Ormož, šk. št. 124, omot 4.
- 32 ZAP, Rokopisna zbirka R – 70, Kronika mesta Ormoža, str. 33.

Sl. št. 1: Naslovnica poštarске knjižice. Original v ZAP, privatni arhiv družine Blumenau.

Sl. št. 2: Kronika mesta Ormoža, str. 22. Original v ZAP, R – 70.

Sl. št. 3: Osnutek dopisa z dne 29. julija 1842. Original v ZAP, AMO, šk. št. 27, ovoj 61.

Avtor fotografij (preslikav): Bine KOVAČIČ, Maribor.

Opač kronika

Po oblikovni in vsebinski plati se Dajnkova kronika ne more kreniti s Stekovčevimi kronikami³, in se tako rekoč nesomislivo ugotovimo, da bi kar zadeva kroničarje in vsebinsko preglednost, dodaten bi seveda uradnega datuma na tih oblikovni podobi. Prekleta ali pa po obliki pasiva, ki se je včasih v originalu vstavljal v prejšnji vrstici, prav zaradi tega kronika nekoliko trpi v preglednosti, je pa neizbrana tudi po vsebini (torej je malo izkoristnih) za skrajno celo stoletje, tako za knjigarni, kakor tudi za blagajniške stroje.

Dajnkova kronika ima 3 enote ali tove. Vsaka od treh knjig, ki niso popolnoma (obsevnostno) enake, je formata 24 x 36 cm. Vsa tri so pisal Dajnko sam. Prva je vsebinsko nemaki, pisan je v gotoli, ki je zelo izpitani in pomekati vseh življenjskih letov, kar se tiče prvega tovega pisa je 2. knjiga, ki vsebuje pretežno dokumentarno gradivo, to je originalne dokumente, in pa nadaljevanje kronike po Dajnkovi naslednjih v 3. knjigi. Kronika je Dajnko pisal v letih 1843 – 1860, v zrelih letih svojega življenja, ko se je v glavnem posvečal ukvarjanju s jezikoslovnimi problemi in se je uspešno razočaral zaradi pomanjivosti svojega školskega uspeha iz slovenskega življenja. Dajnko je namenjal svojo kroniko tistim v tisku, kakor je pranjeje takšno zamisel uvedel Ignacij Orban⁴, vendar si je premislil in to namero opustil.

DIE POST IN ORMOŽ ENDE DES 18. UND IM 19. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Postdienst ist so alt wie die Menschheit. Wir haben von entwickelten Zivilisationen von Fernen Osten, von Griechen, Römern und Slaven verschiedene Weise von Vermittlung der Nachrichten übernommen. Wir können der organisierte Postdienst in Europa vom Ende des 16. Jh. nachfolgen. Manches was wir über Postdienst in Verordnungen aus der Zeit Maria Theresias finden, ist geltend auch im 19. Jh. und weiter. Die Neuigkeit in Vermittlung von Nachrichten sind neue Verkehrsmittel und technische Erfindungen, die im 19. Jh. eine wesentlich schnellere und zuverlässigere Zustellung ermöglichten.

Weil die Post in und aus verschiedenen Orten der Welt kam und noch immer kommt, war die einheitliche Gebarung notwendig. Deswegen haben wir den allgemeinen historischen Abriss des Postdienstes dargestellt, denn wir können ihn ruhig an Ormož aplikieren, der unabhömmlich in dieses allgemeines System eingeschlossen war, obwohl mit seinen Lokaleigenheiten. Gerade diese Lokalbesonderheiten haben wir im Archivbeständen, die auf dem Magistrat von Ormož entstanden sind, wo auch der Sitz der Post am Ende des 18. Jh. war, ausfindig gemacht. Nach dem Konkurs des Privatpostmeisters im Jahre 1790 hat der Magistrat in Ormož zwischen 1795 und 1798 seinen eigenen Postdienst organisiert, die er im Jahre 1833 bis zum Ljutomer erweitert hat. Im Jahre 1842 hat Ormož die Post und den Postmeister von der Seite der K.K. Oberpostdirektion für Steiermark in Graz Bekommen. Der Magistrat in Ormož wollte zwar dieselbe Organisation des Postdienstes behalten, die schon 50 Jahre dauerte, das heißt den Postamt am Magistrat und den Postboten aus den Magistratsbeamten. Beides sollte noch weiter auf Kosten des Magistratsvermögens bezüglich Magistratseinkommen sein. Der Magistrat war in diesen Bestrebungen hauptsächlich erfolglos, außer im Betreff des Magistratsboten, der einmal wöchentlich Amtssachen nach Ptuj tragen dürfte, obwohl auch das über offizielle Postämter ging. Im Jahre 1876 bekam Ormož auch Telegraph und im Jahre 1920 Telephon.

DAJNKOVA KRONIKA – VIR ZA KRAJEVNO ZGODOVINO

Anton OŽINGER, arhivist,
Pokrajinski arhiv Maribor,
62000 Maribor, Koroška c. 1, YU

DAJNKOVA KRONIKA – VIR ZA KRAJEVNO ZGODOVINO

Za krajevno zgodovino, ne samo cerkveno, imajo župnijske kronike velik pomen. Od sredine prejšnjega stoletja so škofje naročali župnikom, naj vodijo kronike, in jim dali natančna navodila. Tako je dal sekovski škof Ottokar Maria von Attems, ki je bil takrat še ordinarij za dekanijo Velika Nedelja, takšno naročilo leta 1857 v svojem uradnem glasilu¹.

Ena obsežnejših in najbogatejših kronik pri nas je župnijska kronika Velike Nedelje. To pomembno delo, pravi zgodovinski pisni spomenik, je tesno povezano z življenjem in delovanjem slovenskega jezikoslovca, prepoveditelja in cerkvenega – nabožnega pisatelja Petra Dajnka², župnika in dekana pri Veliki Nedelji v letih 1831 – 1873. Zato jo moremo imenovati Dajnкова kronika.

Opis kronike

Po oblikovni in vsebinski plati se Dajnкова kronika ne more kosati s Slekovčevimi kronikami³, ki so tako rekoč neponovljive mojstrovine, zlasti kar zadeva kronološko in vsebinsko preglednost, doslednost in koncizno izdelane sinteze pa tudi oblikovno podobo. Prekaša jih pa po obilici gradiva, ki ga je včasih v originalu, včasih v prepisu vgradil v tekst. Prav zaradi tega kronika nekoliko trpi v preglednosti, je pa neizčrpen rudnik podatkov (doslej le malo izkoriščen) za skoraj celo stoletje, tako za kraj sam, kakor tudi za bližnjo okolico.

Dajnкова kronika ima 3 enote ali tome. Vsaka od treh knjig, ki niso paginirane (oštevilčene strani), je formata 24 x 36 cm. Ves tekst je pisal Dajnko sam. Jezik je večinoma nemški, pisan je v gotici, ki je zelo izpisana in ponekod težje čitljiva. Izjema, kar se tiče jezika oziroma pisave je 2. knjiga, ki obsega pretežno dokumentarno gradivo, to je originalne dokumente, in pa nadaljevanje kronike po Dajnkovih naslednikih v 3. knjigi. Kroniko je Dajnko pisal v letih 1840 – 1860, v zrelih letih svojega življenja, ko se je v glavnem prenehal ukvarjati z jezikoslovnimi problemi in se je nekoliko razočaran zaradi poluma svojega črkopisa umaknil iz slovstvenega življenja. Dajnko je nameraval svojo kroniko izdati v tisku, kakor je pozneje takšno zamisel uresničil Ignacij Orožen⁴, vendar si je premislil in to namero opustil⁵.

Anton OŽINGER, Archivist,
Pokrajinski arhiv Maribor,
62000 Maribor, Koroška c. 1, YU

DAJNKO'S CHRONICLE, A SOURCE OF LOCAL HISTORY

For local history, and not only for its ecclesiastical part, the parish chronicles are of great importance. From the beginning of the past century the bishops ordered parish priests to compile chronicles and gave exact instructions for such work. So did in the year 1857 the bishop of Ceskacu Ottokar Maria count Attems, who then still was the ordinarius for the deanery of Velika Nedelja. The parish chronicle of Velika Nedelja is one of ours most extensives and richest. This important work, a regular written historical monument, is closely connected with the life and work of the Slovene linguist, patriote and religious writer Peter Dajnko, parish priest and dean in the years 1831–1873 at Velika Nedelja, therefore it can be named Dajnko's chronicle.

Prva knjiga kronike opisuje vse župnije v dekaniji, razen Velike Nedelje. Opisane so tudi podružne cerkve. Opis je zelo podroben. Na začetku je vedno pregledna karta ali zemljevid določenega območja, župnije ali podružnice. Sledi Dajnkov uvod, zgodovinski oris, nastanek fare ali podružnice ter drugi splošni zgodovinski podatki, zlasti o križnikih. Potem je opis cerkve, oltarja in druge notranje opreme, zakristije, zvonika pa tudi pokopališča, mrtvašnice, vidnejših nagrobnikov, opis nadarbinskega in cerkvenega premoženja ob župnišču, kaplaniji in drugih cerkvenih poslopih, kot so viničarije; opisani so še studenec pri župnišču, mašne ustanove, tako imenovane štiftunge, štolnina in drugi dohodki, župnijske knjižnice, arhiva, matične in druge knjige. Posebej se ukvarja s šolo in zanimivejšimi stavbami v kraju.

Velika-nedelja Gross-Sonntag (Steiermark)

Velika Nedelja v začetku tega stoletja

Posebno pozornost namenja Dajnko prebivalstvu. Za krajevna imena poskuša najti tudi etimološko razlago. Podrobno opiše vsako vas oziroma naselje s številom hiš, poimensko navaja tudi gospodarje, pristojne oblasti, svetne in cerkvene, patronate in drugo. Zanimiv je zlasti tisti del, kjer opisuje razne zanimivosti⁶, kot so naravne nesreče, vojske, bolezni, lakota, vinske letine, vdori Turkov, Krucev in Ogrov. Sklene z navedbo vrste župnikov, kaplanov in drugih službujočih duhovnikov na posameznih župnijah in z zelo zanimivim poglavjem o oporokah nekaterih pomembnih meščanov ali tržanov.

Prvi del kronike se začne z opisom župnije Ormož (Pfarliche Urkunden zum heiligen Apostel Jakob in Friedau gesammelt, geordnet und eingebunden im Jahre 1840). Dodan je kaligrafski kronogram, v katerem dajo velike, rdeče črke letnico 1840: Vetera. Do-CVMenta. VtILla. sClIV. serVatVqVe. habILla⁸. Podružnica sv. Janeza Krstnika na Humu (Urkunden der Filiakirche zum h/eiligen/. Johannes Taufer am Kulmburg im Stadtpharrsbezirke Fridau, gesammelt, geordnet und eingebunden im Jahre 1840).

Župnija Sv. Duha v trgu Središče (Pfarliche Urkunden zum heiligen Geist bey Polsterau, gesammelt, geordnet und eingebunden im Jahre 1840).

Župnija sv. Bolfenka na Kogu (Pfarrliche Urkunden zum heiligen Bischof Wolfgang am Kagberg, gesammelt, geordnet und eingebunden im Jahre 1840).

Župnija sv. Miklavža pri Ormožu (Pfarrliche Urkunden zum heiligen Bischof Nicolaus bey Luttenberg, gesammelt, geordnet und eingebunden im Jahre 1840).

Podružnica Žalostne Matere božje v Jeruzalemu (Urkunden der Filialkirche zur schmerzhaften Mutter Gottes in Jerusalem des Pfarrbezirkes St. Nicolaus bey Luttenberg, gesammelt, geordnet und eingebunden im Jahre 1840).

Župnija sv. Tomaža pri Ormožu (Pfarrliche Urkunden zum heiligen Thomas bey Großsonntag, gesammelt, geordnet und eingebunden im Jahre 1840).

Župnija (do leta 1891 lokalna kaplanija, nemško Kurazie) sv. Lenarta pri Veliki Nedelji (Pfarrliche Urkunden zum heiligen Leonhard bey Großsonntag, gesammelt, geordnet und eingebunden im Jahre 1840).

V 2. knjigi so po istem vrstnem redu razvrščene listine samo za župnijo Velika Nedelja (Pfarrliche Urkunden zu Großsonntag gesammelt, geordnet und eingebunden im Jahre 1838). Tudi tu je lep kronogram: InItIata. DoCVMenta. VtILlIa. SCItV. serVatVqVe. habILlIa., ki da letnico 1838.

Tretja knjiga je nadaljevanje in v njej so zapisi o posameznih dogodkih ali prepisi originalnih dokumentov od leta 1857 dalje (Pfarrliche Urkunden zu Großsonntag II. Theil. Fortsetzung vom I. Jänner(!) 1857). Tudi tu krasi uvod lep kronogram: qVeqVe VrItatIs DoCVMenta sVnt sCItV VtILlIa serVatVqVe habILlIa (1857).

Za posamezne letnice navajam nekatere zapise:

- 1835 Vizitacija komturja nemškega viteškega reda pri Veliki Nedelji.
- 1837 Predstojništvo komende reda pri Veliki Nedelji naj po naročilu gubernija sestavi novo listino o mašni ustanovi in ustanovi večne luči od barona Jurija Herbersteina (Georg Freyherr von Herbersteinischen Meßen – Licht und Armenstiftung), ker prvotne ni več mogoče najti, 5. april.
- 1838 Sekovski škof Roman⁹ potrjuje Herbersteinovo ustanovo, 7. marec.
- 1839 Provincial štajersko–tirolske minoritske province v Gradcu izdaja listino o blagoslovitvi križevega pota v nadžupnijski cerkvi na nedeljo Svete Trojice, 29. maj.
- 1840 Manifest cesarja Ferdinanda I. vsem članom in sodelavcem nemškega viteškega reda v Avstriji o obnovi redovnega statuta, 28. januar.
- 1841 Popis dajatev, ki jih prejema župnija Velika Nedelja (Pfarrliches Lokno Protokoll zu Großsonntag) za leta 1830 – 1842 od svojih podložnikov in komende nemškega viteškega reda ter štolninski pavšal, ki ga dajejo župnik pri Sv. Marjeti niže Ptuja ter kurata pri Sv. Lenartu pri Veliki Nedelji in na Polenšaku.
Seznam ali katalog knjižnice pri Veliki Nedelji za leto 1840. Popisanih je 212 enot: ime avtorja, naslov dela, kraj tiska, založba, leto tiskanja, format in število delov ali zvezkov.
- 1842 Zaradi škodljivih gosenic se je posušilo veliko sadnega drevja. Škodljivec je napadel celo gozdna drevesa, hraste in buke.
Popis vseh znamenj, križev in kapelic v župniji po posameznih vaseh ali naseljih z navedbo lastnika.

- Nad Veliko Nedeljo se je ponoči razbesnela huda nevihta. Strele so upepelile več hiš. Strela, ki je udarila ob 11^h zvečer v zvonik farne cerkve, je napravila veliko škodo, 9. september.
- 1843 Nabavljeno je bilo več mašnih oblačil in opravljenih nekaj popravil na glavnem oltarju. Stroški so znašali 100 goldinarjev.
- 1845 Komtur nemškega viteškega reda je opravil vizitacijo v Veliki Nedelji, 10. maj. Statistična obdelava velikonedeljske župnije za letopis dežele Štajerske. Iz podatkov je med drugim razvidno, da je štela ta župnija skupaj 2668 duš, od tega 1281 moških, 1387 žensk, od otrok pa 94 dečkov in 86 deklic.
- 1846 Helena Kukovec, prevžitkarica iz Drakšla, je naredila ustanovo, da se letno opravi "dve sveti maši za njen in njenih sorodnikov dušni blagor in pokoj", od njene ga denarja 250 goldinarjev, ki se obrestujejo po 5 % letno. Ta denar je trenutno še izposojen pri njeni sestri Elizabeti, 100 goldinarjev, in pri kmetu Jožefu Wesiaku (Bezjak), njenem možu v Trgovišču ter pri Andreju Ozmecu v Cvetkovcih. Zaradi udarcev strele 3. avg. 1738, 15. jun. 1786, 4. jul. 1699, 30 jul. 1830 in 9. sept. 1842 (vidi spredaj), ki so napravili ogromno škodo za 1200 goldinarjev na zvoniku in tudi na cerkvi pri zadnjem neurju, se je predstojništva reda odločilo, da na cerkvenem zvoniku namesti strelovod. Ključavničarski mojster Mihael Winter iz Ptuja je delo izvršil konec aprila za 150 goldinarjev. Pri vožnji s čolnom čez Dravo se je zgodila nesreča. Od 21 ljudi je utonilo 11 oseb, od teh 10 iz Zamušarov, iz župnije Sv. Marjete niže Ptuja, eden pa iz Prerada, iz župnije Sv. Lenarta pri Veliki Nedelji, 18. maj.
- 1847 To leto je bila izredno blaga zima in zelo zgodnja letina, sadno drevje je cvetelo že v začetku marca...
- 1848 V mesecu novembru so vznemirjali Veliko Nedeljo, Ormož, Središče in druge okoliške kraje ogrski uporniki, ki so nenadoma pridrveli v te kraje. Še istega meseca jih je avstrijska vojska pognala nazaj.
- 1849 Kakor po vsej tedanji sekovski škofiji so tudi pri Veliki Nedelji zbirali v cerkvi in po župniji prostovoljne prispevke za ranjence in druge vojne sirote. Velikonedeljska župnija je zbrala 18 gold., vsa dekanija pa skupaj 170 godl. in 27 krajcarjev.
- 1850 Začel se je izvajati zakon o zemljiški odvezi iz leta 1848. Župnijska nadarbina Velike Nedelje je prejela 433 goldinarjev odškodnine.
- 1859 Ker stare orgle v farni cerkvi, postavljene leta 1720, niso bile več uporabne, je dal župnik (Dajnko) narediti nove pri orgelskem mojstru Lenartu Ebnerju iz Maribora. Tomaž Kottnigg (Kotnik) pa je pobarval in pozlatil orgelski prospekt (ohišje). Stroški vseh del so znesli skupaj 1400 gold. Od tega je red kot patron prispeval 300 gold., ostalo pa cerkev¹¹, meseca julija.
- 1862 Vid Heržič in njegova žena Katarina, roj. Pongrac, kmeta iz Senožečic, sta obhajala zlato poroko. Istočasno se je ženil njun sin Jurij z Marijo Štok. Poročni obred svojega brata oziroma staršev je opravil sin – brat duhovnik Janez Heržič, ki je bil že upokojen, 3. februarja.
- 1863 Marijin oltar brezmadežnega spočetja je marmoriral (prepleskal) pleskarski mojster Janez Jakobe iz Ptuja, župnik pa je prenovljeni oltar blagoslovil 31. maja.
- 1866 Na velikonočni ponedeljek (2. aprila) je bil odprt na železniški progi potniški in tovorni promet proti Moškanjskem in Ormožu, čuvajnica pa je postala železniška postaja Velika Nedelja. Velike slovesnosti ob odprtju, katero so ob godbi in govori slavili tudi trije slavoloki¹², se je po Dajnkovi oceni udeležilo 30.000 ljudi¹³.
- 1886 Sveti sedež (Rim) je izdal posebni breve. S tem pismom je bil glavni oltar farne cerkve privilegiran za dobo sedmih let.

- Velikonedeljski župnik Peter Skuhala se je udeležil vseavstrijskega romanja v Lourdes v Franciji, meseca avgusta.
- 1887 Pri Veliki Nedelji je bil v mesecu maju ljudski misijon. Župnik Skuhala je zapisal: "Sovražniki sv(ete). vere so hudo po liberalnih časnikih razbijali. Neka gospa iz Ormoža je celo vedla povedati, da je župnik pre (baje), dva voza samo ostale perutnine na Ptuji prodal, kaj pa še jaje i. t. d. so znali spet drugi povedati. Neumnost." Toča je hudo klestila v Drakslu in Hajdlu v smeri proti Ormožu, 30. maj.
- 1889 Mojster Pavlič iz Buč je popravljaval glavni oltar.
- 1891 V gradu je bil kapitelj nemškega viteškega reda, 26. avgust.
- 1892 V župnijski cerkvi so opravili razna popravila, med drugim so zamenjali tlak.
- 1893 Zamenjali in nadomestili so nove šipe v cerkvi.
- 1900 Na koncu leta 1900 je bila na silvestrovo, 31. decembra, posebna slovenost, polnočna maša kakor na božič. V župnijski cerkvi so vzdali spominsko ploščo¹⁴.
- 1901 Izvršena so bila razna popravila pri cerkvi in na zidu okoli nje.
- 1907 Kapela na Runču, ki je bila postavljena ob šoli leta 1894, je dobila mašno licenco, 6. marec.
- 1909 Strahovita toča, kakršne niso pomnili niti stari ljudje, je okrog 4. ure popoldne opustošila ves kraj in širšo okolico, 24. junij.
- 1913 "12. aprila proti večeru je zapadel sneg in so bili taki zapihi (zameti), da je bilo manj ljudi pri sveti maši (nedelja 13. aprila), kakor v najhujši zimi. Mraz je trajal 3 dni in so gorice jako pozeble, tudi rano sadno drevje."
- 1920 Pri Veliki Nedelji je bil veliki orlovski tabor, 15. avgust.
- 1921 Zahvalna slovesnost zaradi (neuspelega) atentata na kralja Aleksandra I. je bila 17. julija.
- 1922 Blagoslovljeni so bili novi zvonovi, 16. septembra.
- 1926 Tega leta je bila zelo slaba in muhasta letina. "12. novembra je padlo toliko dežja, da je voda zalila hiše, hleve in kleti ter razdrla železniško progo pri Trgovišču v dolžini 100 metrov. Že 19. dec. pa je termometer kazal $-15^{\circ} \text{R}^{16}$, a 26. dec. je bil zopet silen dež z gromom, bliskom in točo pa tudi strele so udarjale".
- 1927 "Ponoči okoli 2. ure, 30. oktobra, je divjal silen vihar, ki je ruval drevesa in odnašal strehe. Ponoči od 4. na 5. avgust je narava besnela – grom, toča, blisk – ljudstvo je bežalo iz hiš, ki so se skoraj podirale od viharja."
- 1928 Kapucin p. dr. Hilarius Felder, posebni papežev vizitator, je vizitiral Veliko Nedeljo, 10. maj.
- 1928 Veliko Nedeljo je nizko preletela zračna ladja italijanskega konstruktorja in polarnega raziskovalca Umberta Nobile, ki je letela na severni tečaj¹⁷.
- 1929 "V začetku meseca januarja je pritisnil zelo hud mraz, padlo je veliko snega in nastala je strašna zima, kakšne niso pomnili najstarejši ljudje. Ptiči in divjačina je cepala po tleh, stoletno drevje je pokalo od mraza, ljudje so umirali. Na železnici je bil promet v nekaterih dneh popolnoma ustavljen. Dne 11. februarja je termometer (pri župnišču) kazal $-21^{\circ} \text{R}^{18}$. Letina pa je bila obilna in dobra. Vino je bilo izredno sladko, a ga je bilo malo. Ljudje so mnogo zaslužili s sadjem."
- 1932 Erik Stellmacher iz Maribora je popravil orgle za 1572 dinarjev, 5. – 12. september.
- Namerno je bila požgana cerkvena viničarija v Spodnjem Šardinju, 11. oktober.
- 1933 Prvo nedeljo v mesecu septembru je vsa dekanija pod vodstvom novega lavantinskega škofa Ivana J. Tomaziča obhajala pri Veliki Nedelji svetoletni jubilej, 1900–letnico odrešenja, 3. september.
- 1936 Župnija je slovesno obhajala 700–letnico in prihod križnikov v naše kraje¹⁹. Slovesnosti so trajale od nedelje, 6. septembra, do torka, 8. septembra, praznika

Marijinega rojstva (mali šmaren). Pri slovesnostih je bil navzoč vrhovni predstojnik reda, veliki mojster—opat p. Robert Schälsky z Dunaja, domači ordinarij lavantinski škof iz Maribora, ljubljanski škof, predstavniki krajevnih in banovinskih oblasti in veliko ljudi iz bližnje in daljne okolice²⁰.

- 1941 "Po veliki noči so Nemci aretirali župnika p(atra). Gregorja Cerarja in kaplana p(atra) Vinka Bevka, ju zaprli in pozneje izgnali na Hrvaško. Istočasno so odpeljali tudi upravitelja redovnih posesti p(atra) Cirila Lakšana, župana Irgoliča in trgovca Medika. Do konca vojne je službo župnika opravljal upokojeni župnik Jožef Kranjc, splošno znan pod vzdevkom Krizostom. Njega Nemci zaradi visoke starosti niso izgnali. Tako je imela velikonedeljska župnija ves čas vojne svojega duhovnika."

Tudi med drugo svetovno vojno se kronika iz istih razlogov, kakor med prvo vojno, ni pisala.

Povzetek

Župnijsko kroniko pri Veliki Nedelji je začel pisati župnik Peter Dajnko, ki je s svojim predlogom črkopisne reforme posegal tudi na slovstveno področje. V svoji, zelo obširni zgodovini je v kroniki obdelal ne samo Veliko Nedeljo, ampak je obravnaval širše območje, vso dekanijo, kar danes približno ustreza ozemlju občine Ormož. Ni se sicer trudil, da bi bila njegova kronika zaokrožena sinteza, ampak je kot skrben kronist poročal o sodobnih pa tudi o minulih dogodkih in ljudeh, vse na temelju pisanih dokumentov.

Največja vrednost njegove kronike in s tem njena pomembnost za zgodovinsko raziskovanje je prav v tem, da je Dajnko našel ogromno uporabnega gradiva in ga v svoji kroniki ohranil. Zato se bodo raziskovalci krajevne zgodovine vedno znova vračali k njegovi kroniki kot prvovrstnemu viru.

- 1 Kirchliches Verordnungs – Blatt für die Seckauer und Leobner Diöcese, 1856, V, 17. Podrobno navodilo, kako je treba voditi in spisovati župnijsko kroniko (cerkev, župnija, šola, mežnarija, samostan in dr.), in naroča: "Nach diesem Bemerkungen sind Pfarrs-Chronik an jeder Seelsorgstation, wo sie noch nicht bestehen, sobald als möglich, längstens binnen einem halben Jahres anzulegen und sodann ordentlich fortzuführen, und es wird bei Decanats-Visitationen jederzeit darauf das besondere Augenmerk zu richten sein."
- 2 Peter Dajnko je bil rojen 23. apr. 1787 v Gornji Radgoni. Šolal se je v domačem kraju, gimnazijo je obiskoval v Mariboru, filozofijo in teologijo pa v Gradcu. Za duhovnika je bil posvečen 18. mar. 1813. Kot kaplan je služboval v župniji sv. Petra pri Radgoni v letih 1815 – 1816, v Radkersburgu v letih 1816 – 1831. Kot župnik in do leta 1870 tudi dekan je služboval pri Veliki Nedelji od leta 1831 do svoje smrti, 22. febr. 1873. Sprva je pisal v takrat splošno veljavni in priznani slovenski pisavi bohoričici in je v letih 1816 – 1821 izdal več knjig nabožne in poučne vsebine. Na Dajnka sta vplivala takratna največja slavista Jernej Kopitar in Joseph Dobrovsky. Leta 1822 je Dajnko izdal slovnico vzhodnoštajerskega narečja, v kateri je predložil svojo reformo črkopisa (Lehrbuch der Windischen Sprache. Ein Versuch zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommeneren Kenntniß für Slowenen). Pri pravopisni reformi mu ni šlo toliko za fiksacijo fonetičnih mnogoličnosti kakor sodobniku Metelku, ki je pravopis strahovito zakompliciral, ampak bolj za ureditev pisave sičnikov in šumnikov. Namesto znakov v bohoričici je določil za sičnike po latinskem in češkem vzorcu c – z – s, za šumnike pa si je izposodil črke raznih provenienc: za "č" je vzel cirilski znak, ki ga je nekoliko priredil, za "š" je sprejel 8 (prvotno zgoraj trioglat); za "ž" si je izposodil iz dalmatinščine in hrvaščine znak x. Razen tega je napravil za "nj" ligaturo iz n + j, za lokalni vzhodnoštajerski "ü" pa predložil latinski ipsilon (y). Uporabljal je tudi tri naglasna znamenja nad vokali, ki jih je v praksi opuščal, tako kot tudi ü. Novem črkopisu je ob pomoči svojih sodelavcev, duhovnikov Vida Rižnerja, Antona Šerfa, Davorina Veršiča in Antona Laha, izdal vrsto knjig, tudi ves šolski repertoar, ker je trdno upal, da bo njegov pravopis splošno sprejet. Potem ko so njegovo reformo črkopisa zavrnili ne samo Fran Metelko, ki je prišel s svojim predlogom, ampak tudi Prešeren in njegov krog, pa tudi "Štajerci" Anton Murko, Jurij Alič, Anton Krepelj in Anton Slomšek, so bili Dajnkovi pisavi dnevi šteti. Leta 1838 je vlada dajnično prepovedala, prav tako metelčico in začasno zopet uvedla bohoričico, ki jo je po nekaj letih zamenjal češko-hrvaški črkopis – gajica, ki jo uporabljamo še danes. Po oceni slavista Franceta Kidriča je na vzhodnoštajerskem ozemlju, v Prlekiji krožilo okoli leta 1834 blizu 50.000 izvodov knjig v dajniči. Dajnko je sprejel gajico in celo sodeloval z Gajem in Vrazom, v Zagrebu je dal tiskati nekaj svojih del. Edini obliži na skelečo rano poraza v črkarski vojni je bila tolažba, da tudi njegov glavni rival Metelko ni prodril s svojo zamisljo. Vendar njegov trud na tem področju še zdaleč ni bil zaman. Nasprotno. Nove oblike, besede, predvsem štajerske, katere je odkril v živem govoru in jih predlagal, so se zrasle v organsko celoto vseslovenskega knjižnega jezika. Prim.: F. Kidrič: Slovenski biografski leksikon I, str. 112; J. Rajhman: Vloga Petra Dajnka v zgodovini slovenskega knjižnega jezika. Časopis za zgodovino in narodopisje 6(1970), str. 296.
- 3 Matej Slekovec (1846–1903), doma iz Negove, duhovnik, zgodovinar. Leta 1903 je bil izvoljen za prvega predsednika zgodovinskega društva za slovensko Štajersko. Istega leta se je odpovedal župniji sv. Marka niže Ptuja in stopil v pokoj. Prevzel naj bi službo škofijskega arhivarja v Mariboru, a je še istega leta umrl 15. decembra v Ljubljani, kjer je tudi pokopan. Poleg številnih zgodovinskih člankov in samostojnih del so njegovo odlično delo kronike. Izdelal je kronike za kraje: Ljutomer, Križevci pri Ljutomeru z Veržejem, Mala Nedelja, Sv. Marko niže Ptuja, Sv. Marjeta na Dravskem polju, Sv. Tomaž pri Ormožu, Loče pri Poljčanah, Negova in Sv. Ana v Slovenskih goricah. (Prim.: SB1, II, str. 360)
- 4 Ignacij Orožen (1819–1900), po rodu iz Laškega, duhovnik in zgodovinar. Njegovo najpomembnejše delo je zgodovina lavantinske škofije v osmih delih: Das Bisthum und die Diözese Lavant, ki je izhajala v letih 1868–1893. Delo je sestavljeno v obliki kronik za posamezne župnije, kjer je

vsebina razdeljena po vsebini: župna cerkev, podružnice, nadarbina, beneficiji, pomembni dogodki in osebnosti, vrsta službujočih duhovnikov itd.

- 5 Zdi se, da bi bilo delo preobširno, stroški pa zelo visoki in bi bilo težko najti založnika. Morda se mu je pa zdelo kot slovenskemu pisatelju neugodno, da bi delo objavil v nemščini; ne prvega ne drugega ni mogoče dokazati.

- 6 31. julija 1838 so čutili v Središču in okolici okrog 16.30^h močan potres, ki je napravil precej škode na hišah, cerkvi, župnišču, šoli in zelo vznemiril ljudi.

- 7 Iz oporoke središkega tržana Mihaela iz leta 1713:

"Vu Ime Szvete presvzechene Szvete Trojicze Boga Oteza, Boga Szina, Boga Duha Szvetoga. Amen.

Jas Michael Modrinjak, Purgar y szenator plemenitoga Varahsa Szrediskoga na teskom vremenu buduchi preporucham duhsu moju Gospodinu Bogu vu nyegove Szvete ruke, telo pako moje oztavlyam cherni Matei zemlyi od Kapelle Szvete Anne jedno malo dale, da sze ima pokopati.

Pervich poracham moj Materinzki Grundt Mathiahsu Plepeliczu i Helenijoj deczi, ta rodbina pako imaju na mehse i oztale potrebchine dati Penihs 50, te mehse nekaj pri Szvetom Duhu nekaj hslusile hze budu Gosponu Kapellanu na mehse Penihs 13. Skoniku Penihs 3.

Varasdin muke Szmert i Krihstuhsove Bratovchine pri meni ovde czeduliczu priemi poite k Patrom Jesuitom, ter ynim czedulicze dajte, oni taki mehse za duhsu szlუსili budu, Penihs 4.

Polovnyak vina prochim novoga za Gozpode i Brate Senatore...

- 8 Prevod: Stare, pomembne listine se uči spoznavati in varovati.

- 9 Sekovski škof v Gradcu v letih 1824–1848 Roman Sebastijan Zängerle, rojen 20. jan. 1771, umrl 27. apr. 1848.

- 10 Podatek, da je sv. Janez Nepomuk umrl že leta 1383 kot žrtev spovedne molčečnosti, je danes zavržena. Res je bil ubit na kraljev ukaz leta 1393, ker je potrdil proti volji kralja Venčeslava opata v Kladrubih. Njegovo češčenje se je zelo hitro širilo ne samo po vsej Češki, ampak po vsej Evropi in tudi v naših krajih. Prim.: Leto svetnikov II., str. 390–393.

- 11 Ob tej slovesnosti sta bili zloženi nemška pa tudi slovenska pesem; tako prva kot druga sta skoraj gotovo Dajnkovi. Slovenska pesem je zanimiva zato, ker vidimo, da se je sprijaznil z gajico in jo tudi sam uporabljal, pri tem pa obdržal nekatere posebnosti prleškega narečja:

Pesem k novim orglam 1859.

Velke Nedle Verniki!

Nove orgle mamó mi

Skos Cirkvene Poglávare

Skos Cirkvene dobre dáre;

V toti Daróvínosti

Se dnes lúdstvo veselí,

Bóga večnega častimo,

No se k Njemi óživimo.

Jubal v' starem zakóni,

Pervi móž v Popevanji,

Je že v' orgle znal igrati,

V orglah Bogi hvalo dati,

Zato že pred Kristušóm,

So človečjim narodom

Orgle k' Pemam dobro znane,

Njim k' Pobožnostim dodane.

Bog je tudi Mojzeši

K' zvišanji Pobožnosti,

Dal zapoved, orgle meti.

Lúdstvo k' nebi óživeti,

Orglam se tovaršiti,
V' Molenji, Popevanji,
Boga z' orglami častiti,
No bogaboječči biti.

Tak že ná šest jezer lejt
Orgle má pobožen svejt,
k' oživlenji Vernim Drůžbam
K' mnogoterim Božjim slůžbam;
Orgle Cirkvo cirajo
Obůdijo lůdstvo vso
V mislah, delah na Pobožnost
Božji Voli na Podložnost.

Orgle dnes požegnane,
Dugo nam ovarvane,
V' toti Cirkvi naj stojijo,
Naj pobožno se glasijo;
V' novih orglah glasi vsi!
Živte nas k' Pobožnosti!
Naj v' Molitvah vsi gorimo,
Naj v' Pobožnosti živimo.

Pejmo radi z' orglami
Hvalo Bogi v' Večnosti,
Zegen naj'z nebés dobimo,
No se v' sercah veselimo;
Bog prebůd grešne nas,
Naj se Tebe vsaki čas
V' toti Cirkvi prav častimo
No Nebesa nadobimo.
Šumniki č, ž, š piše včasih tudi c, z, s.

- 12 Latinski: sanCtae DoMinIcae VIa fereIa reCte ViLLIs
Slovenski: veLeke neDeLe žeLecniCa naM LVba VeseLna.
Nemški: heiLIgsten großsonntags eIsenbahne seI Vns LangMäChtlg VnD fröhLICh.
Vsaki od kronogramov da letnico 1866.
- 13 Ponuja se vtis, da je že skoraj osemdesetletni Dajnko ocenil število udeležencev te slovenosti pre-visoko.
- 14 Christus, deus, homo, vivit, regnat, imperat (Kristus, bog, človek, živi, kraljuje in vlada) 1900 – 1901, v kronogramu.
- 15 Posebna vladna komisija je ocenila v ormoškem okraju za poldrugi milijon kron škode, samo v 6 velikonedeljskih občinah je komisija ocenila škodo na 480.000,– kron.
- 16 Po Celzijevi lestvici znaša to -19°C .
- 17 Italijanski konstruktor, polarni raziskovalec in general Umberto Nobile (1885–1978). Leta 1926 je skupaj z norveškim raziskovalcem Roaldom Amundsenom preletel severni tečaj z zračno ladjo Norge. Leta 1928 je nameraval Nobile ta uspeh ponoviti sam z italijansko posadko s plovilom Italia. Uspešno je sicer preletel severni tečaj, toda pri vrnitvi se je ladja ponesrečila. V obsežni in v glavnem uspešni reševalni akciji je uspelo rešiti večji del posadke s poveljnikom Nobilom. Pri iskanju ponesrečenega plovila se je smrtno ponesrečil Amundsen, kar je zlasti v skandinavskih deželah bolno odjeknilo. Hude kritike so letele na Nobila pa tudi na fašistični režim zaradi tega podviga, ki se je sprevrgel v žalostno polomijo. Ceno je plačal tudi general Nobile, ki so mu odzveli vse naslove in položaje. Poslej je živel odmaknjeno. Po vojni se je uveljavil v politiki. Bil je poslanec na listi Komunistične partije Italije.

- 18 Po Celzijevi lestvici je to -26°C . Temperature so se ponekod v ranih jutranjih urah spustile tudi do -33°C .
- 19 Leta 1236 je salzburški nadškof Eberhard II. potrdil nemškemu viteškemu redu posest in župnijo Velika Nedelja (Zahn, Urkundenbuch II, Graz, 337, str. 440).
- 20 O slovesnosti so slovenski časniki obširno poročali.
Prim.: Slovenski gospodar 70 (1936), 38, str. 7.

SLIKOVNE PRILOGE

a) Bohoričica ob nemški gotici (Kurentschrift). Anton Slomšek, Blashe ino Neshiza v nedelski fholi, uzitelam ino uzencam sa pokufno spisal Anton Slomfhek, vosenifhki fajmofhter, v' Zeli 1842. Natisk ino papir od Andreja Lajkama naslednikov v Gradzi. Str. 122.

b) Dajničica ob bohoričici (Krain) in nekaterih drugih pisavah. Peter Dajnko: Lehrbuch der Windischen Sprache. Ein Versuch zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommeneren Kenntniß für Slowenen von Peter Dainko, Weltpriester, Kaplan in der Stadtpfarr zu Radkersburg. Grätz, gedruckt und verlegt bey Johann Andreas Kienreich 1824. Str. 1–2.

c) Meteličica ob bohoričici (Alt-Krain) in nekaterih drugih pisavah. Fran Metelko, Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen. Nach dem Lehrgebäude der böhm. Sprache des Hrn. Abbe Dobrowsky. Von Franz Seraph. Metelko, k. k. Professor der Slowenischen Philologie am Lyceum zu Laibach, Domkateheten und wirklichen Mitglieder der k. k. Landwirthschaftsgesellschaft in Krain. Laibach, 1825. Gedruckt bey Leopold Eger, Gubernialbuchdrucker. Str. 1.

4. Kapitel.

§. 27. Von der Ueipfe

Seite
233

5. Kapitel.

§. 28. Von den Redensarten

290

Anhang.

Windische Aufsätze.

Eisergräbe

299

Sabeln

311

Buccetstein

317

Matbickin

325

Eriichwörter

331

b

Slowenische Sprachlehre.

I. Theil.

Von der Wortforschung.

I. Hauptstück.

Von der Aussprache und Rechtschreibung der Buchstaben, Sylben und Wörter.

1. Kapitel.

§. 1. Von den Buchstaben.

Der Slowene (Slawe in der Steiermark!) hat zur Bezeichnung seiner Sprache folgende 27 Schriftzüge:

Gleichlautend mit

Slowenisch.	Nachm.	Stein.	Deutsch.	Italien.	Französisch.	Kroat.
A a	a	a	a	a	a	a
B b	b	b	b	b	b	b
C c	ce	z	z	z	c	cz
D d	de	d	d	d	d	d
E e	e	e	e	e	e	e
F f	fe	f	f	f	f	f
G g	ge	g	g	g	g	g
H h	he	h	h	g-gara	g-gant	h
I i	i	i	i	i	i	i

2

Zweier- wörter.	Hebr.	Heim.	Deutsche.	Galilen.	Samaritan.	Neogr.
Jj	je	i	i	i	y	i
Kk	ke	u	f	k	k	k
Ll	le	l	l	l	l	l
Mm	me	m	m	m	m	m
Nn	ne	n	n	n	n	n
Oo	ye	uj	nj	gn	gn	ny
Pp	pe	p	p	p	p	p
Rr	re	r	r	r	r	r
Ss	se	f	f	s. sono	s. son	sz
88	sc	fh	ich	sc	ch	sh
Zz	ze	s	i. lesen	s. rosa	z	z
Xx	xe	sh	„	„	j	s
Tt	te	t	t	t	t	t
Uu	u	u	u	u	ou	u
Yy	y	„	„	„	u	„
Vv	ve	v	w	v	v	v
Uq	qe	zh	ich	c	„	ch

§. 2. Aussprache der Buchstaben.

Alle Buchstaben und fast immer werden sehr rein und rein nach ihren Lauten ausgesprochen. Es wäre daher sehr falsch, wenn man *ß. B.* die Wörter *phat*, *thor*, *spat*, *stok*, nach Art der Deutschen: *fat*, *tor*, *schpat*, *stot*, oder die gelinden und scharfen Buchstaben mit einem sehr schwachen, oder gar keinem Unterschiede aussprechen würde.

A, a, lautet allseit sehr hoch, *ß. B.* *Adam*, *Abraham*, *Agata*, wie im *Hebr.*, *Abraham*, *Agatha*; nicht aber nach Art der Gemeindeutschen, als ein Mittelton zwischen *a* und *o*. Uebrigens sieh Tongeichen.

B, b, lautet am Anfang und in der Mitte sehr weich, *ß. B.* *baba* ein altes Weib, *boben* die Tromm

mel, wie in der Mitte Deutsche Wörter: *Gabe*, *Rebe*; aber vor einem geschärften Mitlaute und am Ende eines Wortes wird *eb* in der Aussprache vom *p* nicht unterschieden, *ß. B.* Arabisch, *globose* tiefer, roh der Saum, zob der Zahn, wie im Deutschen: *Lieber*, *gib*.

C, c, ist in der Aussprache mit dem Deutschen *j* einetley, *ß. B.* *Cesarica* die Kaiserinn, *konec* das Ende, wie in *Zahn*, *wisig*, *Tanz*.

D, d, lautet immer sehr weich, *ß. B.* *dadek*, ein kleiner alter Mann, *dozdaj* bis jetzt, wie im Deutschen: *Darf*, *Rede*; nur vor einem geschärften Mitlaute, und am Ende eines Wortes unterscheidet man *eb* in der Aussprache vom *t* nicht, *ß. B.* *siadka* der süße, *med* der Honig, *jed* die Speise, wie in: *Kad*, *Mad*.

E, e, ohne Bezeichnung, lautet allseit sehr hoch, *ß. B.* *dod* ein alter Mann, *del* der Theil, *greh* die Zünde, wie im Deutschen: *Knecht*, *Nacht*, *Heid*, *Welt*.

Mit dem Tongeichen *e* hat *eb* einen hohen hellen, sehr langen Ton, *ß. B.* *led* das Eis, *red* die Reibe, wie im Deutschen: *Äter*, *See*.

Mit dem Tongeichen *e* spricht man *eb* tief, *bleeb*, sehr kurz und *ß. B.* *me* mich, *te* dich, *se* sich, wie im Deutschen: *Erlaub*, *Verhaft*.

Mit dem Zeichen *e* lautet *eb* auch tief, aber etwas gedehnter, als *e*, *ß. B.* *bereim* ich lese, *tebe* das Kalb, wie im Deutschen das erste *e* in *Kaiser*, *ferner*.

Das *e* vor *r* wird gewöhnlich nicht ausgesprochen, *ß. B.* *kert* der Maulwurf, *perst* der Finger, *ters* der Weinstock, *stich*: *k'rt*, *p'rt*, *t'rt*; sollte *eb* jedoch in einem Worte ausgesprochen werden, so muß *eb* mit *e* bezeichnet seyn, *ß. B.* *kéri* weicher, *piskér*

A 2

Einleitung.

A	a	À	á	B	b	Β	β	D	d	Δ	δ	E	e	Ε	ε	F	f	G	g	Γ	γ	H	h	Η	η	I	i	Ι	ι	Σ	ς	J	j	K	k	L	l	Λ	λ	M	m		
N	n	Ν	ν	O	o	Ο	ο	P	p	Ρ	ρ	S	s	Σ	ς	U	u	Υ	υ	Ξ	ξ	T	t	Υ	υ	V	v	ϒ	γ	ϕ	φ	X	x	Ψ	ψ	Z	z	Ω	ω	Ϝ	ϝ	Ϟ	ϟ

Wm. S. Casper & Lumber

Steinische und aus andern Alphabeten gleichbedeutende
Schriftzeichen:

Neu-Krain. Alban. Kroatische, Deutsche, Französl. Italienische. -

A	a	e aperto e chiuso(?)
B	b	
C	c	
D	d	
E	e	
F	f	
G	g	
H	h	
I	i	
J	j	
K	k	
L	l	
M	m	
N	n	
O	o	
P	p	
R	r	
S	s	
T	t	
V	v	
X	x	
Z	z	
U	u	
V	v	
W	w	
X	x	
Y	y	
Z	z	

DAJNKO'S CHRONIK, EINE QUELLE FÜR ORTSGESCHICHTE

Zusammenfassung

Die Pfarrchronik von Velika Nedelja begann Pfarrer Dajnko zu verfassen, der sich mit seinem Vorschlag zur Reform des slowenischen Alphabet auf dem literarischen Gebiet betätigte. Seine sehr umfangreiche Geschichte ist nicht nur eine Chronik von Velika Nedelja, sondern er behandelte darüber hinaus ein ausgedehnteres Territorium, die ganze Dekanei, was etwa dem Gebiet der jetzigen Gemeinde Ormož entspricht. Dajnko bemühte sich zwar nicht seiner Chronik die Gestalt einer abgeschlossenen Synthese zu geben, als sorgfältiger Chronist berichtete er aber von zeitegenössischen, aber auch von vergangenen Begebenheiten und Menschen, alles auf Grund von geschriebenen Dokumenten.

Der größte Wert seiner Chronik und damit ihre Bedeutung für die Geschichtsforschung liegt gerade darin, daß Dajnko sehr viel brauchbares Material gefunden und in seinem Werk erhalten hat. Daher werden Erforscher der Lokalgeschichte immer auf seine Chronik als erstklassige Quelle angewiesen sein.

Na prelomu stoletja do izročja prve svetovne vojne

Na prelomu leta prejšnjega stoletja pomenuje za našo krajino obdobje nemškega gospodstva in političnega prisilne in brezvoljnega potopitvanja. Pomolj nemškega kapitala je spodbujal najprej slovenske proizvajalce, in zato je bil prvorazvodenost in logična posledica nemškega položaja. Meša, kot so Ptuja, Maribor in Celje, so ostale in priložne okolice in močnejši nemški postopniki in Nemci so jih tedaj obkroževali. Tudi Ormož je bil ena izmed kraj, nemških in vseh, umetnikov pa je, da je na sredini ob Dravi obratni do našega bistva.

Nemški in upadi ali celo hitro obkrožani, kot so bili slovenski praprosti arhitekturni in politični leta 1908, so tako priložni in razvodenosti politike postopitvanja. Slovenskega sta in tega razvodenostnega dela tudi politika. Slovenske in domoljubni Schulerstein. Za Sileske je med drugim postala razvodenosti tudi kolonizacijske Slovenske gora, dove pa je bil to poglavitni nameni dejati Nemcem gospodarske pomoči. Dejstvo je to pomenuje, da je domoljubni Schulerstein splošno in objektivno naše ljudi in da so oni, omotiki Nemci, ki jih ni bilo veliko (slovenske in politiki) in njihove politične toke, nekaj trgovine in obratnosti, politiki, obratnosti, izkvariti, odvisnosti, in razvodenosti razvodenosti (razvodenosti, razvodenosti, razvodenosti razvodenosti v kraju).

Kolajna je, da je k razvodenosti našega človeka prispelo vseh deset tudi politiki razvodenosti. K razvodenosti prispelo je razvodenosti tudi omotiki politiki, in to bolj razvodenosti je bilo dejstvo, da je v razvodenosti omotiki razvodenosti bilo razvodenosti razvodenosti - razvodenosti, razvodenosti politiki razvodenosti razvodenosti. Meša, kot so Ptuja, Maribor in Celje, so ostale in priložne okolice in močnejši nemški postopniki in Nemci so jih tedaj obkroževali. Tudi Ormož je bil ena izmed kraj, nemških in vseh, umetnikov pa je, da je na sredini ob Dravi obratni do našega bistva. K temu so je prispelo razvodenosti razvodenosti razvodenosti.

ORMOŠKI NEMCI MED OBEMA VOJNAMA

Ljubica ŠULIGOJ, višja predavateljica,
Pedagoška fakulteta
62000 Maribor, Koroška c. 160, YU

Ljubica ŠULIGOJ, Superior lecturer
Pedagoška fakulteta
62000 Maribor, Koroška c. 160, YU

ORMOŠKI NEMCI MED OBEMA VOJNAMA

Avtorica obravnava na podlagi ohranjenega arhivskega gradiva dejavnost ormoških Nemcev med obema vojnama. Po kulturnem udejstvovanju pripadnikov "nemške manjšine" v društvih spremlja njihovo delo. Ob zaostalih družbenoekonomskih razmerah na ormoškem območju izpostavlja zlasti nacional-socialistično poslanstvo Švabsko-nemškega Kulturbunda, ki je prišlo do izraza v letih pred okupacijo.

GERMANS FROM ORMOŽ BETWEEN THE TWO WARS

The author deals with the activities of the Germans, who lived in Ormož between the two wars, on the basis of the preserved archival materials. She follows these activities through the "cultural" participations of the members of the "German minority" in different clubs. Together with the retarded socio-economic circumstances in the the region of Ormož, she puts out particularly the national socialistic mission of the Swabian - German cultural union (Kulturbund), that found expression in the years before the War II.

I. Na prelomu stoletja do konca prve svetovne vojne

Sedemdeseta leta prejšnjega stoletja pomenijo za naše kraje obdobje nemškega gospodarskega in političnega pritiska ter brezobzirnega potujčevanja. Premoč nemškega kapitala je ugonabljal majhne slovenske proizvajalce, in zato je bil pojav nemškutarstva le logična posledica nastalega položaja. Mesta, kot so Ptuj, Maribor in Celje, so postala na prelomu stoletja že močne nemške postojanke in Nemci so jih trdno obvladovali. Tudi Ormož je na zunaj kazal nemškutarski videz, zanimivo pa je, da je trg Središče ob Dravi ohranil slovesko bistvo.¹

Šovinistični izpadi ali celo fizični obračuni, kot so bili zloglasni ptujski septembrski dogodki leta 1908, so samo pričali o nestrpnosti politike ponemčevanja. Sistematično sta se tega raznarodovalnega dela lotili graška Südmarka in dunajski Schulverein. Za Südmarko je med drugim postala zanimiva tudi kolonizacija Slovenskih goric, sicer pa je bil njen poglavitni namen dajati Nemcem gospodarsko pomoč. Dejansko je to pomenilo, da je denar Südmarke spravljal v odvisnost naše ljudi in da so npr. ormoški Nemci, ki jih ni bilo veliko (dejansko le prišleki - učitelji šulferjanske šole, nekaj trgovcev in obrtnikov, sodniki, zdravnik, lekarnar, odvetnik), z nemškutarsko orientiranimi uradniki (žandarji, financarji, dacarji) zagospodovali v kraju.

Dodajmo še, da je k uničevanju našega človeka prispevalo svoj delež tudi ptujsko štajercijanstvo. Z gospodarskimi grožnjami je strahovalo tudi ormoško podeželje, a še bolj tragično je bilo dejstvo, da je v raznarodovanju ormoške okolice bila soudeležena žgana pijača - rozolija, izdelek ptujske Hutterjeve veležganjarne. Metil alkohol je prizadeval ljudi, ne da bi posegla vmes oblast. K temu se je pridružilo uživanje zdravju škodljive

šmarnice, ki je po boleznih zlahkne trte v začetku stoletja prodrla na naše podeželje. In tako so slovenska posestva propadala, poceni so jih kupovali Nemci in nemškutarji, ki so v ta namen dobivali od svojih denarnih zavodov ugodna posojila.

Primer nemške prisile nad slovenskim življem je tudi razpečevanje glasila ptujske in druge nemškutarije — Štajerca, najstrupenejšega protislovenskega lista,² pisanega v spodnještajerskem narečju. Naloga lista je bila germanizirati Slovence — "vindišarje". Štajerc je bil poceni časopis, revnejši so ga dobivali celo zastonj. Pa so šli tudi tako daleč, da so nemški gospodarstveniki prisiljevali posameznike, da so postali naročniki, sicer z njimi niso hoteli poslovati.

Zgodilo se je torej tisto tragično, da je namreč štajercijanstvu s Štajercem uspelo pridobiti del podeželskega prebivalstva zaradi ekonomskih razlogov, političnih strankarskih razprtij pa tudi nacionalne mlačnosti. Jasno se je izrazil o "spodnjih deželah" sam urednik Štajerca Karl Linhart, ko je v svoji brošuri o "obrambni vojni" (*Der Abwehrkrieg des unterländischen Deutschtums*) leta 1910 zapisal, da Slovenci zaradi svoje majhnosti in zaostale kulture za Nemce ne predstavljajo prave nevarnosti, a jih je vendarle potrebno zatreti. Preiti je potrebno v zavestno ofenzivo, slovenskemu kmetu je treba odvzeti zemljo, Nemci pa morajo priti do morja.³

Nasploh pa lahko trdimo, da je Štajerc demagoško privabljal ljudi, da je skrajno strupeno nastopal zoper slovenstvo in jugoslovanstvo. Seveda je zato Šudmarka krepko podpirala tovrstna prizadevanja, tako da je Štajerc s svojim pisanjem zares zastrupljal vse Ptujsko polje, tja do Središča.⁴

Naš rojak dr. Stanko Cajncar je pred leti izpovedal kruto resnico, ko je zapisal: "... Dušo pa so našemu človeku hoteli privezati s časopisom, ki se je imenoval Štajerc in je do razpada Avstrije begal ljudstvo s strupom laži in prikrivanj..."⁵

Ob takem načinu podrejanja slovenskega človeka pa so tudi šole opravljale svoje germanizatorično delo. Za nemškutarijo so bile to ustanove s posebnim poslanstvom. Skrb za vzgojo otrok so poverili nemškim šulferjanskim šolam, ki so se lotevale različnih načinov prevzgoje in pridobivanja mladega rodu. V Ormožu je npr. *Deutscher Schulverein* dosegel, da so morali otroci iz najbližje okolice v mestno nemško šolo, ob kateri je bil tudi nemški otroški vrtec. Učence so pridobivali z gospodarskim pritiskom na starše, otroke pa so mamiili tudi z darili in podporami. Tako naj bi se omejevalo delo slovenske okoliske šole na Hardeku.⁶

Hkrati z raznarodovalnimi nemškimi prizadevanji se je na prelomu našega stoletja odpiralo tudi poglavje narodnoobrambnega boja zavednega slovenstva. Le—ta se je osredotočil v čitalnicah (v Ormožu je bila ustanovljena čitalnica leta 1868) in v društvih, kot so bila Ciril — Metodova družba (CMD), Sokol, na podeželju izobraževalna in gasilska društva, ki so veliko prispevala k razvijanju narodne zavesti. Med slednjimi naj omenim npr. prosvetno društvo Edinost, ki je delovalo v Središču ob Dravi od l. 1883, od leta 1887 pa še gasilsko društvo. Tudi hardeško gasilsko društvo, ki so ga 1896 ustanovili tamkajšnji zavedni Slovenci skupaj z narodnjaki Ormoža, Pušinec in Huma, je pomenilo pomembno protiutež strogo nemški ormoški Mestni požarni brambi.⁷

Ob nemškem valu, ki je neusmiljeno butal ob slovensko prebivalstvo, je bilo narodno oza-veščanje še kako pomembno. Tyrševa sokolska ideja o telesni vzgoji mladine, ki naj bi bila hkrati usposobljena braniti narodovo svobodo, je dobila svoj odziv tudi na izpostavljenem

ormoškem območju. Samo povod je bil potreben. In ko so hotele avstrijske oblasti l. 1905 preprečiti narodno slavlje ob prazniku ormoške čitalnice, je prišlo do narodnih demonstracij na obeh straneh Drave. Dogodki so spodbudili ustanovitev sokolskega društva, do katerega pa je moglo priti šele 1911 v Središču ob Dravi in leto kasneje v Ormožu.⁸

Posebej naj tukaj izpostavim pomen dela CMD kot slovenske obrambne organizacije proti tendencam Schulvereina. Že omenjeni septembrski izgredi v Ptujju so bili zgovoren dokaz razplamtele gonje tukajšnjega nemštva zoper narodnoobrambna prizadevanja, še posebej proti CMD, ki je povečalo skrb slovenskim šolam v ogroženih krajih. Ptujski dogodki so v bistvu razkrili globino narodnostnih nasprotij in tedaj je CMD klicala slovenstvu: "Svoji k svojim!" Klic bi naj pomenil bojkotiranje nemških obrtnikov in trgovcev po nemškutarskih trgih in mestih, bil bi naj sredstvo narodnoobrambnega boja slovenskega življa. Toda zaradi nedoslednosti, strankarske neenotnosti in nemškega ekonomskega monopoliizma so bili uspehi polovični. Slovensko prebivalstvo naj bi se obvarovalo pred nemškimi ambicijami, saj se je veliko pričakovalo od slovenskih posojilnic ter hranilnic. Toda posojilnice (v Ormožu ustanovljena 1875. leta), ki bi naj zagotavljale pomoč slovenskim obrtnikom in trgovcem in ki naj bi reševale kmeta pred nemškim oderuškim kapitalom, niso uspevale, ker je ta zlomil že marsikaterega našega človeka.⁹

V takih razmerah so se ormoški Slovenci upirali domači nemškutariji. Prihajalo je do fizičnih obračunov med narodno zavedno mladino in nemškimi oz. nemškutarskimi sovrstniki; tudi izzivalnih psov ni manjkalo, kot npr. "windische Hund".¹⁰ Nemškim izzivanjem so se postavljala v bran slovenska društva. Oporo so našli zavedni Ormožani v slovenski hardeški šoli, od koder je nato slovenske dijake vodila pot v mariborsko ali varaždinsko gimnazijo, mimo ptujске nemške gimnazije, znane po nemškutarski naravnosti.¹¹

Strupen nemškutarski veter je nasploh vel po naših krajih pred prvo svetovno vojno. Slovenci, odrinjeni od javnih poslov, so ga še kako čutili. Potem pa sta vojna vihra ter problem nadaljnje obstoja habsburške monarhije nestrpnost in vznemirjenost domačega nemštva še stopnjevala. Nerešeno nacionalno vprašanje v monarhiji, položaj na bojišču ter plebiscitarna odločitev prebivalstva za majniško deklaracijo, vse to je namreč narekovalo Nemcem in narodnim odpadnikom, da storijo vse, da bi tukajšnji kraji ostali v nemškem okolju. Zato se je domača nemškutarija z vsemi sredstvi upirala zamisli o jugoslovanski državi, prosluli Štajerc pa je očital majniški deklaraciji veleizdajniške namene in sploh pričeval silovito protislovensko in protijugoslovansko gonjo. Dogajalo se je tudi, da so podpisnike deklaracije odpuščali in da so nabiralce podpisov orožniki preganjali. V Ormožu in okolici se je več kot 1400 žena in deklet izjasnilo za majniško deklaracijo.¹² Bil je to odsev ljudske volje, da bi se vojna čimprej končala.

Kljub silovitemu nemškemu prizadevanju, da bi ohranili celovitost avstroogrske monarhije, toka zgodovinskega dogajanja ni bilo mogoče ustaviti. Načrti o ponemčenju naših krajev so bili z ustanovitvijo jugoslovanske države za zdaj pretrgani. Iz nekdanjih oblastnikov in nadutežev se je tedaj oblikovala nemška nacionalna manjšina, ki bo na zunaj, kot bomo spoznali, celo izražala svojo lojalnost do nove državne skupnosti. Bil pa je to le videz. Iz zagrizenih nemških pripadnikov ob koncu prve svetovne vojne pač ni bilo mogoče pričakovati korenitega preobrata. In dejanja "nemške manjšine" v obdobju med obema vojnama samo govorijo o njeni politični orientiranosti.

II. Med obema vojnama

1. Po prvi svetovni vojni (1918–1921)

Zadnji dnevi habsburške monarhije so za tukajšnje nemštvo minevali v paničnem ozračju. In še tedaj, ko je utihnilo orožje na fronti in se je že rojevala jugoslovanska država, je pri nemških pripadnikih še živelo upanje, da bo ptujsko–ormoško območje le postalo sestavni del Nemške Avstrije. Ne gre prezreti, da je celo avstrijska skupščina še 22. novembra 1918 sprejela zakon, s katerim je začrtala meje svoje države, ki naj bi tekla po vrhu Pohorja čez Pragersko proti Makolam in skozi Haloze ob stari hrvaško–štajerski meji, vstric Vinice čez Dravo med Dornavo in Ormožem, skozi Slovenske gorice proti Muri, kjer bi se pri Radencih združila z bivšo avstro–ogrsko mejo.¹³

Zato so na to mejno – "sporno ozemlje" poslej prihajali avstrijski agenti in tu razvili široko propagandno dejavnost. Niti te dejavnosti so izhajale iz Gradca. Zahtevo po štajerskem ozemlju do t. i. "vitanjske črte" so tedaj Nemci glasno izražali. Zavzemali so se tudi za plebiscit v Podravju, s tem da bi v tem primeru izpustili v zahtevah po ozemlju južno od Pohorja in v Slovenskih goricah.¹⁴

V upanju, da bodo velesile na mirovnih pogajanjih rešile "sporno" spodnještajersko območje v korist nemškim zahtevam, spremljamo pri nas dejansko vse do izida koroškega plebiscita nestrpno in celo arogantno početje domačega nemštva. Le—to je medtem izrabljalo še druge okoliščine, kot so strankarske razprtije, ki so se v novi jugoslovanski državi že pričenjale, nadalje nemir, ki ga je zanetil vpliv oktobrske socialistične revolucije, pa tudi jugoslovanska nenačelnost pri reševanju mejnega vprašanja.

In tako so se po naših krajih še vedno izzivalno prepevale nacionalistične pesmi na javnih mestih, tiskal se je propagandni material. Kljub prepovedim niso bili sneti nemški napisi, nemalokrat je prihajalo do fizičnih obračunov, do pretepov med nemškimi in slovenskimi pripadniki.

O propagandni dejavnosti tukajšnjega nemštva nam govore ohranjeni sodni akti. Za primer naj navedem kazensko zadevo zoper odvetniškega kandidata Erwina Wenigerholza iz Središča leta 1919 pred okrajnim sodiščem v Ormožu zaradi "suma motenja javnega reda".¹⁵ Omenjeni Wenigerholz je po Linhartovi smrti leta 1918 urejal zloglasni list Štajercer in je po prevratu bival v Ormožu. Osumljen je bil, da je vzdrževal zvezo s ptujskimi "somišljeniki" nekdanjega "Štajerca", kot je bil to trgovec Leopold Slawitsch, in da je sam večkrat zahajal v Gradec. Wenigerholz se v sodnih spisih označuje kot "duša" štajercijanskega gibanja med vojno, zdaj po vojni pa se shaja z bivšimi štajercijanci po ormoških gostilnah, to je z železniškim uradnikom Zuneggom, odpuščenimi učitelji in drugimi. Ta družčina naj bi živahno razpravljala, kako "nikdar" ne bomo prišli pod Jugoslavijo, ampak le pod nemško Avstrijo. In da bi štajercijanski duh še naprej živel, se je Wenigerholz lotil še druge propagande. Letake, ki jih je sam izdelal in razpečal, je naslovil na "drage narodnjake". Ko jih je opozarjal, kako sedanji mogotci v Kraljevini SHS nastopajo z nasiljem in kako v tej državi ni mogoče živeti, je zapisal: "Ostanimo Štajerci, ne prodajamo naše domovine in bodočnosti Srbom..."

In epilog po vsem tem? Wenigerholz je bil kaj kmalu izpuščen iz mariborskega preiskovalnega zapora, nakar so ga kot "denuncianta" izgnali iz Kraljevine SHS. Medtem pa se je iz omenjene "družčine" uspel pravočasno izogniti oblastem tudi dr. Otmar Majeritsch, ki

se je zatekel v Avstrijo ter se nato boril na koroški meji proti slovenskim prostovoljcem.¹⁶

Kako neugnana je bila domača nemškutarija, dokazujejo tudi težave pri formiranju slovenskih šol. Šele novembra 1919. leta je bila npr. podržavljena nekdanja zastopnica Schulvereina – ormoška nemška šola.¹⁷ Šolske ustanove naj bi namreč po logiki tukajšnjega nemštva bile še naprej germanizatorična vzgajališča, pa čeravno so sicer nemški pripadniki javno govorili, da jim gre le za svoj "materni jezik". Pred slovenskimi šolami so se branili z izgovorom, da njihovi otroci tega jezika ne razumejo, dejansko pa so jih vzgajali v mržnji do slovenstva. Mariborski Tabor je še leta 1923 pisal o Nemcih, ki se izogibajo slovenskih šol in glasno izražajo srd do slovenskega jezika. V Ormožu je bil med takimi Adolf Stammen, ki je med nemškimi otroki sejal sovraštvo do slovenstva.¹⁸

Slovenizacija šol in pridobivanje otrok za slovenski pouk sta v bistvu odkrila širšo problematiko. Slovenski človek je bil doslej – in tako bo v največji meri ves čas med obema vojnama – materialno odvisen od nemškega delodajalca in zato je bila tudi vzgoja otrok v marsikaterem primeru domena tistega, ki mu je rezal kruh. To je eno dejstvo. Drugo pa je tudi to, da je obdobje germanizacije zapustilo sledove v zavesti ljudi.

Zato v mnogih primerih ni šlo za nemški "materni jezik", temveč za žalostno resnico prisotnega narodnega odpadništva, nemškutarstva. K Nemcem so se po prvi svetovni vojni npr. štel trgovci z vinom Štefan Brodar, usnar Ferdinand Kralj in odvetniški koncipient dr. Viktor Pravdič¹⁹, sicer pa bomo o drugih še spregovorili v nadaljevanju. Ptujski list je v tem času zapisal: "... Po Ormožu se govori nemško kot prej, čuje se "spakedrana" beseda Slovencev..."²⁰

V takih okoliščinah pa so neprestana podtalna nemška rovarjenja vzbujala med delom zavednega slovenskega prebivalstva nezadovoljstvo; slovenske prireditve so dobivale manifestativni značaj.

Omenimo "največji praznik" v Ormožu, praznik zedinjenja v Kraljevino SHS. Po ohranjenih poročilih so ga praznovali "zelo svečano". 14. decembra 1918 se je v cerkvi zbrala "velika množica ljudi"; prišli so od blizu in daleč zastopniki društev, godbeniki, šolski otroci... Prvikrat je tu zadonela himna "Lepa naša domovina". V sprevodu, ki se je nato razvil po ormoških ulicah, si lahko spremljal jezdece s slovenskimi trakovi, godbo hardečkih gasilcev, žene in dekleta v narodnih nošah, gasilce, člane Sokola, Orla in druge. Na Glavnem trgu, kamor se je množica zgrnila, je vladalo praznično razpoloženje: godba je igrala narodne pesmi, z bližnjih hiš je bilo mogoče prebrati gesla: "Živeli Slovenci, Hrvati in Srbi! Čast Wilsonu!..." Z balkona hiše Gomzi, beremo v "Slovenskem gospodarju", so zbranim spregovorili ormoški narodnjaki, med katerimi se omenjajo dr. Ferdo Lašič, Lovro Petovar, župnik Bratušek in nadučitelj Rajšp.²¹

Narodna navdušenost je pač mogla privreti na dan v krajih, kjer so bili še živi spomini na zapostavljanje in zatiranje slovenskega življa. Tudi spoznanje, da domače nemštvo še vedno podtalno deluje in noče sprejeti zgodovinskih sprememb, je ljudi podžigalo k odporu. Zato tudi maščevalnosti in obračunavanja za dejanja preteklosti niso bila redkost.

Tudi odhajanje prostovoljcev med borce za severno mejo je razumeti kot odsev patriotičnih čustev. O veliki odzivnosti na poziv generala Maistra na območju Središča ob Dravi, o "prazničnem razpoloženju in patriotičnem navdušenju", ki je potem prevzemalo vojake v mariborski meljski kasarni, govore spominska pričevanja.²² Tam so se tedaj znašli z ormoškega območja Vinko Haložan, doma iz Vitana, Ivan Haželič iz Središča, Stanko Ozmec iz Hermanec in Gustav Ozmec iz Ormoža. S petjem narodnih pesmi po mariborskih ulicah so izkazovali svojo narodno pripadnost.

Severna meja in koroško vprašanje sta v tistih dneh nasploh burili duhove. "Na branik domovine!" so v sosednjem Ptujju pozivali zavedno prebivalstvo, ki se naj na binkoštni ponedeljek leta 1919 udeleži protestnega shoda proti razkosanju slovenskega ozemlja. Ptujski list je medtem terjal pravične meje, tako da bi bil povezan "naš rod" in da bi bil "združen ves jugoslovanski živelj".²³

Vprašanje Koroške je zasejalo nemir tudi med ormoške občinske odbornike, ki ga je sprožila domača nemškutarija. Ko so se namreč zastopniki tamkajšnjih političnih strank dogovorili o denarni pomoči 10.000 kron za Koroško, so temu nasprotovali nemški pripadniki. Odnosi so se tako zaostрили, da je sosvetnik Ivan Rojs zahteval za Ormož celo plebiscit, ki naj bi pokazal, kdo je Slovenec in kdo Nemec.²⁴

Nimamo sicer poročil o razpletu omenjenega spora, povzamemo pa lahko, da so domači Nemci na vseh področjih, v vseh akcijah še naprej delovali prefinjeno, sistematično in agresivno.

In tako vse do leta 1921, ko je bilo šele mogoče zaznati navidezno umiritev ter strpnejši odnos pripadnikov "nemške manjšine" do jugoslovanskih oblasti. Ob tem se nam zastavlja vprašanje, kaj se skriva za spremenjenim vedenjem domačega nemštva. Skušajmo poiskati odgovor.

2. V novi državi

Krčevit odpor tukajšnjih Nemcev proti jugoslovanstvu in sploh nastanku jugoslovanske države lahko razumemo kot bojazen pred izgubo ekonomskega in političnega monopola. Tako se je tudi zgodilo, da v novi državi prejšnjega gospodstva ni bilo več, toda "nemška manjšina" je dodobra izkoristila gospodarska in socialna nasprotja, ki jih jugoslovanska buržoazija ni znala rešiti. Nič čudnega, če so zato bili na delu nemški in nemškutarski hujskači, da bi pridobili slovenske varčevalce v svoje denarne zavode. Očitno je šlo za odvracanje preprostih ljudi od slovenskih posojilnic in hranilnic, za prizadevanje, da se njihovi prihranki "varno naložijo" v nemški hranilnici (Spar-u. Vorschuss-Verein). V Ormožu se je v tem smislu aktivno eksponiral Adolf Stammen z nekaterimi drugimi nemškutarji. Ljudi je vabil v "nemško bojno društvo", ki bi pod krinko reševanja gospodarskih vprašanj vodilo "zagrizen nemškutarki boj". Tako je pisal mariborski Tabor leta 1923.²⁵

Akumulacija kapitala se je zato še vedno zlivala v nemške roke; nemški kapital, ki je na slovenskem Štajerskem prevladoval v industriji, obrti, trgovini, gostinstvu in na veleposestvih, se je še naprej oplajal z delom slovenskih rok.

Za primer navedimo podatek, da je bilo tik pred začetkom druge svetovne vojne leta 1939 v rokah nemških veleposesnikov na Štajerskem 21.146 ha zemlje od celotnega kompleksa 53.671 ha. Skoraj polovica vinogradov v okolici Maribora, Ormoža in Slovenske Bistrice je bila v nemški lasti.²⁶

Siromašenje kmečkih množic, posebej viničarjev, večanje števila kmečkih proletarcev in brezposelnost kot posledica nerešene agrarne reforme, vse to je bila realnost tukajšnjega območja. Ptujski nemški kronist npr. piše, da je bilo v Jugoslaviji 80 % zadolženih posestnikov in 30 % brezposelnih, da so kmetje večkrat menjavali v trgovinah blago, ker niso imeli denarja.²⁷ Povrh še dodajmo, da je politična nestabilnost v državi spravljala ljudi v apatičnost, mnoge pa je boj za življenjski obstoj pripeljal v odvisnost delodajalcev, zvečine prav nemških. Nič čudnega, če so časniki tedaj pisali, da ni borbene narodne zavesti in da bi se bilo vendarle potrebno "zdramiti".

Dejstva tudi govore, da so se jugoslovanski oblastniki med obema vojnama kaj oportunistično vedli do "nemške manjšine" in da je ta spretno hlinila svojo privrženost do njih. Vedeti tudi moramo, da so na našem območju prav nemški glasovi, kot jeziček na tehtnici, večkrat odločali v volilnih strankarskih spletkah in da so Nemci ob teh priložnostih tudi z ekonomskim pritiskom pridobivali glasove preprostih ljudi. Priprave na občinske volitve v Ormožu in okolici leta 1921 so stekle, kot poročajo časopisna poročila, v znamenju "nemškutarske agitacije" in pridobivanja "nevednežev" za kandidatne liste. — Edini učinkovit protiukrep bi lahko bila enotnost slovenskih političnih strank, toda v omenjenem primeru so liberalni "naprednjaki" pohiteli demantirati "neosnovane vesti" o sporazumu s klerikalno stranko.²⁸ Da bi pokazali svojo privrženost jugoslovanski državi in da bi razgalili svoje politične nasprotnike, so iskali nemško naklonjenost. Ob sprejetju vidovdanske ustave so celo znali pohvaliti ormoške Nemce, kako so ti neprisiljeno "storili svojo dolžnost" in razsvetlili okna svojih hiš. Slovesnosti na Glavnem trgu, kjer so zadonele "patriotične in narodne pesmi", se le klerikalci niso odzvali, je pisal liberalni Tabor.²⁹

Da odločnih korakov do tukajšnjega nemštva res ni bilo, priča tudi podatek, da so sklepali ormoški občinski odborniki še leta 1925 na svoji seji o "odstranitvi" hišnih tablic z nemškimi imeni, in še to komaj pod točko "slučajnosti".³⁰

Zato je domača nemškutarija mogla prefinjeno delovati v prid velikonemškemu ciljem, v trdni povezavi s tistimi, ki se našim krajem niso hoteli odpovedati. Tako je v založbi Deutsches Schulverein v Gradcu v začetku leta 1928 izšla brošura o Nemcih na Spodnjem Štajerskem, v kateri dr. Avgust Plachky govori o krajih, ki so "njihovi", o tem, kako so bili Nemci ob prevratu "prevarani" in kako so zdaj zatirani. Po njegovem so prav oni prinesli k nam kulturo in med drugim izliva srd nad Slovenci z besedami: "... Šele, ko so bili Slovenci strahovito tepeni, smo imeli Nemci mir... Nemci so bili voditelji, gospodje in obvladovalci, Slovenci pa suženjski kmetje in hlapi..."³¹

Posebno skrb so v zamejstvu zato namenili obmejnemu območju. Okrajni šolski svet ptujski, ormoški in rogaški je bil prisiljen večkrat opozarjati krajevne šolske svete in šolska vodstva na dejavnost društev Schulverein in Südmark ob avstrijski državni meji, na posebno skrb za "prvovrstne" učitelje v obmejnih avstrijskih šolah, kjer šolarjem posebej dajejo prehrano in obleko. Ob tej "veliki nevarnosti", ki preti šolstvu ob severni meji, naj bi se nujno poskrbelo za "zavedno" učiteljstvo.³²

Viri v bistvu odkrivajo, da je bila družbenoekonomska kriza spremljevalec raznarodovalnega dela tudi v obdobju med obema vojnama. Naše območje je sodilo v ta okvir. Ko bomo v nadaljnji obravnavi spremljali kulturbundovsko dejavnost, bomo lahko ob primerih spoznali natančno načrtane raznarodovalne aktivnosti tostran državne meje, v odmaknjenih in zaostalih krajih, kjer so krizna razdobja revščino le poglobljala. Za rešitev obstoječega stanja se jugoslovanski oblastniki niso kaj zmenili, zato pa so tem večjo skrb posvečali tukajšnjim krajem pripadniki "nemške manjšine". Izredno dobro so se znali namreč prilagoditi razmeram v jugoslovanski državi, spretno izkoriščali njene gospodarske in politične slabosti in se kot "manjšina" postavljali le z zahtevo po priznavanju svojih narodnih pravic, pravic do društvenega kulturnega udejstvovanja. Toda pod tem plaščem so se skrivali velikonemški cilji, ki bodo planili na dan v obdobju hitlerizma. Tedaj se bo razkrila dejanska "lojalnost" tukajšnjega nemštva do jugoslovanske države.

a) Društvena dejavnost "nemške manjšine"

Ko razpravljamo o društveni dejavnosti ormoških Nemcev, je potrebno uvodoma povedati, da so bili ti organizacijsko povezani s Ptujem, ki je veljal za jedro nacističnega nemškega udejstvovanja.

Politična orientiranost "nemške manjšine" je bila osredotočena na njena društva. V prvih letih po prevratu je bilo zaznati protijugoslovansko ost na društvenih sedežih na Ptuju, saj je znano, da je bilo tam še polno napisov protidržavne vsebine, ob državnih praznikih pa ni bilo videti narodnih in jugoslovanskih zastav.

Nemci tukajšnjega območja so se že od vsega začetka zbirali v ptujskem Nemškem društvenem domu in še l. 1921 je bil na poslopju viden napis: "Deutsches Haus". Ohranjena društvena pravila tudi jasno povedo, komu je bilo namenjeno to "nepolitično društvo" ali imenovano "Verein der Deutschen Vereinshauses". Zapisali so namreč, da "Društveni dom služi v prvi vrsti Nemcem mesta Ptuj in okolice", in to za "pospešitev družnosti, znanstvenega in umetniškega stremljenja".³³ Pravila so tudi predvidela, da se v društvo "more sprejeti vsak Nemec brez razlike spola", kar tudi pove, da se je "nemška manjšina" pri svojem "kulturnem" ustvarjanju distancirala od nenemškega prebivalstva. Dejanjsko so tudi bile vse prireditve v nemškem društvenem domu strogo ločene po narodni pripadnosti. Nemški društveni dom je sploh postal med obema vojnama kraj mnogih srečanj nemških pripadnikov od blizu in daleč, mesto dogovarjanj in prireditveni prostor. Naj omenim samo 60-letnico ptujskega nemškega pevskega zbora (Männergesangsverein in Pettau) leta 1923, ki je pritegnila nemškutarijo "spodnještajerskega" območja in celo nekatere poslance "nemške manjšine" v jugoslovanskem parlamentu ter je doživela svoj epilog v spopadu jugoslovanskih nacionalistov – orjunašev z udeleženci prireditve. Ti ptujski "binkoštni dogodki" so vzburkali narodne duhove tudi zunaj Ptuja, vse do parlamenta. Čeprav je potrebno dogodek povezovati z obstoječimi političnimi razmerami v državi, pa so že priprave na svečanost opozarjale, da ambicije nemštva pri nas niso pokopane. Zato je potrebno iskati korenine nacističnih nemških nastopov, ki so dobivali svojo manifestativno vsebino v tridesetih letih na prireditvah v Nemškem društvenem domu, v desetletju po prvi svetovni vojni.

Med mnogoterimi nastopi naj kot primer izpostavim "zabavno prireditev" v ptujskem nemškem društvenem domu v noči od 18. na 19. marec 1939, o kateri poročajo kazenski spisi. Na prireditve so se tedaj pripeljali z okrog 50 avtomobili gostje iz različnih delov Štajerske, da bi veselo, "na nemški način" proslavili Hitlerjevo zmago v Čehoslovaški. In tako je vso noč odmevalo "Heil Hitler!", a kar še najbolj preseneča, je navedba, da se je zabave udeležil sam ptujski sreski načelnik. Prireditvi je prisostvovalo tudi več Ormožanov, ki naj bi jih brezplačno vozila dr. Aribert Brodar in dr. Otmar Majeritsch. Za slednjega je tudi ugotovljeno, da je poprej hodil od hiše do hiše in vabil Nemce in nemškutarje na prireditve.³⁴

O politični vsebini prireditve domače nemškutarije v tridesetih letih dokazuje ohranjeno dokumentarno gradivo. "Kulturni" nastopi pripadnikov "nemške manjšine" so zveneli v duhu predanosti nacionalsocializmu.

Preden natančneje spregovorimo o osrednji "kulturni" organizaciji, o "Kulturbundu", ki je bila med obema vojnama srž delovanja "nemške manjšine", omenimo še Združenje nemških visokošolcev (Verband deutscher Hochschüler Pettau), ki je povezovalo tudi ormoške nemške akademike.

Društvo v dvajsetih letih še ni moglo docela zaživeti. Njegovo vodstvo je iskalo poti delovanja in si prizadevalo doseči sodelovanje z mariborskimi visokošolci, predvsem pa povezati ormoške kolege.³⁵ Ta prizadevanja so se vlekla še v leto 1930. Na občnem zboru 6. septembra tega leta so namreč v gostilni Pessler na Ptuju znova spregovorili o prite-

govanju akademikov iz Ormoža in Ljutomera. To bi lahko pomenilo, da ti dotlej niso bili organizirani, saj se je društveni odbor že po nekaj dneh lotil "vnetega" pridobivanja novih članov, in to "po osebnih znanstvih". Mag. Rudolf Molitor iz Ptuja je bil zadolžen, da s pomočjo ormoških Nemcev — Ottona Kralla, Ariberta Brodarja in mag. Gustava Trautwetterja — tam pritegne še druge.³⁶

Vključevanje ormoških akademikov se je pričelo. Pri širjenju društvene mreže na širšem ptujskem območju so zanimivi ohranjeni podatki, ki govorijo o sprejemanju novih članov. Prosilci — gimnazijski abiturienti — so na prijavnica navajali svoje "nemško — arijsko poreklo" (deutsch — arischer Abstammung), pa čeprav so bili med njimi ljudje slovenskega rodu.³⁷ Pravila Združenja, ki so bila sprejeta že l. 1922, so namreč dovoljevala, da se vanjo kot redni člani vključijo le Nemci "arijskega porekla". Navedba določila, da društvo "zasleduje povzdigo narodnega in družabnega življenja" z društvenimi večeri, pogovori, posvetovanji, družabnimi prireditvami, "nepolitičnimi sestanki s povabljenimi gosti nemškega pokolenja", pa razkriva drugačne cilje.³⁸

Politična naravnost Zveze se je zrcalila v dejanjih in nacistični zagrizenosti njenih članov v tridesetih letih. Zastrupljeni z nacionalsocializmom so bili pripravljeni kreniti v boj za popolno nemško zmago.

Na voljo imamo pismo dipl. ekonomista Fritza Urschitza, rojenega v Ormožu, ki je 15. febr. 1941 prosil poveljstvo SS za Alpske dežele s sedežem v Salzburgu, da naj ga zdaj še kot jugoslovanskega državljana, sicer pa v času študija aktivnega v Združenju nemških visokošolcev, dodeli k enotam SS, v nasprotnem pa k tankovskim enotam ali protiavijski obrambi.³⁹

Primer, eden med mnogimi, razkriva rezultate nacionalistične prevzgoje, zagrizenosti nemških pripadnikov, ki so sledili smernicam svoje osrednje organizacije — Kulturbundu.

b) Nacistična dejavnost Kulturbunda

Udejstvovanje "nemške manjšine" se izredno dobro sklada z notranjepolitičnimi razmerami v državi. Tudi zunanji impulzi, kot sta bila odmev svetovne gospodarske krize in še posebej zmaga hitlerizma v Nemčiji, so do skrajnosti dvignili samozavest tukajšnjih Nemcev. Toda še preden je v nemškem rajhu prišlo do tega preobrata, so se ti organizacijsko povezali pod okriljem Švabsko — nemškega Kulturbunda (Schwäbisch — Deutscher Kulturbund).

Ko so bila namreč leta 1931 odobrena pravila Kulturbunda (KB) za vso državo, je pričela pridobivati organizacija pozicije tudi na Slovenskem. Tako so na ustanovnem zboru organizacije 26. avgusta istega leta izvolili krajevni odbor, nakar je prišlo v Nemškem društvenem domu na Ptuj 14. novembra do "ustanovnega" občnega zbora "mestne grupe Ptuj".⁴⁰ Ptujška krajevna organizacija ZB (Orstgruppe des Schwäbisch — Deutschen Kulturbundes Pettau) je postala, kot bomo še spoznali, ena najaktivnejših. Ptuj je postal središče okrožja (Gau) KB in je zajemal še v marcu 1941 kraje: Ormož, Gornjo Radgono, Apače, Žiberce, Konjišče, Serdico, Fikšince in Mursko Soboto.⁴¹ Kulturbund, ki bi naj pomenil kulturno društvo, je v resnici postal najtrdnjša postojanka za utiranje hitlerjanstva.

Pa pogledjmo podrobneje, kaj se je dogajalo pri nas. Osrednje vodstvo Švabsko — nemškega KB v državi s sedežem v Novem Sadu je pod vodstvom upokojenega kapetana Johanna Kexsa kmalu po odobritvi društveih pravil pričelo z intenzivnimi pripravami, da bi ustanovili krajevne organizacije KB po mestih "Spodnje Štajerske". Ohranjena obširna kore-

spondenca o ustanavljanju organizacije na Ptuj to jasno pove. Nasploh so si tukajšnji Nemci prizadevali, da pride do ustanovitve Kulturbunda čimprej. Še posebej je delal na tem odvetniški pripravnik pri ptujskem Nemcu dr. Sixtu Fichtenau Theodor Starkel.⁴²

Organizacija je že ob svojem snovanju pritegnila večje število članstva. Vodstvo ptujske krajeвне organizacije KB je z nezmanjšano intenzivnostjo kar tekmovalo, kako bi se številčno okrepilo in razširilo "svoje" območje delovanja. Tako je npr. omenjeni Theodor Starkel po sodelavcih, posestniku Adolfu Stammenu in Ottonu Krallu, želel pridobiti nove člane tudi v Ormožu.⁴³ Znano je tudi, da so se vodilni predstavniki Kulturbunda s Ptuja 22. 9. 1931 s pismom obrnili na zvezno vodstvo v Novem Sadu, da bi naj določilo območje dejavnosti mariborske in ptujske krajeвне organizacije, hkrati pa so pripomnili, da je radgonsko – murskosoboško in ormoško območje "bolj povezano s Ptujem". Iz Novega Sada so nato 26. novembra sporočili, da se strinjajo z razmejitvijo, in tako je krajevna organizacija Švabsko–nemškega KB na Ptuj segla na ormoško območje, vse tja do Prekmurja.⁴⁴

Izjemno prizadevnim ptujskim Nemcem je bilo zaupano obširno ozemlje in nemalokrat so bili ti deležni posebne pohvale osrednjega vodstva KB v Novem Sadu, ki je pozdravljalo njihov program in "široko aktivnost" pri pridobivanju strankinih pripadnikov v krajih delovanja.⁴⁵

Besede, ki jih je bilo mogoče slišati v poročilu na letni skupščini ptujske krajeвне organizacije KB v Nemškem društvenem domu dne 24. marca 1934, pričajo o tem, kaj je ta organizacija pomenila. Njen osnovni cilj naj bi bil zbiranje novih članov, kajti šele tedaj, ko bo Kulturbund zajel "vse" Nemce, bo "z uspehom reševal svoje velike naloge". In res se je število članov KB zelo dvignilo že leta 1933, saj je iz omenjenega poročila razvidno, da je bil zabeležen "razveseljiv" porast članstva na prekmurskem območju, medtem ko je na območju Ormoža pa tja do Rogatca krajevna organizacija pridobila 25 članov. Na celotnem operativnem območju je bilo tedaj 436 članov KB, medtem ko je še leto poprej štela organizacija 367 članov.⁴⁶

Pa še ena primerjava. Ko je ptujska organizacija KB poročala 11. maja 1935 časopisu Deutshces Volksblatt o svoji aktivnosti, se je že mogla pohvaliti s 578 člani; od teh jih je bilo 14 v Ormožu.⁴⁷ Med temi omenimo vodilne ormoške kulturbundovce: Adolf in Grete Stammen, veletrgovce z vinom dr. Aribert Brodar, Elise Brodar, Walter Diermajer, Otton Krall, Anton in dr. Otmar Majeritsch, mag. Gustav Trautwetter ter v Središču dr. Alfred Heiss, Paula Heiss in Erich Schara.⁴⁸ Pomeni, da je to jedro predstavljalo trgovsko – posestniško plast z nekaj izobraženci, s pomočjo katerih so tekla tod vsa nacistična prizadevanja.

Navedba iz poročila o delu krajeвне organizacije KB za leto 1932, da je območje Ormoža terjalo "daljšo obdelavo", kaže namreč, da se je tukaj zatikalo. Tako so si prizadevali, da bi v Ormožu leta 1933 ustanovili čitalniški krožek, a denarnih prispevkov za nabavo časopisov ni bilo dovolj. Ormoški Nemec Walter Diermajer je zato pisal Theodorju Starklu na Ptuj, da ljudje "v teh težkih časih niso navdušeni" plačati visoke vsote.⁴⁹

Prav v nerazvitih krajih pa je Kulturbund s svojo socialno demagogojo privabljal prizadete in posebno skrb namenil vzgoji mladine. Zato tudi krčevita prizadevanja, da bi dosegli odobritev nemških šolskih oddelkov. Slehera prireditvev, čeravno "kulturna", je rabila političnim namenom, saj je vrsta nemških predavateljev, umetnikov in znanstvenikov prihajala prav iz zamejstva. Njihovi nastopi so bili namenjeni "le" pripadnikom "nemške manjšine", a oblastni organi so se zvečine tolerantno obnašali.

O smotrnosti celovitega dela Kulturbunda se morda najbolj poučimo iz poročila krajeвне

organizacije Švabsko – nemškega KB na Ptuju za leto 1933, ko beremo: "Smoter prireditve je v tem, da odrasli izpolnijo svojo dolžnost v zblizevanju otrok, da se ne bi počutili tuje. V mladini je osnovni smisel skupnosti, ki more zagotavljati obstoj in vrednost nemške narodnosti..."⁵⁰ Ali drug primer s socialnim prizvokom: Na letni skupščini omenjene organizacije leta 1935 so prisotni mogli slišati, kako so se trudili dobiti delo za nezaposlene člane in kako je "najvišja dolžnost" nemških delodajalcev ta, da prosta delovna mesta priglasijo vodstvu "krajevne grupe" na Ptuju. Hkrati s tem je poročevalec na občnem zboru izpostavil delo kot moralno normo ter poudaril, da je sicer potrebno, da se to "revnim narodnostnim pripadnikom" zagotovi, "toda tudi njihovo življenje naj bo sad njihovih prizadevanj." Le tako se bo tudi v siromašnih družinah dvigalo samozaupanje in pripravljenost vključiti se v boj, ki ga terja življenje.⁵¹

Krajevna organizacija KB s sedežem na Ptuju, ki je sledila nemškim nacionalističnim ciljem, je v te posebej vtkala vzgojo mladega rodu, izkoriščajoč revščino tukajšnjih krajev pa je mednje uspešno zasejala nacistično demagogijo. Z zbiranjem "zimske pomoči" (obleke, perila, obutve) so "pomagali" siromašnim družinam in po razpoložljivih podatkih te pomoči zares ni bilo malo. Prireditve, kot so miklavževanja in božičnice, so se običajno končavale z obdaritvami otrok na celotnem območju ptujske "krajevne grupe" KB. Vodstvo organizacije je namreč poskrbelo za različne prireditve v mnogih, še tako odročnih krajih, kjer je gostovala zagnana ptujska nemškutarija. Mladini so namenili različne predstave, kot so bili lutkarski in otroški popoldnevi ter pravljične ure, s podeljevanjem dobrot pa so sklepali otroška miklavževanja in božičnice.

Posebnih poročil o prireditvah in dani pomoči na ožjem ormoške območju ni. Toda ker so po strogi nemški natančnosti zapisovali po krajih vse, kar se je dogajalo, je najverjetneje, da so tukajšnje območje povezovali neposredno s Ptujem. Zato je potrebno upoštevati podatke, ki so nam na voljo za širšo ptujsko okolico. Naj navedem za primer podatke, da so na teritoriju krajevne organizacije KB s sedežem na Ptuju leta 1935 ob božiču obdarovali 339 otrok od 7. do 14. leta, da so pri zbiranju "zimske pomoči" konec tega leta zbrali za revne družine živež v vrednosti 1027 din. ter obleko in obutve za 2804 din.⁵² Ta dejstva nam ponujajo odgovor, čemu je število članov Kulturbunda raslo, jedro tukajšnjih Nemcev pa bilo deležno tolikšnih pohval osrednjega vodstva v Novem Sadu.

Skratka, Kulturbund je na območju ptujskega sreza uspel razpresti mrežo svoje dejavnosti tako učinkovito, da je krajevna organizacija sodila med najagilnejše v državi. Pri tem velja upoštevati specifične okoliščine v krajih, ki jih je ta obvladovala, vsekakor pa tudi organizacijske sposobnosti tukajšnjega nemštva ter njegovo privrženost hitlerizmu.

Ta dejstva upoštevajmo tudi ob spremljanju številčnih pokazateljev o "nemški manjšini", o čemer je potrebno zaradi celovitejše predstave spregovoriti v nadaljevanju.

c) Demografski podatki o pripadnikih "nemške manjšine"

Uvodoma izpostavimo nekaj splošnih ugotovitev, ki jih je potrebno povezovati s statističnimi podatki.

Sistematična germanizacija, spremljana z načrtno prevzgojo, ter ekonomska stiska, v kateri se je pod udarom nemške gospodarske moči znašel slovenski živelj, sta do konca prejšnjega stoletja spreminjali narodnostno podobo. Skozi prizmo družbenoekonomskih razmer je razumevati gibanje prebivalstva ter njegovo opredeljevanje za nemško narodnost.

Npr.: Statistični pokazatelji o preštevanju prebivalstva na prelomu stoletja, ko je bil merilo odločanja pogovorni jezik in ne narodnost, nam razkrivajo povečano število "Nemcev" ali bolje nemško govorečih prebivalcev po štajerskih mestih. Med temi "opredeljenimi" Nemci, zvečine rojenih v slovenskih krajih, so v ospredju zemljiški lastniki, trgovci, obrtniki in uradništvo.

Taka podoba se je bistveno spremenila po razsulu Avstro-Ogrske. Ljudsko štetje leta 1921, ki mu je bilo izhodišče materni jezik, je pokazalo, da so prejšnja štetja v habsburški monarhiji prikrivala bistvo, saj je bilo število Nemcev tega leta mnogo manjše, pa čeprav se jih je tudi nekaj izselilo. Za primerjavo povejmo, da je bilo leta 1921 na ozemlju slovenske Štajerske 480.015 prebivalcev, od teh 449.485 Slovencev in le 21.786 Nemcev, medtem ko je bilo na istem prostoru po zadnjem avstrijskem štetju leta 1910 naštetih 73.950 pripadnikov nemškega občevalnega jezika oz. na samem območju ptujskega sreza 6850.⁵³

Kje so potem vzroki za tak razpon? Pred vojno večina prebivalstva ni bila nemškega rodu. Po mestih so se naselili pretežno slovenski priseljenci, ki so se iz znanih razlogov napol ponemčili, po letu 1981 pa se je večina le zavedela svojega slovenskega rodu. Res je, da je del teh v novih razmerah tudi podlegel nemškim gospodarskim in političnim pritiskom ter nemški propagandi in da se je zato ob preševanju prebivalstva ali ob volitvah opredeljeval za nemško stranko.

Nemški kritiki so reagirali na statistične pokazatelje že l. 1921 in v naslednjem obdobju hoteli dokazovati, da je Nemcev v bistvu več. Tako so npr. ob volitvah leta 1927, ko so nemški statistiki štel zraven še socialistične in komunistične glasove, in 1928. leta ob nemškem privatnem štetju prišli do rezultata, da je na slovenskem Štajerskem živel tedaj 32.578 Nemcev ali 6 % vsega prebivalstva.⁵⁴

Po oceni dr. Toneta Ferenca so nemške trditve o prebivalstvu nemške narodnosti znansveno nevzdržne, saj se Nemci opirajo za njih ugodno statistiko iz časov Avstro-Ogrske. Tedaj je prihajalo v mesta veliko slovenskih priseljencev, ki so se uklonili gospodarskemu in političnemu pritisku, nemški propagandi ter se tako napol ponemčili. Ob ponovnem spoznanju svojih narodnostnih korenin po prvi svetovni vojni so se mnogi l. 1921 izjasnili za slovenski materni jezik.⁵⁵

Štetje prebivalstva leta 1921 je za ptujski okraj konkretno pokazalo, da živi tu 81.433 prebivalcev in da je od teh (brez mesta Ptuja) 786 takih, ki so po maternem jeziku štel k Nemcem. To bi pomenilo, da je v ptujskem srezu, ob upoštevanju mesta Ptuj, tedaj živel 1754 vseh Nemcev ali 2,1 %.⁵⁶ Pri tem nas seveda zanima, kako je bilo na ormoškem območju.

V Ormožu z Dobravo so našeli 1921. leta 1.093 prebivalcev (v samem Ormožu je živel 1006 ljudi). Po maternem jeziku je živel v kraju 926 Slovencev (84,76 %) in 100 Nemcev ali 9,1 %. Med navedenim številom prebivalstva se je za jugoslovansko državljanstvo izreklo 1055 (96,5 %), za tuje 17, medtem ko se 21 ljudi sploh ni opredelilo.⁵⁷

Povsem neznatno število nemškega prebivalstva izkazuje tega leta Središče ob Dravi, saj je od 1142 ljudi bivalo tam 1118 Slovencev (97,8 %) in le trije Nemci (0,2 %).⁵⁸

Rezultati ljudskega štetja l. 1921 na območju ptujskega sreza nam torej ponujajo povsem drugačno narodnostno podobo. Vendar je ob teh pokazateljih gotovo, da je odstotek opredeljenega nemškega prebivalstva posledica nemške raznarodovalne politike iz preteklosti. Ptujski list je volilne rezultate leta 1921 ocenil, da "niso pravi", ker so bili na delu "nemški hujskači", hkrati pa je navedel, da je okrog 2/3 tistih, ki so se opredelili za Nemce, slovenske narodnosti.⁵⁹

Nekaj podobnega je bilo moč slišati tudi med ormoškimi občinskimi sosvetniki. Ko so na-

mreč ti 8. marca 1921 zasedali, je sosvetnik dr. Franc Strelec predlagal "revizijo" ljudskega štetja v Ormožu, za kar bi bilo potrebno zaprositi deželno vlado v Ljubljani. Predlog so ostali sprejeti z utemeljitvijo, da je "večina" tistih, ki so navedli materni jezik kot nemški, "jugoslovanskega pokolenja".⁶⁰

Ni nam na voljo razplet tega dogodka, opozarja pa nas, da je nemškutarija še vedno živela. Poglejmo, kaj je zabeležila statistika po desetih letih ob ljudskem štetju 31. marca 1931.

Gibanje prebivalstva do leta 1931 je nujno povezovati z ekonomskimi možnostmi razvoja, ki pa so bili v ptujskem okraju skromni. Zato je število prebivalstva moglo biti v porastu le v okoliših, kjer so bili še dani ustrezni pogoji, kot je bližina železnice ali močnejši gospodarski vpliv mesta na agrarno podeželje (v srezu je to bil le Ptuj), nadalje ugodnejše gospodarske možnosti na ravninskih predelih, medtem ko je bilo na odmaknjenih vinogradniških območjih zaznati celo nazadovanje in stagnacijo v prirastku prebivalstva.

Za popis prebivalstva leta 1931 je tudi značilno, da so pri preštevanju upoštevali narodnostno in jezikovno pripadnost ter da so posebej navajali jugoslovansko narodnost in tuje državljane. Tako je statistika za ptujski okraj pokazala, da je tu živelo 71.888 ljudi in da se je za nemško narodnost opredelilo 617 prebivalcev ali 0,8 %. Po nemških izračunih za leto 1928 bi naj število Nemcev znašalo 1900, se pravi, v primerjavi z ljudskim štetjem 1931 bi bil ta odstotek kar 2,6 %.⁶¹

Za nemški materni jezik se je odločilo v okraju (brez mesta Ptuja) 383 ljudi (0,5 %), med temi pa je bilo 283 jugoslovanskih državljanov in 100 tujih. Če bi upoštevali še Ptuj, je v okraju živelo po maternem jeziku 942 ali 1,3 % Nemcev.⁶²

Statistični podatki tudi povedo, da je poraslo prebivalstvo na ormoškem območju od l. 1921 do 1931 za 6 %, in to zlasti v Ormožu, Podgorcih in Sardinji.⁶³

V sami ormoški občini so leta 1931 našeli le nekaj več prebivalcev. Demografski podatki na ormoškem območju kažejo nasploh le rahel povojni porast prebivalstva, kar je povezano s šibkimi ekonomskimi možnostmi zaposlovanja. Socialna struktura prebivalstva v ormoški občini, ugotovljena ob popisu leta 1931, priča, da industrije ni bilo. Tu je živelo največ obrtnikov in trgovcev, in to 730 ali 57,2 %, sledijo jim uradniki ter svobodni poklici (302 ali 23,6 %), ostalih 244 ali 19,1 % se je ukvarjalo s kmetijstvom.⁶⁴

Ob popisu je v občini živelo 1276 ljudi, od tega v samem Ormožu 1146 in 130 v predmestni vasi Dobrava. Za jugoslovansko narodnost se je od celotnega števila opredelili 1220 (95,6 %), za nemško pa 35 (2,7 %) prebivalcev, (1,7 % prebivalcev se je izreklo za drugo narodnost), medtem ko se je po maternem jeziku 1135 ali 89,2 % ljudi izjasnilo za Slovence in 53 ali 4,1 % za Nemce.⁶⁵

Za primerjavo še dodajmo, da je bila sosednja občina Hardek, ki je zajemala tudi kraj Pavlovce, še vedno izrazito slovenska občina. Pri ljudskem štetju leta 1931 se ni nihče med 393 prebivalci izrekel za Nemca, s tem da je slovenski materni jezik priznalo 381, jugoslovansko državljanstvo pa 392 ljudi.⁶⁶

V povzetku nam statistični podatki za Ormož povedo o gibanju prebivalstva naslednje:

Leto	Število prebivalstva	Pogovorni jezik		Materni jezik			Državljanstvo			Narodnost	
		slovenski	nemški	slovenski	nemški	drugi	jugoslovansko	tuje	neopredeljeni	jugoslov.	nemška
1910	465 ⁺	128 (27,6%)	337 (72,4%)								
	1049 ⁺⁺	257 (24,4%)	792 (75,6%)								
1921	1006 ^x										
	1093 ^{xx}			926 (84,7%)	100 (9,1%)	67 (6,2%)	1055 (96,5%)	17 (1,7%)	21 (1,8%)		
1931	1146 ^x										
	1276 ^{xx}			1135 (89,2%)	53 (4,1%)	88 (6,7%)				1220 (95,6%)	35 (2,7%)
										21 (1,7%)	

+ Ormož (Friedau)

++ Ormož z bližnjo okolico

x Ormož

xx Ormož z Dobravo

Razvidno je torej, da je pokazalo tudi na tukajšnjem območju štetje prebivalstva po narodnosti oz. po maternem jeziku, da tolikšnega števila nemških pripadnikov, kot jih je beležila statistika v habsburški monarhiji, ni bilo. Med tiste, ki so se štel k "nemški manjšini", sodijo tisti, ki so se opirali na lastni, nemški kapital. Le—ti so z ekonomsko prisilo ali s politično propagando pritegnili še koga, ki se je nato predstavljal za Nemca.

Število prebivalcev, ki so se opredelili za Nemce leta 1931 na ormoškem območju, na videz ne zbujajo posebne pozornosti. Toda, to je bil čas, ko je Kulturbund šele pričel politično delovati. Zato bi bila zanimiva primerjava statističnih prikazov s popisom prebivalstva, ki se je pripravljala leta 1941, a se zaradi vojne to ni zgodilo. Na voljo pa so nam podatki, ki jih je zbral Kulturbund tik pred okupacijo, da bi ugotovil sestavo svojega članstva na Slovenskem. Za ptujski okraj so ugotovili, da šteje 1549 članov KB, da je njihovih družinskih članov, ki so jih seveda šteli k organizaciji, še 1371 in da 405 nemških pripadnikov ni vključenih v Kulturbund. Torej bi bilo vseh članov KB (z družinskimi člani) 2920, z neorganiziranimi Nemci pa skupno 3325 ali 4,6 % celotnega prebivalstva v primerjavi s štetjem leta 1931 (po uradni jugoslovanski statistiki je število Nemcev na slovenskem Štajerskem in v Prekmurju znašalo pred drugo svetovno vojno 1,2 %).⁶⁷

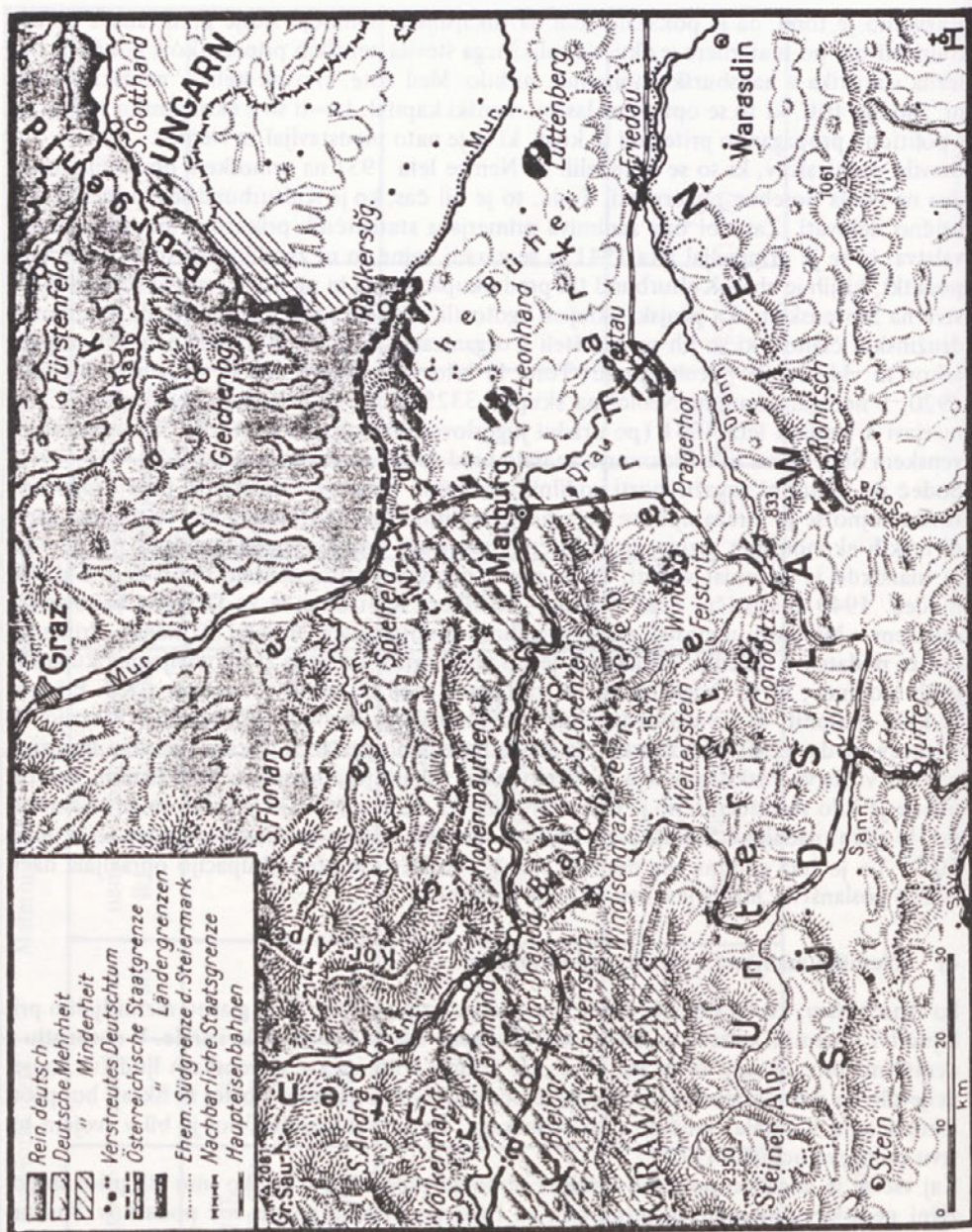
Sodeč po politični angažiranosti vodilnih ormoških Nemcev v desetletju pred drugo svetovno vojno se je mreža njihove dejavnosti razširila. Zadnja trideseta leta so namreč zaradi težkih ekonomskih razmer in političnih nesoglasij v državi vnesla med ljudi negotovost in marsikdo je začel verjeti, da se mu v nemškem rajhu obetajo boljši časi. Tako je 8. dec. 1940 Statistični urad Švabsko—nemškega Kultrubunda za Dravsko banovino s sedežem v Mariboru ugotovil, da šteje njihova podružnica v Ormožu 80 članov. Primerjajoč ta podatek z izsledki, do katerih je po vojni prišla komisija za ugotavljanje okupatorjevih zločinov, bi se mogli opredeliti za razpon med 60 in 80 včlanjenih v KB. Pri tem se kaže nasloniti še na ugotovitve, da je z ormoškega območja pobegnilo v Avstrijo 45 Nemcev in da je 40 bilo zaprtih. In če še navedemo podatke Uprave narodne imovine, nam ti v bistvu razkrivajo, kje je živel jedro tukajšnjega nemštva. Med tistimi, katerih imetje je bilo razlašeno, jih je bilo v Ormožu 41, na Hardeku, ki je vselej veljal za slovenski, le eden, nadalje v Središču ob Dravi 6 ter v Obrežu in na Humu po eden ali skupno 50.⁶⁸ To je bila gonilna sila domače nemškutarije, ki je pred okupacijo opravljala nacistično poslanstvo; niti dejavnosti so tekle iz Ormoža.

č) "Nemška manjšina" v letih pred okupacijo

Po Anschlussu, ko so domači Nemci že kar izzivalno nastopali in glasno razmišljali o priključitvi k nemški državi, so se pri nas družbene sile že docela polarizirale. V nasprotju z nemškimi prizadevanji se je vse tisto, kar je bilo poštenega v slovenskem ljudstvu, opredeljevalo za narodnoobrambni boj, ki je pomenil boj za narodov obstoj in hkrati boj proti izkoriščanju kapitala, zvečine prav nemškega. Narodnoobrambni boj je bil v svojem bistvu tudi revolucionarni boj.

Kaj vse se je dogajalo po naših krajih v obdobju pred okupacijo, ko smo bili priča intenzivni nemški propagandi in pripravam na Hitlerjev prihod, govori več podatkov. Kulturbund je na veliko propagiral učenje nemščine. Da bi se ljudje hitro in pravilno naučili jezika, so prihajali posebej v ta namen pripravljene učbeniki iz Nemčije, npr. "Deutsch rasch und richtig", izd. leta 1940.⁶⁹

Domače nemštvo je nasploh hotelo vzbujati prepričanje v letu 1940, da bi bil kakršenkoli odpor proti nemški vojski brezpredmeten. Istočasno je nemška peta kolona zbirala podatke o morebitnih pripravah na odpor, o javnih objektih. V jugoslovanski vojski so služili tudi mnogi hitlerjevci, ki so tam dobro opravljali svojo petokolonsko funkcijo s poglavitnim namenom, da bi vojsko demoralizirali.

Pred okupacijo je prihajalo k nam iz zamejstva raznovrstno nemško propagandno gradivo. Zemeljevid predstavlja spodnještajersko "nemško" območje na ozemlju Kraljevine Jugoslavije in izpostavlja kraje z "nemškim večinskim" prebivalstvom, med katerimi je tudi mesto Ormož – Friedau (iz arhiva Pokrajinskega muzeja Ptuj).

Po vaških gostilnah je bilo v tistem času slišati večkratne pogovore o Hitlerju, ki da bo še uredil razmere v Jugoslaviji — zato se mu ne kaže upirati. Zaradi hudega gospodarskega stanja je bilo namreč na podeželju slišati mnoge kritike. V sodnih spisih spremljamo tudi več protidržavnih izjav, največkrat vezanih na davke in rubeže, zato naj Hitler "napravi red". Nacistična propaganda se je prav dobro zasejala med ljudi, ki jih je pestila revščina, a vračajoči delavci s sezonskega dela v Nemčiji so vzhičeni pripovedovali o tamkajšnjem življenju. Tako propagando je bilo zaslediti tudi na ormoškem območju, kot npr. v Cvetkovcih in Podgorcih. Sodni spisi so tudi zabeležili, da npr. na območju Koga "komaj čakajo" na Hitlerjev prihod.⁷⁰

Nemci so v tem zadnjem obdobju postali že tako predrzni, da klevetanje jugoslovanske države, vojske in grožnje Slovincem niso bile nič posebnega. Po Ormožu je bilo mogoče slišati izjave domačih nemškutarjev, da so mesta Celje, Ptuj in Maribor "dojčstete", da je slovenski narod majhen, a nemški kar 80—milijonski.⁷¹ Zato se je potrebno naučiti nemškega jezika, sicer se bo vsakemu slabo godilo, "zagvisno" namreč pridemo pod Hitlerja. "Nekega dne" naj bi prišla Hitlerjeva vojska v Ormož in zasedla bo Slovenijo. Tako je po prijavi ormoške orožniške postaje poročalo sresko načelstvo na Ptuj Državnemu tožilstvu v Mariboru leta 1939, ko je opisovalo dejanja bivšega ekonoma Jožefa Lampla.⁷² Njegove navedene besede so bile sicer namenjene upokojenemu žandarmerijskemu naredniku, narodnjaku Ivanu Rojsu, ki se je očitno že leta 1918 zameril domačim Nemcem. Kot član Narodnega sveta je namreč nastopil proti ormoškim nemškutarjem, ki so se tedaj zavzemali za priključitev tukajšnjih krajev k nemški Avstriji.

Da se je hotelo nemštvo zato maščevati nad slovenskim življenjem nasploh, dokazuje tudi prej omenjeni dokument. Obtoženega Lampla je bremenila obtožnica tudi z navedbo, da je v povezavi z ormoškim vinskim trgovcem, nemškutarjem dr. Aribertom Brodarjem, ki da mu je med drugim pripovedoval o občnem zboru Kulturbunda na Ptuj. Tam naj bi sklenili, da bodo vse Slovence, ki so leta 1918 sodelovali v preobratu, poslali v koncentracijska taborišča, od koder se ne bodo več vrnili.

Navkljub očitnim izzivanjem in javnim provokacijam proti slovenskemu prebivalstvu so oblasti bolj ali manj ostajale gluhe. Pregled kazenskih spisov pove, da so sodni organi v glavnem zaznamovali določene izpade, da so hujskače tudi kdaj kaznovali, marsikomu pa se ni nič zgodilo. Primer omenjenega Lampla npr. kaže, da so ga kaznovali na mesec dni zopora, in to le zaradi klevetanja kralja.

Izrabljajoč oportunitizem jugoslovanskega režima, je Kulturbund do potankosti pripravil vse potrebno za skorajšnji prevzem oblasti. Ormoški Nemci so se o vseh podrobnostih dogovarjali na sestankih v kino dvorani Avgusta Kreutza, v prostorih hotela Rajh, po privatnih hišah, tako pri zdravniku dr. Otmarju Majeritschu, lekarnarju Gustavu Trautwetterju, posestniku Adolfu Stammenu in največkrat pri vodji krajevne organizacije KB dr. Aribertu Brodarju.⁷³ Zmenili so se namreč o prevzemu oblasti in hkrati izpopolnili spisek zavednih Slovencev, ki jih bo potrebno tedaj aretirati. Ta "svoj dan" so v Ormožu dočakali 8. aprila 1941, ko je nemška predhodnica nemoteno prispela v mesto z ljutomerške strani, saj se je jugoslovanska vojska medtem že klavrno umaknila čez Dravo proti Borlu in za sabo razstrelila most.

Zbrani pred hotelom Rajh so pripadniki "nemške manjšine" v belih nogavicah, s cvetjem in žganjem pozdravljali svoje osvoboditelje s "Heil Hitler!" Sledili so prvi ukrepi vojaških oblasti o oddaji orožja in prepovedi svobodnega gibanja v nočnem času. S pomočjo domačih kulturbundarjev so novi oblastniki pričeli sredi aprila 1941 uresničevati načrte o iztrebljanju slovenstva. Prvi na seznamu so bili narodno zavedni izobraženci. Iz Ormoža naj bi jih bilo 53; skupaj s svojimi družinami jih je pot skozi ptujske zapore in Brol vodila v neznano...⁷⁴

III. Sklepne ugotovitve

Doha železnic je po letu 1860 odprla pot nemškemu ekspanzivnemu kapitalu na jug. Slovenske dežele, posebej Štajerska in Koroška, so se znašle pod pritiskom nemške gospodarske premoči, ki jo je spremljala načrtna germanizacija. Tuja konkurenca je tako uničevala domačo proizvodnjo, da se je pričenjalo socialno razslojevanje. Mnogi so postali odvisni od nemški delodajalcev. Razpon med mesti kot nemškimi nacionalnimi otoki in agrarnim slovenskim podeželjem se je poglobljajal, v zavest je prodirala miselnost o vzvišenosti nemškega meščana nad slovenskim človekom. Ni potem čudno, če sta majniška izjava in z njo jugoslovanska ideja tako vzburla nemške duhove; tukajšnje nemštvo je nestrpno reagiralo. K tem so namreč sodili priseljenci iz nemških dežel in taki, ki so ob ekonomski stiski in bojazni za lastno eksistenco pozabili na svoj rod ter postali celo najzagrizenejši preganjalci slovenskega življa. Bili so to nemškutarji.

Po propadu habsburške monarhije je število nemškega prebivalstva upadlo tudi na ormoškem območju, predvsem zaradi izselitve nemških uradnikov v nemško Avstrijo, pa tudi zaradi drugačnih kriterijev preštevanja prebivalstva v jugoslovanski državi. Upad števila nemškega prebivalstva nemški statistiki niso priznavali. Oporekali so izidom ljudskega štetja in hoteli z lastnim preštevanjem dokazovati drugače.

Primerjava globalnih pokazateljev za ptujski srez, pri čemer ni upoštevano mesto Ptuj, pove naslednje:

Leta 1910 je bilo po nemškem občevelnem jeziku naštetih 3178 prebivalcev, a leta 1931 se je 325 opredelilo za nemški materni jezik oz. 206 za nemško narodnost. Nemški izražuni za leto 1928 govorijo drugače: v okraju naj bi živel 790 nemških pripadnikov.⁷⁵

Poudariti velja, da zlom avstroogrske monarhije in nastanek Kraljevine SHS tukajšnjega nemštva nista spravila iz ravnotežja. Vere v nemško poslanstvo ni izgubilo, iskra pričakovanja in upanja se je razžarela z zmago hitlerizma. Samozavestne politične nastope je krepila zavest o ekonomski moči, potem pa moralna in materialna pomoč, ki je pritekala iz nemškega zamejstva. Gre predvsem za skrb Schulvereina in Südmarke, a od leta 1928 po novi organizaciji — Südostinstitut in njegovega najpomembnejšega oddelka za proučevanje narodnopolitičnega stanja slovenske Štajerske in Prekmurja (Gaugrenzlandamt).⁷⁶

Največjo oporo so te institucije dobivale pri nas v Kulturbundu, ki je smotno pripravljajl priključitev dežele k nemškemu rajhu ter se zato vrgel v čimprejšnje iztrebljanje slovenskega življa.

Preden podamo analizo politične dejavnosti tukajšnjega nemštva, še nekaj podatkov o nemškem kapitalu, pri čemer je za celovitejšo podobo potrebno upoštevati tudi pokazatelje po drugih krajih. Po socialni strukturi so jedro slovenještajerskega nemštva predstavljali obrtniki, njim sledijo trgovci, svobodni poklici, kmetje, delavci, javni uradniki, upokojeanci in industrialci. V Ormožu je bilo 5 % nemških obrtnikov in trgovcev, na sosednjem Ptujju kar 42 %, a v Ljutomeru vsega 3 %. Na slovenskem Štajerskem je bila vsaj polovica trgovin v nemški lasti, s tem da se na območju ptujskega sreza postavljajo trgovci z vinom na debelo, kot npr. v Ormožu dr. Aribert Broda.⁷⁷ Skoraj polovica vinogradov v ormoški okolici in nad polovico kvalitetne vinogradniške zemlje v vzhodnih Halozah je pripadala nemškim lastnikom, ne le "domačim", ampak tudi posestnikom iz tujine, predvsem iz Avstrije, kot npr. iz Gradca in nemške Radgone. K utrjevanju njihove posestniške moči je veliko prispeval nemški denarni zavod s sedežem na Ptujju — Vorschuss Verein. In prav na nemških petičnežih je slonela hitlerjanska politična propaganda pri nas.

Spremljajoč politično delovanje "nemške manjšine" med obema vojnama, je mogoče ugotoviti, da se Nemci nikoli niso pomirili v novo nastali jugoslovanski državi, pa čeprav so navidez izražali lojalnost do Kraljevine SHS. Po svojih društvih in organizacijah so se po-

stopoma in vztrajno pripravljali na "svoj dan", a dejavnost teh je temeljila na politični usmeritvi Kulturbunda. Za navidez povsem družabnimi društvi, kot je bil, denimo, Keg-ljaški klub v Ormožu, so se skrivale nemške politične tendence. Zmaga hitlerizma je samo okrepila nemško samozavest in na temeljih nacionalsocializma je krajevna organizacija Kulturbunda s sedežem na Ptuj organizirala na svojem operativnem območju vrsto pri-reditev, kot so bila predavanja, božičnice, gostovanja nemških kulturnikov, materinski dnevi, zimska pomoč ipd., pri čemer je veljala posebna skrb socialno ogroženim in mladi-ni. Tako je zajel Kulturbund kot osrednja politična organizacija "nemške manjšine" tudi znatno število nemškutarjev, pripadnikov slovenske narodnosti, ki jih je ob gospodarski odvisnosti in ob razrvanih političnih razmerah v državi prevzela nacistična demagogija.

Po okupatorjevi statistiki iz aprila 1941 naj bi bilo med pol milijona slovenještajerskih prebivalcev 10.818 članov KB (po jugoslovanski statistiki – vključujoč Prekmurje, Meži-ško dolino, bi bilo Nemcev 8.200). Pokrajinsko vodstvo KB za Dravsko banovino (Gaulei-tung) s sedežem v Mariboru je imelo 5 podrejenih okrožij (Kreisleitung), ki so bila pove-zana s krajevnimi edinicami. Ptujsko okrožje, ki je po podatkih štel 542 članov Kulturbunda, je vključevalo tudi krajevno organizacijo v Ormožu.⁷⁸ Le-ta je bila formirana leta 1939 na ustanovnem občnem zboru v kino dvorani Avgusta Kreutza, ključavničar-skega mojstra v Ormožu. Organizacijo je vodil dr. Aribert Brodar, sin nekdanjega trgo-va v Ormožu Štefana Brodarja. Poskrbel je za nove člane KB, v njegovi hiši so se zvrstili pred okupacijo mnogi sestanki, na katerih so kovali načrte o prevzemu oblasti ter raz-pravljali o tistih Slovencih, ki jih bo potrebno izseliti. Na zunaj mirni, da ne bi prišli navz-križ z zakonom, pa so ormoški Nemci v zadnjih mesecih pred okupacijo postajali v pri-vatnih razgovorih arogantni in izzivalni. Zavajali so ljudi k nepremišljenim izjavam, kar vse se je nato registriralo pri dr. Aribertu Brodarju ali pri sudetski Nemki, uslužbenki v Pirichovi trgovini z usnjem Vally Jahnovi.⁷⁹

Nasploh so intenzivne priprave na okupacijo spremljale razprave o bodoči meji nemške države in znova je oživela ideja o t. i. vitanjski črti. Za doseg ciljev so bili potrebni trdni stiki z rajhom, kar je vodstvu ptujskega okrožja Kulturbunda docela uspelo. V okrožje je Zveza nemštva v zamestvu (Verein für das Deutschtum im Auslande – VDA) pošiljala raznovrstno nacistično literaturo, po naših krajih si videval vse več nemških "turistov", dejansko predstavnikov institucij (Südostinstitut in oddelek za proučevanje narodnopo-litičnega stanja na Spodnjem Štajerskem v Gradcu), ki so seveda pripravljale vse potrebno za "osvoboditev" Spodnje Štajerske.⁸⁰

Kulturbund je prav v povezavi z omenjeno ustavo ter šefom nemške varnostne službe (Sicherheitsdienst) v Gradcu pripravil vse potrebno, da se dežela čimprej spremeni v nem-ško. Vodstvo ptujskega okrožja KB je svoje poslanstvo odlično opravila. Okupator je imel ob svojem prihodu vse pripravljeno. Na voljo so mu bili tudi poimenski izselitveni sezname slovenske inteligence, zavedenih slovenskih družin, program izselitev idr. Bil je to rezultat vztrajnih nemških prizadevanj, kar je med vojno l. 1942 priznal sam šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko dr. Siegfried Uiberreither, rekoč: "Za povratek Spodnje Šta-jerske se je delalo skozi dolgo dobo..."⁸¹

Morda se bo bralcu zazdelo, da s temi podatki preveč segam iz okvira razprave. Res je, toda vse, kar se je dogajalo v širšem obsegu, je odmevalo v mestecu Ormožu in v njego-vem nerazvitem okolju.

Zaostale družbenoekonomske razmere na ormoškem območju niso bile vzrok revolucio-narne razgibanosti, a strankarska nasprotja so razdvajala slovenske politične sile; "orlov-

ske" in "sokolske" prireditve so se strogo ločevale, in tako vse do priključitve Avstrije k Nemčiji, ko je narodoobrambni veter zavel tudi na tem območju. V ormoškem Sokolskem društvu so npr. leta 1939 že ustanovili strelski odsek, ob 7. maju, "dnevu pripravljenosti", pa so istega leta na manifestativni slovesnosti v Tyrševi grabi dokazovali svojo usposobljenost v "izbirnih bojnih tekmah patrol".⁸²

Toda taki nastopi še vedno niso pomenili manifestacije združenih slovenskih sil. Do te je prišlo šele 27. marca 1941. Dogodki v ormoškem prosvetnem domu v večernih urah istega dne so to dokazali. Pokazalo se je, da se je v tistem zgodovinskem trenutku zbralo tedaj v dvorani vse, kar je bilo poštenega, narodno zavednega, ne glede na nekdanjo strankarsko in ideološko opredelitev. V tem strnjenem izrazu narodne volje je potrebno ocenjevati pomen tega dogodka, njegovo veličino.

Zbrani množici so tedaj spregovorili ormoški narodnjaki: upravitelj šole Alojz Tomšič, primarij ormoške bolnišnice dr. Anton Hrovat in Martin Skoliber, kmečki sin in snovatelj kmetijske zadruge.⁸³ S svojimi zanosnimi besedami so želi splošno odobravanje. V dvorani je bilo slišati mnogo vzklikov in ploskanja. Protestno zborovanje se je preneslo na ormoške ulice. Skozi mestece se je vila povorka – zavedno slovensko prebivalstvo je izkazovalo svojo narodno zavest.

Ormoški kulturbundarji so po dogodku celo protestirali pri oblasteh, nato pa so že po nekaj dneh s svojimi povračilnimi ukrepi nastopili proti zavednim Ormožanom.

Tudi dogodki v Središču ob Dravi so v zadnjih marčnih dneh 1941 kazali podobno sliko. Zborovanje Sokolov, članov Društva kmečkih fantov in deklet ter nekdanjih Orlov 27. marca v Sokolskem domu je pričalo, da so se zdrave sile slovenskega ljudstva zavedale usodnega časa in se povezale. A kmalu je nastopilo tudi domače nemštvo. 8. aprila 1941 je županske posle prevzel dr. Alfred Heiss; šolo, Sokolski dom, obe posojilnici so novi oblastniki zapečatili.

Medtem ko je domače nemštvo triumfiralo, se je znašel slovenski živelj pred zgodovinsko preizkušnjo. Obravnava osvobodilnega gibanja ne sodi več v ta zapis, pa vendarle velja na tem mestu izpostaviti naslednje dejstvo. Skrajno zaostali kraji tukajšnjega območja, industrijska nerazvitost in nerešena agrarna reforma so napravili svoje. Do kraja izkoriščena odvečna delovna sila, razredno neozaveščena, je ob obstoječih objektivnih razmerah iskala izhode, da se preživi. Hitlerljanska demagogija je zato mogla marsikoga premamiti. Teh pojavov ni mogoče prezreti. Okoliščine, da so bili tukajšnji kraji izpostavljeni represivnim ukrepom nemškega okupatorja, je nujno upoštevati pri obravnavi NOB. Izhajajoč iz predvojnih razmer, šele lahko razumemo težave pri snovanju odpora proti okupatorju.

Pred prihodom nemških vojaških enot v Ormož 8. aprila 1941 (iz arhiva Pokrajinskega muzeja Ptuj).

Okupatorjeva vojska po prihodu na ormoški Glavni trg 8. aprila 1941 (iz arhiva Pokrajinskega muzeja Ptuj).

Okupator je ob prihodu v Ormož ukinil slovenske šole in jih nadomestil s svojimi prevzgojevalnicami (iz arhiva Pokrajinskega muzeja Ptuj).

Eno od nacističnih zborovanj v Ormožu med okupacijo (iz arhiva Pokrajinskega muzeja Ptuj).

OPOMBE :

- 1 Bogo Teply: Narodnostno življenje pri Lenartu v Slovenskih goricah pred prvo svetovno vojno. Svet med Muro in Dravo. Obzorja, Maribor 1968, str. 475.
- 2 Kakor pod op. 1, str. 493.
- 3 Kakor pod op. 1, str. 483/484.
- 4 Mariborski Večernik "Jutra" 1939/XIII (18. 5.), štev. 111 (Ivan Rojs: V Ormožu pred vojno).
- 5 Dr. Stanko Cajnkari: Moje mesto, 63. Izvestje Gimnazije Dušana Kvedra v Ptuj. DZS, Ptuj 1969, str. 185/186.
- 6 Kakor pod op. 1, str. 486.
Kakor pod op. 4.
Dr. Ciril Porekar: Ormož na prelomnici 19. v 20. stoletje. — Spomini iz moje mladosti. Ormož skozi stoletja I., Obzorja, Maribor 1973, str. 277.
- 7 Tednik 1971/XXIV (14.1.), štev. 2 (letos 75—letnica obstoja — Zgodovina in sedanost hardeskih gasilcev).
Tednik 1972/XXV (3.8.), štev. 29 (85 let GD Središče).
Zgodovinski arhiv Ptuj (dalje ZAP), Mestna občina Ormož, dalje MO, R—70, Kronika mesta Ormoža — Chronik der Stadgemeinde Friedau 1877—1956, str. 33.
- 8 Jutro 1926/VII (28.8.), štev. 170 (Ob 15—letnici središkega Sokola 1911—1926). ZAP, šk. štev. 1 Sokol Ormož.
- 9 Dr. Fran Kovačič: Slovenska Štajerska in Prekmurje. Matica Slovenska, Ljubljana 1926, str. 384.
- 10 Kakor pod op. 6, Dr. Ciril Porekar..., str. 278.
- 11 Kakor pod op. 6, Dr. Ciril Porekar..., str. 278.
- 12 Kakor pod op. 7, Kronika mesta Ormoža..., str. 31.
- 13 Kakor pod op. 9, str. 400.
- 14 Ivan Lovrenčič: Problemi nemštva v Ptuj po prvi svetovni vojni. Skozi viharje v lepšo prihodnost. Pokrajinski muzej Ptuj (dalje PMP), Ptuj 1981, str. 29.
- 15 Pokrajinski arhiv Maribor (dalje PAM), šk. štev. Vr 29/1919, spis štev. 51/49—2 z dne 27.3.1919.
- 16 Ptujski list 1919/I (1.6.), štev. 9.
PAM, šk. štev. 249, spisi Kzp 1939, spis štev. V. Kzp 171/39.
- 17 ZAP, MO Ormož, sign. 85, Zapisniki sej občinskega sosveta Ormož od 1918—1921, seja občinskega sosveta 6.11.1919.
- 18 Tabor 1923/IV (18.10.), štev. 236 (Dopisi — Ormož).
- 19 Kakor pod op. 7, Kronika mesta Ormoža..., str. 32/33.
- 20 Ptujski list 1919/I (18.5.), štev. 7.
- 21 Slovenski gospodar, Maribor 1918/III (19.12.) štev. 51 (Jugoslovanski praznik v Ormožu).
- 22 Tednik 1968/XXI (28.6.), štev. 25, (12.7.), štev. 27 (Martin Kolarič: Spomini na leto 1918).
- 23 Ptujski list 1919/I (15.6.), štev. 11, (22.6.), štev. 12.
- 24 Kakor pod op. 17, seja občinskega sosveta Ormož 6.9.1919.
- 25 Kakor pod op. 18.
Tabor 1923/IV (29.11.), štev. 271.
Ptujski list 1921/III (12.6.), štev. 23.
- 26 Dušan Biber: Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933—1941. CZ, Ljubljana 1966, str. 28.
- 27 PMP, Arhiv oddelka ljudske revolucije (dalje Arhiv LR), fas. Hitlerizem pred vojno.

- 28 Tabor 1921/II (2.4.), štev. 74.
- 29 Tabor 1921/II (5.7.), štev. 148.
- 30 ZAP, MO Ormož, knj. štev. 2, Zapisniki sej občinskega odbora Ormož od 6.3.1922 – 24.12.1928, seja občinskega odbora 3.4.1925.
- 31 Mi in naši Nemci. Narodna odbrana, Maribor 1928, str. 26.
- 32 ZAP, fond Trška občina Središče 9 – II., dok. štev. 1032/P – 1,324/R – 1 z dne 31.8.1922.
- 33 ZAP, fond Muzejsko društvo (dalje MD), šk. štev. 14, II/9, Društvo Nemški društveni dom v Ptuj (Verein der Deutschen Vereinhauses), Zapisniki sej in občnih zborov (Protokollbuch des Vereines – Vereinsnahus 6.VI.1919 – 8.I.1940).
- 34 Kakor pod op. 16, PAM...
- 35 ZAP, fond MD, šk. štev. 15, Združenje nemških visokošolcev na Ptuj (Verband deutscher Hochschüller Pettau 1909–1941), Zapisnik rednega letnega občnega zbora 8.8.1925.
- 36 Kakor pod op. 35, Zapisnik rednega občnega zbora 6.9.1930 in Zapisnik seje društvenega odbora 13.9.1930.
- 37 Kakor pod op. 35, Verband...
- 38 Kakor pod op. 35, Verband... II/11.
- 39 Kakor pod op. 35, Verband...
Kakor pod op. 27.
- 40 ZAP, fond MD, šk. štev. 17, Schwäbisch – Deutscher Kulturbund Ortsgruppe Pettau (dalje KB) – Švabsko – nemška kulturna zveza Krajevna skupina v Ptuj.
- 41 Kakor pod op. 26, str. 34 in 219.
- 42 Kakor pod op. 40.
- 43 Kakor pod op. 40, pismo Theodorja Starkla Adolfu Stammenu z dne 1.10.1931.
- 44 Kakor pod op. 40.
- 45 Kakor pod op. 40, pismo Švabsko–nemškega KB Krajevni skupini v Ptuj, Novi Sad, 4.2.1932.
- 46 ZAP, fond MD, šk. štev. 18 KB, dopis Krajevnne skupine Švabsko–nemškega KB Sreskemu načelstvu z dne 2.4.1933.
- 47 ZAP, fond MD, šk. štev. 18 KB.
- 48 Kakor pod op. 40.
Zap, Uprava narodne imovine 1945/51.
- 49 Kakor pod op. 40, poročilo Krajevnne skupine Švabsko–nemškega KB zvezni upravi dne 20.3.1932 in poročilo o njeni dejavnosti z dne 13.5.1932.
Kakor pod op. 47, pismo Walterja Diermajerja Theodorju Starklu 16.7.1933.
- 50 Kakor pod op. 40.
- 51 Kakor pod op. 47, letna skupščina Krajevnne skupine Švabsko–nemškega KB Ptuj dne 13.4.1935.
- 52 ZAP, fond MD, šk. štev. 19 KB.
- 53 Fran Zwitter: Nemci na Slovenskem. Sodobnost 1938/XI., štev. 11–12, str. 495.
Kakor pod op. 9, dr. Franc Kovačič...
Anton Melik: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Slovenska Matica, Ljubljana 1957, str. 335.
Muzej narodne osvoboditve Maribor (dalje MNO), fond 139, prof. Franjo Baš: Doneski k problematiki slovenještajerskega nemštva pred in med okupacijo 1941/45.
- 54 Kakor pod op. 53, Fran Zwitter...
Vestnik, Maribor 1952/VIII (2.9.), štev. 207 (Ivan Kreft: Pred VI. kongresom Partije. Množično narodno obrambno delo Partije v letih 1933–1941).

- 55 Tone Ferenc: Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945. Obzorja, Maribor 1968, str. 87.
- 56 Kakor pod op. 26, str. 24/25.
- 57 ZAP, MO Ormož, sign. 93, Zapisniki sej občinskega odbora Ormož od 1.1.1929 – 31.12.1931, knjiga štev. 3, Pregled ljudskega štetja 31.3.1931 v občini Ormož.
Kakor pod op. 17, Zapisniki....
- 58 Kakor pod op. 57, ZAP...
- 59 Ptujski list 1921/III (20.2.), štev. 8 (Ljudsko štetje v naših mestih).
- 60 Kakor pod op. 17. seja občinskega sosveta 8.3.1921.
- 61 Kakor pod op. 53, MNO...
- 62 Kakor pod op. 26, str. 24/25.
- 63 Vlado Valenčič: Prebivalstvo v Slovenskih goricah v preteklosti in do današnjih dni. Svet med Muro in Dravo. Obzorja, Maribor, 1968, str. 335/336.
- 64 Kakor pod op. 57, ZAP...
- 65 Kakor pod op. 57, ZAP...
- 66 Kakor pod op. 57, ZAP...
- 67 Kakor pod op. 26, str. 21.
Kakor pod op. 53, MNO...
- 68 Kakor pod op. 48, Uprava...
Kakor pod op. 53, MNO...
MNO, fond 139, Udejstvovanje nemške manjšine v severovzhodni Sloveniji za okupacije 1941–1945; mapa Die statistische Stelle des Schwäbisch – Deutschen Kulturbundes, Gau Draubaschaft, Sitz Marburg/Dr. Statistische Stelle, Beilage Nr 27, Zahlenauswertung der 2. gaustatistischen Tagung am 8.12.1940 in Marburg/Drau, str. 24.
Anketna komisija za ugotavljanje narodnopolitičnega življenja Nemcev v Sloveniji pred V/1945. Dr. M. Brolih: Schwäbisch - deutscher KB na Spodnjem Štajerskem. Maribor, 16. jan. 1946, str.29.
- 69 Kakor pod op. 27.
- 70 PAM, šk. štev. 249, spisi Kzp 1939, dok. Kzp 707/39.
PAM, šk. štev. 259, spisi Kzp 1940, spis Andrej Lazar; šk. štev. 260 in 261, dok. Kzp 1084/40 – 12 z dne 8.11.1940.
- 71 PAM, šk. štev. 249, spisi Kzp 1939, dok. V Kzp 717/39 Jožef Lampl.
- 72 Kakor pod op. 71.
- 73 Kakor pod op. 7, Kronika..., Dr. Trstenjak Alojzij: Velikonemška doba. Doba zasedbe slovenskih pokrajin po Nemcih od 6. apr. 1941 do 8. maja 1945.
- 74 Kakor pod op. 7, Kronika...
- 75 Kakor pod op. 53, MNO...
- 76 Kakor pod op. 53, MNO...
- 77 Kakor pod op. 53, MNO...
- 78 Kakor pod op. 55, str. 102.
Kakor pod op. 68, Dr. M. Brolih..., mapa Anketna komisija...
MNO, fond 139, Prof. Franjo Baš: Švabsko – nemški KB na Spodnjem Štajerskem. Maribor 16.1.1946.
- 79 Kakor pod op. 73
- 80 Kakor pod op. 55, str. 89/90.

- 81 Kakor pod op. 78, MNO...
- 82 Kakor pod op. 8, ZAP..., seja prednjaškega zbora 1.5.1939.
- 83 Izjava Ljubomira Skoliber 1985.
- 84 Arhiv ZZB NOV Središče. Muzej narodne osvoboditve občin Ormož – Središče v Središču ob Dravi.

VIRI IN LITERATURA

Arhiv ZZB NOV Središče. Muzej narodne osvoboditve občin Ormož – Središče v Središču ob Dravi.

Dušan Biber: Nacizem in Nemci v Jugoslaviji (1933–1941). CZ, Ljubljana 1966.

Tone Ferenc: Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945. Obzorja, Maribor 1968.

63. Izvestje Gimnazije Dušana Kvedra v Ptuju. DZS, Ptuj 1969.

Jutro 1926/VII (28.8.), štev. 170.

Dr. Fran Kovačič: Slovenska Štajerska in Prekmurje. Matica Slovenska, Ljubljana 1926.

Mariborski Večernik "Jutra" 1939/XIII (18.5.), štev. 111.

Anton Melik: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Slovenska Matica, Ljubljana 1957.

Mi in naši Nemci. Narodna odbrana, Maribor 1928.

Muzej Narodne osvoboditve Maribor, fond 139.

Ormož skozi stoletja I., Obzorja, Maribor 1973.

Pokrajinski arhiv Maribor, šk. štev. Vr 29/1919, šk. štev. 249, Spisi Kzp 1939, šk. štev. 259, Spisi Kzp 1940.

Pokrajinski muzej Ptuj, Arhiv oddelka ljudske revolucije, fas. Hitlerizem pred vojno.

Ptujski list 1919/I (18.5.), štev. 7; (1.6.), štev. 9; (15.6.), štev. 11; (22.6.), štev. 12; 1921/III (20.2'), štev. 8; (12.6.), štev. 23.

Ljubomira Skoliber, ustni vir.

Skozi viharje v lepšo prihodnost. Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj 1981.

Slovenski gospodar, Maribor 1918/III (19.12.), štev. 51.

Sodobnost 1938/XI., štev. 11–12.

Svet med Muro in Dravo. Obzorja, Maribor 1968.

Tabor 1921/II (2.4.), štev. 74; (5.7.), štev. 148; 1923/IV (18.10.), štev. 236; (29.11.), štev. 271.

Tednik 1968/XXI (28.6.), štev. 25; (12.7.), štev. 27; 1971/XXIV (14.1.), štev. 2; 1972/XXV (3.8.), štev. 29.

Vestnik, Maribor 1952/VIII (2.9.), štev. 207.

Zgodovinski arhiv Ptuj, MO Ormož; R – 70 Kronika mesta Ormoža – Chronik der Stadtgemeinde Friedau 1877–1956; Sokol Ormož; Trška občina Središče; MD (Društvo Nemški društveni dom v Ptuj, Združenje nemških visokošolcev na Ptuj, Schwabisch – Deutscher Kulturbund Ortsgruppe Pettau. Uprava narodne imovine 1945/1951).

DIE ORMOŽ'ER DEUTSCHEN ZWISCHEN DEN BEIDEN KRIEGEN

Zusammenfassung

Mit dem Bau der Eisenbahn nach dem Jahre 1860 öffneten sich für das deutsche Kapital die Wege nach Süden. Die slowenischen Länder, vor allem Kärnten und Steiermark, gerieten unter dem Druck der deutschen wirtschaftlichen Übermacht, die durch eine planmäßige Germanisierung begleitet wurde. Die ausländische Konkurrenz zerstörte die heimische Produktion, viele Leute wurden von den deutschen Arbeitgebern abhängig. Aus Angst für die eigene Existenz vergassen sie auf ihre Herkunft, und wurden zu Deutschtümeln – den verbissensten Verfolger des slowenischen Volkes.

Bei der Jahrhundertwende klappte eine Schlucht zwischen den nationalen deutschen Inseln (Maribor, Ptuj) und der slowenischen Agrarprovinz. Ormož erweckte äußerlich einen deutschtümlichen Anschein, doch der Markt Središče an der Drava bewahrte seinen slowenischen Charakter.

Bei der Zerstörung des slowenischen Volkstums auf diesem Gebiet hatten ihren Anteil auch die steiermärkisch orientierten Bewohner von Ptuj. Durch die wirtschaftlichen Drohungen haben die Deutschen die Ormož'er Agrarprovinz in Furcht gehalten. Noch tragischer war die Tatsache, daß bei der Entvölkerung im großen Maße ein alkoholisches

Getränk sehr viel beigetragen hatte – "rozolija", ein Produkt der Branntweinbrennerei aus Ptuj (Eigentümer war Hutter) – Methylalkohol richtete den Leuten großen Schaden an. Zu den Beispielen, wie die Deutschen ihren Zwang auf die slowenische Bevölkerung ausübten, gehörte auch die Verteilung der Ptujer deutschtümlich gesinteten Zeitung "Štajer".

Man darf sich deshalb nicht wundern, daß die Maideklaration und die mit ihr verbundene jugoslawische Idee die deutschen Gemüter so stark erregte. Das hiesige Deutschtum konnte sich natürlich nicht mit der Tatsache abfinden, daß beim Zusammenbruch der Habsburgermonarchie der jugoslawische Staat entstanden war. Es hoffte noch eine lange Zeit, daß das hiesige Gebiet zu einem Gebietsteil des deutschen Österreichs werden wird. Deshalb sind wir nach dem Krieg Zeugen der deutschen politischen Propaganda und der Provokationen seitens der Deutschtümler, doch die slowenischen Veranstaltungen bekamen manifestativen Charakter, als diejenige am 14. Dezember in Ormož, die zur Feier der Einigung in das Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen veranstaltet wurde.

Bis zum Jahre 1921 traten die Angehörigen der "deutschen Minderheit" sehr ungeduldig auf, danach begannen sie sogar ihre Loyalität zu dem jugoslawischen Staat auszudrücken... Aber nur dem Scheine nach. Das heimische Deutschtum begann die sozialen Widersprüche und die politischen Meinungsverschiedenheiten im Staat auszunützen. Außerdem konnte das deutsche Kapital durch die Arbeit der slowenischen Bauernproletarier und Winzer noch immer Gewinne erzielen, nahezu die Hälfte der Weingärten in der Umgebung von Ormož waren deutsches Eigentum. Die Folgen des bestehenden Zustandes enthüllten sich in den dreißiger Jahren, als die nationalsozialistische Demagogie manche Leute berauscht hatte.

Im großen und ganzen nützte die "deutsche Minderheit" die wirtschaftlichen und politischen Schwächen sehr geschickt aus. Sie verlangte die Anerkennung ihrer nationalen Rechte, die Rechte auf kulturelle- und Vereinstätigkeiten, doch dahinter verbargen sich großdeutsche Ziele.

Die Vereinstätigkeit der Deutschen aus Ormož war in organisatorischer Hinsicht mit Ptuj verbunden, diese Stadt galt als ein Zentrum der deutschen nazistischen Tätigkeiten. Im Deutschen Vereinshaus reihten sich zahlreiche Veranstaltungen, von denen viele in den dreißiger Jahren einen manifestativen nazistischen Inhalt erhielten. An einer von diesen Veranstaltungen, am 19. März 1939, nahmen auch mehrere Bewohner von Ormož teil.

Auch der "Verband deutscher Hochschüler", mit seinem Sitz in Ptuj, dessen Mitglieder nach dem Jahre 1939 auch Akademiker aus Ormož waren, war nicht nur ein Standverein. Die Mitglieder dieses Verbandes waren nur Deutsche "arischer Herkunft", zu den Veranstaltungen wurden ebenso Gäste deutscher Abstammung eingeladen. Hinter diesen, dem Scheine nach, durchaus gesellschaftlichen Vereinen, als das der Fall mit dem Kegelklub aus Ormož war, verbargen sich völlig andere Beweggründe.

Die Richtlinien für die politische Arbeit kamen aus dem Schwäbischdeutschen Kulturbund. Die Ptujer Ortsorganisation des Kulturbundes gehörte zu den tätigsten, sie wurde am 26. August 1931 gegründet. Ptuj wurde zum Zentrum des Kulturbundgaues, zu welchem auch Ormož gehörte. Die Deutschen aus Ormož hatten sich im Jahre 1939 organisatorisch in eine Ortsfiliale des Kulturbundes verbunden, die bis zur Okkupation zum Ptujer Kreis gehörte. Unter der Führung des Weinhändlers Dr. Aribert Brodar trafen sich

die Kulturbundmitglieder in ihren Heimen, wo sie alles nötige für die Machtübernahme vorbereiteten, sie füllten auch Auswanderungslisten mit den Namen der nationalbewußten Slowenen aus. Sie nutzten die schwere wirtschaftliche und politische Krise aus, und bemühten sich ständig den Umfang ihrer Tätigkeiten zu vergrößern. Die nazistische Demagogie fiel auf fruchtbaren Boden besonders dort, wo die Leute in Armut lebten. Die Arbeiter, die von der Saisonarbeit in Deutschland zurückgekommen waren, erzählten begeistert von dortigen Leben. Manch einer begann zu glauben, daß ihm im deutschen Reich bessere Zeiten bevorstehen. Der deutschen Statistik nach hählte die Ormož'er Kulturbundfiliale im Dezember 1940 80 Mitglieder (im Vergleich zu anderen Angaben bewegte sich diese Zahl von 60 bis 80 Mitgliedern).

Die intensiven Vorbereitungen auf die Okkupation wurden von einer breiten politischen Propaganda aus dem Ausland begleitet, dafür sorgten zahlreiche Institutionen, vor allem das Grazer Südostinstitut und seine Abteilung für die Erforschung der Nationalpolitischen Situation in der Untersteiermark. Der Kulturbund bereitete gerade in Mitarbeiter-schaft mit dieser Institution alles nötige vor, um dieses Gebiet möglichst bald in eine deutsches Land umzuwandeln. Die Behörden reagierten kaum auf die Aktivitäten des heimischen Deutschtums. Dazu haben noch die Gegensätze zwischen den Parteien die slowenischen politischen Kräfte gespalten, wegen der rückständigen gesellschaftlichen und politischen Zuständen, gab es auf dem Ormož'er Gebiet auch keine revolutionäre Kraftlinien.

Derartige Zustände herrschten bis zum Anschluß, als ein Volksverteidigungswind auf diesem Gebiet zu wehen begann. Der Ormož'er Turnverein (Sokolsko društvo) folgte im Jahre 1939 diesen Richtlinien, doch seine Veranstaltungen waren in der Tat noch keine Manifestationen der vereinigten slowenischen Kräfte. Dazu kam erst am 27. März 1941, als sich in diesem historischen Augenblick im Ormož'er Kulturheim (sowie im Turnvereinsheim in Središče an der Drava) alle ehrliche und nationalbewußte Slowenen, ungeachtet ihrer früheren politischen und ideologischen Gesinnung, versammelten. Diese Protestkundgebung setzte sich auf den Straßen fort, sie stellte einen geschlossenen Ausdruck des Volkswillens dar.

Die Mitglieder des Kulturbundes in Ormož hatten nach diesem Ereignis sogar bei den Behörden protestiert, danach traten sie bereits nach einigen Tagen mit Vergeltungsmaßnahmen gegen die Slowenen auf.

"Ihren Tag" erwarteten die Deutschen aus Ormož am 8. April 1941, als die deutschen Vorposten in die Stadt aus der Richtung Ljutomer kamen, die jugoslawische Armee hatte sich über die Drava zurückgezogen, und die Brücke gesprengt. Die Anhänger der "deutschen Minderheit" haben die Berfreier feierlich empfangen. Es folgten die ersten Maßnahmen der Militärbehörde. Mit Hilfe der einheimischen Mitglieder des Kulturbundes begannen die neuen Machthaber Mitte April ihre Pläne für die Ausrottung des slowenischen Bevölkerung zur verwirklichen. 53 slowenische Gebildeten mit ihren Familien wurden unter den ersten über die Gefängnisse in Ptuj und Borl in die Verbannung geschickt.

MESTNA OBČINA ORMOŽ 1918–1941

Ivan LOVRENČIČ, arhivist,
Zgodovinski arhiv Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU.

MESTNA OBČINA ORMOŽ 1918–1941

Avtor obravnava upravno organiziranost in upravne spremembe v letih 1918–1941 na primeru občine Ormož.

Ivan LOVRENČIČ, arhivist,
Zgodovinski arhiv Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

MUNICIPAL DISTRICT ORMOŽ 1918–1941

The author deals with the organization of administration and with changes in administration in the years of 1918–1941 on the example of municipal district Ormož.

Upravna organiziranost in spremembe v predaprilski Jugoslaviji¹

Po razpadu habsburške monarhije je ostal sistem uprave v glavnem nespremenjen. Narodna vlada, imenovana 31. oktobra 1918, je prevzela organiziranost starih okrajnih glavarstev in jih istega dne tudi sankcionirala. Narodni svet v Mariboru je posredoval pri avstrijskem notranjem ministrstvu, da je odpoklicalo nemške uradnike iz spodnještajerskih okrajnih glavarstev. Nastavljeni so bili slovenski uradniki, kar je omogočilo takojšnjo podreditev politične uprave na Štajerskem Narodni vladi v Ljubljani. Poverjenišтво za notranje zadeve je potem v kratkem času razpustilo občinska zastopstva in imenovalo gerente in začasne zastope, ki so opravljali funkcijo občinskih zastopov do volitev.

15. maja 1920 je izdal kralj Uredbo o volitvi v občinska zastopstva v Sloveniji.¹ Najpomembnejša novost teh volitev je bila splošna volilna pravica in tajno glasovanje v nasprotju s starim avstroogrskim volilnim redom. Pravico voliti so imeli vsi državljani moškega in ženskega spola, stari nad 21 let, ki so živeli v občini že najmanj eno leto. Isto je veljalo za pasivno volilno pravico, le da je bila starostna meja 24 let. Opozoril bi na neenakost žensk pri volitvah. Na kandidatni listi je smela biti le vsaka četrta oseba ženska, volišče za ženske pa je moralo biti obvezno ločeno od volišča za moške. Drugo poglavje uredb govori o volitvah župana, podžupana in občinskih svetovalcev. Tretje poglavje zagotavlja volilno udeležbo, saj so morali vsi, ki so imeli volilno vpravo, priti volit. Kdor se volitev iz neupravičenega razloga ni udeležil, je bil kaznovan z denarno globo, ki se ni mogla spremeniti v zaporno kazen. V sklepnih določbah je opisana volilna pravica za osebe, ki še nimajo določene domovinske pripadnosti³. Občine z lastnim statutom so po tej odredbi glede volitev izenačene z ostalimi občinami. Tako so se s tem zakonom namesto kurialnega sistema uzakonile volitve s tajnim, splošnim in neposrednim glasovanjem na osnovi sorazmernega zastopstva z obveznimi kandidatnimi listami.

Z novim zakonom o občinah iz leta 1933⁴ je prenehal veljati Zakon o občinah za Štajersko z dne 2. maja 1864. Vendar v novem zakonu ni bistvenih sprememb. Organizacija občine je podobna: občinski odbor je sklepajoči in nadzorni organ, ki se voli s splošnim, enakim neposrednim in javnim glasovanjem na osnovi kandidatnih list. Z liste, ki je dobila največ glasov, sta bili izvoljeni dve tretjini delegatov, nosilec te liste pa je avtomatsko postal predsednik občine (župan). Občinska uprava, ki so jo tvorili predsednik in trije čla-

ni, je upravni in izvršilni organ. Občinska samouprava je bila omejena na upravljanje z občinsko imovino, na skrb za občinsko prometne ustanove, podpiranje revežev, skrb za dobro zdravstveno stanje, skrb za pospeševanje narodnega gospodarstva in širjenje narodne prosvete in kulture. Občina je skrbela tudi za javno varnost, nadzorovala tujce, gostinske obrate, skrbela za zatiranje nalezljivih bolezni, za varnost prometa in nadzorovala zgradbe. Prav tako je izvajala občina tudi kazenske sankcije pri vseh prekrških in po krajevnih predpisih.

Osnovo za občinske finance je predstavljal proračun, ki ga je potrjeval ban. Dohodki občine so bili dohodki od občinske imovine in podjetij, od naloženega denarja, od doklad na neposredne državne davke in od občinskih posrednih davkov (trošarine in takse).

Občinski odbor⁵

Čas razpada avstro-ogrske monarhije je prinesel velike spremembe in mnogo nejasnosti. Stari občinski odbor, v katerem je bilo 12 Nemcev, je imel zadnjo sejo 3. novembra, kjer so sklenili prositi za zaščito Nemcev in zavarovanje meje, odpustiti občinskega tajnika in redarja ter prodati Kadovo hišo. Te sklepe je gerentski svet čez nekaj dni razveljavil.

Poverjenišvo za notranje zadeve je 31. decembra 1918 razpustilo občinsko zastopstvo v Ormožu. Za gerenta je bil imenovan dr. Ferinand Lašič, člani oziroma sosvetniki pa so bili: Fran RATAJ, kaplan, Ivan ROJS, posojilniški tajnik, Jakob KOVAČIČ, posestnik, Ivan VESELIČ, trgovec, dr. Fran STRELEC, notar, in Ludvik KUHARIČ, trgovec. Istega dne se je v Ormožu sestal gerentski svet, ki je razpravljal o tem, da gerentstvo še vedno ni potrjeno. Omenjene so bile tudi govorice, da hoče vlada sklicati še staro županstvo in šele po razpustu tega imenovati gerentski svet. Tako je dejansko tudi bilo, saj je bil preklic iz 31. 12. 1918 objavljen šele 7. 1. 1919 v Uradnem listu. Omeniti velja še spremembo, ki je verjetno napaka. V gerentski svet je imenovan kaplan Fran RATAJ, v samem Ormožu pa je bil v gerentski svet imenovan kaplan Jakob SAJOVIC. Po pregledu župnijske kronike je razvidno, da RATAJA tu ni bilo. SAJOVIC je bil iz Ormoža premeščen, nadomestil ga je kaplan VESENJAK, ki pa z naredbo o dopolnitvi gerentstva z dne 11. julija 1919 ni bil več član.

2. avgusta 1920 je posle vodje županstva prevzel dr. Josip (Jožef) ŠERBEC, živinozdravnik, vendar je že na seji 19. decembra 1920 dal odpoved. Ker je naslednje leto še opravljal dolžnost gerenta, je sklepati, da sosvetniki njegove odpovedi niso sprejeli. Vzrok odpovedi je verjetno v osebnih sporih s predhodnikom in še kom, saj je razvidno, da je moral "vladati" s trdo roko⁶.

Prve volitve v novi državi so bile maja 1921. Za župana je bil izvoljen dr. Franc STRELEC. Število članov občinskega odbora se je iz prej desetih sedaj povečalo na 16, skupaj z županom. 14. julija 1921 se je odbor dokončno formiral z izvolitvijo raznih odsekov:

- imetje občine:
- za hiše: Peter TOPLAK
- za posestva: KOVAČIČ, KUHARIČ, HODŽAR
- cestni in stavbni odsek: HORVAT, ŠOŠTARIČ, RAKUŠA
- obrtni odsek: RAKUŠA, POLAK, SADRAVEC
- olepševalno društvo: HORVAT, KUHARIČ
- prehranjevalni odsek: KOVAČIČ, RAKUŠA, MASTEN

- nadzorovanje sejmov: HORVAT, KEČEK, KOVAČIČ
- pregledovalci računov gerenta ŠERBECA: VESELIČ, TOPLAK, ZEMLJIČ
- za blagajnika: ZEMLJIČ
- za ubožnega očeta: KELEMINA
- zdravstveni odsek: POLAK, SADRAVEC.

Član odbora Peter SADRAVEC je 16. julija odstopil, vendar iz zapisnika ni razviden vzrok, pa tudi v ostalih ohranjenih dokumentih o tem ni podatkov. Nadomestil ga je Maks PETOVAR, ki je čez deset dni prav tako odstopil z obrazložitvijo, "ker mi kot današnjemu obrtniku ne kaže strankariti".

25. julija 1923 je župan STRELEC odstopil. Kot vzrok navaja nesoglasja v občinskem odboru. Svoj odstop je ponudil že 14. junija, vendar je takrat za vzrok navajal bolezen. Ta razlog je verjetnejši, saj je naslednje leto, 19. aprila, umrl, star 51 let.

Za novega župana je bil v skladu z volilnim zakonom imenovan Ivan VESELIČ, ki je bil drugi na kandidatni listi na volitvah leta 1921. Na mestu župana je ostal do leta 1933. Zanimiva je njegova življenjska pot. Rodil se je 1. 1869 v Sodincih kot edini sin malega bajtarja. Že kot otrok je delal kot dninar pri kmetih. Izučil se je za trgovca, kot samouk pa se je naučil še nemškega, ruskega in francoskega jezika. Bil je zaveden Slovenec in panslavist. Zelo aktiven je bil pri Sokolu, saj se je udeležil vseh večjih sokolskih zletov v Sofiji, Moskvi, Pragi in drugje. Zato je bil vedno politično sumljiv in celo zaprt. Že za habsburške monarhije si je ustvaril majhno trgovino, ki jo je kasneje razširil in postal veletrgovec, vinogradnik in veleposestnik. Ob okupaciji so ga Nemci odpeljali na Borl, vendar je bil izpuščen. Umrl je leta 1948 v Velikem Vrhu.

Na volitvah leta 1933, ko je diktatura načelno začela popuščati, sta obe stranki sestavili enotno kandidatno listo. Prvi na listi je bil dr. Anton HROVAT, drugi Ludvik KUHARIČ, tretji Franc HANŽELIČ. HROVAT je bil župan do konca leta 1935, ko ga je kraljevska baska uprava razrešila, ker je bil banovinski zdravnik in kot državni nameščenec po zakonu o občinah ni mogel opravljati voljene funkcije. (sl. 1)

Nasledil ga je Ludvik KUHARIČ, ki je županoval do marca 1937, ko je bil prav tako razrešen, ker je bil dobavitelj za občino. Novi župan je tako postal Franc HANŽELIČ, tretji s kandidatne liste, ki je bil predtem župan občine HARDEK do komasacije občin, ko je bil HARDEK pridružen Ormožu. Med drugim je bil tudi med soustanovitelji gasilskega društva na Hardeku 1896. Župan je ostal do prihoda Nemcev. Ti so ga prek Borla in Maribora izgnali na Hrvaško, od koder je pribežal v Ljubljano, kjer je dočakal konec vojne.

Občinsko premoženje

Občina je bila sorazmerno zelo bogata.⁷ Nepremičnine so takrat merile 50 ha, 40 a in 9 m². Skupna vrednost zemljišč je znašala 29350 kron (7337,05 din). Od tega je bilo njiv 13 ha, 26 a, 68 m² v vrednosti 13462 kron, travnikov 5 ha, 39 a, 76 m² v vrednosti 2766 kron, vrta 52 a 72 m² v vrednosti 432 kron, pašnikov 3 ha, 98 a, 42 m² v vrednosti 741 kron, gozdov 21 ha, 55 a, 60 m² v vrednosti 11447 kron, vinogradov 2 ha, 66 a, 91 m² v vrednosti 502 kron. Vinograd je zelo nizko ocenjen, saj je znašal pridelek vina leta 1920 2293 litrov⁸. Večino vina so prodali gostilni Figovec v Ljubljani. Iztržek pri vinu je znašal 74113 kron.

Odbor mestne občine Ormož – 31. 10. 1933.

Stojijo od leve proti deseni: Ivan Žinko, kmet na Hardeku, dr. Janko Košan, sodnik v Ormožu, Ludvik Hodžar, kmet na Dobravi, Tone Pevec, upravnik pošte, Joško Lašič, višji sodni oficial, Ivan Veselič, trgovec, Mato Mihajlovič, železniški postajni načelnik. Jožef Keček, kmet, Adolf Rosina, šolski upravitelj, Maks Petovar, mlinar, Andrej Kelemina, kmet; sedijo od leve proti desni: Jakob Dokša, mesar, Franc Hanželič, kmet, dr. Anton Hrovat, zdravnik, Ludvik Kuharič, trgovec, Franc Jeremic, mlinar.

Razen zemljišč je imela občina še poslopja, in sicer mestno hišo (št. 13), ocenjeno na vrednost 5400 kron, meroizkusni urad (št. 48), vreden 1500 kron, bolnico v zgornjem predmestju (št. 46), ocenjeno na vrednost 1100 kron, stanovanje (št. 24) z gospodarskim poslopljem, vredno 10000 kron.

V Vinskem vrhu je bila še gosposka hiša s tiskalnico, viničarija in gospodarsko poslopje, vse skupaj ocenjeno na 11650 kron. Vrednost vseh nepremičnin je tako znašala 49804 krone.

Posest mestne občine je bila v katastrskih občinah Ormož, Vinski Vrh in Šardinje. Ne moremo govoriti o nekaj večjih zemljiških kompleksih, saj je sestavljalo vso zemljiško posest 67 parcel, tako da je v poprečju merila ena parcela le približno 760 m². Občina je dajala te posesti v najem, zelo malo pa je prodajala. Prodano je bilo le nekaj zemlje v mestu in bližnji okolici, saj nam popis občinskih zemljišč, narejen verjetno okoli leta 1938, daje podatek, da so se zemljišča zmanjšala za 7 ha v nekaj manj kot dvajsetih letih. Šlo je za prodajo gozda nekaj več kot 6 ha, odprodala sta se tudi del sejmišča za gradbene parcele in Mestna graba društvu Sokol.

Premični inventar, vpisan v inventarno knjigo, ni ocenjen in je bil kasneje večkrat dopolnjen, tako da ni točnega vpogleda. V mestni hiši, kjer je bil sedež županstva, so bili pisarna, kjer so bile tudi seje, tajnikovo stanovanje, ki je imelo, sodeč po številu peči, najmanj tri prostore, in stanovanje redarja. Potem sta bila tu še veža, ki je bila obenem čakalnica, in prostor, kjer so izobešali razne razglase. V kleti ni bilo skorajda nič, razen 10 volilnih skrinjic in ene omare ter kotel za žganjekuho. V zaporu so bili dve leseni ležišči, ena peč, nočna posoda s pokrovom in emajlirana ročka. V skladišču za orodje je bilo razno orodje za urejanje okolice mestne hiše, na podstrešju pa je bil odložen odsluženi inventar. K hiši je spadala tudi drvarnica.

Hiša št. 24, kjer je bil meroizkusni urad, se je imenovala tudi Kadova hiša. Ferdinand Kada je namreč 1906 zapustil občini vse svoje premoženje. Ob uradu sta bili tu še stanovanje in klet, v kateri je bilo 12 različno velikih sodov, ki so prejeli približno 7000 litrov, in drugo kletarsko orodje. Na dvorišču je bilo skladišče, kjer so bili še trije sodi; tu je bilo tudi "studenino" orodje.

V Vinskem Vrhu je bila občinska gostilna, kjer so bile točilnica za 43 gostov (toliko je bilo stolov), predsoba z omaro za led, kuhinja in prazna klet.

Občinska klet v Mestni grabi je bila namenjena raznim revežem, ki jim je občina morala dati zavetišče, saj je bilo v njej 21 ležišč, druge opreme pa skorajda nič. Premični inventar se je z leti manjšal, ker starega niso nadomeščali z novim, inventur pa tudi ni bilo, tako da lahko ugotovimo, da je izginilo skoraj tri četrtine inventarja, predvsem v poslopijih v Vinskem Vrhu.

OPOMBE:

- 1 Arhivsko gradivo, ki je nastajalo ob delu mestne občine Ormož, je bilo prevzeto v arhiv v letih 1959/60. Dobro ohranjeni so samo zapisniki, spisovno gradivo pa le fragmentarno, kar je tudi povzročilo historično obdelavo tega obdobja: tako sta obdelani organizacijska struktura občine in premoženje občine, kar je bilo osnova za vse ostale aktivnosti, vezane na občinsko samoupravo.
- 2 Uradni list deželne vlade za Slovenijo št. 71, 8. VI. 1920, str. 321.
- 3 Izjema so bili vojaki, osebe pod skrbništvom in kaznovane oziroma obsojene osebe (Paragraf 7 cit. zakona).
- 4 Tu gre predvsem za Koroško, kjer državna meja še ni bila določena, ker so bile v teku priprave na plebiscit.
- 5 Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 35, 29. 4. 1933, str. 537.
- 6 O delu občinskega odbora so podatki vzeti iz zapisnikov sej občinskega odbora, ki jih hrani Zgodovinski arhiv na Ptuj v fondu MOO, knjige 1–9.
- 7 Citat iz zapisnika seje 19. 12. 1920: "K temu se še pripomni, da pod prejšnjim gerentstvom zavoženo občinsko gospodarstvo šele pod sedanjim gerentstvom se je pričelo spravljati v red in se je bati, da se vse dosedanje nerednosti in odkritja sploh pozabijo, če se ne bo delalo v tej smeri naprej, kot se je pod sedanjim gerentstvom pričelo."
- 8 Zgodovinski arhiv Ptuj, MOO, knjige, št. 77.
- 9 Taka količina je navedena v zapisniku seje občinskega odbora dne 8. 3. 1921; v zapisniku seje z dne 2. 5. 1921 je podatek, da so prodali 3098 l vina. Svetnik ROJS je zahteval komisijo, ki naj bi ugotovila količino pridelanega in prodanega vina, vendar je bil njegov predlog zavržen. Verjetnejši bo prvi podatek, saj so naslednje leto pridelali 2860 l mošta.

DIE STADTGEMEINDE ORMOŽ 1918–1941

Zusammenfassung

Bei der Gründung des Königsreiches SHS blieb das Verwaltungssystem unverändert. Im Jahre 1920 erschien die Wahlverordnung für die Gemeindevertretung, welche allgemeine Wahlrecht zur Geltung brachte. Der im Jahre 1933 erschienene Gemeindegesetz brachte etliche Neuigkeiten über die Arbeit des Gemeindeausschusses. Das Erwerben des Gemeindevermögens und dessen Verwaltung blieb aber unverändert. Die Gemeindeleitung wurde nach dem Umsturz von Slovenen übernommen. Im ersten Zeitabschnitt bestand der Vormundchaftsrat, dann ausgewählter Gemeindeausschuss, welcher nach 1933 einen noch engeren Executionskörper bekam. Man hat das Gemeindevermögen in allgemeinen erhalten und daraus hat man den bedeutendsten Teil des Einkommens der Gemeinde gebildet.

KREDITNO ZADRUŽNIŠTVO NA ORMOŠKEM OBMOČJU

Branko OBLAK, arhivist,
Zgodovinski arhiv Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

KREDITNO ZADRUŽNIŠTVO NA ORMOŠKEM OBMOČJU

V uvodu je predstavljen razvoj zadružnega gibanja na Slovenskem ter delovanje kreditnih zadrug, nato pa so na kratko prikazane vse kreditne zadruge, ki so delovale na ormoškem območju vse do likvidacije leta 1948.

Zgodovinski razvoj kreditnega zadružništva na Slovenskem

Zadružno gibanje na Slovenskem so osnovala narodne pobude. Kreditno zadružništvo so pričeli na Slovenskem uvajati narodno zavedni krogi, saj je veljalo delovanje v kreditnih zadrugah za narodno dolžnost. Začetki zadružništva segajo v drugo polovico 19. stoletja, predvsem zaradi slabega gospodarskega položaja porajajoče se slovenske buržoazije in zaradi vse večjega političnega zatiranja s strani nemškega kapitala.

Na pobudo dr. Josipa Vošnjaka so začeli ustanavljati hranilnice na zadružni osnovi po češkem zgledu. Delo je nadaljeval njegov brat Mihael Vošnjak, ki je kot praktik uresničeval Josipove ideje in ga upravičeno štejemo za očeta zadružništva na Slovenskem. Prve hranilnice je ustanovil v Ljutomeru (1872), Kranju in Postojni, na ormoškem območju pa je bila kot prva ustanovljena Ormoška posojilnica (1876). Po ustanovitvi ormoške posojilnice je prišlo pri ustanavljanju posojilnic do zastoja, čeprav se je že začel uveljavljati zadružni zakon, ki je bil izdan leta 1873 (Postava od 9. aprila 1873 o pridobitnih in gospodarskih društvih ali tovarištvih). Pred tem zakonom so se zadruge ustanovljale po zakonu o društvih iz leta 1852. Vzrok za zastoj je bilo razbito in neenotno zadružno gibanje v Sloveniji. Tako dobi slovensko zadružništvo svojega voditelja v osebi Mihaela Vošnjaka šele po letu 1880. Zadružni zakon je zelo olajšal ustanavljanje kreditnih in drugih zadrug, saj za ustanovitev zadrug ni bila več potrebna odobritev oblastnih organov, ki so prej močno ovirali osnivanje slovenskih institucij. Na tej podlagi so zrasle slovenske hranilnice v vseh večjih mestih in važnejših krajih (Celje, Žalec, Ljubljana, Ptuj itd.).

Pred Vošnjakom so ustanavljali zadruge po načelih Schulze — Delitschevih pravil meščanskega kreditnega zadružništva. Ta sistem se je v začetku dobro obnesel, kasneje pa je prevzel, zlasti za ustanovitev kreditnih zadrug na podeželju, ideje od Raiffeisna. Za kmetijske hranilnice je sestavil Vošnjak posebna vzorna pravila. Področje kmetijske hranilnice je bilo majhno, uprava brezplačna in deleži nizki. Pri sestavljanju vzornih pravil je Vošnjak zavzel stališče, da imajo kmetijske hranilnice v prvi vrsti namen, da težijo personalnemu kreditu, to je, "da se ne dajo posojila na hipoteke, temveč proti poroštvu, kajti ko bi hotele te posojilnice gojiti tudi hipotekarne kredite, bi morali imeti veliko večji fond, kakor ga taka društva po deležih in hranilnih vlogah imajo" (Zadruga, tečaj I. št. 5, str. 17).

Branko OBLAK, arhivist,
Zgodovinski arhiv Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

CO — OPERATIVE SYSTEM OF CREDIT IN THE REGION OF ORMOŽ

In the introduction is represented the development of cooperative movement in Slovenia and the activity of co — operatives of credit. Then all co — operatives of credit that were working in the region of Ormož till the liquidation in 1948 are briefly represented.

Vošnjak je spremenil temeljno združno načelo o enakopravnosti članov in je uvedel dvojne deleže: glavne in opravilne. Glavni deleži so bili zelo visoki (100 gld), opravilni pa nizki (10 gld ali celo 1 gld), torej dostopni tudi manj premožnim. Samo lastniki glavnih deležev so smeli biti izvoljeni v ravnateljstvo oz. upravni odbor. Na skupščinah so imeli plačniki glavnih deležev aktivno in pasivno volilno pravico, lastniki opravilnih deležev pa le pasivno. Vendar vse zadruge niso sledile tem načelom.

Veliko zaslug za uvajanje Raiffeisnovih načel imata dr. Janez Evangelist Krek in njegova klerikalna stranka. "Rajfanovke" so se tako osnovala zlasti na podeželju. Glavna načela Raiffeisnovih kreditnih zadrug so bila:

- zadruga je last članov, vsi imajo enake pravice in dolžnosti;
- deleži so zelo nizki, članstvo pa neomejeno;
- okoliš zadruge je ponavadi ena občina, da lahko vsi člani sodelujejo pri delu zadruge;
- dobiček se ne deli med člane, temveč se nameni v rezervni sklad; dobiček je zelo majhen;
- delo uprave je brezplačno;
- kreditna politika: posojila so poceni, izdajajo se na zadolžnice, ki se glase na daljši odplačilni rok; posojila se izdajajo dobrim gospodarjem za popravila in obnovo poslopij ter inventarja, nakup živine, semen, gnojil, nakup zemlje ipd.

Zaradi svojega namena pomagati malemu kmetu ter dvigniti zaostalo poljedelstvo, so bile le Krekove "rajfajznovke" napredne. Pripomogle so k omiljenju agrarne krize, da se je kmetov gospodarski in socialni položaj izboljšal. "Rajfajznovke" so preprečevale propad in prodajo kmetij ter zniževale oderuško špekulacijo.

Kljub načelu po enotnosti združnega gibanja so bile vse kreditne zadruge stankarsko opredeljene. Vsaka politična stranka je ustanovila svojo združno zvezo, ki je skrbela za pospeševanje napredka kreditnih zadrug, ustanavljanje novih in za usklajevanje njihovega dela. Vošnjak je ustanovil leta 1883 Zvezo slovenskih posojilnic. V Celju in v Ljubljani je bila ustanovljena leta 1904 Zveza kranjskih posojilnic, leta 1907 pa mladoliberalna Zveza slovenskih zadrug. Po dveh reorganizacijah je nasledila katoliško Zvezo kranjskih posojilnic leta 1903 Združna zveza v Ljubljani.

Pred prvo svetovno vojno je interes za združništvo upadel, med vojno pa je združništvo stagniralo. Januarja 1920 je prišel v obtok dinar, stare krone je bilo potrebno zamenjati v razmerju 1 : 4. Šele leta 1922 je bila uvedena valuta dinar.

V tridesetih letih je svetovna gospodarska kriza močno prizadela tudi slovenskega kmeta in s tem tudi združno gibanje. Tudi zakon o zaščiti zadolženih kmetov, ki je bil izdan leta 1932, je resno ogrožal obstoj kreditnih zadrug.

Najbolj je prizadela kreditne zadruge odredba o likvidaciji kmečkih dolgov leta 1936 (Službeni list, št. 628/79). Kot odškodnino so dobile hranilnice in posojilnice za 50 % kmečkih dolgov pri Privilegirani agrarni banki vpis na tekoči račun, ki se je obrestoval po 3 % obrestni meri letno. Ta 50 % znesek bi naj bil izplačan v roku 14 let. Za 25 % so kreditne zadruge dobile državnih obveznic po 3 % obrestni meri, obveznice so se izplačevale po obrokih ali z žrebanjem v 20 letih, 25 % razliko pa so pokrile zadruge samo iz rezervnih skladov. Če je bilo rezervnih skladov premalo, je razliko pokrila država z obveznicami.

Nov zadružni zakon, ki je izšel leta 1937, je prinesel kreditnim zadrugam nekatere omejitve pri njihovem poslovanju, spremembe glasovalne pravice, nalaganje denarja v druge kreditne ustanove.

Druga svetovna vojna je delovanje kreditnih zadrug prekinila. Po zasedbi našega ozemlja so Nemci na podlagi odloka z dne 19. 5. 1941 poslovanje kreditnih zadrug prepovedali, zapečatili uradne prostore, razrešili upravne in nadzorne odbore. Z namero, da popolnoma reformira obstoječi bančni in hranilniški sistem, je okupator izrazil s pritegnitvijo nemških bank, hkrati pa so bili postavljeni temelji novega hranilniškega sistema. Likvidator za kreditne zadruge je postal Raiffeisenverband Steiermark iz Gradca, ki je likvidiral slovenske zadruge in s 30. 9. 1941 ustanovil po nemških zadružnih principih "rajfajznovke".

Po vojni so ponovno životarile slovenske zadruge, dokler ni izšla uredba o likvidaciji zadrug (Ur. l. SRS, 16/1947). Na Ptuj in v Ormožu jih je likvidiralo Poverjenišvo za likvidacijo kmetijskih zadrug pri ministrstvu za finance LRS v Ptuj. Na ormoškem območju je bilo tako likvidiranih 9 kreditnih zadrug.

Delovanje kreditnih zadrug

Kreditna zadruga je prostovoljno združenje z neomejenim številom članov. Zadrugo upravljajo zadružniki sami po načelu samouprave in enakopravnosti, zato imajo vsi načelno enake pravice in dolžnosti. Namen zadruge je bil, da po načelu samopomoči pospešuje gospodarstvo svojih članov s podeljevanjem kreditov, s pospeševanjem varčevanja v obliki sprejemanja hranilnih vlog ter z izvrševanjem drugih denarnih poslov (nakup vrednostnih papirjev, nakazila denarja).

Osnovna načela kreditnih zadrug so naslednja:

- zadruga je last članov, vsi imajo enake pravice in dolžnosti,
- deleži so ponavadi zelo nizki, jamstvo neomejeno,
- okoliš zadruge je majhen, ponavadi le ena občina,
- dobiček se ne deli med člane, temveč gre na rezervni sklad,
- delo uprave je brezplačno,
- posojila podeljujejo le svojim članom, ki dobro gospodarijo.

Obrestna mera je nizka. Razlika med obrestno mero za posojila in za vloge je bila največ 2 %. Rok za vračilo posojil je dolg in znaša od 2 – 4 let; zlasti za kmetiska posojila. Posojila dajejo na osebno poroštvo na podlagi zadolžnice, ki jo podpiše dolжник, njegova žena in običajno še dva poroka. Če ni porokov, se izda tudi na vknjižbo nepremičnin, le izjemoma na zastavo nepremičnin in na menice.

Upravni organi zadruge so načelstvo (upravni odbor), nadzorstvo (nadzorni odbor) in občni zbor (skupščina).

Upravni odbor je sestavljen iz najmanj treh ali več izvoljenih oseb izmed članov zadruge. Je izvršilni organ zadruge in njen zakoniti predstavnik, opravlja vse posle ter skrbi za združno premoženje. Pooblastilo načelstva za sklepanje v imenu zadruge je po zakonu neo-

mejeno. Mandat upravnega odbora traja 3 leta, člani pa so vpisani v zadrudni register. Upravní odbor voli skupščina. Za seje načelstva se je moral voditi zapisnik v posebni vezavi in oštevilčeni knjigi.

Nadzorni odbor pregleda stanje blagajne, primerja stanje s poslovnimi knjigami, pazi, da zadruga ne krši pravil in predpisov, pregleda korepondenco knjige in računské zaključke. Voli ga skupščina.

Skupščina je najvišji organ zadruge. Sklicuje jo upravni odbor zadruge, včasih tudi nadzorni odbor. Skupščina je odločala o sprejemu in spreminjanju pravil, volitvah upravnega in nadzornega odbora, sprejemala je računské zaključke in revizijska poročila, sklepala o prenehanju zadruge.

KRATEK OPIS KREDITNIH ZADRUG NA ORMOŠKEM OBMOČJU

LJUDSKA HRANILNICA IN POSOJILNICA MIKLAVŽ PRI ORMOŽU

Ustanovljena je bila leta 1925 in še istega leta vpisana v zadrudni register pri Okrožnem sodišču v Mariboru. Namen ustanove je bil, da sprejema in obrestuje hranilne vloge na knjižice in tekoče račune, pridobiva nadaljnja potrebna denarna sredstva z najemanjem kredita, daje svojim zadrudnikom kredite in po potrebi posreduje za svoje zadrudnike nabavo gospodarskih potrebščin, vnovčuje njihove proizvode in jih zavaruje. Od ustanovitve pa do druge svetovne vojne se je imenovala Posojilnica za Sv. Miklavž in okolico pri Sv. Miklavžu, registrovana zadruga z neomejenim jamstvom. Leta 1941 je bila zadruga likvidirana. 30. 7. 1942 je okupator ustanovil Raiffeisenkasse Kaisersberg, vendar zadruga ni začela, saj je imela le 14 članov. "Rajfajzovka" je ustvarila 847 RM primanjkljaja, zato po vojni ni več poslovala. Leta 1947 jo je likvidirala hranilnica in posojilnica v Ormožu.

OKRAJNA POSOJILNICA V ORMOŽU

Okrajna posojilnica je bila ustanovljena leta 1898, številka sodne registracije pri Okrožnem sodišču v Mariboru je II 44/60. Ustanovil jo je odvetnik dr. Ivan Omulec. Višina deleža je bila 10 din. Delokrog posojilnice je bil ves bivši sodni okraj Ormož. Posojilnica je bila v rokah mladoslovencev. Ker je zadruga zelo dobro poslovala, si je kupila nekaj nepremičnin. Na Glavnem trgu št. 73 si je kupila enonadstropno hišo. Pritličje je imel v najemu Dijaški internat nižje gimnazije v Ormožu, ki jo je potrebovala za svoj dijaški dom. Last posojilnice je bila tudi hiša št. 75 na Glavnem trgu, vložna št. 41 k. o. Ormož, št. parcele 51. V pritličju hiše je bil prvi lokal, po vojni pa sta bili tu pisarna Uprave narodne imovine ter Ljudska čitalnica in knjižnica. V hiši št. 85, vložna številka 38 k.o. Ormož, pri mestni cerkvi so bile prej obrtne delavnice. Skupna vrednost vseh treh hiš je znašala po vrednosti leta 1941 855.260 din. Posojilnica je imela tudi zemljiške parcele v Ivanj-kovcih in Žerovincih v velikosti 5,4 ha. Ob pričetku druge svetovne vojne je imela posojilnica 1138 članov. Od okupacije dalje posojilnica ni obratovala samostojno, leta 1946 je bila združena v Hranilnico in posojilnico Ormož, ki jo je tudi likvidirala.

LJUDSKA HRANILNICA IN POSOJILNICA V ORMOŽU

Ustanovitvena skupščina je bila že leta 1875, zadruga pa je bila ustanovljena 2. januarja 1876. Ustanovil jo je notar dr. Ivan GERŠAK. Prvotno je imela samo nemško firmo "Friedauer Spar- und Vorschusverein r. G. m. b. H." Posojilnica, registrirana 8. januarja 1876, je zamenjala leta 1883 omejeno jamstvo z neomejenim ter dobila 12. aprila 1892 tudi slovenski naziv "Ormoška posojilnica, r. z. z. n. z.". Septembra 1925 se je zadruga preimenovala v Ljudsko hranilnico in posojilnico v Ormožu, ki je delovala pod tem imenom vse do pričetka druge svetovne vojne.

V 90 letih je posojilnica kupila lastno hišo. Politično je bila na strani staroslovencev. Denar v posojilnico so nalagali Zadružna elektrarna, Združenje obrtnikov, Konjerejsko društvo, Združenje mlinarjev in žagarjev, Prosvetni dom, Okrajna kmečka zadruga in drugi. V času okupacije samostojno ni poslovala, njene posle je prevzela "rajfajznovka". Vse nepremičnine posojilnice je okupator med vojno prodal. Leta 1946 je bila posojilnica združena v Hranilnico in posojilnico Ormož, ki je bila tudi njen likvidator.

KMETSKA HRANILNICA IN POSOJILNICA V ORMOŽU

Ustanovljena je bila leta 1925. Ustanovili so jo pristaši Samostojne kmečke stranke. Višina deleža je bila 25 din, jamstvo je bilo neomejeno. V času okupacije je vodila posle "rajfajznovak", po osvoboditvi jo je prevzela Ljudska hranilnica in posojilnica Ormož. Njen likvidator je bila Hranilnica in posojilnica Ormož. Leta 1945 je bilo vpisanih v knjigo 460 članov.

HRANILNICA IN POSOJILNICA V ORMOŽU

Hranilnica in posojilnica v Ormožu je pravni naslednik vseh kreditnih zadrug v mestu Ormožu. Ustanovljena je bila januarja leta 1947 z namenom, da valorizira vse kreditne zadruge na ormoškem področju. Ker v Ormožu ni obstajalo Poverjenišvo odbora za likvidacijo kreditnih zadrug, je vse posle v zvezi z likvidacijo opravljala Hranilnica in posojilnica v Ormožu. Hranilnica in posojilnica v Ormožu je po likvidaciji kreditnih zadrug v drugi polovici leta 1947 prenehala delovati.

RAIFFEISENKASSE FRIEDAU

Ustanovljena je bila oktobra 1941, v sodni register pa vpisana eno leto kasneje. Članski delež je znašal 50 RM. Bila je članica Raiffeisen – Zentralkasse Südmark. Denarni promet je znašal okrog 30 milijone RM letno. Novih članov si zadruga ni pridobila, saj je bilo leta 1945 le 25 članov. Po osvoboditvi sta bila upravni in nadzorni odbor razpuščena, večina članov odbora je pobegnila v tujino. Poslovanje je prevzela Kmečka hranilnica in posojilnica v Ormožu.

HRANILNICA IN POSOJILNICA SV. LENART PRI VELIKI NEDELJI (PODGORCI)

Za predvojno posojilnico arhivsko gradivo ni ohranjeno. Med okupacijo je "raifajznovka"

poslovala v skromnem obsegu, saj je imela le 16 članov. Plačilni promet je bil zelo majhen, ker so med vojno ves denar nalagali pri Raiffeisen – Zentralkasse v Gradcu. Po osvoboditvi je ostala posojilnica brez sredstev in ni poslovala.

HRANILNICA IN POSOJILNICA V SREDIŠČU OB DRAVI

Hranilnica in posojilnica je bila ustanovljena leta 1907. Njeno delo je bilo zelo uspešno, poslovanje se je zelo razširilo, tako da je imelo leta 1936 863 članov ter 2,3 milijona hranilnih vlog in 800.000 din rezervnega sklada. Hranilnica je imela tudi lastno hišo, ki je bila zgrajena leta 1931 za 600.000 din. Zaradi naložb denarja v nemške denarne zavode v Gradcu je postala hranilnica po osvoboditvi močno pasivna. Z revalorizacijo in prodajo nepremičnin KLO Središče ob Dravi je bila hranilnica lahko likvidirana.

KMEČKA HRANILNICA IN POSOJILNICA V SREDIŠČU OB DRAVI

Predvojnega spisovnega gradiva ni, ohranjeni so le likvidacijski spisi. Letnice ustanovitve iz gradiva zato ni možno ugotoviti. Pogojna hranilnica ni poslovala, saj je bila pasivna. Med vojno je njene posle prevzela Raiffeisenkasse Polstrau, ki je bila ustanovljena 6. 7. 1942. Članski delež je znašal 30 RM, ki je bil plačljiv v 3 obrokih. Raiffeisenkasse je bila član nemške zadružne zveze Raiffeisen v Gradcu.

HRANILNICA IN POSOJILNICA SVETINJE

V zadružni register je zadruga vpisana 28. oktobra 1908. Poslovati je pričela mesec dni kasneje. Dolgoletni načelnik zadruga je bil Anton Jerebic. Ob ustanovitvi je zadruga štela 41 članov, leta 1914 pa 88 članov. Denarni promet tega leta je znašal 62.764 kron, izdano pa je bilo 79 posojil v vrednosti 43.500 kron. Leta 1928 je imela hranilnica 140 članov, promet pa se je povečal na 1.260.000 din; posojil je bilo izdanih 450.228 din, hranilnih vlog je bilo za 330.054 din, rezervni sklad je znašal 19.849 din. Leta 1937 je postala zaradi prevzema kmečkih dolgov zadruga pasivna in tako ostala vse do okupacije. Po vojni zadruga zaradi pasivnosti tudi ni poslovala.

HRANILNICA IN POSOJILNICA SV. TOMAŽ PRI ORMOŽU

Zadruga je bila ustanovljena leta 1906 in je bila članica Zadružne zveze. Za svoje poslovanje si je kupila tudi lastno hišo. Last hranilnice je bila tudi mestna tehtnica. Vrednost nepremičnin je bila po vrednosti iz leta 1941 78.000 din. Med vojno je naslednica hranilnice in posojilnice Raiffeisenkasse prodala vse nepremičnine občini Tomaž. Leta 1941 je imela hranilnica 247 članov, višina deleža je bila 10 din. Po osvoboditvi zadruga ni več poslovala, likvidirala jo je Hranilnica in posojilnica Ormož.

KMEČKA HRANILNICA IN POSOJILNICA V SVETEM TOMAŽU PRI ORMOŽU

Hranilnica in posojilnica je vpisana v zadružni register dne 11. 4. 1911. Zadruga je bila članica Zadružne zveze. Zaradi likvidacije kmečkih dolgov je zadruga 2. svetovno vojno

pričakala pasivno. Marca 1941 je imela 268 članov. Zaradi zamenjave denarja je prijavila zadruga tudi vojno škodo v višini 112.209 din. Od okupacije dalje zadruga ni samostojno poslovala.

Med okupacijo je bil v Tomažu ustanovljen nemški denarni zavod Raiffeisenkasse Thomasberg, ki je združil pod svoje okrilje dve kreditni zadrugi v Tomažu.

HRANILNICA IN POSOJILNICA VELIKA NEDELJA

Ustanovitvena skupščina Hranilnice in posojilnice v Veliki Nedelji je bila leta 1908, vpis v sodni register je bil izvršen 1. 12. 1908. Prva seja načelstva je bila 6. 1. 1909. Uradni dnevi so bili vsako nedeljo po maši. Posojilnica je imela svoje prostore v šoli v Veliki Nedelji. Ob ustanovitvi je imela zadruga 68 članov. Bila je članica zadružne zveze v Ljubljani. Pristopnina je znašala 1 krono. Obrestna mera za hranilne vloge je bila 4 1/2 %, za posojila pa 4 3/4 %, vendar se je kasneje spreminjala. Leta 1914 je imela hranilnica že 201 člana, vloge so znašale 35.663 kron, posojil je bilo izdanih za 35.995 kron. Do druge svetovne vojne je promet stalno naraščal in prav tako število članov zadruge. Zadruga je precej pripomogla h gospodarskemu dvigu njenih članov, saj je na primer leta 1920 posodila Gospodarski zadrugi za ormoški okraj 100.000 kron za nabavo raznega blaga, ki se je medtem zelo podražilo. Pred 2. svetovno vojno je bilo včlanjenih v zadrugo 345 zadružnikov. Poslovanje zadruge se je prekinilo z 2. svetovno vojno. Ob koncu leta 1941 je okupator zaprl vse hranilne vloge društev, zvez, ustanov in fondov. 12. 3. 1942 je prevzela hranilnico novoustanovljena Raiffeisenkasse Großsontag. V njene vrste se je vpisalo okrog 30 članov, predvsem tisti, ki niso mogli vrniti dolga pri stari hranilnici in posojilnici. Po vojni zadruga ni več poslovala.

VIRI IN LITERATURA

Fond Kreditne zadruge ormoškega področja. Zgodovinski arhiv Ptuj.

Schauer Dolfe: Prva doba našega zadružništva. Ljubljana 1945.

Zadružni zbornik. Izdan ob stoletnici rojstva Mihe Vošnjaka. Ljubljana 1937.

Fran Trček: Oris zadružništva. Ljubljana 1936.

Kronika mesta Ormoža. 1877–1956. Zgodovinski arhiv Ptuj. R – 70.

Svetoslav Premrov: Navod za poslovanje slovenskih rajfeizemskih posojilnic, Gorica 1902.

Hranilnice in posojilnice. Zadružna knjižica, I. zvezek. Ljubljana 1922.

Zorka Skrabl: Hranilništvo na Dolenjskem in v Beli krajini.

Gradivo in razprave Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Ljubljana 1983.

KREDITGENOSSENSCHAFTEN IM GEBIET VON ORMOŽ

Zusammenfassung

Genossenschaftliche Bewegung hat in Slowenien in der zweiten Hälfte des 19. Jhs. begonnen, vor allem aus der Initiative der Brüder VOŠNJAK. Auf dem Gebiet von Ormož haben sich Kreditgenossenschaften Geltung verschafft, die auf das Prinzip des Raiffeisen gründeten und welche für die bäuerliche Bevölkerung am meisten geeignet waren. Unter den ersten Genossenschaften in Slowenien wurde im 1876 die Genossenschaft in Ormož gegründet. Im ersten Dezennium des 20. Jhs. wurde das Genossenschafts – wesen sehr umfangreich, denn damals waren die meisten Kreditgenossenschaften entstanden. Im 30. Jahren wurde der Aufschwung der Kreditgenossenschaften durch die weltliche Wirtschaftskrise und durch die Verordnung über die Liquidation der Bauernschulden verlangsamt. Der zweite Weltkrieg hat die Tätigkeit der Kreditgenossenschaften abgebrochen. Der Okkupator hat die Kreditgenossenschaften liquidiert und sein System der Genossenschaft eingeführt. Nach dem Krieg haben die Genossenschaften vegetiert bis im Jahre 1947 nicht die Verordnung über die Liquidation der Kreditgenossenschaften kam.

Die Bedeutung der Kreditgenossenschaften ist groß vor allem für die bäuerliche Bevölkerung, denn die Genossenschaften haben mit günstigen Krediten ihre schwere ökonomische Lage gemildert und zu gleicher Zeit haben sie sich gegen anwachsende Übermacht des deutschen Kapitals gewehrt.

Am Ende folgt ein kurzer Historiat über alle Kreditgenossenschaften, die im Gebiet von Ormož tätig waren.

ŠTAJERSKA DOMOVINSKA ZVEZA – KRAJEVNI SKUPINI KAJŽAR IN ORMOŽ

Miroslav NOVAK, arhivist
Pokrajinski arhiv Maribor
62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

ŠTAJERSKA DOMOVINSKA ZVEZA –
KRAJEVNI SKUPINI KAJŽAR IN OR-
MOŽ

Avtor predstavlja teritorialno in organizacijsko shemo krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze Kajžar in Ormož, njih propagandne prijeme in poskuša z rezultati nabirk in drugih akcij opozoriti na proces upadanja navdušenja prebivalcev nad nacionalnim socializmom obravnavanega ormoškega območja.

Miroslav NOVAK, archivist
Pokrajinski arhiv Maribor
62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

THE LOCAL GROUPS KAJŽAR AND
ORMOŽ OF THE NAZI DENATIONAL-
IZATION ORGANIZATION STEIRI-
SCHER HEIMATBUND (STYRIAN PA-
TRIOTIC LEAGUE)

The author presents the territorial and organizational scheme of the local groups of the home bond "Steirischer Heimatbund" in "Friedau" (Ormož) and "Kaiserberg" (Kajžar). His intention was also to show their methods of propagandizing among the people.

Through the results of collections and other activities he tries to draw one's attention to the fact, that there was already the process of decreasing of the enthusiasm for national socialism among the population in the area of Ormož.

Nekaj več kot mesec dni po napadu na Jugoslavijo (6. aprila 1941) je dr. Uiberreither Sigfried, šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko¹, ustanovil posebno politično organizacijo, Steirischer Heimatbund – Štajersko domovinsko zvezo. Protagonisti so poudarjali, da naj bi bila to "velika organizacija, ki bi združila vse spodnje Štajerce in sonarodnjake, ki delujejo v vseh poklicih na ozemlju Spodnje Štajerske". Njeni člani pa so lahko postali samo tisti, ki so se brez pridržka izjavili za "führerja" in "Reich"². Glavna naloga organizacije je bila, da duhovno, duševno in politično vodi ljudi in jih napravi za zveste državljane "Reicha" in polnovredne člane nemške ljudske skupnosti³.

Konec leta 1941 je bila Štajerska domovinska zveza organizirana v sedmih okrožjih, ki so se dalje delile na 144 krajevnih skupin ali 619 celic s 3975 bloki kot najnižjimi teritorialnimi enotami⁴. V ptujskem okrožju je bilo 29 krajevnih skupin, od tega v krajevni skupini Kajžar in Ormož na območju Jeruzalemskih goric⁵.

Na podlagi ohranjenih organizacijskih načrtov in nekaterih kartotek⁶ lahko dokaj podrobno ugotovimo nekatere organizacijske značilnosti obeh krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze.

Iz organizacijskega načrta, datiramo ga lahko med 28. julijem 1941 in 1. septembrom 1942⁷, lahko razberemo, da se je krajevna skupina Ormož delila na šest celic.

Prva celica je zajemala mesto Ormož⁸. Pod njo je spadalo 365 gospodinjstev ali 1452 prebivalcev, od tega 41,1 % članov Štajerske domovinske zveze. Druga celica je obsegala Hum in Zgornje Šalovce⁹. Pokrivala je 149 gospodinjstev ali 758 prebivalcev, od tega 50,1 % članov Štajerske domovinske zveze. Tretja celica je obsegala Lopršice, Frankovce in Pušence¹⁰, skupaj 152 gospodinjstev ali 758 prebivalcev, od tega 47,1 % članov Štajerske domovinske zveze. Četrta celica je obsegala Litmerk, Libanjo, Pavlovce in Hardek¹¹. Vključevala je 123 gospodinjstev ali 648 prebivalcev, od tega 53,5 % članov Štajerske domovinske zveze. Peta celica je obsegala Ivanjkovce, Mihalovce, Pavlovski breg, Libanjo in Mali Brebrovnik¹². Pokrivala je 295 gospodinjstev ali 1325 prebivalcev, od tega 44,1 % članov Štajerske domovinske zveze. Šesta celica je obsegala Cerovec, Žerovince in Veličane¹³, skupaj 182 gospodinjstev ali 842 prebivalcev, od tega 45,2 % članov Štajerske domovinske zveze.

Druga krajevna skupina Štajerske domovinske zveze, katere podatki so obdelani, je skupina Štajerske domovinske zveze Kajžar. Po omenjenem načrtu je imela skupaj pet celic. V prvo celico so spadali kraji Sv. Miklavž, Zasavci, del Šalovec, Kajžar, Vuzmetinci, Jeruzalem, Plešivica in Ilovci¹⁴. Skupaj so tvorili šest blokov, ki so vključevali 197 gospodinjstev ali 976 prebivalcev, od tega 42,9 % članov Štajerske domovinske zveze. Drugo celico so sestavljali kraji Brebrovnik, Vinski vrh, del Pavlovskega vrha, del Sv. Miklavža, del Krčevin in dve hišni številki Šalovec¹⁵. Celica je pokrivala 190 gospodinjstev ali 922 prebivalcev, od tega 41,6 % članov Štajerske domovinske zveze.

Tretjo celico so sestavljali kraji Vuzmetinci, Hermanci in del Ilovce¹⁶. Pod to celico je spadalo 150 gospodinjstev ali 790 prebivalcev, od tega le 38,1 % članov Štajerske domovinske zveze. Četrta celica je pokrivala Kog in Gomilo¹⁷ s 145 gospodinjstvi ali 706 prebivalci, od tega 43,3 % članov Štajerske domovinske zveze. Peta celica je imela po številu največ blokov v skupini. Pod to celico so spadali Vodranci, Vitan, Lačaves in Jastrebc¹⁸. Skupaj je vključevala 174 gospodinjstev ali 872 prebivalcev, od tega 42,8 % članov Štajerske domovinske zveze.

Teritorialni obseg blokov se je konec leta 1942 in nato še v začetku leta 1944 spremenil. Prišlo je do povečanja števila blokov, s tem pa tudi do delne reorganizacije celic¹⁹.

Večina celic je imela bloke, ki so šteli od 21 do 27 gospodinjstev. V poprečju pa je imela krajevna skupina Štajerske domovinske Ormož za osem gospodinjstev večje bloke kot skupina Kajžar²⁰.

Iz vseh navedenih podatkov lahko ugotovimo, da je bilo razmerje med številom članstva Štajerske domovinske zveze glede ostalih prebivalcev pri skupini Ormož za 5 % večje kot pri skupini Kajžar. Pregled podatkov pa nam pokaže velike razlike v razmerju med članstvom Štajerske domovinske zveze in ostalim prebivalstvom tudi med posameznimi bloki. Tako znaša razlika v skupini Ormož v prvi celici med četrtem²¹ in petim²² blokom celih 35,6 %. Do podobnih razlik, ki so sicer nekoliko manjše, pa pridemo tudi pri krajevni skupini Štajerske domovinske zveze Kajžar. V tretji celici pri tretjem²³ in četrtem²⁴ bloku znaša razlika 10 %. Nekoliko večja pa je še v isti celici med petim in šestim blokom, ki obsega Ilovce.

V Jastrebcih, ki so razdeljeni med dva bloka sedme celice, znaša razlika 23,3 %. Dokaj zanimivo pa je stanje tudi na Kogu. Prvi in četrty blok sta imela 48,9 % prebivalcev v vrstah Štajerske domovinske zveze, drugi je imel za 10 % manj, tretji pa je bil z 41,1 % nekako

na sredini med obema skrajnostima. Do podobnih razlik je prihajalo še v Cerovcu, Veličanah, Brebrovniku.

Razlike v gostoti članstva med posameznimi bloki ne moremo razložiti samo s socialno sestavo prebivalstva. Upoštevati moramo še nemško pojmovanje državljanstva spodnještajerskega prebivalstva, odnos le-tega do zasedbenih oblasti ter odnos "krajevnih nacionalopolitičnih referentov"²⁵ do sokrajanov in obratno. Razen teh elementov pa so bili pomembni še drugi manjši dejavniki, ki pa jih je težje ugotavljati²⁶. Vse to skupaj je vplivalo na rasno komisijo, ki je dala dokončno mnenje o ustreznosti ali neustreznosti posameznikov za vključitev v "nemško ljudsko skupnost"²⁷.

Članstvo v štajerski domovinski zvezi je bilo lahko dokončno ali začasno. Vsi, ki so že dokazali svojo pripadnost "Führerju", so postali dokončni člani in dobili rdeče izkaznice²⁸. Teh je bilo po popisu iz novembra 1942²⁹ v krajevni skupini Štajerske domovinske zveze Kajžar 24³⁰, v skupini Ormož pa 159³¹.

Začasni člani, ki so bili na nekakšnem opazovanju, so dobili zelene izkaznice³². Teh je bilo po poprej omenjenem popisu iz leta 1942 v skupini Kajžar 1844³³, v krajevni skupini Ormož pa 2681³⁴. Število članov Štajerske domovinske zveze se je v obeh kategorijah do konca leta 1944 iz političnih razlogov zvišalo³⁵.

Prebivalci, ki niso spadali med začasne ali dokončne člane Štajerske domovinske zveze, so tvorili kategorijo zaščitencev.

Ti niso bili člani Štajerske domovinske zveze, ker so bili predvideni za iztrebljanje³⁶. Tako je bilo v politični občini Svetinje po popisu iz leta 1942 27 % prebivalstva nečlanov Štajerske domovinske zveze³⁷, v politični občini Kog 25,2 %, v politični občini Sv. Miklavž 23,3 % in v Ormožu le 16,7 %.

Kljub temu da so v začetku leta 1943 nemške oblasti sklenile zmanjšati število zaščitencev (nečlanov Štajerske domovinske zveze) je na štabnih razgovorih 3. maja 1943 poverjenik za rasna vprašanja pri šefu civilne uprave dr. Walluschek – Wallfeld poročal, da bo večji del spodnještajerskih viničarjev ostal med zaščitenci predvsem iz rasnih razlogov (potomci Turkov, vzhodnobałski tipi in izravnani mešanci)³⁸.

Prve dni okupacije so zagovorniki "novega reda" še bolj poudarjali, kar so javno govorili že v času stare Jugoslavije, da je Hitler naklonjen revežem³⁹. Posebno z razdelitvijo živilskih nakaznic je uspelo okupatorju pridobiti precej naših ljudi. Že pri prvem nakupu za nemške marke se je pokazalo, da je nemška propaganda dosegla svoj cilj. Za marsikatero družino je bilo to trenutno velik preobrat na boljše⁴⁰. Matere so dobivale opremo za dojenčke, posojali so otroške vozičke, posteljice, dobile so dodatne karte in zdrob⁴¹. Viničarji so ob raznih podporah in zaslužku nekaj dni v mesecu dobili toliko, da jim je zadostovalo⁴². Dnevni zaslužek preprostega delavca je znašal 1 RM (20 bivših jugoslovanskih dinarjev), za kar so si lahko kupili 2 kg moke oziroma skoraj 3 kg kruha ali pol litra olja...⁴³. Na podlagi tega materialnega izboljšanja – v primeru s predvojnimi stanjem, pa lahko razumemo, zakaj so spodnještajerski viničarji in vinogradniki naslovili zahvalo samemu Adolfu Hitlerju in mu zgotovili..., da z veseljem stopajo k Štajerski domovinski zvezi v prepričanju, da jih čaka boljša bodočnost⁴⁴.

Nacistično daljnosežno politiko na Spodnjem Štajerskem lahko zaslutimo tudi pri urejanju socialnega in zdravstvenega varstva. Smrtnost dojenčkov v ptujskem okrožju se je od

leta 1941 do 1944 prepolovila, Če je leta 1941 umrl vsak peti otrok, je leta 1944 umrl le še vsak deseti. Po občinah je imela največjo smrtnost dojenčkov politična občina Kog (37 %), najmanjšo pa politična občina Svetinje (7,2 %). V Ormožu in pri Sv. Miklavžu pa je znašalo približno 11 %. Največ uspeha so imeli na Kogu, saj so uspeli zmanjšati smrtnost do leta 1944 za 21 %⁴⁵.

Naraslo je tudi število rojstev. V letu 1941 je bilo 23 novorojenčkov na 1000 prebivalcev, leta 1943 pa že 30⁴⁶. "Novi red" pa je v skrbi za prirastek v bodoči nemški vojaški stroj organiziral vrtee in posebne posvetovalnice "Mati in otrok". Maja 1944 so bile tako organizirane tri posvetovalnice "Mati in otrok", dva stalna vrtca pri skupini Ormož in eden pri krajevni skupini Kajžar. V času žetve (trgatve) so organizirali še dva vrtca pri krajevni skupini Kajžar⁴⁷. Domačini so različno sprejeli te novosti. Ponekod (Sv. Miklavž, Kog) je to socialno varstvo kar zaživel, pri Svetinjah pa so morali otroški vrtec v kratkem času ukiniti⁴⁸ zaradi preslabega obiska⁴⁹.

Za vse te in podobne "ugodnosti" pa je "novi red" pričakoval neke protiusluge. Že konec leta 1941 in v začetku leta 1942 so organizirali darilne dneve oziroma državne in okrožne nabirke. Poglejmo si nekaj rezultatov zaporednih nabirk. Novembra 1941 so nabrali pri krajevni skupini Štajerske domovinske zveze Ormož 4151,19 RM, pri krajevni skupini Kajžar 599,32 RM⁵⁰, kar je pomenilo, da je prišlo na prebivalca poprečno 0,14 RM v skupini Kajžar in 0,69 RM v krajevni skupini Ormož. Poprečje za ptujsko okrožje je znašalo 0,24 RM na prebivalca. Tako so Ormožani presegle poprečje okrožja za 287 %, Miklavžani pa so ga izpolnili le 58,3 %. Pri naslednjem darilnem dnevu v začetku decembra 1941 je znašalo poprečje 0,21 RM. Pri Sv. Miklavžu so ga izpolnili le 42,8 %, v Ormožu pa 280 %. Približno čez mesec dni so ponovno pobirali, poprečje okrožja je znašalo 0,20 RM na prebivalca. V Ormožu so to pot realizirali 260 %, pri Sv. Miklavžu pa 45 % poprečja. Okrožna nabirka 17. in 18. januarja 1942 je prinesla poprečno 0,37 RM na prebivalca v okrožju. V Ormožu so zbrali 165 %, pri Sv. Miklavžu pa le 37 % poprečja na prebivalca. Konec januarja so organizirali nabirko po celem "Reichu". V ptujskem okrožju je znašalo poprečje na prebivalca 0,24 RM. V Ormožu so to pot dosegli 170,8 %, pri Sv. Miklavžu pa le 45,8 % glede na poprečje okrožja. Kot zadnjo si bomo ogledali nabirko z dne 8. februarja 1942. Poprečno se je nabralo na prebivalca ptujskega okrožja 0,20 RM, v Ormožu so realizirali 255 %, pri Sv. Miklavžu pa 50 %.

Iz navednih podatkov lahko vidimo nekaj presenetljivega. Od novembra 1941 rapidno pada odstotek višine poprečnega prispevka glede poprečja okrožja na posameznega prebivalca krajevnih skupin Ormož ali Sv. Miklavž in doseže svoj minimum pri nabirki sredi januarja 1942, nato pa se počasi dviguje in pri nabirki 8. februarja 1942 doseže skoraj izhodiščno višino. Padanja vrednosti poprečnega prispevka pa tudi vedno nižji odstotek realizacije je posledica mrtve sezone: posebno viničarski sloj si je poiskal delo edino pri redkih obnovah vinogradov, drugače ni bilo zaslužka.

To je tudi čas, ko so kmetje že prodali ali oddali presežke proizvodov. V ozadju tega procesa pa lahko zaslutimo, da je navdušenje prebivalcev nad "novim redom" počasi plahnelo, na drugi strani pa so krajevni "aktivisti Štajerske domovinske zveze" na doseženih uspehih malo zadremali. Šele na "udarec od zunaj"⁵¹ so se prebudili in s propagando ter drugimi prijemi spet dvignili odstotek realizacije. Iz tega lahko sklepamo, da je bil toliko opevani "95 % prebiscit Štajercev" za Štajersko domovinsko zvezo na ormoškem območju že ob koncu leta 1941 na kaj trhljih nogah.

Razen denarja pa so v letu 1942 zbirali tudi obleko in stare cunje. V ptujskem okrožju je

prišlo na skupino povprečno 54,6 kosov obleke in 1365 kg cunj. V krajevni skupini Ormož so realizirali 358 % oblek in 175 % poprečja teže starih cunj, v krajevni skupini Kajžar pa le 67 % poprečja oblek in 87 % poprečja starih cunj⁵².

Vse te akcije in preračuni kažejo, da je bila krajevna skupina Kajžar daleč pod povprečjem, skupina Ormož pa nekajkrat uspešnejša, kot je bilo povprečje v okrožju. To je bilo povezano s socialno sestavo prebivalstva in nižjim standardom v vinorodnih predelih v primerjavi z mestom Ormož in njegovo neposredno okolico. S trajanjem vojne pa je standard vedno bolj padal, toda ne pri vseh slojih enako, temveč postopoma od bogatejših slojev do najrevnejših viničarjev⁵³.

V smislu izpolnjevanja glavne naloge Štajerske domovinske zveze – ponemčevanje slovenskega življa – so na Spodnjem Štajerskem pozimi leta 1941/42 organizirali 23030 jezikovnih tečajev⁵⁴.

Če si pogledamo občino Kog, vidimo, da so organizirali tečaje po vaseh. Na Vitanju ga je vodil domačin, v Jastrebcih sta bila organizirana dva tečaja na različnih mestih, v Lačavesi je poučeval neki priseljenec s Kočevskega. Na Kogu sta bila dva tečaja: v šoli je poučevala učiteljica, drugega je vodil domačin. Županova žena je poučevala na Gomili⁵⁵. Od decembra 1943 do februarja 1944 so organizirali v skupini Kajžar 19 jezikovnih tečajev. Udeležba je bila po njihovih ocenah slaba ali zadostna. Slabo udeležbo so opravičevali s pomanjkanjem obutve in obleke ter z obilico dela⁵⁶.

Preglednica znanja nemškega jezika v krajevnih skupinah Štajerske domovinske zveze Ormož in Kajžar v primerjavi z veljavnim povprečjem na Spodnjem Štajerskem konec leta 1942⁵⁷:

1	2	3	4	5	6	7	8
ORMOŽ	Ormož	8,1 %	9,9 %	15,3 %	34,0 %	32,7 %	2,27
	Svetinje	2,0 %	3,7 %	4,8 %	48,6 %	41,0 %	1,77
KAJŽAR	Sv. Miklavž	2,3 %	3,0 %	10,9 %	34,2 %	49,6 %	1,74
	Kog	2,8 %	4,9 %	19,3 %	31,5 %	41,5 %	1,96
SPODNJA ŠTAJERSKA		3,4 %	8 %	13,9 %	35,8 %	38,9 %	2,01

1 – krajevni skupini Štajerske domovinske zveze

2 – politične občine

3 – odstotek tistih, ki so izključno uporabljali nemški jezik

4 – odstotek tistih, ki niso izključno uporabljali nemškega jezika

5 – odstotek tistih, ki so pasivno obvladali nemški jezik

6 – odstotek tistih, ki so komaj razumeli nemški jezik

7 – odstotek tistih, ki niso razumeli nemškega jezika

8 – povprečna ocena med 1 in 5

Znanje nemškega jezika je bilo nekoliko boljše v politični občini Ormož, v ostalih treh

političnih občinah pa je bilo pod poprečjem, veljavnim na Spodnjem Štajerskem. Prav gotovo izhaja iz tega sklepa velikopotezni načrt nacističnih veljakov, po katerem naj bi v zimi 1942/43 obvladalo najmanj 50 % prebivalstva krajevnne skupine nemški jezik v osnovah, celotno moštvo Wehrmannschaft in članstvo hitlerjeve mladine pa naj bi že govorilo nemški jezik.⁵⁸

Vodstvo krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze Kajzar in Ormož je bilo uradno postavljeno v začetku maja 1941. Za krajevno skupino Ormož lahko ugotovimo, da se je to zgodilo 1. maja 1941, za skupino Kajzar pa lahko zagotovo trdimo, da se je to zgodilo pred 6. majem 1941⁵⁹. Vodja krajevnne skupine Kajzar je bil Hans Fischerauer, krajevnne skupine Ormoža pa Wilibald Winter⁶⁰, pozneje pa ga je nadomestil Ehrenfried Machalka⁶¹.

Devet uradnikov, ki so bili zadolženi za posamezne resorje v krajevni skupini Štajerske domovinske zveze Kajzar, pet vodij celic in triintrideset vodij blokov je spadalo pod vodjo krajevnne skupine Kajzar Hansa Fischerauerja. Pod vodjo krajevnne skupine Štajerske domovinske zveze Ormož je spadalo enajst uradnikov, šest vodij celic ter štirideset vodij blokov.

Po socialni strukturi je bilo največ posestnikov, in sicer 71,25 % vseh vodij blokov, 45,4 % vseh vodij celic in 52,3 % uradnikov Štajerske domovinske zveze. 5 % vodij blokov je izhajalo iz viničarskega sloja, 13,75 % je bilo obrtnikov, ostalih 10 % so bili bivši uradniki, trgovci in ostali delavci.

Socialna struktura vodij celic pa je bila taka: 27,3 % so bili trgovci, uslužbenci in notarji, 18,2 % bivši uradniki, ostalih 9,1 % obrtniki.

Po starostni strukturi lahko ugotovimo, da so bili to starejši ljudje, saj je bilo 17,6 % vodij blokov rojenih pred letom 1890, 60,8 % med leti 1890 in 1910, le 21,6 % jih je bilo rojenih po letu 1911. 63,6 % vodij celic je bilo rojenih med letom 1891 in 1910, ostalih 36,4 % pa že pred letom 1890. Večina uradnikov (66,7 %) se je rodila med leti 1890 in 1910, 19,1 % jih je bilo rojenih pred letom 1890 in le 14,2 % po letu 1911. Skoraj vsi so imeli urejene družinske razmere – vsaj na zunaj – in številno potomstvo⁶².

Po izobrazbi so bili vodji blokov največ ljudje s končano ljudsko šolo (83,7 %), nekaj jih je končalo poklicne ali meščanske šole (15,5 %), preostali (2,8 %) pa so končali gimnazije ali pa ljudske šole in posebne tečaje. Tretjina vodij celic je imela končano samo ljudsko šolo, druga tretjina končano poklicno šolo in tretja tretjina gimnazijo, meščansko šolo ali pa končano ljudsko šolo in tečaje. Uradniki so imeli najrazličnejšo izobrazbo. 20 % je bilo s končano ljudsko šolo, 30 % z meščansko šolo, 20 % s poklicno šolo, 15 % z višjo ali visoko šolo, ostalih 15 % pa je imelo dokončano gimnazijo ali realko. Kader z višjo ali visoko šolo je bil nameščen pri vodstvu krajevnne skupine Štajerske domovinske zveze Ormož.

Na koncu tega statističnega pregleda pa moramo ugotoviti, v kakšni meri so bili ti ljudje dejansko ideološko podkovani s "sodobnimi idejami" nacionalnega socializma. Če domnevamo, da zahteva članstvo v politični organizaciji vsaj minimalno teoretično znanje o ciljnih in nalogah organizacije, lahko ugotovimo z odstotki članstva v NSDAP ali Švabsko-nemški kulturni zvezi ali dokončnih članov Štajerske domovinske zveze, posebno pri vodjih celic in blokov, porazno stanje⁶³. Le pet vodij blokov (6,8 %) je bilo bivših članov

Švabske–nemške kulturne zveze oziroma samo sedem dokončnih članov Štajerske domovinske zveze. Samo en vodja celic je bil NSDAP⁶⁴ in en vodja celice član Švabsko–nemške kulturne zveze⁶⁵. Nekoliko boljši so bili uradniki, saj so bili med njimi trije člani NSDAP (15 %), pet je bilo bivših članov Švabsko – nemške kulturne zveze (25 %), osem pa je bilo dokončnih članov Štajerske domovinske zveze (40 %).

To so bili izkušeni možje, tretjina njih se je kalila na bojiščih prve svetovne vojne⁶⁶. Ostali so služili vojaški rok v miru, le izredno malo jih je bilo nesposobnih, kar je tudi po organizaciji, ki so jo predstavljali, popolnoma jasno.

Čeprav je obiskovala večina obravnavanih vodij blokov še nemške šole, je bilo znanje nemškega jezika dokaj klavirno⁶⁷, nekaj boljše je bilo edino pri vodjih celic, dokaj dobro pa je bilo pri uradnikih⁶⁸.

Delovanje tega aparata pa ni bilo ravno vzor "nemški natančnosti in uspešnosti poslovanja". V samem vodstvu krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze Ormož je prihajalo do velikih nasprotij in trenj že takoj od ustanovitve dalje. To so skušali urediti tako, da so leta 1944 zamenjali vodjo, vendar je ostalo pri starem. Nasprotja so dobila le neko mišjsko obliko⁶⁹. Do konfliktnih situacij je prihajalo tudi na relaciji podrejeni–nadrejeni.

Blagajnik ptujskega okrožja Wolfgang Hönigmann v svojem poročilu med drugim pravi, da ne more končati nekaterih obračunov vrednostnih nakaznic ali dopolniti spiskov članstva Štajerske domovinske zveze, ker ne dobi podatkov. V vodstvih skupin so se izgovarjali na vodje celic, ker le–ti še niso napravili obračunov ali pa sploh niso poskrbeli za vrednostne papirje⁷⁰.

Na težave so naleteli tudi v krajevni skupini Kajžar, ko je bilo treba nastaviti tako imenovano "Vaško knjigo". Svoj neuspeh so zagovarjali s tem, da prebivalstvo kmečko – viničarskega porekla po nacionalnosti vindišarji ni niti govorno niti intelektualno doraslo taki nalogi. Tako je stalo vodji krajevnih skupin na razpolago le kakih pet ljudi–uradnikov občinskega vodstva⁷¹. Opozorimo pa lahko še na razhajanje med teorijo in prakso nacistične politike pri izbiri lastnega kadra. Od 1. maja 1941 do 1. aprila 1942 je bil namreč vodja prvega bloka četrte celice v skupini Ormož zaščitenelec⁷².

Od oktobra 1944 so začeli utrjevati mejo Nemške države. Novembra 1944 je ptujski deželni svetnik in okrožni vodja Štajerske domovinske zveze poslal okrožnico krajevnim vodjem Štajerske domovinske zveze Ormož, Kajžar, Središče ob Dravi, ... v kateri obvešča, da zahteva gradnja obrambne linije vodij krajevnih skupin posebne napore, zato se naj ne naprezajo z drugimi dejavnostmi⁷³. V šolah in privatnih stanovanjih je bilo polno delavcev, ki jih je bilo treba nekako prehraniti⁷⁴.

Kljub temu da je nemški vojaški stroj tik pred svojim koncem mobiliziral veliko armado civilnega prebivalstva, da bi rešil "tretji Reich", je bil dokončni polom nacionalsocialistične oblasti in s tem tudi Štajerske domovinske zveze na Spodnjem Štajerskem tik pred vrati.

OPOMBE:

Prispevek je napisan na podlagi redkih ohranjenih dokumentov o delovanju krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze Ormož in krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze Kajžar, kot izžleček iz diplomske naloge z naslovom *Jeruzalemske gorice v 20. stoletju*. Za mentorstvo se zahvaljujem doktorju Tonetu Ferencu, za nesebično pomoč pri iskanju podatkov pa osebjem arhiva Muzeja narodne osvoboditve v Mariboru, arhiva Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, vodstvu osnovnih šol Kog, Ivanjkovci in Miklavž pri Ormožu ter vsem, ki so mi kakorkoli pomagali.

- 1 To je bilo 10. maja 1941.
- 2 Štajerska domovinska zveza je bila v bistveno spremenjenih razmerah nadaljevanje Švabsko-nemške kulturne zveze, saj se je na začetku povsem naslonila na že izpeljano organizacijo Švabsko-nemške kulturne zveze. Glej: Dr. Metod Mikuž: *Pregled zgodovine NOB v Sloveniji*. Prva knjiga, str. 68.
- 3 Dr. Tone Ferenc: *Politične in državljanske kategorije prebivalstva na Štajerskem pod nemško okupacijo*. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, leto 1960, Štev. 2, str. 70–71. Dalje: Ferenc: *Kategorije prebivalstva*.
- 4 Ferenc: *Kategorije prebivalstva*, str. 84.
- 5 Kajžar je kraj, ki se razteza po vinorodnih gričih nad Miklavžem pri Ormožu.
- 6 Steirischer Heimatbund Pettau, dalje: SHB Pettau, arhiv Muzeja narodne osvoboditve, dalje: AMNO, Maribor.
- 7 Načrt ni datiran, lahko pa ga vsaj približno datiramo s pomočjo osebne kartoteke in s spremembami krajevnih imen.
- 8 Bloki so se imenovali po vodjih blokov. Skupaj je bilo osem blokov.
- 9 Hum je bil razdeljen na pet blokov, Zgornji Šalovci pa na dva.
- 10 Lopršice trije bloki, Frankovci dva bloka, Pušenci dva bloka.
- 11 V vsakem kraju po en blok.
- 12 V vsakem kraju po en blok.
- 13 Cerovec dva bloka, Žerovinci dva bloka, Veličane trije bloki.
- 14 Meje so bile določene s hišnimi številkami. Skupaj je bilo šest blokov.
- 15 Skupaj sedem blokov.
- 16 Vuzmetinci dva bloka, Hermanci dva bloka, Ilovci dva bloka.
- 17 Na Kogu štirje bloki, na Gomili dva bloka.
- 18 Vodranci dva bloka, Vitan dva bloka, Lačaves dva bloka, Jastrebcji dva bloka.
- 19 SGB Pettau, AMNO Maribor.
- 20 V celicah skupine Ormož je bilo povprečno 34 gospodinjstev v bloku.
- 21 52,1 % prebivalcev je v članstvu Štajerske domovinske zveze, dalje: ŠDZ.
- 22 16,5 % prebivalcev je članov ŠDZ.
- 23 45,3 % prebivalcev je članov ŠDZ.
- 24 37,7 % prebivalcev je članov ŠDZ.
- 25 V rasni komisiji so bili to vodje krajevnih skupin. Glej: Dr. Tone Ferenc: *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*. Maribor 1968, str. 749.

- 26 Kriteriji, poznanstva, počutje komisije ...
- 27 Dr. Tone Ferenc: Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945. Maribor 1968, str. 750.
- 28 Ferenc: Kategorije prebivalstva, str. 38.
- 29 Ergebnisse der Bevölkerungsbestandsaufnahme in der Untersteiermark von 29. November 1942. Maribor 1943. Dalje EB, str. 38.
- 30 V politični občini Kog štirje, v politični občini Miklavž pa dvajset.
- 31 V politični šoli Svetinje enajst, v politični občini Ormož pa 148.
- 32 Ferenc: Kategorije prebivalstva, str. 78.
- 33 V politični občini Sv. Miklavž 1148, v politični občini Kog pa 696.
- 34 V politični občini Ormož 1713, v politični občini Svetinje pa 968.
- 35 Ferenc: Kategorije prebivalstva, str. 81–82.
- 36 Zaščitenci v ptujskem okrožju, SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 37 Tako je bila občina Svetinje po številu zaščitencev na samem vrhu ptujskega okraja.
- 38 Ferenc: Kategorije prebivalstva, str. 98.
- 39 Drago Novak: Prlekija med NOB. 1968, str. 66.
- 40 Miklavž in Miklavžani, arhiv ZZB NOV Ormož.
- 41 Kronika šole Ljutomer.
- 42 Kronika župnije Svetinje.
- 43 Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark. Dalje: VAB z dne 17. maja 1941.
- 44 Danksagung z dne 26. aprila 1941, AMNO Maribor.
- 45 Führungsamt II., SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 46 Prav tam.
- 47 Preglednica stanja iz leta 1944, SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 48 Ustanovljen je bil septembra 1944.
- 49 Führungsamt II, SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 50 Amt Volkswohlfart, SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 51 Preglednica, SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 52 Preglednica uspehov nabirke, SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 53 Poročilo z dne 18. decembra 1944, Pokrajinski odbor OF za Štajersko, fas. 656–6/2, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja Ljubljana. Dalje: arhiv IZDG Ljubljana.
- 54 Dr. Tone Ferenc: Vprašanje priključitve slovenskih pokrajin nemškemu rajhu. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1974. Štev. 1–2, str. 73.
- 55 Kronika šole Kog.
- 56 Amt Volksbildung, SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 57 EB, str. 44.
- 58 Befehlsblatt der Bundesführung des Steirischen Heimatbundes, dalje BB. Oktober 1942, str. 8.
- 59 Datirano je po organizacijskih načrtih, ki so datirani in po kartotekah uradnikov. Glej SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 60 BB, december 1942, str. 9.

- 61 BB, december 1944, str. 221–222.
- 62 Poročenih je bilo 82,4 % vodij blokov, 90,9 % vodij celic in le 42,9 % uradnikov. Ostali so bili neporočeni ali pa ločeni, kar velja predvsem za uradnike. 74,3 % vodij blokov, 90,9 % vodij celic in le 38,1 % uradnikov je imelo potomce. Vodje blokov so imeli predvsem po dva do pet otrok, vodje celic po enega ali pa več kot pet, uradniki pa predvsem enega do dva.
- 63 Velja za konec leta 1941 in začetek leta 1942.
- 64 Gre za "Ausland Organisation Untersteiermark".
- 65 Šole od januarja 1941.
- 66 27,4 % vodij blokov, 18,1 % vodij celic in 25 % uradnikov se je udeležilo prve svetovne vojne. 19,2 % vodij blokov je bilo odlikovanih.
- 67 Verzeichnis der Mitarbeiter in der Ortsgruppe Friedau;
Verzeichnis der Mitarbeiter in der Ortsgruppe Kaisersberg und deren Beurteilung; SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 68 Glej opombo 63.
- 69 Prošnja za odstop W. Winterja; SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 70 Poročilo z dne 22. novembra 1941; SHB fas. 38/1, arhiv IZDG Ljubljana.
- 71 Amt Volksbildung; SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 72 Kartoteka; SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 73 Rundschreiben an OGF Fischerauer, Machalka... z dne 22. novembra 1944, SHB Pettau, AMNO Maribor.
- 74 Kronika šole Kog.

STEIRISCHER HEIMATBUND — DIE ORTSGRUPPEN KAISERBERG (KAJŽAR) UND FRIEDAU (ORMOŽ)

Zusammenfassung

Der vorliegende Beitrag behandelt auf Grund der wenigen erhaltenen Dokumente die Ortsgruppen Friedau (Ormož) und Kaiserberg (Kajžar), aus dem Kreis Pettau des Steirischen Heimatbundes.

Diese Ortsgruppen wurden Ende des Jahres 1941 in 11 Zellen mit 71 Blöcken eingeteilt und schlossen 44,53 % aller Bevölkerung ein. Die Führung, auf dem Niveau der Ortsgruppen, Zellen und Blöcke, zählte zusammen 105 Personen; davon waren

- 62,86 % Bauern
- 12,38 % Handelsleute
- 22,38 % Geverbsleute
- 6,67 % Beamten
- 4,76 % Winzer und
- 0,95 % Arbeiter.

Darunter gab es 10,47 % der ehemaligen Mitglieder des Schwäbisch-Deutschen-Kulturbundes und 3,8 % der ehemaligen Mitglieder der Auslandsorganisation der NSDAP.

Anfangs machten sie mit gut erdachter Propaganda, besonders auf sozial bedrohte Schichten, grossen Eindruck von ihrer Mission. Wir können aber aus den Ergebnissen der Sammlungen oder aus der Zahl der Teilnehmer an den Sprachkursen und aus deren "Erfolgen" ersehen, dass den politisch Verblendeten allmählich die Schuppen von den Augen fielen.

Die Ortsgruppen-Führungen des Steirischen Heimatbundes erklärten eventuelle Misserfolge mit der intellektuellen Unfähigkeit und der rassischen Unreinheit der Bevölkerung aus dem Bereich von

ARHIVSKO GRADIVO OBČINE ORMOŽ 1941–1945

Marjeta ADAMIČ, višji arhivist,
Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega
gibanja v Ljubljani, Trg osvoboditve 1,
61000 Ljubljana, YU

ARHIVSKO GRADIVO OBČINE ORMOŽ 1941–1945

V sestavku je podana informacija o arhivskem gradivu občine Ormož v času nemške okupacije 1941–1945, ki ga hrani arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja.

Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani je poseben zgodovinski arhiv, ki hrani arhivsko in drugo gradivo o delavskem gibanju, narodnoosvobodilni borbi in ljudski revoluciji ter socialistični graditvi na Slovenskem¹. Naobsežnejše in najpomembnejše je gradivo iz obdobja fašistične okupacije in narodnoosvobodilne borbe 1941 do 1945. To gradivo tvorijo tri večje skupine, in sicer: fondi in zbirke vojaških in civilnih enot, organov, organizacij in drugih ustanov narodnoosvobodilnega gibanja, vojaških in civilnih enot, organov, organizacij in drugih ustanov nemškega in italijanskega okupatorja ter kolaboracionističnih in kontrarevolucionarnih enot, organov, organizacij in drugih ustanov.

Večino arhivskega gradiva nemškega okupatorja, ki ga hrani arhiv inštituta, tvorijo fondi in zbirke okrožnih, okrajnih ter orožniških uradov za Gorenjsko in Spodnjo Štajersko. Za območje Spodnje Štajerske je najobsežnejše in dokaj popolno ohranjeno gradivo okrožnih uradov političnih komisarjev oz. deželnih svetnikov v Celju in Trbovljah, deloma v Brezicah (1941–1945). V tem sklopu sta ohranjena tudi dela fonda občine Ormož in Zagorje.

Občina Ormož, ki je do kapitulacije in razpada kraljevine Jugoslavije ter nemške zasedbe tega dela slovenskega ozemlja, spadala pod okrajno glavarstvo (sresko načelstvo) Ptuj, je tudi po aprilu 1941 ostala v ptujskem okrožju, le da je dotedanje okrajno glavarstvo zamenjal urad političnega komisarja oz. od 1. februarja 1942 dalje deželnega svetnika okrožja Ptuj.

Nemški okupator je v zasedenih slovenskih pokrajinah Gorenjske in Spodnje Štajerske vzpostavil začasno nemško upravo na čelu s šefi civilne uprave. Dne 14. aprila 1941 je prevzel posle šefa civilne uprave za Spodnje Štajersko dr. Sigfried Uiberreither. Imel je nalogo, da zasedbeno ozemlje v upravnem pogledu čimprej izenači s sosednjima avstrijskima pokrajinama Štajersko in Koroško ter ga pripravi za formalno priključitev k nemškemu rajhu. Šef civilne uprave za Spodnje Štajersko je najprej vzpostavil za uradna območja bivših jugoslovanskih okrajnih glavarstev na Spodnjem Štajerskem in v mestih Mariboru, Celju in Ptuj politične komisarje, ki so po njegovem nalogu opravljali odredbodajalno in izvršilno oblast.

Marjeta ADAMIČ, Archivist,
Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega
gibanja v Ljubljani, Trg osvoboditve 1,
61000 Ljubljana, YU

THE ARCHIVAL MATERIAL OF THE MUNICIPALITY ORMOŽ 1941–1945

The author gives an information about the archival material of the municipality Ormož in the period of German occupation 1941–1945 which is kept by the Institute for the History of Labour Movement.

Politični komisarji so bili med drugim pooblašteni tudi, da vzpostavijo za uradna območja bivših občin komisarične vodje občin, tako imenovane uradne župane. Z njihovo vzpostavitvijo je prenehala oblast dotedanjih županov. Občinska zastopstva so bila povsod razpuščena s takojšnjo veljavo.²

Z odredbo³ šefa civilne uprave z dne 18. junija 1941 o območni razdelitvi Spodnje Štajerske, ki je začela veljati 1. julija 1941, so bila oblikovana deželna in mestna okrožja s političnimi komisarji, in sicer: deželna okrožja Maribor, Ptuj, Celje, Trbovlje in Brežice, mestno okrožje Maribor in okrajno glavarstvo Ljutomer (le-to naj bi bilo po priključitvi Spodnje Štajerske k nemškemu rajhu združeno z deželnim okrožjem Radgona). Tako je prišlo do formiranja novih uradov političnih komisarjev ter do ukinitve dotedanjih, 14. aprila 1941 formiranih uradov političnih komisarjev za uradna območja bivših okrajnih glavarstev in v mestih Celje in Ptuj. Do tedaj samostojni mesti Celje in Ptuj sta bili vključeni v deželno okrožje Celje oz. Ptuj. Vzpostavljena je bila še izpostava političnega komisarja deželnega okrožja Maribor s sedežem v Slovenj Gradcu, ki je delovala vse do 21. februarja 1943.

Po tej razdelitvi Spodnje Štajerske v deželna in mestna okrožja je šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko zato, da bi bila občinam zagotovljena politična in gospodarska možnost razvoja, izdal 15. avgusta 1941 odredbo,⁴ po kateri so bile združene oz. vključene nekatere, predvsem manjše politične kot tudi katastrske občine v večje politične občine (Grossgemeiden). Deželno okrožje Ptuj je po tej odredbi obsegalo 38 občin.

Prav zaradi teh sprememb je izdal šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko 20. septembra 1941 novo odredbo⁵ o območni razdelitvi Spodnje Štajerske. Po tej odredbi, ki je zamenjala staro z dne 18. junija 1941, je bila Spodnja Štajerska razdeljena na mestno okrožje Maribor, deželno okrožje Maribor z izpostavo v Slovenjem Gradcu, deželna okrožja Ptuj, Celje, Trbovlje in Brežice ter okrajno glavarstvo Ljutomer (to z že prej omenjeno pripombo!). S tem je bila Spodnja Štajerska upravno organizacijsko dokončno razdeljena. Februarja 1942 je prišlo le do preimenovanja političnih komisarjev v deželne svetnike oz. njihovih uradov iz uradov političnih komisarjev v urade deželnih svetnikov.⁶

Arhivsko gradivo občine Ormož (Gemeinde Friedau) 1941–1945, ki ga hrani arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, obsega tri tekoče metre ali 19 tehničnih enot (fasciklov). Gradivo predstavlja le del fonda. V okviru nemškega okupacijskega arhiva je oštevilčeno s številkami od 1103 do 1121. Gradivo ni dokončno urejeno in je le sumarno popisano, tako da so iz popisa razvidne le glavne kategorije oz. vsebinski sklopi ohranjenega gradiva. Vendar tako stopnja ureditve kot izdelan popis omogočata pregled in uporabo tega gradiva.

Fascikel 1 (1103) Splošne zadeve občinskega urada Ormož 1941–1945: delovodnik 1941–1945, začasni plan razdelitve delovnih področij 1943, poslovni red 1943, registraturni plan delovne odredbe 1942 – 1943, mesečni prejemi občinskih nameščencev 1943–1944; lastna poročila, razglasi, objave, dopisovanje z drugimi občinskimi in drugimi uradi (npr. Delovnim uradom Ptuj 1941–1945), kmetijskimi zadrugami, družbami itd., razni sezname itd.

- Fascikel 2 (1104) Splošne uprave zadeve občine Ormož 1941–1945: okrožnice, dopisi deželnega urada okrožja Ptuj 1941–1945; odloki, odredbe in naredbes Državnega ministra za prehrano in kmetijstvo v Berlinu 1941–1944 in pooblaščenecv za prehrano in kmetijstvo šefov civilne uprave Maribor in Gradec; okrožnice raznih drugih uradov in ustanov 1941–1942; policijske zadeve (prijave, objave, seznamis izdanih prostupnic itd.); matične zadeve (poročni listi 1942, rojstni listi 1942, 1944–1945, mrliški listi, vojaška grobišča itd.); navodila in dopisi občinske knjižnice v Ormožu 1941–1945.
- Fascikel 3 (1105) Prehrana in skrbstvo 1941–1945: okrožnice in dopisi občinskega prehranjevalnega urada, oddelka A 1941–1945 in oddelka B (prehrana in kmetijstvo); skrbstvene zadeve (podpore, plačevanje zdravniške oskrbe v bolnišnicah, mladinsko skrbstvo, preselitve, Deželna bolniška blagajna v Gradcu itd.).
- Fascikel 4 (1106) Razne zadeve o preskrbi z živili; vinogradništvo (okrožnice, navodila, dopisovanje) 1941–1945.
- Fascikel 5 (1107) Skrbstvene zadeve 1941–1945: družinske podpore svojcem vpoklicancev v nemško vojsko (seznamis po abecednem redu).
- Fascikel 6 (1108) Zadeve o prehrani (oddaja mleka, jajc, setev oljnic, domača peka); zadeve o izkoriščanju gozdov, reji domačih živali, konj itd. 1941–1945.
- Fascikel 7 (1109) Finančne zadeve občine: blagajna, blagajniška potrdila april – julij 1942, september – november 1942, davki itd.
- Fascikel 8 (1110) Zadeve o domačem zakolu 1941–1945: odredbe in okrožnice 1941–1945; prošnje in dovoljenja za domači zakol, potrdila, pregledi (seznamis, kartoteka) nad zakolom, nedovoljeni zakoli.
- Fascikel 9 (1111) Prošnje in dovoljenja za domači zakol 1942, januar – april 1943.
- Fascikel 10 (1112) Prošnje in dovoljenja za domači zakol november – december 1943, 1944.
- Fascikel 11 (1113) Zadeve o izkoriščanju zemljišč 1943: navodila, dopisi, vprašalne pole.
- Fascikel 12 (1114) Zadeve o izkoriščanju zemljišč 1944: vprašalne pole.
- Fascikel 13 (1115) Razno: štetje in pregled živine (navodila, okrožnice, dopisi, seznamis), blagajniške in računovodske zadeve (knjiga prejemkov, naročil itd.) 1941–1945.
- Fascikel 14 (1116) Splošne zadeve 1942–1944: smernice za vodenje kmetijskih kart; primerki različnih tiskovin za občinsko upravo.

- Fascikel 15 (1117) Prehrana in preskrba 1941–1945: navodila, obvestila, dopisi, primerki kart, sezname prejemnikov živilskih kart, potrdila o izdaji živilskih kart, prošnje, obračuni itd.
- Fascikel 16 (1118) Kartoteka izdanih živilskih kart 1941–1942 (A – Ž).
- Fascikel 17 (1119) Kartoteka samooskrbovancev 1942–1944 (A – K).
- Fascikel 18 (1120) Kartoteka samooskrbovancev 1942–1944 (L – R).
- Fascikel 19 (1121) Kartoteka samooskrbovancev 1942–1944 (S – Z).
Kartoteka nesamooskrbovancev (A – Z).

Kot kaže popis, ohranjeno arhivsko gradivo, ne vsebuje nekih širše pomembnih podatkov, v njem je tudi precej tipskega gradiva (npr. kartoteke, vprašalniki, prošnje itd.). Kljub temu je to gradivo gotovo pomembno za prikaz in osvetlitev dogajanj na območju občine Ormož in delovanja občinske uprave v času nemške okupacije 1941 do 1945.

- 1 Arhivski fondi in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ. SR Slovenija. Beograd 1984, str. 261 in sl.
- 2 Verordnungs und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark (dalje VAZUst). Št. 1, 15 april 1941.
- 3 VAZUst, Št. 25, 20. junij 1941.
- 4 VAZUst, Št. 38, 18. avgust 1941.
- 5 VAZUst, Št. 43, 25. september 1941.
- 6 Več glej Schara Hubert: Urejanje fonda političnega komisarja in deželnega svetnika za okrožje Celje. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja. Ljubljana 1971–1972, 1.XI–XII, št. 1–2, str. 379–393.

ARCHIVMATERIAL DER GEMEINDE ORMOŽ 1941–1945

Zusammenfassung

Das Archiv des Instituts Institut za zgodovino delavskega gibanja (Institut der Geschichte der Arbeiterbewegung) ist ein besonderes geschichtliches Archiv, in dem Archivmaterialien zur Arbeiterbewegung, dem Volksbefreiungskampf und der Volksrevolution und dem Aufbau des Sozialismus in Slowenien aufbewahrt werden. Am umfangreichsten und wichtigsten ist das Material aus der Zeit der faschistischen Besatzung und des Volksbefreiungskampfes von 1941 bis 1945, das Fundus und Sammlungen verschiedener militärischer und ziviler Einheiten, Organe, Organisationen und Institutionen der Volksbefreiungsbewegung, von militärischen und zivilen Einheiten, Organen, Organisationen und Institutionen der deutschen und italienischen Besatzungsmacht und der slowenischen Kontrarevolution umfaßt.

Im Fundus der deutschen Besatzungsmacht ist auch ein Teil des Materials der Gemeinde Ormož 1941–1945 erhalten. Dieses Material umfaßt drei laufende Meter bzw. 19. technische Einheiten (Faszikel). Das Material ist noch nicht endgültig geordnet und ist nur summarisch inventiert. Aus der Inventarliste sind nur die Hauptkategorien bzw. die wichtigsten Inhaltsgebiete des erhaltenen Materials ersichtlich. Doch wird durch die jetzige Anordnung und durch die Inventarbeschreibung eine Übersicht über das Material und seine Verwendung ermöglicht.

Im Material sind einige allgemeine und verwaltungsmäßige Angelegenheiten des Gemeindefamtes enthalten (3 Faszikel), die Finanzen (1 Faszikel), Angelegenheiten betreffend der Nahrungsmittel – und der allgemeinen Versorgung der Bevölkerung (Ernteabgaben, die Ausstellung von Lebensmittelkarten, Hausschlachtungen usw.) (12 Faszikel), Fürsorgeangelegenheiten (1 Faszikel) und die Nutzung von Grundstücken betreffende Angelegenheiten (1 Faszikel). Im erhaltenen Archivmaterial sind keinerlei Angaben, die von allgemeiner Bedeutung wären, enthalten; große Teil sind typenhaft (Karteien, Fragebögen, Gesuche usw.), doch ist es trotzdem wichtig für die Aufhellung des Geschehens in dem Gebiet der Gemeinde Ormož, es gibt Aufschluß über das Funktionieren der Gemeindeverwaltung in der Zeit der deutschen Besatzung 1941–1945.

VOJNA ŠKODA NA OBMOČJU ORMOŽA

Tjaša MRGOLE, arhivistka,
Zgodovinski arhiv Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

Tjaša MRGOLE, Archivist,
Zgodovinski arhiv Ptuj,
62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

VOJNA ŠKODA NA OBMOČJU ORMOŽA

WAR DAMAGE IN THE REGION OF ORMOŽ

Takoj po končani II. svetovni vojni je bila v Jugoslaviji ustanovljena državna komisija za popis vojne škode, na podlagi katere je Jugoslavija zahtevala reparacije. Iz arhivskega gradiva smo ugotovili storjeno vojno škodo za območje Ormoža.

In Yugoslavia was immediately after the 2nd world war established the state commission for the registering of war damage on the basis of which Yugoslavia has demanded reparation. We have stated out of archival material the war damage done in the region of Ormož.

UVOD

Jugoslavija spada med dežele, ki so med II. svetovno vojno utrpale največjo škodo. Takoj po koncu vojne je bila popisana škoda, storjena med vojno na našem ozemlju. Akcija je tekla sočasno in Jugoslavija je zahtevala na podlagi rezultatov skupne vojne škode reparacije.

Vojna škoda je bila različna na različnih delih države, različna tudi po republikah, pač po načinu in obsega borbe tako partizanov kot sovražnikov.

V prispevku bom obravnavala vojno škodo, ki je bila storjena na območju Ormoža. V Zgodovinskem arhivu Ptuj so ohranjeni prijavni popisni listi vojne škode in zbirniki v fondu Vojna škoda, iz katerega sem črpala gradivo. Žal pa niso ohranjeni vsi popisni listi (samo 358 popisnih pol), nekaj gradiva pa sem našla v IZDG (Institut za zgodovino delavskega gibanja) v Ljubljani.

Prispevek vsebuje kratek zgodovinski prikaz mednarodnih dogodkov oz. odnosov med Jugoslavijo in Nemčijo pred II. svetovno vojno, Ormož med vojno, potek in delo komisij za popis in ugotavljanje vojne škode, vojno škodo na območju Ormoža, zbirne podatke v številkah ter mednarodno politiko reparacij.

MEDNARODNI POLOŽAJ JUGOSLAVIJE PRED II. SVETOVNO VOJNO GLEDE NEMČIJE

Jugoslavija je pred letom 1941 ustvarjala agrarne viške, ki pa jih ni mogla prodajati – izvažati, saj ni bila konkurentna kolonijam iz Afrike in Azije, od koder so uvažale evropske velesile (Anglija, Francija) blago. Edino Nemčija se je kot država ločevala od drugih razvitih evropskih sil po tem, da je bila obremenjena z odplačevanjem reparacij iz I. svetovne vojne in da ni imela kolonij, iz katerih bi lahko po nizki ceni uvažala blago.

Prav zaradi navedenih dejstev se je Nemčija oz. nemško ministrstvo, in to predvsem mini-

strstvo za poljedelstvo, osredotočilo na Jugoslavijo, na nerazvito deželo, bogato z rudninami in kmetijskimi izdelki, torej surovinami, nujno potrebnimi nemški državi za nadaljnji razvoj. Čeprav je bilo blago, ki ga je Jugoslavija ponujala za izvoz, dražje od čezoceanskih držav, pa je imela Nemčija poseben interes do Jugoslavije še posebej zato, ker si je zagotovila menjavo blaga za blago (nemonetarni sistem).

S takim interesom je uspelo Nemčiji ustvariti monopolni položaj na jugoslovanskem tržišču (kljub zelo močnemu francoskemu kapitalu) za celo vrsto proizvodov (kemična, farmacevtska, elektroindustrija, optična industrija, galanterija, igrače, železniški material, precizna mehanika in težka industrija). Nemški kapital je bil zastopan tudi v rudnikih, črni metalurgiji, železarnah (Štore), kranjski industriji, Jesenicah, Trbovljah in še po vsej Jugoslaviji. Nemci so vlagali svoj kapital tudi v kmetijstvo, predvsem v kulture, za katere so bili neposredno zainteresirani. Iz Jugoslavije so izvažali agrarne proizvode, kot pšenico, koruzo, prašiče, mast pa tudi les in rudo. V tem obdobju pa se je razširil tudi nemški turizem na jadranski obali.

Osnovno načelo Hitlerjeve politike v Nemčiji je bilo ustvariti dobro ekonomsko osnovo, s katero so si uspešno ustvarili politični vpliv.

Osnova politike kneza Pavla v obdobju pred II. svetovno vojno je bila obdržati dobre nemško-jugoslovanske mednarodne odnose. Želje jugoslovanske vlade so bile identične z željami zahodnoevropskih držav, ki so bile tudi najrazvitejše in se jim je Nemčija približevala v vsesplošnem razvoju. Ker pa so se njene moči zdale, so bile države (predvsem Francija in Anglija) prepričane, da bodo presežek nemške energije usmerile na vzhod proti Sovjetski zvezi in bo tako Nemčija, ki je predstavljala zid med vzhodom in zahodom, usmerila svojo vojsko na vzhod.

Hitler pa, ki je vedel, da ne more biti bitke na vzhodu in zahodu hkrati, je pametno vodil mednarodno politiko in si ustvaril bojišče na zahodu tako, da je podpisal tajni pakt o nenapadanju s Stalinom.

Jugoslavija je pred II. svetovno vojno pomenila Nemčiji surovinsko bazo in tako stanje je ostalo vse do vstaje 27. 3. 1941, ki ji je sledil napad na Jugoslavijo.¹

ORMOŽ MED II. SVETOVNO VOJNO

Leta 1939 so v Ormožu ustanovili podružnico "Švabsko-nemške zveze" (Schwäbisch-deutscher Kulturbund). Na tajnih sestankih so načrtovali, kako bodo prevzeli v mestu oblast, ko pridejo Nemci, in sestavljali spiske naših zavednih ljudi, ki so jih kasneje izseljevali. 8. aprila 1941 so prišli oddelki nemške vojske čez Radgono in Ljutomer v Ormož. Kulturbundovci so pričakali Nemce pred hotelom Raih. Pozdravljali so jih s klici "Heil Hitler", obsipavali s cvetjem ter jim nalivali žganja. Komandant vojaške enote je razglasil, da morajo vsi oddati orožje v 24 urah na občinski urad in da po 19. uri ne sme biti nihče na cesti (policijska ura). Kmalu so zasegli tudi vse avtomobile in motorna kolesa.²

Akcija "čiščenje prostora" za nemški narod (Slovence na Hrvaško, v Srbijo in Nemčijo – izselitve) se je pričela takoj po zasedbi Jugoslavije. Okupatorjev namen je bil, da bi leta 1941 izselili v štirih zaporednih valovih okoli 260.000 Slovencev.³

Po Himmlerjevem aktu so se izoblikovale temeljne smernice, ki jih je le-ta sporočil v Mariboru 18. 4. 1941 v šestih točkah:

1. Izeliti vso slovensko inteligenco.
2. Izeliti Slovence z družinami, ki so se preselili po letu 1914.
3. Izgnati prebivalce Savskega pasu, ki obsega nemško državno ozemlje jugozahodno od Save, ter pas, skoraj 20 km severovzhodno od Save.
4. Izgnati vse prebivalce tako imenovanega pasu ob Sotli.
5. Izgnati prebivalce vasi v vsej Spodnji Štajerski, ki očitno kažejo znake tuje krvi.
6. Drugo prebivalstvo, to je večina, ostane sedaj v deželi. V smislu gauleterjevega oklica naj to prebivalstvo pristopi v znak notranje pripadnosti k Nemčiji v Štajersko domovinsko zvezo.⁴

V začetku 1942. leta se je pojavila nova skupina izseljencev, in sicer družin, katerih člani so bili partizani. Starše so pošiljali v taborišča, otroke pa k nemškim družinam za prenočevanje.

V prvem valu je bilo izseljenih 7117 oseb (približno 2500 Gorenjcev), v drugem valu 10.200 oseb na Hrvaško (predvsem iz točke 2), v tretjem valu pa 36.000 oseb.

Tako je bilo konec maja 1942 izseljenih 34.193 oseb v več kot 168 taborišč.⁵

Deportacije partizanskih družin in družin talcev so se formalno pričele 1942. leta z zbiranjem podatkov teh družin in so trajale vse do zadnjih tednov pred osvoboditvijo.⁶

Z dr. Frorkauerjem so prišli v Ormož tudi nemški oblastni organi in tajna državna policija. S seboj so prinesli seznam oseb, ki so jih ormoški Nemci predlagali za izselitev. Izelili so vso inteligenco in predstavnike slovenskega kulturnega, političnega in gospodarskega življenja. Na seznamu so bili:⁷ Franc Hanželič, Ivan Horvat, Jereb p. Remigd, Rupert Pušenjak, dr. Dušan Pipenbaher, dr. Adolf Obrat, Jurij Karba, Štefan Anžlovar, Joško Lašič, Ivan Rojs, Alojz Ponebšek, dr. Anton Horvat, Jožef Nardin, Jelica Grilec, Alojz Tomšič, Alojz Jenko, Forto Turk, Ema Janežič, Alojz Štrekelj, Josipina Polaj, Martina Šijanec, Anton Pevec, Jože Zidarič, Ivan Vaupotič, Jožef Cigan, Dimitrije Boganovič, Ferdinand Malin, Mihael Kojc, Viktor Gorjup, dr. Milan Šijanec, Minka Ban, Rudolf Pevec, Alojz Novak, Anton Polak, Martin Puklavec, Martin Skoliber, Stanko Grivec, Dragan Kovačič, Marija Polak s sinom, Ivan Rakuša, Franc Šumak, Franc Trop, Peter Zadravec, Jožef Rančigaj, Ludvik Kuharič, Franc Gaberc, Adolf Breznik, Boris Veselič, Miran Veselič, Vilijem Lamut, Olga Lamut s hčerko, Martin Ivanuša.

Ta seznam verjetno ni popoln, pravi sam avtor kronike. Tisti, ki so bili poročeni, so morali s seboj vzeti žene in otroke, tako je bilo izseljenih približno 120 oseb. Po navadi so Nemci hodili po žrtve ponoči s tovornimi avtomobili. Zbrali so jih v Prosvetnem domu, od tu pa so jih vozili na Ptuj ali na Borl. Iz teh dveh mest so jih izseljevali v Srbijo ali na Hrvaško ter v taborišča v Nemčijo.

Izseljevanje je trajalo dva meseca. Nekaterim je uspelo zbežati. Mnogim so Nemci zaplenili premoženje, obrtna podjetja pa so izročili domačim Nemcem ali nemškim priseljencem.

Do konca vojne so jih še mnogo aretirali, seveda vse tiste, ki so jih Nemci imeli sumljive ali pa so sodelovali z OF. Od zgoraj omenjenih se niso več vrnili: Alojz Novak (ustreljen

kot talec v Kraljevu), Ludvik Kuharič (ustreljen), Alojz Ponebšek (umrl v Trebnjem), Dimitrije Bogdanovič (Italijani so ga obesili v Črni gori), Marija Lašič (bombardiranje), Marica Lemut (bombardiranje v Sremu), Marjeta Karba (bombardiranje v Srbiji), Martin Skoliber (ustreljen kot talec), Janez Trstenjak (kot talec obešen v Frankolovem), Ciril Zadravec in Franc Ziger (izginila v taborišču Jasenovac), Vaso Vlajesavljevič (umrl v Dachau), Jurij Čarf (padel pri Dijekšah).⁸

Ormož je ostal na območju ptujskega okrožja, ki ga je vodil deželni svetnik (Landrat des Kreises Pettau).

Za opravljanje občinskih zadev so namestili štiri uslužbence, ko pa so adaptirali hiši na Glavnem trgu št. 73 in 75 za pisarniške prostore, se je osebje občinskega urada zaradi povečanega delokroga (vodstvo matičnih knjig, ki so ga vzele župnijskim uradom leta 1945), povečalo na 14 oseb. Občini je deželna oblast v Gradcu dovolila leta 1943, da je smela v svojem pečatu uporabljati mestni grb.

V Ormožu so ukinili okrajno sodišče in uslužbence premestili na sodišče v Ptuj. Za sodne posle so ustanovili ekspozituro, ki jo je vodil neki Köbl.⁹ Na sodne razprave je hodil sodnik s Ptuja, na zapuščinske pa notar iz Ljutomeru. Na Ptuj so premestili tudi davčno upravo. Odvetniške posle je opravljal Viktor Pravdič.

V mestu so Nemci zamenjali vse slovenske napise z nemškimi, prepovedali so slovenske pridige, ustavili slovenski pouk v šolah, pobirali slovenske knjige (zlasti pri inteligenci) ter jih spravljali v hišo št. 73. Prirejali so tečaje nemškega jezika, ki so bili obvezni za mladino. Leta 1942 so ustanovili ljudsko knjižnico "Volksbücherei".

Ponemčevanje so izvajali po krajevnem odboru narodnosocialistične nemške delavske stranke. V svojo vohunsko službo so pritegnili vse avstrijske orožnike, bivše učence nekdanje nemške šole v Ormožu in vse, ki so bili na nemški strani. Sporazumno s stranko so kategorizirali ljudi in jim razdeljevali osebne izkaznice:

- Rdeče so dobivali člani prejšnjega kulturbunda in tisti, ki so jih imeli Nemci za svoje;
- Zelene tisti, ki so jih sicer imeli za nemške državljane, osebno izkaznico pa so jim smeli odvzeti brez obrazložitve;
- Bele so dobili varovanci nemške države; to so bili politično nezanesljivi ljudje, ki jih Nemci niso imeli za svoje, bili pa so arijskega pokolenja.

Kdor se je boril za zeleno ali rdečo izkaznico, je moral pred upravnim organom prepričljivo dokazati svojo privrženost nemštvu.

- V četrti skupini so bili ljudje brez državljanstva, tujci in drugi, večidel delavci.¹⁰

Slovensko prebivalstvo Ormoža je imelo največini zelene in bele izkaznice, mnogi pa tudi rdeče. Imetniki rdečih in zelenih izkaznic so se morali udeleževati političnih sestankov in plačevati članarino.

Za potrebe uprave so Nemci takoj po zasedbi popisali vse, zlasti za delo sposobno moško in žensko prebivalstvo, zmogljivosti kmečkih gospodarstev ter obrtnih in industrijskih obratov. Vsako leto pa so Nemci popisali vso živino in perutnino. Za razvoj kmetijstva so nabavljali plemenske bike, semenska žita in krompir. Kmetje so morali obvezno oddajati svoje pridelke po uradno določenih cenah.

Nemci so uporabljali tujo delovno silo, kajti nemško prebivalstvo je bilo na frontah. 14. decembra 1941 so izdali z močno propagando uredbo o obveznem delu. Delovni uradi "Arbeitsamt" so imeli pregled nad za delo zmožnimi ljudmi, vsak v svojem okolišu.

Tudi v Ormožu so uvedli "urad za delo". Zaradi močne propagande so se sprva ljudje javljali prostovoljno, a ko so od zaposlenih slišali o pogojih dela, se niso več prijavljali. Ker ni bilo več prijavljenih, so Nemci pričeli določati osebe za prisilno delo. Skozi "Arbeitsamt", kamor je spadal sodni okraj Zavrč, je šlo približno 600 ljudi.¹¹ Doma so ljudi zaposlili z urejanjem cest, popravljali so okrajne in občinske ceste. Pozimi 1941–1942 so v Pušencih dokončno regulirali potok.

V svojo vojsko so Nemci vabili domače može, in ker je bil odziv slab, so že jeseni leta 1941 uvedli obvezno vojaško službo. V času vojne so potegnili iz območja mestne občine 338 moških (39 iz Ormoža, 13 iz Dobrave, 19 iz Hardeka, 35 iz Litmerka, iz Pavlovcev 15, Huma 39, Loperšic 35, Frankovcev 49, Pušencev 21, Lešniškega vrha 6, Lešnice 25, Pavlovskega vrha 39). Od tega števila jih je padlo 79, za delo manj sposobnih se jih je vrnilo 54, od tega iz NOB 10 borcev, ki so pobegnili iz nemške vojske k partizanom.¹²

V občini Ormož, kjer so administrativni posli narasli, je bilo z županom vred 14 uslužbencev (10 Slovencev, ostalo Nemci). Uradni jezik je bil nemški in tudi uslužbenci so med seboj morali govoriti v nemškem jeziku. Če stranke nemškega jezika niso razumele, so morale s seboj pripeljati tolmača.

Ko so Nemci izgnali župnika Jereba in kaplana Pušenjaka, je prišel v župnišče Ortsgruppenführer s svojim štabom. Za dušno skrbstvo je bil postavljen kurat dr. Maier, za njim pa je oskrboval superior Polak. Ko je ta šel v hiralnico, je 1. avgusta 1941 prišel kot novi ormoški župnik Franc Laundl, ki pa je bil nasprotnik Hitlerja. Do Slovencev je bil dober in naučil se je celo slovenskega jezika. Laundl je odšel julija 1945, ko sta se vrnila stari župnik in kaplan.

Kljub vojni in obvezni oddaji so kmetje pridelali dovolj in niso trpeli pomanjkanja. Slabo je bilo le s tekstilom, ki se ga ni dobilo, in krojači niso imeli dela. Na karte so dobivali milo, sol, sladkor... Tudi industrija je imela dovolj dela. Žaga, ki je bila v posesti Ludvika in Marije Kuharič, je normalno obratovala, zaposlenih je imela približno 80 delavcev. Preden so se Nemci umaknili iz Ormoža, so hoteli žago podminirati. Ker pa je Mariji Kuharičevi nekdo to zaupal, so vseh 16 min brez nesreče odstranili in tako rešili žago. Opekarna je bila last Maksa Jerauša iz Pobrežja pri Mariboru. Med vojno je obratovala z zmanjšanim obsegom s približno 50 delavci.

Opekarna je bila pod nadzorstvom v Gradcu, v Ormožu je bilo le tehnično osebje. Septembra 1944 so delo v opekarni ustavili, ker so bili delavci poklicani na utrjevalna dela.

Jeseni 1944. leta so Nemci pričeli graditi obrambno črto pred Rusi. Mejo Madžarska – Štajerska so potegnili nižje Središča ob Dravi proti severu na Muro, kakor je bila do razpada Avstro-Ogrske leta 1918.¹³

Kopali so strelske jarke, široke 4 m in globoke 3 m, čez katere niso mogla motorna vozila in tanki, in betonske bunkerje. Delati so morali vsi: stari, mladi, ženske, moški, kmetje in prebivalstvo iz mest. Proti koncu novembra 1944 so bila dela končana.

Zadnje dni marca 1945. leta so se Rusi približali Štajerski. Prodirali so med Dravo in Mu-

ro. Po hudih bojih na severnem bregu Mure so zavzeli Klek, Straden in Radgono. Na cesti Čakovec–Ptuj so prodirali Bolgari in aprila 1945 pregnali Nemce iz Središča.¹⁴

”Marburger Zeitung” piše 20. 4. 1945, da so bili Nemci med Ormožem in Razkrižjem oz. Štrigovo v dneh 7. do 17. aprila v težkih obrambnih bojih. V teh bojih sta najbolj trpela Hum (močno sta bili poškodovani cerkev in šola, požganih je bilo 6 hiš z gospodarskimi poslopji in poškodovanih več hiš) in Lopersice (zgorelo je 18 hiš z gospodarskimi poslopji, popolnoma pa sta bila porušena 2 kmečka dvorca, 1 pa poškodovan). Na Humu je med bojem umrlo 5 domačinov, v Lopersicah 6, pri odstranjevanju min je izgubilo življenje 10 vojnih ujetnikov, 1 je postal invalid. V Frankovcih sta zgorela 2 kmečka dvorca, žrtev ni bilo.¹⁵

Ljudje so se že pred boji umaknili iz ogroženih krajev v hribe. S seboj so vzeli vse, kar se je dalo, pa tudi živino. Mnogi so se zatekli v gozdove ob Dravi, a so bili izdani in Nemci so jim pobrali veliko živine.

Zadnje dni aprila 1945 so pričeli pritiskati Bolgari z močno artilerijo in 2. maja so Nemce pri Šalovcih in Lopersicah potisnili proti Ormožu. Nemci so se pričeli umikati in kolone so hitele proti Mariboru. S seboj so vodili govejo živino, odvezto kmetom. Za seboj so Nemci rušili mostove. Tako so porušili most čez Libanjo v Lopersicah in most čez Brebrovniški potok v Brebrovniški grabi ter oba mosta v Pavlovcih, most čez Pušnico in vse mostičke zahodno od ormoškega kolodvora ter most čez Lešnico na Lenti. 6. 5. 1945 so razstrelili dravski most pri kolodvoru, na kolodvoru samem pa so poškodovali železniške tire, skrivili tračnice, podrli kretnice in razbili črpalke za vodo.¹⁶

Sunek Bolgarov na terenski vzpetini nad Lentom je bil tako močan, da se mu Nemci niso postavili niti v bran, čeprav so si tam zamislili obrambno linijo in so zaradi tega tri tedne prej – 15. aprila – sežgali in porušili vso Lento. Prebivalstvo so o tem obvestili ob 9^h dopoldne, ljudje so se razkropili in ob 15^h so hiše zgorele (15 hiš z gospodarskimi poslopji so popolnoma sežgali).¹⁷

Nemci so se skozi mesto umikali hitro, Bolgari so za njimi streljali s topovi in nekaj granat je padlo tudi v mesto. Večje škode ni bilo. Nemcem na srečo ni uspelo porušiti objektov, ki so jih podminirali, to je občinske hiše (hišna št. 64), kjer so imeli žandarmerijo, Kuharičeve žage, opekarne ter hiše Petra Zdravca ob Dravi (hišna št. 128), kjer je stanoval njihov Bürgermeister. Porušili so enonadstropno hišo (hišna št. 69). Niso pa utegnili uničiti občinskega arhiva niti položiti min v zidovje gradu, ki so ga že naluknjali.

V noči od 7. na 8. maj so izginili iz Ormoža zadnji Nemci.¹⁸ Zjutraj pa so bili v mestu že Bolgari, ki so jih ljudje ohranili v slabem spominu, kajti obnašali so se slabše od okupatorja. Pretaknili so vse hiše, češ da iščejo ”švabe”, pri tem pa so kradli ljudem zlatnino in srebrnino, jemali ljudem na cesti iz rok ure, obleko, nadlegovali so ženske in neko dekle, ki se jim je upiralo v Obrežu, so celo ustrelili.

9. maja so prišli v Ormož člani mestnega odbora OF in uvedli ”narodno zaščito” tako, da so Bolgarom preprečili njihova početja. Nekaj dni kasneje so v Ormožu praznovali zmago nad Hitlerjem.

Kakor drugod so bili tudi za Ormož in podeželske kraje ter vasi predvideni odbori OF, ki so takoj prevzeli oblastveno funkcijo. V njih so bili večinoma še neizkušeni ljudje, vendar jih je ljudstvo z veseljem podpiralo. V Ormožu je bil tako ustanovljen Mestni odbor OF.

Po volitvah meseca avgusta 1945 pa se je preimenoval v Mestni narodnoosvobodilni odbor. Poslovanje odborov je bilo urejeno z odlokom predsedstva slovenskega narodnoosvobodilnega sveta o krajih, okrajih in okrožjih ter o njihovih narodnoosvobodilnih odbori.²⁰ Oblast se je hitro utrjevala tako pri okrajnih kot krajevnih odborih.

Okrajni odbori so v Ormožu opravljali predvsem naslednje funkcije:

- prehrana prebivalstva,
- zaščita žetve (da je domači in tuji sovražniki ne bi požgali),
- prehrana otrok in mater iz Apaške kotline (približno 350 oseb), od katerih je mnogo otrok v času bivanja umrlo,
- ureditev cest (usposobiti za promet),
- popis in registracija koles, motornih koles, avtomobilov in zamenjava denarja,
- štetje hiš in prebivalstva.

Na dan 15. julija je bilo naslednje stanje:

ORMOŽ:

175 hišnih števil, 149 uporabnih stanovanjskih zgradb, 17 porušenih, 9 javnih zgradb (1 poškodovana), 920 prebivalcev, od tega 364 moških in 556 žensk (34 moških in 2 ženski odsotni). Skupno število gospodinjstev 254. 68 pobeglih jugoslovanskih državljanov.

PUŠENCI:

45 hišnih števil, 1 hiša porušena, 44 uporabnih za stanovanje, 244 prebivalcev, od tega 102 moška in 142 žena (36 moških in 2 ženski začasno odsotni). Skupno število gospodinjstev 49.

LITMERK:

53 hišnih števil (1 porušena), 52 uporabnih stanovanj, 239 prebivalcev, od tega 97 moških in 142 žena (13 moških in 2 ženski začasno odsotni). Skupno število gospodinjstev 52.

HARDEK:

221 prebivalcev, od tega 86 moških in 118 žena (17 začasno odsotnih).

DOBRAVA:

30 hišnih števil (1 pogorela), 137 prebivalcev, od tega 67 moških, 70 žena (5 moških začasno odsotnih).

Drugi podatki, pravi pisec kronike, ni bilo dobiti.²¹

POJEM VOJNA ŠKODA

Za ugotovitev vojne škode, povzročene na našem ozemlju, so ustanovili državno komisijo za ugotavljanje vojne škode. Iz gradiva v arhivu IZDG v Ljubljani najdemo spis, izdan v Beogradu 11. 9. 1945, kjer državna komisija za vojno škodo sporoča, da je naša država dobila formalen poziv, da do 30. 9. 1945 po diplomatski poti predloži mednarodni reparacijski komisiji svoje definitivne reparacijske zahteve.²² Vrednost vojne škode je morala biti izražena v vrednosti dolarja iz leta 1938.²³ Državna komisija za ugotavljanje vojne

škoda je bila državni organ, ki pa se je delila na komisije v federativnih enotah, katerih organi so bile okrajne komisije in mestni narodni odbori.

V predpisih komisije je bil definiran tudi pojem vojne škode. Vojna škoda se je izražala v denarni vrednosti za čas od 5. 4. 1941 do konca vojne. Vojno škodo so občani popisali na popisne pole, ki so jih morali dodati za to določenim organom v roku, ki ga je predpisala državna komisija za ugotavljanje vojne škode.

Pojem vojne škode pomeni:

- vojna škoda je vsaka škoda, ki so jo povzročile vojaške ali druge oblasti, organi, ustanove in posamezniki tistih držav, ki so bile v vojnem stanju z Jugoslavijo, in tistih, ki so tem državam pomagali od 6. 4. 1941 pa do konca vojne, kot tudi
- škoda, do katere je prišlo zaradi vojne na ozemlju Jugoslavije ali zunaj nje.

Izguba narodnega bogastva je zajemala:

1. škodo, povzročeno na imovini jugoslovanske države, njenih tovarn, ustanov, zavodov...;
2. škodo, povzročeno na imovini jugoslovanskih državljanov in pravnih oseb;
3. škodo, povzročeno na človeških življenjih, zdravju in telesu, svobodi, spolni integriteti in časti jugoslovanskih državljanov.

V vojno škodo pa se je štela tudi izguba nacionalnega dohodka, to je izguba zaradi nezmožnosti izkoriščanja narodnih bogastev, prometa, tovarn, in izdatki v zvezi z mobilizacijo, evakuacijo, opremo kraljevine Jugoslavije ter stroški vođenja obrambnega in osvobodilnega boja.

NEKAJ O FONDU VOJNE ŠKODE

Fond, iz katerega sem črpala gradivo, nosi naslov Vojna škoda 1945–1946, ki ga hrani Zgodovinski arhiv v Ptuj. Leta 1957 je bil ta fond prepeljan skupno z okrajnim arhivom v Maribor, leta 1974 pa je bilo gradivo vrnjeno na Ptuj. Fond obsega 86 škatel, urejen pa je po principu takratne upravne ureditve okraja.

Od škatle 1 do 12 so popisne pole, ki se nanašajo na mesto Ptuj.

Od škatle 13 do 17 so popisne pole za mesto Ormož.

Sledijo škatle od 18 do 86, ki so urejene po krajevnih ljudskih odborih po abecednem redu.

Popisne prijave vojne škode so bile razdeljene po kategorijah: kmetovalci, obrtniki, trgovci in ostali. V vsaki kategoriji so bili narejeni zbirni pregledi po krajevnih odborih OF.

Pri okrajnem odboru OF Ptuj je bila leta 1945 imenovana komisija za popis vojne škode, njen okrajni delegat je bil dr. Franjo Šalamun. V Mariboru je bila okrožna komisija za popis vojne škode, ki so ji pošiljali poročila o poteku popisa vojne škode.

Popis vojne škode obsega naslednje obrazce:

- Obrazec št. 1 vsebuje podatke o prijavitelju, podatke o oškodovancu, torej tistem,

ki mu je bila škoda povzročena, na drugi strani pole pa je sklep o ugotovitvi vojne škode;

- obrazec št. 2 ima naslednje rubrike:
 - a) poškodbe zdravja in telesa,
 - b) poškodbe spolne integritete,
 - c) poškodbe človekovega dostojanstva in časti,
 - č) odvzem svobode,
 - d) zloraba delovne sile,
 - e) škoda zaradi pomanjkanja;
- obrazec št. 3 zajema škodo na imovinskih pravicah in imovini;
- obrazec št. 4 potrdilo o vložitvi prijave vojne škode;
- obrazec št. 5 sklep o ocenitvi vojne škode,
- obrazec št. 6 register umrlih in pogrešanih;
- obrazec št. 9 o izgubi na zaslužku ali plači, kjer so zajeti podatki, ali je bil
 - 1. borec,
 - 2. v zaporu, prisilno mobiliziran, interniran, izseljen,
 - 3. ob službo.

OBRAZEC ŠT. 2

REGISTER A

ŠKODA, POVZROČENA NA ZDRAVJU, TELESNI SVOBODI...

Ime okraja, okupator,

na drugi strani so zaporedna številka, številka prijave,

- odstotek zmanjšanja delovne sposobnosti po odstotkih, posebej za moške in ženske od 30. do 90. leta starosti, ter skupna škoda za bolečine, zdravljenje, izgubljeni čisti dohodek;
- poškodbe spolne integritete za ženske in moške posamezno, in sicer za samske in poročene ter otroke, število;
- škoda na časti, dostojanstvu, število;
- odvzem prostosti po mesecih, število mesecev zaradi odvzema prostosti;
- število oseb po zaporih, v ujetništvu, interniranih, konfiniranih, izseljenih, na prisilnem delu, prisilno mobiliziranih, skupno število;
- v zaporu, ujetništvu, internacijah, konfinacija, prisilno delo, prisilna mobilizacija, skupno število mesecev;
- izgubljen čisti dohodek za čas odvzema prostosti — znesek;
- neplačano ali premalo plačano prisilno delo — znesek;
- zloraba delovne sile — znesek;
- pomanjkanje, glad in beda — znesek.

OBRAZEC ŠT. 3

REGISTER ŠKODE NA IMOVINI IN IMOVINSKIH PRAVICAH

Ime okraja, okupator,

škoda na zgradbah v mestu in na podeželju — kategorizirana na uničene in poškodovane;

- material, ki je potreben za vzpostavitev v prejšnje stanje (gradbeni material: apno, opeka, cement, železo, steklo, les), število dni potrebnih za vzpostavitev v prejšnje stanje;

- škoda na sadovnjakih, vinogradih, na ostalih zemljiščih, gozdovih, živini (konji, govedo, svinje, ovce, koze, ostale domače živali), na žitaricah, industrijskih rastlinah, živilski krmí, poljedelskih strojih, napravah in orodju, škoda na motornih vozilih, pohištvo in opremi, blagu, trgovskem blagu, gotovini, vrednostnih papirjih; imovinske pravice, ostala imovina.

OBRAZEC ŠT. 6

REGISTER UMRLIH IN POGREŠANIH

Ime okraja, okupator,

posamezno za moške in ženske,

Po letih starosti od 7. do čez 60. leta ter skupno število, borcev, civilnih oseb;

- število oseb, za katere je žrtev morala skrbeti: mladoletni otroci, vdove, ostale osebe;
- znesek, katerega bi žrtev zaslužila;
- stroški zdravljenja, pogreba, znesek za vzdrževanje.

REGISTER ZA

ŠKODO NA KULTURNO–ZGODOVINSKIH PREDMETIH

Ime okraja, okupator.

Register vsebuje:

Ime in priimek oškodovanca

I. Muzejske, šolske, in znanstvene zbirke:

- a) muzejske, umetniške (število, škoda),
- b) etnografske, prirodopisne,
- c) zbirke institucij.

II. Arhitektonski spomeniki:

- a) javni spomeniki,
- b) zgradbe, vrtovi.

III. Inventar kulturnozgodovinskega umetniškega in folklornega značaja:

- a) slike in plastike,
- b) cerkvena oprema,
- c) pohištvo,
- č) gledališka oprema.

IV. Tiskane stvari:

- a) knjige, časopisi, muzikalije,
- b) grafike, zemljevidi, lepaki.

V. Rokopisne stvari:

- a) knjige,
- b) akti in dokumenti.

VI. Drugi umetniški predmeti.

VII. Naravne znamenitosti.

Obrazce so izpolnjevali prizadeti sami, nekaj pa jih je prijavila komisija za vojno škodo. Gre za tisto imovino, ki je bila med vojno zaplenjena ali kako drugače postala narodna imovina (premičnine in nepremičnine).

Ohranjena je okrožnica komisije za vojno škodo, ki sporoča vsem okrajnim narodnim odborom in rajonskim odborom OF, da bodo prejeli obrazce in da jih bo obiskal en član komisije iz Ljubljane ter podal ustrezna navodila.²⁴ Okrajni narodni odbori naj bi pripravili prostore za sestanek in komisijo, v kateri naj bo vsaj en okrajni sodnik, en gradbenik, zapisnikar in drugi. Vse delo je moralo biti izvršeno v 40 dneh.

Komisija za ugotavljanje vojne škode za Slovenijo je izdala knjižico Predpisi o popisu, ugotavljanju in ocenjevanju vojne škode. V teh predpisih so navedena navodila in napotila za delo.²⁵

V Slovenskem poročevalcu št. 37 z dne 4. junija 1945 so bila objavljena navodila za izpolnjevanje prijav vojne škode.

Vsi zainteresirani so prejeli na sedežih narodnoosvobodilnih odborov ali pa posebej za to pripravljenih popisovalnicah prijavnice. Te prijave so po navadi izpolnjevali oče družine, ki je živel v skupnem gospodinjstvu (še posebej, kadar je šlo za izgubo lastnine, pridelka, premičnin ali nepremičnin). Za pravne osebe, trgovska podjetja, obrt in slično so uporabljali isto prijavnico, izpolnile pa so jo pooblaščenice osebe za določeno ustanovo.

Za narodno imovino pa je 10. 7. 1945 izdala okrožna uprava narodne imovine v Mariboru dopis, ki ga je razdelila vsem odsekom OF in okrajnim odborom OF. V dopisu piše, da je organizacija uprave narodne imovine na območju mariborskega okrožja naslednja:

1. Pri **mariborskem okrožju** je bila osnovana okrožna uprava narodne imovine kot pomožni organ SNOS, ki je morala:
 - razčistiti vse pravne odnose in trenja ter dajati navodila in tolmačiti odločbe,
 - opravljati finančno in gospodarsko kontrolo nad narodno imovino,
 - voditi evidenco in statistiko o imetjih narodne imovine,
 - upravljati imetja večjega obsega neposredno s svojimi organi.
2. Pri **okrajih** so bili referenti za upravo narodne imovine ljudje, ki jih je postavil okrožni odbor v sporazumu z okrajnim odborom OF. Njihova naloga je bila:
 - ugotoviti podatke o imovini, ki je že bila zavarovana in popisana in ki je spadala pod odlok AVNOJ,
 - ugotoviti narodno imovino, ki so jo zavarovali OZNA, odbori OF, vojska ali posamezno ministrstvo,
 - napraviti podrobno evidenco narodne imovine,
 - ugotoviti narodno imovino, ki do takrat še ni bila zavarovana,
 - ugotoviti, ako je bilo od prijavljene narodne imovine že kaj odneseno,
 - o vseh ugotovitvah poročati na okrožno upravo narodne imovine v Maribor.
3. Pri **krajevnih odborih** so delovali referenti za upravo narodne imovine z nalogo:
 - ugotavljati podatke o imetjih, ki spadajo pod točko 1, 2 in 6 odloka AVNOJ,
 - takšna imetja zavarovati, popisati in o vsem obveščati okrajne referente.

Na popisnih listih imamo pri imovini – nepremičnini mnogokrat napisano: brez lastnika ali bivši lastnik, sedaj uprava narodne imovine s podpisom referenta za narodno imovino.

Mariborsko okrožje je moralo poskrbeti za razdelitev obrazcev okrajem: Dolnja Lendava, Gornja Radgona, Lenart, Ljutomer, Marenberg (Radlje), Murska Sobota, Ormož, Ptuj, Dravograd in Prevalje. Prijave so bile razposlane 5. 6. 1945.

Med gradivom v Zgodovinskem arhivu Ptuj je poročilo okrajnega delegata dr. Franja Šalamuna, ki je bil zadolžen za okrajni odbor OF.²⁶ Za Ormož takega poročila ni, so pa popisni listi – zbirniki, ki so ohranjeni v arhivu IZDG Ljubljana.²⁷

Na tabeli je najprej ime kraja, kjer je popisana vojna škoda, nato struktura prijavitelcev:

kmetje (kmet),

obrtniki in trgovci (obrt),

drugi (ostali),

nato število prijaviteljev. To število se nanaša na celotni popis vojne škode. Ako se katera struktura prijavitelcev ponovi, pomeni, da so vojno škodo prijaviли še enkrat dodatno.

Zbirniki vsebujejo več kategorij, predvsem premičnin, v to tabelo pa sem izpisala te kategorije:

1. osebna škoda: število mrtvih, pogrešanih...

2. stvarna škoda:

a) nepremičnine (zgradbe)

b) premičnine (živina).

O S E B N A Š K O D A

Število mrtvih in
izginulih v bojih,
zaporih...

Število oseb zaradi
vojnih posledic
nesposobnih

Število oseb, ki
jim je bila
odvzeta svoboda
zaradi zapora,
internacije...

Skupno število
mesecev odvzete
svobode

Ime kraja

štev.

mrtvi

pogrešani

mrtvi

pogrešani

BREBROVNIK	kmet	54	5	9	—	—	2	68
SEJANCI, BRA-								
TONEČICE	kmet	—	2	14	—	—	24	804
BREBROVNIK,	kmet	97	13	25	—	2	6	200
KRČEVINA	ostali	—	1	—	—	—	—	—
CEROVEC	kmet	—	1	14	—	2	2	10
	ostali	—	3	7	—	—	25	221
	obrt	—	—	1	—	1	3	4
CVETKOVCI	kmet	75	24	25	1	1	59	117
DRAKŠL, HAJNDL	ostali	26	1	—	—	2	18	320
DOBRAVA, HARDEK	kmet	49	9	15	4	6	46	664
HERMANCI	ostali	51	9	15	2	4	2	69
GOMILA	kmet	50	11	2	—	—	13	718
GODENCI	kmet	—	9	24	1	1	40	727
HRANJIGOVCI	kmet	—	3	4	—	—	9	107
ILOVCI	kmet	13	3	4	1	4	21	—
	ostali	28	12	—	—	1	5	139
IVANJKOVCI	kmet	—	4	17	—	1	1	13
JASTREBCI	kmet	64	22	12	—	2	31	387
KLJUČAROVCI	kmet	—	24	25	—	1	51	223
KOG	kmet	96	10	26	3	4	39	588
	obrtniki	5	1	—	—	—	6	262

[illegible][illegible]

S T V A R N A Š K O D A

A NEPREMIČNINE										B PREMIČNINE					
stanovanjske zgradbe							ostale zgradbe			živina					
	štev.	delno po- škodovane	popolno uničene	skupno štev.	delno po- škodovane	popolno uničene	skupno štev.	govedo konji	prašči	ostale živali					
ostale zgradbe													živina		
	štev.	delno po- škodovane	popolno uničene	skupno štev.	delno po- škodovane	popolno uničene	skupno štev.	govedo konji	prašči	ostale živali					
BREBROVNIK SEJANCI, BRATO- NEČICE	54	—	—	—	—	—	vsota	23	30	104					
BREBROVNIK, KRČEVINA	40	1	—	1	—	—	—	124	64	274					
CEROVEC	97	15	—	15	4	—	4	26	97	258					
	—	—	—	vsota	—	—	vsota	120	54	124					
	—	—	1	1	—	—	—	5	—	14					
	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2					
CVETKOVCI	75	2	—	2	27	—	27	305	151	625					
DRAKŠL, HAJNDL	26	—	—	—	1	—	1	11	1	21					
DOBRAVA, HARDEK	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—					
	49	5	1	6	6	—	6	57	54	282					
HERMANCI	51	1	10	11	5	—	15	20	51	220					
GOMILA	50	7	13	20	5	—	12	17	74	492					
	5	1	2	3	—	—	—	6	8	41					
GODENCI	—	5	—	5	8	—	1	9	20	282					
HRANJIGOVCI	—	3	1	4	—	—	3	37	9	—					
ILOVCI	13	12	—	12	2	—	2	7	14	191					
	28	—	—	—	—	—	—	9	16	21					
IVANJKOVCI	—	—	—	—	—	—	—	26	59	20					
JASTREBECI	64	18	19	37	4	—	27	89	159	763					
JERUZALEM	18	—	—	vsota	—	—	—	4	2	5					

KLJUČAROVCI	kmet	—	—	—	—	—	—	—	10	162	54	270
KOG	kmet	96	19	27	46	15	26	41	—	—	—	—
	obrt	5	3	—	3	1	1	2	—	—	—	—
	ostali	3	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—
KORAČICE	—	—	—	1	1	—	—	—	8	—	1	—
	kmet	53	—	1	1	—	—	—	20	112	112	—
LAČA VES	kmet	51	25	11	36	14	13	27	55	134	134	493
	obrt	3	1	—	1	1	—	1	1	1	1	24
	ostali	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—
KAJŽAR	ostali	56	14	5	19	16	7	23	35	93	93	298
LAHONCI	ostali	120	—	—	—	2	—	2	116	19	19	244
MALA VAS	kmet	65	1	—	1	—	—	—	25	2	2	160
	ostali	15	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—
SV. MIKLAVŽ	ostali	5	3	—	3	1	—	1	1	—	—	11
	ostali	2	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—
MEZGOVCI	kmet	48	32	3	35	12	4	16	58	86	86	386
	—	—	—	—	—	—	—	—	27	22	22	101
	obrt	—	—	—	—	—	—	—	4	5	5	10
MIHOVCI	kmet	45	4	—	4	2	—	2	22	23	23	63
OBREŽ, GRABE	kmet	—	62	13	75	—	—	—	92	124	124	1625
ORMOŽ	kmet	33	13	11	25	16	10	26	24	96	96	33
	obrt	67	16	3	19	13	5	18	46	54	54	261
	ostali	107	15	—	15	4	—	4	4	11	11	49
OSLUŠEVCI	—	—	8	—	8	2	—	2	134	34	34	734
PAVLOVCI, PAV-	ostali	18	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
VRH	kmet	24	—	—	—	—	—	—	120	54	54	124
PLEŠIVCA	kmet	27	—	—	—	—	—	—	4	4	4	10
PRŠETINCI,	kmet	40	—	—	—	—	—	—	58	13	13	49
PODGORCI	kmet	96	27	5	32	—	—	—	173	61	61	292
PUSINCI	kmet	—	1	—	1	9	2	11	108	120	120	400
RAKOVCI	kmet	—	—	—	—	—	—	—	30	—	—	11

V Zgodovinskem arhivu Ptuj hranimo 358 prijavnih pol, ki se nanašajo na mesto Ormož. Če bi to število primerjali s podatki iz zbirnika iz arhiva IZDG, se podatki ne ujemajo.

Prav tako hrani Zgodovinski arhiv Ptuj tudi zbirnike za celotno območje Ormoža, kjer pa ni mogoče ugotoviti, katere vasi ti zbirniki zajemajo. Po podatkih, ki jih imamo, pa so številke za območje Ormoža:

OBRAZEC ŠT. 2

A. ŠKODA, POVZROČENA NA ZDRAVJU, TELESNI SVOBODI...

Vojno škodo povzročili Nemci.

Moški

odstotek zmanjšana delovne sposobnosti

starost

do 30 let	—	89 %
31 – 60 let	—	64 %
61 – 90 let	—	24 %
nad 90 let	—	10 %

do 7 let	4
8 – 14 let	10
15 – 60 let	194
nad 60 let	151

359 oseb

Ženske

odstotek zmanjšana delovne sposobnosti

starost

do 30 let	—	18 %
31 – 60 let	—	12 %
61 – 90 let	—	4 %
nad 90 let	—	0 %

do 7 let	3
8 – 14 let	8
15 – 60 let	76
nad 60 let	7

94 oseb

SKUPNA ŠKODA

za bolečine	4.122.480 din
za zdravljenje	1.028.521 din
izguba čistega dohodka	20.831.337 din

SKUPNO: 26.537.449 din

B. POŠKODBE SPOLNE INTEGRITETE – ŽENSKÉ:

samskih	5
poročenih	2
otrok	—

SKUPNO: 7

Č. ODVZEM PROSTOSTI:

število oseb po zaporih	375
število oseb v ujetništvu	316
število oseb v internaciji	176
število oseb v konfinaciji	35
število oseb, ki so bile izseljene	464
število oseb, prisilno mobiliz.	560

SKUPNO	<u>2234</u>
--------	-------------

ŠTEVILO MESECEV ZARADI ODVZEMA PROSTOSTI:

v zaporih	1362
v ujetništvu	4039
v internaciji	2228
v konfinaciji	339
izselitev	4075
na prisilnem delu	7077
prisilna mobilizacija	10076

SKUPNO	<u>29196</u>
--------	--------------

Izgubljeni čisti dohodek za čas odvzema prostosti	40.881.787
neplačano ali premalo plačano prisilno delo	2.242.257

SKUPAJ	<u>47.825.130</u>
--------	-------------------

D. ZLORABA DELOVNE SILE

4.137.834

Vojno škodo povzročili Italijani.

ODVZEM PROSTOSTI:

število oseb po zaporih	1
število oseb, ki so bile izseljene	<u>1</u>

SKUPNO	<u>2</u>
--------	----------

ŠTEVILO MESECEV ZARADI ODVZEMA PROSTOSTI:

v zaporih	4
izselitev	<u>12</u>

SKUPAJ	<u>16</u>
--------	-----------

Izgubljeni čisti dohodek za čas odvzema prostosti	18.800
pomanjkanje, glad, beda	20.000

OBRAZEC ŠT. 3

ZGRADBNE

mestne

podeželske

uničene
poškodovane
škoda

4
45
1.573.127

403
1321
60.577.602

Skupna škoda je znašala 62.150.729.

MATERIAL, KI JE BIL POTREBEN ZA VZPOSTAVITEV V PREJŠNJE STANJE

Specialni kamen (m3)	50.802
opeka v 1000 kosih	11,313.408
strešna opeka v 1000 kosih	2,176.495
cement v q	35.682
apno v q	1,840.691
jeklo v q	11.550
železo v q	24.120
steklo m3	237.074
gradbeni les v m3	10.891
število delovnih dni, potrebnih za vzpostavitev v prejšnje stanje	136.972

SADOVNJAKI

število sadnih dreves	34.473
škoda	5,669.211

VINOGRADI

število trt	325.119
škoda	2,231.830

OSTALA ZEMLJIŠČA

površina v ha	3.366
škoda	43,608.616

GOZDOVI

les za gradnjo v m3	39.162
škoda	17,950.486
les za kurjavo v m3	72.759
škoda	6,210.290

površina v arih	14.733
-----------------	--------

ŽIVINA			
konji	glav	626	
	škoda		8,355.978
govedo	glav	3605	
	škoda		1,190.466
svinje	glav	4197	
	škoda		4,212.012
ovce in koze	glav	138	
	škoda		46.360
ostale	glav	21977	
domači živali	škoda		806.208
ŽITARICE			
	v q	555052	
	škoda		4,152.972
koruza	v q	768.542	
	škoda		2,258.224
ostalo žito	v q	868.258	
	škoda		2,181.936
INDUSTRIJSKE RASTLINE			
	v q	5.437	
	škoda		4,789.690
ŽIVINSKA KRMA			
	v q	59.024	
	škoda		5,106.214
POLJEDELSKI STROJI, NAPRAVE IN ORODJE			
traktorji		9	
	škoda		637.780
mlatilnice		88	
	škoda		376.630
sejalni in			
kosilni stroji		55	
	škoda		62.250
plugi		198	
	škoda		175.036
ostali poljedeljski stroji		1288	
	škoda		241.832
ostale poljedelske			
naprave in orodja		6135	
	škoda		951.220

VOZILA

tovorni avtomobili	13	
škoda		949.812
osebni avtomobili	40	
škoda		2,591.800
motorna kolesa	79	
škoda		863.553
motorni čolni	1	
škoda		8.000
čolni	15	
škoda		31.450
kmečki vozovi	996	
škoda		4,822.870
kolesa	1430	
škoda		1,905.149
ostala vozila	362	
škoda		623.795

POHIŠTVO IN OPREMA

škoda	11,049.741	
BLAGO	škoda	13,798.120
GOTOVINA	škoda	4,144.615
VREDNOSTNI PAPIRJI	škoda	3,767.574
IMOVINSKE PRAVICE	škoda	4,457.216
OSTALA IMOVINA	škoda	67,698.343
SKUPNI ZNESEK ŠKODE		322,177.031
IZGUBA DOBIČKA		58,825.846
ŽE PREJETA VREDNOST NA		
RAČUN ODŠKODNIN	73,487.066	

Od te skupne vsote so ITALIJANI povzročili naslednjo škodo:

svinje	štev. 1	škoda	900
ostale domače živali	6	škoda	300
ostale poljedelske			
naprave in stroji	6	škoda	350
motorna kolesa		škoda	16.000
čolni	2	škoda	10.000
kolo	1	škoda	2.000
ostala vozila	1	škoda	800
pohištvo in oprema		škoda	55.000
gotovina		škoda	12.000
ostala imovina		škoda	13.650

SKUPEN ZNESEK ŠKODE 112.000

ZBIRNIK UMRLIH IN POGREŠANIH

Umrli in pogrešani

	moški	ženske
do 7 let	7	1
od 8 – 14 let	13	7
od 15 – 60 let	732	59
nad 60 let	14	4
SKUPAJ	766	71

Od tega 81 borcev in 756 civilnih oseb.

Število oseb, za katere je žrtev morala skrbeti:

mladoletni otroci	398
vdove	173
ostale osebe	588
SKUPAJ	1159

Znesek, ki bi ga žrtve zaslužile	25.387.685
Stroški zdravljenja in pogrebov	268.356

SKUPAJ	253.656.041
---------------	--------------------

Znesek za vzdrževanje je	99.918.791
--------------------------	------------

VOJNA ŠKODA IN POLITIKA REPARACIJ

V mednarodnem merilu pomeni reparacija odškodnino – povračilo vojne škode, ki jo mora plačati premagana država.

Prizadete države so ustanovile zavezniško reparacijsko komisijo (glavni predstavniki Sovjetska zveza, ZDA in Anglija), ki je videla smisel reparacij v tem,

- da Nemčija plača storjeno škodo,
- da tudi druge generacije vidijo, kako je potrebno kaznovati mednarodne zločine,
- da se Nemčiji onemogoči industrijski razvoj in izdelava orožja.

V namen reševanja tega problema je bilo ustanovljeno več mednarodnih organizacij, in tako tudi skupščina, v kateri so bili predstavniki vseh držav. Države so predložile podatke o človeških žrtvah, materialni škodi in na osnovi teh podatkov je bila izdelana končna bilanca vojne škode v II. svetovni vojni. Od teh 18 držav je bilo 5.000.000 mrtvih, direktna škoda je znašala 53,4 milijarde dolarjev. Na evropskem bojišču je bilo 4,1 milijonov človeških žrtev in 2,975.000 invalidov, vrednost vojne škode pa 236 milijard dolarjev (v tem

podatku ni zajetih Sovjetov in Poljakov, kjer je bilo 429,2 milijona dolarjev vojne škode.²⁸

Nedosledna politika, različni interesi pri reševanju reparacij (zahodne države so poskušale onemogočiti Sovjetsko zvezo in druge socialistične države) so privedli do tega, da je bila oškodovana tudi Jugoslavija.

Po dolgotrajnih diskusijah in sestankih ter pogajanjih so končno razdelili vojno škodo v dve kategoriji:

A – vse, kar spada v nemške reparacije,

B – industrijska oprema (ki predstavlja kapital), pomorske in trgoške ladje.

Posebno ZDA in Anglija sta se borili, da bi dobili čimveč iz kategorije A in da bi dobili čimveč nemških plasmajev v tujini.

Prikaz določitev reparacij v vrednosti dolarjev v letu 1938 je naslednji:²⁹

Država	A kat.	B kat.	skupaj
Albanija	27.866	1,039.570	1,067.438
ZDA	118,128.710	11,121.554	129,250.264
Avstralija	1,502.274	2,467.103	3,969.377
Belgija	8,825.667	7,646.496	16,472.063
Kanada	3,854.690	943.044	4,797.743
Danska	21,726.047	1,237.219	22,936.266
Egipt	4,466.878	360.078	4,826.951
Poljska	43,292.964	43,406.254	86,699.218
Velika Britanija	55,918.356	49,809.029	105,727.385
Grčija	3,013.639	10,484.069	13,497.708
Indija	4,343.328	5,513.818	9,857.146
Luksemburg	856.813	574.220	1,431.033
Norveška	7,771.496	5,833.376	13,604.872
Nova Zelandija	402.698	906.060	1,308.758
Pakistan	196.406	981.881	1,178.287
Holandija	39,6360.375	8,152.335	47,512.710
J. afriška unija	16,852.527	–	10,852.527
Jugoslavija	8,329.227	27,751.191	35,786.118
	334,089.506	186,287.281	520,376.787

Najvišje reparacije so dobile tri zahodne sile, ki so imele tudi glavno besedo na pariški konferenci ne glede na velikost in resničnost dejanske škode.

Jugoslavija je dobila glede izplačane vsote reparacij premalo, kar pa se kaže predvsem zaradi neupravičenega stališča zahoda v odnosu do Jugoslavije takoj po II. svetovni vojni. Tako so novi mednarodni odnosi takoj po vojni in interesi velesil dali pečat tudi pri razdelitvi reparacij in pri kaznovanju vojnih zločincev.

OPOMBE :

- 1 Uvod, povzet iz knjige dr. Nikola Živkovič: Ratna šteta, koju je Nemačka učinila Jugoslaviji u II. svetskom ratu. Izdal Institut za savremeno istoriju, NIP – Export press. Beograd 1975, št. 17–47.
- 2 ZAP – Rokopisna zbirka – 70 – Chronik der Stadtgemeinde Freidau 1877 (kronika mesta Ormoža), st. 53.
- 3 Stane Terčak: Ukradeni otroci. Zavod Borec, Ljubljana 1973, št. 25.
- 4 Glej opombo št. 3, str. 15.
- 5 Glej opombo št. 3, str. 15, 16.
- 6 Jugoslavija je od 6. 4. 1941 do 15. 5. 1945 izgubila 1,706.000 življenja, kar je pomenilo 10,8 % vsega prebivalstva. Gl. opombo št. 1, str. 540.
- 7 Glej opombo št. 2, str. 53.
- 8 Glej opombo št. 2, str. 54.
- 9 Glej opombo št. 2, str. 55.
- 10 Glej opombo št. 2, str. 56.
- 11 Glej opombo št. 2, str. 57.
- 12 Glej opombo št. 2, str. 58.
- 13 Glej opombo št. 2, str. 61.
- 14 Glej opombo št. 2, str. 62.
- 15 Glej opombo št. 2, str. 63.
- 16 Glej opombo št. 2, str. 63.
- 17 Glej opombo št. 2, str. 63.
- 18 Z Nemci je zapustilo Ormož še kakšnih 150 oseb, med njimi 68 naših državljanov (glej opombo št. 2).
- 19 Pri popisu vojne škode na popisnih polah lahko vidimo prijavljeno vojno škodo, ki so jo povzročili Bolgari.
- 20 Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta št. 2, z dne 21. 5. 1944.
- 21 Glej opombo št. 2, str. 72, 73.
- 22 IZDG Ljubljana, fond vojna škoda, šk. št. 850, spis št. 1205.
- 23 Izdan je bil spis, ki ga je izdala komisija za KŠ, kjer je zabeležen približen pregled denarja v posameznih letih vojne na dan 5. 4. 1941.

	1941	1942	1943	1944	1945
nedičev dinar	1	0,35	0,12	0,07	0,05
kuna	1	0,50	0,12	0,03	0,007
nemška marka	20	10	4	1,50	0,60

- 24 IZDG Ljubljana, fond Vojna škoda, šk. št. 145.
- 25 IZDG Ljubljana, fond vojna škoda, šk. št. 145, ovoj II. Izdala tiskarna Merkur, Ljubljana junij 1945.
- 26 ZAP, fond Vojna škoda, šk. št. 12, mapa 1.
- 27 IZDG Ljubljana, šk. 844, mapa 8.
- 28 Glej opombo št. 1, str. 539, 540.
- 29 Glej opombo št. 1, str. 548.

KRIEGSSCHÄDEN IM GEBIET VON ORMOŽ

Zusammenfassung

Jugoslawien gehört zu den Ländern, die während des zweiten Weltkrieges grosse Schäden erlitten haben.

Diese Kriegsschäden waren aber in verschiedenen Teilen des Staates verschieden, abhängig von der Art und dem Umfang des Kampfes sowohl der Partisanen wie ihrer Feinde. Ormož erwartete den II. Weltkrieg seitens des Schwäbisch-deutschen Kulturbundes (gut) vorbereitet. Als die Deutschen in Ormož einmarschierten, wurden sie von derer Mitgliedern begeistert begrüsst, sie hatten auch Verzeichnisse der "verdächtigen Personen" angefertigt (vorbereitet), die die Deutschen auszusiedeln begannen. Ormož blieb ein Teil des Bezirks Ptuj, der vom Landrat des Kreises Pettau geführt wurde; abgeschafft wurden aber das Gericht und das Steueramt, die nach Ptuj verlegt wurden. Amtssprache war deutsch. Auch die Industrie arbeitete normal, nur im verkleinertem Mass.

Viele Sachschäden wurden während des Krieges geschaffen und auch am Ende des Krieges, als die Deutschen ihren Rückzug begannen. Sie erbauten eine Abwehrlinie gegen die Russen, die von unterhalb Središče an der Drava nach Norden zur Mur verlief. Einheimische Bevölkerung wurde in diese Arbeiten Eingegliedert. Beim Rückzug Ende April nahmen sie den Bauern abgenommenes Vieh mit, zerstörten Brücken, Strassen und Schienen, sprengten Häuser und andere Bauten. Am 8. Mai morgens marschierten in Ormož bulgarische Truppen ein, die den Leuten noch das stahlen, was von den Deutschen zurückgelassen wurde. Am 9. 5. 1945. kamen nach Ormož die ersten Mitglieder des Stadtausschusses der OF und führten den Volksschutz ein.

Gleich nach dem Ende des II. Weltkrieges wurde in Jugoslawien Statskomission für Erfassung und Belegung von Kriegsschäden gegründet. Es wurden Fragebogen verteilt, die die Betroffenen selbst ausfüllten und in ihnen die Kriegsschäden beschrieben. Auf Grund dieser Fragebogen wurden zusammenfassende Listen angefertigt, die als Grundlage für jugoslawische Reparationsförderungen und Ansprüche dienten.

Die Fragebogen sind nicht in Gesamtheit erhalten Historischen Arhiv Ptuj hat 358 Fragebogen für Stadt Ormož in Verwahrung; Zusammenfassungen sind meist erhalten, für die Gemeinde Ormož in Historischen Arhiv von Ptuj, dārfliche aber im Institut für Arbeiterbewegung in Ljubljana.

Auf Grund der erhaltenen Fragebogen wurde festgestellt, dass in Gemeinde Ormož 465 Personen ausgesiedelt, 560 zwangsmobilisiert, 376 in Gefāngnissen, 316 in Kriegsgefangenschaft, 176 interniert und 35 konfiniert waren.

Nach in Fragebogen und in Zusammenfassungen erhaltenen Angaben erlitt Ormož im Kriege grosse Sachschäden.

LJUBITELJSKA KULTURA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Mimica PIŠEK, predsednica Občinske zveze kulturnih organizacij Ormož, Hum 74, 62270 Ormož, YU

LJUBITELJSKA KULTURA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Prispevek prikazuje razvoj ljubiteljske kulturne dejavnosti od osvoboditve do danes – 1987. leta.

Zajeti so najvažnejši kulturni dogodki v občini Ormož. Gradivo je povzeto iz letnih poročil in zapisov Občinske zveze kulturnih organizacij Ormož.

made by mrs. Mimica PIŠEK, the president of The Communal Association of The Cultural Organizations in Ormož, Hum N° 74, Ormož 62270, YU

THE AMATEURISH CULTURE AFTER THE SECOND WORLD WAR

Article shows the development of the amateurish cultural's activities since the liberation until today, this is until the year 1987.

All the most important cultural events in Ormož are taken place in the article.

The material is from the year reports and notes of The Communal Association Of The Cultural Organizations in Ormož.

Komaj je utihnilo orožje in je zadnji sovražni vojak zapustil naše ozemlje, že je slovenska beseda zazivela v vsej svoji lepoti. Izbrskane so bile slovenske knjige iz skričališč v omarah in na zaprašenih podstrešjih. Zamorjena narodna slovenska pesem se je spet oglasila, partizanske napeve pa se je naučil slednji šolar.

Partizanski mitingi so bile prve kulturne prireditve v vseh večjih krajih in zaselkih. Opuščeni kulturni domovi, skednji, prostrane jase so bila prva prizorišča. Partizanski skeči, besede Prešerna, Cankarja, Aškerc, Gregorčiča, Kajuha, Bora so s svojo izrazno močjo privabljali staro in mlado. Nikoli prej in ne pozneje niso bile kulturne prireditve tako množično pripravljene in tako množično obiskane kot takrat. Vsakdo je hotel prispevati svoj delež; na odru, za odrom, kot gledalec ali poslušalec. Če bi imeli takrat več sposobnih strokovnjakov za vodenje in delo s tako velikim številom ljubiteljev, v Sloveniji ne bi bilo t. i. belih lis.

Kot se je normaliziralo življenje, tako se je začelo tudi kulturno življenje v naši občini bolj organizirano razvijati po krajevnih centrih in v mestu samem. Starejši in tudi mlajši strokovno bolj usposobljeni zanesenjaki, zlasti učitelji, zborovodje in režiserji, še iz predvojne Jugoslavije, so oživili prekinjeno delo predvojnih kulturnih društev. Ustanavljali so se zbori, gledališke skupine, pihalne godbe in folklorne skupine (v Ormožu, Središču, Vel. Nedelji, Kogu, Miklavžu, Tomažu in Ivanjkovcih). Ob koncu leta 1945 je bila prva gledališka predstava Borovih RAZTRGANECV v Ormožu. Pripravil jo je režiser Franc Gerlovič. Zapisanih podatkov je zelo malo. Najstarejša dosegljiva je kronika PD Simon Gregorčič Vel. Nedelja. Dolga leta jo je vodil znan režiser in igravec, še živeči Ivan Moravec iz Lunovca pri Vel. Nedelji. Pod njegovim vodstvom so uprizarjali mnoge kvalitete gledališke predstave, priljubljene ljudske igre: Jakob Sket – Fran Žizek: Miklova Zala, Josip Jurčič: Deseti brat, Milan Ogrizovič: Hasan – Aginica, dramatizacija romana Pod svobodnim soncem in druge Finžgarjeve drame ter celo opereta Planinska roža.

Z Vel. Nedeljo v korak se je razvijalo kulturno življenje v Središču, ki sta ga strokovno vodila velika strokovnjaka in entuziasta učitelja Srečko Vitori in Ela Štokelj. Okrog sebe

sta zbrala mlado in staro, vse, kar je pelo in igralo. Nekaj časa je deloval tudi manjši orkester. Rezultat je bila uprizoritev operet Radovana Gobca Planinska roža in Hmeljska princesa. Zaigrali so spet stari godbeniki in dolga leta zapolnjevali praznovanja v Središču in okolici.

Borna, a urejena dvorana je bila večkrat pretesna. Obiskovalci niso bili samo krajanje Središča in okolice, temveč so prihajali vse od Ormoža do Preseke in daleč iz Medžimurja. Vse je hitelo na veliko predstavo v Središču.

Ko so se ti naši predvojni zanesenjaki utrudili ali pomrli, marsikje niso več našli mlajših strokovnjakov ali jih premalo navdušili, da bi nadaljevali tako uspešno in kvalitetno njihovo pionirsko delo. Naj bo vsem povojnim kulturnim delavcem, zborovodjem, dirigentom in režiserjem, ta skromni zapis velika zahvala in priznanje za uspešen razvoj ljubiteljske kulture v naši občini. Od leta 1950 do 1965 je ljubiteljsko kulturno življenje v naši občini životirilo. Bilo je odvisno od požrtvovalnih posameznikov, ki niso imeli nobene prave podpore, niti moralne, še manj pa finančne. Financiranje, eden osnovnih pogojev za vzgojo kadrov in uspešno dejavnost, je bilo v veliki meri odvisno od dobre volje družbenopolitičnih skupnosti. Tedanji sklad za pospeševanje kulturnoprosvetne dejavnosti LRS je zlasti podeželje, kjer je bilo takrat 509 PD z več kot 50.000 člani (v občini Ormož 8 PD s 729 člani) mačehovsko obravnaval. Podpiral je največkrat profesionalne ustanove, preštevilna gostovanja v tujino, nerazvite centre pa zapostavljal in delil sredstva po ključu: več imaš – več dobiš.

Najbolj pereče vprašanje v teh letih so bili strokovni in organizacijski kadri. Šolska mladina se je redno vključevala v recitacijske in lutkovne skupine in pevske zборе, ko pa je zapustila osnovno šolo, je bila prepuščena sama sebi, in tako se je izživljala ob improviziranih zvokih in vaških veselicah.

Važnejši kulturni dogodki od leta 1967 do 1974

1967. leta je PD Vel. Nedelja slavilo svojo 75-letnico obstoja. Ves teden so se vrstila gostovanja gledaliških skupin (6 gledaliških skupin), za konec pa je ljudsko igro, dramatiziran Finžgarjev roman Pod svobodnim soncem, predstavila domača skupina v režiji Ivana Moravca. Razstavili so tudi fotografije iz svoje kronike od ustanovitve do obletnice. Isto leto je gostovalo SNG iz Maribora z dramo Prežih-Grün: Pernjakovi. Leta 1970 so se v Ormožu na pobudo prof. Janje Koroščeve, takratne predsednice odbora za glasbeno dejavnost za področje SV Slovenije, prvič srečali najboljši zbori odraslih. Sodelovalo je 15 zborov od Koroške do Pomurja. Zabeleženi sta tudi dve gostovanji poklicnih gledališč: iz SNG Maribor z delom Sam in Bella Spiewack: Naši trije angeli in SLG Celje z delom Josip Jurčič: Deseti brat. Bogata je bila tudi zamenjava kulturnih skupin iz bratske Hrvatske ob Tednu bratstva.

Posebno kvalitetno je v teh letih pripravjal koncerte, številna gostovanja in tekmovanja pihalni orkester iz Ormoža. V oktobru istega leta se je predstavilo po naših šolah 11 najboljših lutkovnih skupin iz raznih krajev republike Slovenije. Spomladi leta 1971 je spet gostovalo SLG iz Celja z dramo Oton Župančič: Veronika Deseniška. V okviru Tedna bratstva pa se je prvič predstavilo v Ormožu amatersko gledališče iz Slov. Bistrice z dramo Sartre: Nepokopani mrtveci.

Z novim zakonom o ustanovitvi kulturnih skupnosti je bilo urejeno tudi financiranje ljubiteljskih kulturnih društev. Zagotovljenih je bilo več finančnih sredstev, kar dokazujejo tudi obširnejši in kvalitetnejši programi.

Zaradi pomanjkanja strokovno izobraženih zborovodij so se združili zbori iz Ormoža, Središča, Koga in Huma. Mešani zbor, ki je štel 80 pevcev, je že prvo leto izvedel več nastopov pri Tomažu, Središču, Kogu in se predstavil na 3. srečanju zborov odraslih SV Slovenije.

Leto 1973 je leto praznovanja 700—letnice Ormoža. Temeljite priprave in zagotovljena sredstva so dale zadovoljive rezultate na vseh področjih v kulturi in tudi v gospodarstvu. Slavnostni program, ki se je odvijal od maja do avgusta, so začele godbe na pihala iz SV Slovenije z izbirnim tekmovanjem. Skozi stoletja so nas popeljali recitatorji, pevci in pihalni orkester DPD Svobode Ormož z recitalom prof. Ignaca Kamenika. Odprta je bila tudi stalna arhivska razstava v gradu, ki je dajala vpogled v bogato zgodovino Ormoža in okolice.

Sledilo je gostovanje SNG Maribor z Levstik—Grumovo Kastelko. Na literarnem večeru nam je prof. dr. Slodnjak prvič predstavil in približal našega rojaka pesnika Stanka Vraza iz Cerovca. Njegov doprni kip pa je bil odkrit v grajskem parku naslednji dan ob pesmi najboljših zborov SV Slovenije.

Na vhodu v grajski park stoji veličasten spomenik NOB, ki je bil odkrit isto leto.

Visoka obletnica je tako zapustila Ormožanom trajna obeležja in spomin na veliko praznovanje.

Sezona 1973/74 se je začela s predstavo z Borštnikovega srečanja Lažna Ivana. Spomladi 1974. se je ob 100—letnici rojstva pisatelja Frana Ksaverja Meška pridružil Vrazovemu še njegov doprni kip. Recital prof. Kamenika Moja dolina (rež. Milivoj Zemljčič) nam je še bolj približal Meškova dela, njegovo ustvarjalno moč, ljubezen do domačega kraja ter slovenstva nasploh.

Gledališka skupina PD Tomaž je na domačem odru uprizorila njegovo dramo Pri Hrastovih, SNG Celje pa je z gostovanjem igre Fran Finžgar: Razvalina življenja sklenilo praznovanje 100—letnice Meškovega rojstva.

Jeseni leta 1974 je spet oživel KUD Miklavž. Tako je ZKPO povezovala delo 10 PD in mnogih sekcij v OŠ in vrtcih. V vsakem zaokroženem okolju v krajevni skupnosti ali na šoli so morali biti zagotovljeni ustrezni prostori za združevanje in ljubiteljsko ustvarjanje, kjer so lahko razvijali meščani, vaščani in šolarji svoje sposobnosti in interese, zadovoljevali kulturne potrebe in se kulturno zabavali.

Iz sredstev samoprispevka krajevnih skupnosti in dotacij Kulturne skupnosti Slovenije se je začel obnavljati kulturni dom v Ormožu kot kulturno središče v občini. Sledile so obnove dvoran v Podgorcih in pri Tomažu.

Leto 1976 — Cankarjevo leto, 100—letnica njegovega rojstva je spet popestrilo programe in povečalo število kulturnih prireditev.

Izbrane mladinske skupine SV Slovenije Naša beseda 76 so se v aprilu predstavile šolarjem

v večjih centrih naše občine. Kvalitetne predstave so bile ob strokovnih pogovorih dobra šola za režiserje in mentorje šolskih skupin ter dale povod za ustanavljanje novih gledaliških skupin v centralnih šolah. V tem letu beležimo prvo večjo organizirano gostovanje v OZD tovarne Jože Kerenčič z Borovo dramo Zvezde so večne (režiser Milivoj Zemljčič).

Rednim občinskim srečanjem šolskih zborov, zborov odraslih se je pridružilo še občinsko srečanje folklornih skupin. Povabljeni so bili še plesalci iz Varaždina, Čakovca in Cirkovec. Že naslednje leto se je povečalo število FS tudi v naši občini.

1977, čas med kongresi KP, v trenutku, ko smo si prizadevali, da bi stopalo kulturno življenje naših ljudi vzporedno z globoko preobrazbo celotne družbe. Želeli smo, da ne bi hodili v družbi po različnih poteh — kot delavci — proizvajalci gmotnih dobrin ali umski delavci — ustvarjalci kulturnih dobrin. Naloga, ki smo si jih takrat začrtali, se ne dajo izvršiti na hitro, mimogrede, saj se spreminja celotna družba in z njo tudi kulturna dejavnost, kulturno bogastvo, tisto podedovano in ono živo, nenehno ustvarjajoče.

Skupaj s sindikati bi morali doseči to, da bi vključevala vsaka OZD v svoj letni plan tudi kulturni program. Ta naj bi upošteval konkretne potrebe, interese in možnosti. Zato je bil organiziran prvi seminar za organizatorje kulturnih dejavnosti, skupaj z OZKO Ljutomer, v Jeruzalemu. Izmenjane so bile izkušnje in načrti. Najuspešnejše je bilo sodelovanje s tovarnama Jože Kerenčič—Ormož in Drogo Portorož, TOZD Gosad—Središče.

Še v isti sezoni so gostovale v vseh OŠ najboljše lutkovne skupine, ki so bile sprejete na območno srečanje lutkarjev SV Slovenije (10 predstav).

V letu 1978 je bila končana obnova kulturnega doma v Ormožu.

Razpisan je bil prvi abonma, ki je obsegal 4 gostovanja poklicnih in 3 gostovanja amaterskih gledališč. Poprечen obisk na predstavi je bil okrog 200 obiskovalcev.

Obnovljena je bila dvorana v Središču, medtem ko so obnovitvena dela v Podgorcih in Tomažu še potekala. Istočasno so gradili nov kulturni dom v Obrežu.

Ljubiteljska kulturna dejavnost postaja iz leta v leto bolj organizirano gibanje ljudi, ki se nepoklicno ukvarjajo s kulturo in umetnostjo, vse pomembnejšo sestavino družbenega življenja in dela v vseh družbenih okoljih. Najbolj opazen je ta razmah med šolsko mladino, kjer je možno razviti najbolj razvejano množično delovanje. Vendar je treba nenehno težiti h kvaliteti, povezovanju ljubiteljske kulturne dejavnosti, zagotavljanju ustreznih prostorskih, kadrovskih in materialnih pogojev. Zaživi naj zamisel o umetnostni vzgoji kot predmetu v usmerjenem šolstvu.

Razen že ustaljene gledališke, lutkovne, glasbene in folklorne dejavnosti se organizirajo skupine "domačih pevcev", ki zbirajo stare ljudske pesmi in obnavljajo stare, že skoraj pozabljene ljudske običaje. Prvo takšno srečanje je pripravilo dokaj kvalitetno 5 skupin (Podgorc, Vel. Nedelje, Huma, Tomaža, Miklavža) ob prazniku OF v Podgorcih leta 1979.

V novozgrajenem kulturnem domu v Obrežu (sicer še v surovnem stanju) so se srečali pevci od Koroške do Pomurja na svojem jubilejnem 10. srečanju zborov odraslih SV Slovenije. V prijetni družbi s svojimi strokovnimi sodelavci iz Mestne zveze Maribor in ZKOS Ljubljane so dali duška svojemu veselju.

Leto 1980. Komaj smo po ustanovitvi kulturnih skupnosti v kulturnih organizacijah laže zadihali, namenili precej sredstev za posodabljanje kulturnih domov, usposobili na seminarjih nekaj strokovnih kadrov, že so nam to leto ovirale nove omejitve. Pojavili so se gospodarski problemi, ki so se stopnjevali vsako leto in se še vse do danes. Na nekaterih področjih — zlasti pri novogradnjah in obnovah je bilo treba zaustaviti korak in spraviti porabo v realne okvire. Marsikomu se je zazdelo, da je to najlažje storiti na področju kulture in izobraževanja. Omejevati porabo na področju izobraževanja in kulture pa se pravi duhovno osiromašiti človeka. Le izobražen in kulturno ozavešen človek lahko ustvarja in kvalitetno dviga proizvodnjo v tovarni ali pridelek na polju.

Kako torej iz zagate? Hočemo, da bi v PD in šolah zaživele več sekcij, da bi bili programi sodobni in čimbolj kvalitetni. Za vsako kvalitetno prireditev potrebujemo strokovno usposobljen kader, za katerega je treba odšteti velika finančna sredstva. Želimo spremeniti klasično geslo "kulturo ljudstvu" in povesti človeka h kulturi. Stabilizacijske ukrepe moramo pojmovati in izvajati tako, da ne bo zamrlo še to, kar imamo, in da ne bo zavladovalo kulturno mrtvilo.

Mladi ljubijo spremembe, nove smeri zabave, ples in podobno glasbo in tako se je zbralo 46 ljubiteljev sodobnega plesa in ustanovilo plesni klub Hamibela. Skupina redno vadi v jesenskih in spomladanskih mesecih. V tem letu so namreč nastopile prve večje finančne težave za vzdrževanje in kurjavo Doma kulture v Ormožu in tako je ostala dvorana Doma kulture v letu 1980 zaprta za ljubiteljsko dejavnost v plodnejših zimskih mesecih.

Pri Miklavžu so z veliko vnemo preurejali bivši združni dom, kljub temu ljubiteljska dejavnost ni zamrla. Pomladili so tamburaško skupino in pripravili gledališko premiero.

Izbranih 16 gledaliških skupin Naša beseda 80 je takrat gostovalo v 6 krajevnih centrih. S svojim programom so prinesle mnogo svežine in posredovale dragocene strokovne napotke, zlasti režiserjem mladinskih gledaliških skupin.

Organizirana gostovanja poklicnih gledališč za odrasle in mladino so dopolnile ljubiteljsko ustvarjalnost.

Z medobčinsko razstavo likovnikov ljubiteljev (jeseni) smo želeli razviti zanimanje za likovno kulturo in ustvarjalnost. Delovni ljudje naj bi likovno umetnost bolj spoznali, jo zato bolj cenili, obiskovali razstave in svoje delovne in bivalne prostore bolj estetsko urejali.

Leto 1981. V obdobju ekonomske stabilizacije ni bilo mogoče računati na kake bistvenejše premike pri izboljšanju materialnih možnosti za delo. Še v večji meri smo izkoriščali prostovoljno delo in požrtvovalnost kot temeljno osnovo delovanja v naših PD, ŠKUD, OŠ, VVZ in OZD. Usmerili smo se na izvajanje tistih programskih nalog, ki so oparavila svoj namen že v preteklosti z dokaj dobrimi rezultati in odzivom pri publikii.

Vidno se je okrepila tudi samoupravna organiziranost naše Zveze kulturnih organizacij Slovenije. Organizirano je bilo delo pionirsko—mladinskih skupin v ŠKUD. Ustanovljena so bila številna strokovna republiška in območna združenja. Ta povezujejo naše delo v medobčinskem merilu, sodelujejo na programskih posvetih, organizirajo seminarje in načrtujejo srečanje s strokovnimi razgovori.

Povezovanja z OZD nismo uspeli razširiti, saj imajo nekatere delovne organizacije mnogo premalo posluha za izobraževanje in uspešno delo organizatorjev kulture.

Zaradi nerednega ogrevanja Doma kulture v Ormožu je reden gledališki abonma spet odpadel, prav tako redne vaje plesnega kluba in moškega pevskega zbora.

Kljub vsem težavam se je v ŠKUD, VVZ in PD razvila lutkovna (6 lutkovnih krožkov, 1 lutkovna skupina) in folklorna dejavnost (7 skupin). Občinska seminarja za mentorje lutkovnih in folklornih skupin sta navdušila mentorje ter veliko pripomogla k boljši kakovosti in pestrejšim programom.

V letu 1982 je uspelo v nekaterih centrih ljubiteljem kulture v PD bolje organizirati in razširiti svojo dejavnost, drugod pa so bili mladina in pionirji v ŠKUD nosilci kulture v svojem šolskem okolišu. Še vedno je kritično uveljavljanje novih področij dejavnosti: plesna, likovna, filmska; te bi se najlažje razvijale v ŠKUD in mladinskih skupinah. Štirje kinematografi v Ormožu, Središču, Vel. Nedelji in Tomažu občasno sicer posredujejo 1–2 krat filme v tednu, žal v veliki meri komercialne in ne prispevajo k dvigu kulturne zavesti. Nenačrtna so tudi medsebojna gostovanja med PD društvi, v OZD, saj ostaja veliko neizkoriščenih možnosti za pestrejša praznovanja v KS (krajevni prazniki). Povezati organizatorje kulturne dejavnosti, ugotoviti želje in potrebe ter možnosti delovnih kolektivov je bil cilj posebne komisije, ki je obiskala jeseni 1982 vse večje OZD. Uspehi niso manjkali. Novoustanovljeni pevski zbor v Tovarni sladkorja v Ormožu, organizirani ogledi gledaliških predstav, razstav, potujoče knjižnice in gostovanja kulturnih skupin v delovnih kolektivih so rezultati dogovarjanja in skupnega programiranja OZKO v OZD in društvih.

1983. Oceniti delo v enem letu, tudi na področju ljubiteljske kulture, ni lahka naloga. Ponekod pomeni velik dosežek: ustanovitev novega prosvetnega društva (Runeč), drugod razširitev in pomladitev pevskega zbora v OZD, polna dvorana ob koncertu ali gledališki predstavi, več dobro obiskanih razstav, razvoj sodobnejše kulturne dejavnosti (literarna, plesna), večje zanimanje za strokovno izpopolnjevanje. Vendar vse prevečkrat slišimo v KS, da smo dosegli vse, če deluje pevski zbor ali oktet in občasno recitatorska skupina. Saj mora teči proslava vedno po enakih tirih.

Pozabljamo, da dorašča v vsakem kraju mladi rod, ki ima več zanimanja za novejša oblike in sodobnejše prireditve. Vse, česar nimamo v krajevni skupnosti sami, lahko dopolnimo z medsebojnimi gostovanji društev v občini ali širše. Za uspešno načrtovanje in uresničanje naših želja in potreb je potrebno mnogo znanja in požrtvovalnosti mentorjev.

”Kultura ni obleka, ki si jo daš krojiti pri katerem koli krojaču in jo potem že lahko oblečeš,” so ugotovitve E. Kardelja.

Zelo pereč problem v naši občini je prav gotovo odnos sredstev javnega obveščanja do ljubiteljske ustvarjalnosti. Ni redkost, da gredo tudi območna srečanja povsem mimo javnega obveščanja. Poročilo o pomembnih prireditvah, tudi kritični napotki bi dali ljubiteljem javno priznanje, hkrati pa tudi mesto v družbi, kakršno si zaslužijo.

14. območno srečanje zborov odraslih SV Slovenije je imelo prvič tudi tekmovalni del. Osem najkvalitetnejših zborov se je pomerilo v predtekovanju Naša pesem 84. Šest zborov pa je odpelo svoj program v revijskem delu (14 zborov – 544 pevcev).

Število gledaliških premier pri PD je znatno upadlo (nehonorirani režiserji, tehnično sla-

bo opremljeni odri, nezakurjene dvorane), naraslo pa je število gostovanj poklicnih gledališč (SNG Maribor, SLG Celje, Mestno gledališče Ljubljana), saj je bilo 7 predstav za odrasle in mladino.

Zavedamo se, da se bomo tudi v bodoče morali obnašati stabilizacijsko, se odreči dragim gostovanjem, sodobnejši opremitvi odrov, a vendar prenehati ne smemo, saj bi z velikimi stroški in vloženim trudom obnovljeni kulturni domovi ostajali tako prazni, le spomin na požrtvovalne ljubitelje — nosilce kulture.

1984. Kadar govorimo o kulturi v naši občini, o nerešenih problemih, nalogah, željah in uspehih, so kulturni delavci prevečkrat osamljeni. Ne moremo ostati vedno na isti ravni ali celo zaostajati za razvitimi občinami. Potreba po kulturi v najširšem pomenu besede: kultura našega okolja, naših vzajemnih človeških odnosov, našega političnega delovanja, mora biti naša skupna nacionalna in družbena potreba. Usmerjanje v golo ekonomiziranje v proizvodnjo kot prevladujočo nas potiska v svet uporabniške družbe, ki je često akulturna in večkrat asocialna. Ljubitelji pa želimo, da bi bili vedno bolj človeški, vedno uspešnejši pri delu, srečnejši in bolj zadovoljni, hkrati pa vzajemno povezani kot skupnost enakovrednih ljudi.

V tem letu so se zvrstila tradicionalna srečanja otroških, mladinskih in zborov odraslih (15. srečanje SV Slovenije). Pomanjkanje strokovno usposobljenih zborovodij še vedno hromi kvaliteten razvoj zborovskega petja odraslih. Redno usposabljanje zborovodij šolskih zborov v občinskem in republiškem merilu pa je že dvignilo kvaliteto petja in programov. Nabito polna dvorana v obnovljenem kulturnem domu pri Miklavžu je bila mladim pevcem največja nagrada za dosežen uspeh in vložen trud v letu 1984. Gledališko in lutkovno dejavnost programsko usmerja in preverja Območno združenje gledaliških in lutkovnih skupin.

Število gledaliških premier je bistveno naraslo, kvalitetno pa so izstopala dela, ki so jih naštudirale mladinske gledališke skupine v ŠKUD. Najmlajše so v tem letu spet obiskale najboljše lutkovne skupine SV Slovenije na območnem srečanju lutkarjev od 16. do 17. 2. 1984 (14 lutk. skupin — 130 lutkarjev).

Upamo, da bomo tudi v tej za naše otroke nepogrešljivi kulturni dejavnosti krenili naprej. Vendar bo potrebno še mnogo truda, sredstev, seminarjev in več razumevanja v šolah in VVZ za lutkovno dejavnost ter ustvarjanje najmlajših.

Iz strokovnega posveta na občinskem srečanju, kjer je sodelovalo 8 folklornih skupin (190 plesalcev), je bilo razvidno, da se razvija tudi folklorna dejavnost v pravo smer. Uspehi so nedvomno plod dveh občinskih seminarjev in razumevanja krajevnih faktorjev, PD in šol, ki so prispevali za noše in drugo tehnično opremo.

Gostitelji PD in OŠ Tomaž so bili pobudniki za prvo srečanje literatov začetnikov in prvo likovno kolonijo pri Tomažu. Iz izbranih literarnih prispevkov so izoblikovali recital, ki so ga izvedli člani PD Tomaž. Likovne ustvaritve pa so bile razstavljene na razstavi v šoli ob krajevnem prazniku.

To so bili začetki organizirane literarne in likovne dejavnosti, izvoljeni pa so bili tudi posebni odbori pri OZKO v naši občini.

Leto 1985, leto priprav na prihodnje srednjeročno obdobje. Izvolili smo nove ljudi v organe, ki nam pomembno krojijo kulturo. Ali smo izbrali prave ljudi v delegacije za kulturo, take, ki jim zaupamo, da bodo storili vse, kar zmerjo in morajo? Ali bodo znali in hoteli videti celotno kulturo in našli pravo mesto v njej? Čimbolj moramo zblížati izvalčevano ponudbo in občanovo povpraševanje, želje in potrebe.

Obračajmo kulturni dinar kakorkoli, ostaja resnica, da kulturo potrebujemo in da se je potrebno o kulturnih problemih in možnostih, kljub visoki inflaciji, čim vestneje odločati. Znano je, da se slabe odločitve maščujejo, dobre pa obrestujejo.

Glasbena dejavnost se je razvijala po letnem programu z izjemo, da so se tokrat srečali pihalni orkestri na območnem srečanju za krajevni praznik v Ormožu. Središki tamburaški orkester je žal prenehal delovati.

Število gledaliških premier vsako leto niha. Letošnja ostra zima je marsikje onemogočila redne vaje in organizirali so le mnogomedijske prireditve, kjer so sodelovale vse sekcije, ki so aktivno delale v PD in so v krajšem času lahko naštudirale svoj program (56 takih prireditev). Dogodek leta je bila masovna prireditev ob 100–letnici ustanovitve čitalnice v Ormožu. (Večer v čitalnici v izvedbi DPD Svobode Ormož, režija Milivoj Zemljčič.)

Razveseljivo je, da smo tudi z lutkovno dejavnostjo krenili naprej. Prvič so se srečali vsi lutkovni krožki in skupine na dnevu lutkarjev v Ormožu. Strokovni nasveti Tineta in Brede Varl, strokovnjakov iz Maribora, večja povezava udeležencev na šoli (režiser, likovnik, glasbenik in tehnični vodja), prizadevnost vseh lutkarjev bo garancija, da se bodo v bodoče uvrstili v krog dobrih lutkarjev na območju SV Slovenije.

Skupine Domače pesmi in običajev so marljivo zbirale v svojem okolju narodno bogastvo, ki so ga prikazale na občinskem srečanju v Obrežu.

Plese domačih krajev je prikazalo 11 folklornih skupin. Za popestritev programa je poskrbela mladinska tamburaška skupina ŠKUD Središče.

Cankarjev dom v Ljubljani je prav tako sprejel v goste najboljše folklorne skupine SV Slovenije (FS Podgorci in Obrež).

Dobro začeta literarna dejavnost se je najuspešneje razvijala v krožkih OŠ (7 izdanih šolskih glasil). Na 2. sklepnem srečanju literatov je sodelovalo 7 pisateljev in pesnikov začetnikov. Izbrani prispevki so bili izdani v ciklostirani reviji Pišemo, pišemo.

Šest likovnikov – amaterjev je na dvodnevni likovni koloniji slikalo motive iz Tomaža.

Večletno delo in stiki z OZD so povečali zanimanje za kulturno dejavnost med delavci. Uspešnejša povezanost z društvi in OZKO, organiziranje razstav, skupinski obiski gledališča in koncertov terjajo vsaj 2 uri razbremenitve tedensko za organizatorje kulture v delovni organizaciji.

1986. Ljubiteljska kulturna dejavnost, ki je tudi v naši občini vedno bolj razvejana, se je odvijala po dogovorjenem in usklajenem programu s PD, ŠKUD, VVZ in OZD ter strokovnimi združenji. Organizirani seminarji, občinska srečanja, sklenjena s strokovnimi razgovori, so vidno vplivali na kvaliteten razvoj in pestrost programov v posameznih pano-gah.

Žal le tamburaške skupine ne morejo spet zaživeti, niti tam, kjer samujejo nabavljeni tamburaški instrumenti. Potreba po tej vrsti narodne glasbe je sicer prisotna, a strokovnjakov ni oziroma se noben izšolan glasbenik ne more ogreti za tamburice.

Število gledaliških premier iz leta v leto še vedno niha. Občasna gostovanja poklicnih gledališč v Ormožu ne morejo nadomestiti vrzeli, zlasti v krajevnih centrih, kjer gostovanja niso mogoča oz. kjer primanjkuje finančnih sredstev.

Prvič v povojnem času je lutkovna skupina VVZ Ormož tako dobro pripravila lutkovno predstavo Ciciban dober dan (režiser Zinka Lukman), da se je uvstila na republiško srečanje lutkarjev v Kranju. To je 2 krat uspelo tudi plesni skupini Hamibela (mentor Slavko Sever) in tamburaškemu orkestru iz Središča. Obe navedeni skupini se več ne predstavljata, ker je odšel njihov mentor. Dovolj jasen dokaz, da lahko ustvarjajo umetniške dosežke le strokovno dobro usposobljeni mentorji z rednimi strokovno vodenimi vajami.

Mladi literati so se spet srečali pri Tomažu in izdali skupen bilten izbranih prispevkov. Šolska glasila, izdana v tem letu, so zbrana v knjižnici Ormož. Nekaj prispevkov je bilo poslanih na območno srečanje v Maribor – Tabor.

Likovna dejavnost se je približala delovnim ljudem. Občasne manjše razstave pripravljajo Knjižnica Ormož in delovne organizacije v svojih jedilnicah. Likovniki – ljubitelji so na likovni koloniji pri Tomažu izbrali različne motive iz Tomaža in Runča.

Novoustanovljeni filmski klub v Ormožu skuša speljati z boljšim, izbranim programom filmsko kulturo po novih uspešnejših tirnicah. Filmska vzgoja v šolah bi morala dopolnjevati njihova prizadevanja, tako da bi film res pozitivno vplival zlasti na mlade in mlajše ter postal pomembna veja kulturne vzgoje.

1987. leto ni prineslo večjih sprememb in širitev programa, saj nam gospodarska situacija in vedno večja inflacija finančno razvrednoti in podira dogovorjene načrte.

Zgodovina pa dokazuje, da so ljudje v težkih časih največ ustvarili in bili najbolj ogreti za kulturo. Združevanje v kulturnih skupinah, predstavah in koncertih, temovanjih je nadomeščalo marsikatero pogrešano materialno dobrino. (Dajte nam kruha in iger!). Tako so pripravile gledališke skupine v PD v tej sezoni 9 premier, mladinske v ŠKUD pa 4 premiere. Kvalitete seveda ne moremo enačiti, saj so nekatere gledališke skupine že dobro uigrane, druge pa komaj začetniške. Večletno načrtno delo, redno izpopolnjevanje režiserjev in igralcev, srečanja, gostovanja poklicnih gledališč lahko dvignejo tudi ljubiteljsko predstavo na zadovoljiv nivo.

Želimo in pričakujemo, da bomo tudi v naslednjih letih lahko razpisali gledališki abonma in zbrali še večje število ljubiteljev gledališča.

Prihod glasbenih strokovnjakov v našo občino, v Glasbeno šolo, na osnovne šole, je omogočil razvoj in oživel delo zborov ali vsaj oktetov v zunanjih centrih (Kog, Miklavž, Vel. Nedelja).

Pestrejša so postala praznovanja ob krajevnih praznikih, turistične prireditve so obogatene s kulturnimi programi (folklornih skupin, zborov, oktetov, pihalnih orkestrov), delovne organizacije pa lahko izbirajo za praznovanja svojih kolektivov več kvalitetnih skupin. Že večkrat sem v tem zapisu poudarila, da so kvaliteta in število prireditev ter

razvejanost kulturne dejavnosti v občini odvisne od strokovnih vodij, dobrih organizatorjev v društvih, tesne povezanosti s krajevnimi faktorji, s šolo in Občinsko zvezo kulturnih organizacij. Če kateri izmed navedenih členov izpade, to takoj začutijo člani društva, krajski in pozneje OZKO v številu sodelujočih skupin na srečanjih in gostovanjih.

Število ljubiteljskih prireditev, čeprav dobro načrtovanih in dogovorjenih, ni nikoli zajamčeno. Odvisno je od dobre volje ljubiteljev, prostorskih in finančnih možnosti, razumevanja krajevnih faktorjev in sposobnega delavljnega strokovnega kadra.

Ljubiteljska kulturna dejavnost v naši manj razviti občini, oddaljeni od večjih kulturnih središč, predstavlja široko, vztrajno prizadevanje ljudi, ki se nepoklicno ukvarjajo s kulturo in vlagajo mnogo truda in žrtvujejo dosti prostega časa, posredujejo kulturne dobrine delovnim ljudem, se ob tem izobražujejo in zabavajo.

"E D E N D R U G ' M U — O G E N J D A J M O ! " (Linhart)

**PREGLED KULTURNIH DRUŠTEV — SKUPIN IN AKTIVNIH ČLANOV;
VKLJUČENIH V OBČINSKO ZVEZO KULTURNIH ORGANIZACIJ O R M O Ž (stanje 1987)**

Število kult. društev	Skupin	Število aktivnih članov
v krajevni skupnosti	12	47
v šolah (SKUD, OŠ, GŠ VVZ)	12	62
v delovnih organizacijah	1	1
s k u p a j :	25	110

Število skupin po področjih:	
Zbori odraslih — McPZ 1 ŽePZ 1 MePZ 3 okt. 2	7
Šolski zbori — OPZD 7 MMPZ 3 MPZ 5	15
Pihalni orkestri	2
Tamburaške skupine	1
Instrumentalne skupine	1
Zabavni orkester	1
Gledališke skupine v PD 12, v šolah 7	19
Lutkovne skupine, krožki v šolah, VVZ	7
Folklorne skupine v PD 3, v šolah 9	12
Plesne skupine v PD 2, v šolah 3	5
Literarno — novinarski krožki	7
Likovne skupine v šolah 4, v PD 1	5
Skupine domačih pevcev in običajev	5
Filmske sekcije	4
Recitacijske in druge skupine v PD 9, v šolah 10	19
S k u p a j :	110

VIRI:

Od leta 1945 – 1950: Iz kronike PD Simon Gregorčič, Vel. Nedelja.

1950–1966: Poročilo Občinskega sveta kulturno prosvetnih organizacij Ormož.

1967–1974: Poročilo Občinskega sveta kulturno prosvetnih organizacij.

Leto 1973: 700–letnica Ormoža: Poročilo o izvajanju programa.

1975–1976: Poročilo Občinske zveze kulturnih organizacij Ormož.

Od leta 1977–1986: letna poročila o ljubiteljski kulturi v naši občini, ločeno za Občinsko zvezo kulturnih organizacij Ormož in za posamezna prosvetna društva, šolska kulturna umetniška društva, osnovne šole in vzgojno varstvene ustanove.

DIE LIEBHABER–KULTUR NACH DEM ZWEITEN WELTKRIEG

Zusammenfassung

Sofort nach dem zweiten Weltkrieg hat sich das Kulturleben in allen Schulzentren und grösseren Ortschaften entwickelt. Besonders die Jugend hat sich sehr gerne in den Partisanenmeetings repräsentiert.

Die Kulturheime waren nach dem Kriege beinahe verwüstet oder zerstört, aber das hat die Kulturamateure bei seiner Begeisterung nicht gestört.

Im Kriegszeit abgebrochene Kulturleben hat es wieder begonnen. Schauspielgruppen, Marionettentheater entstanden in jedem Schulzentrum, Singchöre und Musikkapellen in Ormož und Središče sind wieder ins Leben gerufen worden.

Bis zur Gründung der Kulturgemeinschaften in der Republik und in der Gemeinde, hatten die Kulturvereine keine finanzielle Unterstützung bekommen. Erfolgreiche Arbeit in der Kulturvereine war nur von der Opfermut und Opfergeist des Regisseurs, Dirigenten und guter Wille des politischen Gemeinschaften abhängig.

Kulturliebhaberei hat an den Fachmännermangel, besonders an Musiklehrer schwer gelitten, weil die viel zu langsam in unsere unentwickelte Gemeinde aus den Schulen kamen.

Mit Selbsthilfe und Dotation der Republik und der Gemeindekulturgemeinschaft sind viele Kulturheime in der Gemeinde Ormož renoviert werden.

Im Jahre 1976. – Im Cankar–Jahr haben wir das erste Gastspiel des Arbeiter–Kulturvereins Ormož in der Fabrik "Jože Kerenčič" datiert. Seit dem sind die Gastspiele der

Volkschulen und Kulturvereine in den grösseren Organisationen ständig im Gange.
Im Jahre 1980 erschienen in der Kultur für die Jugend interessante neue Linie – der moderne Tanz, Formkultur, Literatur und Film. Gemeinde und Bezirkszusammentreffen ist jährliche Darstellung des vielartigen Kulturlebens der Amateure (Volkstheater, Marionettentheater, Singchore, Musikkapellen, Volkstänzer, Moderntänzer, junge Schriftsteller, Kunstmalerei u.s.w.).

Theaterabonma, Konzerte der Musikjugend ergänzen mit seinen qualitativen Vorstellungen unser Kulturleben auf dem Lande.

Im letzten Jahren können wir mit weiteren Erweiterungen des Programms nicht rechnen. Es ist alles von gutem Willen des Amateurs, Platz und Finanzmöglichkeiten und fähigen arbeitswilligen Fachleitern angewiesen.

Kulturverband der Gemeinde Ormož bindet, richtet, plant und kontrolliert die Arbeit der 25 Kulturvereine mit 110 Kulturgruppen und 1578 Mitgliedern.

RAZISKOVANJE ZARADI VARSTVA KULTURNE DEDIŠČINE

dr. Iva CURK, arheolog, svetovalka direktorja, Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana, Plečnikov trg 2

RAZISKOVANJE ZARADI VARSTVA KULTURNE DEDIŠČINE

Okolica Ormoža je med regijami, kjer je kulturna dediščina dobro popisana. Bila je predmet arheoloških raziskav in stavbozgodovinskih študij. Oblikovanju kulturne krajine lahko sledimo od vsega začetka, od mlajše kamene dobe dalje (literatura v opombah 3–8). Samo del tvarnih dokumentov v prostoru, potrebnih kot vir najrazličnejšim znanstvenim disciplinam, je mogoče obravnavati kot kulturni ali zgodovinski spomenik. Z vrednostjo druge tvarne zapuščine se mora soočiti prostorsko načrtovanje. Temu v pomoč so npr. tudi razni kartografski razvidi, tudi tisti, ki povzamejo stopnjo raziskanosti ozemlja za potrebe varstva in stopnjo že opravljenih konservatorskih posegov. Okolica Ormoža je tudi med tistimi predeli Slovenije, kjer bi bilo moč tvorno povezati v načrtovanju spoznanja agronomije in raziskovalnih disciplin, povezanih z varstvom dediščine. Starost in vrednost kulturne krajine to omogoča.

Okolica Ormoža je med tistimi regijami Slovenije, ki je v njih kulturna dediščina dobro popisana, in to v okviru sodobnih načrtnih akcij ene poteze, kar je zelo pomembno.¹ Zato je regija posebej primerna za študij razvoja naselij², za študij t.i. arheologije okolja, pa tudi zato, da opremo prostorsko načrtovanje in varstvo naravne in kulturne dediščine na trdne osnove. To pot bi se rada nekoliko pomudila pri vseh teh raziskovalnih dejavnostih.

V okolici Ormoža leži ena najbolj izrazitih skupin najstarejših stalnih naselij na naših tleh, ki je vanjo poseglo tudi že terensko raziskovanje³. Zdi se, da je naselitev ob Dravi navzgor v mlajši kameni dobi kar nekako na jugovzhodnih obronkih Slovenskih goric zastala. (Res je, da so najdišča še dalj na zahod, npr. na avstrijskem Koroškem je najdišče še iz istega časa, Šenkocjan–Kanzianiberg nad Maloščami blizu Beljaka, a taka naselja se zde mnogo bolj izolirana.) Dežela je bila za tedanje poljedelstvo kot nalašč, prava "obljubljena dežela". Zanimivo je, da so arheološki sledovi posameznih naselij v ormoški okolici med seboj dokaj enaki, ruševinske sledove najdemo na približno ena-

Iva CURK, Dr., archaeologist, counsellor
Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana, Plečnikov trg 2

RESEARCH FOR THE PROTECTION OF MONUMENTS

The region of Ormož is extremely informative for the study of the historical development of the environment as there the pattern of already late neolithic settlements has been noticed. The protection of monuments is forced to stress her attention on the important objects on one hand and on the other hand to prepare the most possible complete information about the builded heritage as the base for urban nad landscape planning. Thus the results of environmental archaeology are very usefull and the region of Ormož seems to be a most adequate territory for the testing of work methods. Here can also a new method of the cooperation between agriculture and protection of landscape be created, as the ancient arable land and old vineyards have to be cultivated in a specific way to give the best crops.

ko veliki površini pa tudi po medsebojnih razdaljah so enako razmaknjeni. Ti razmiki – od slabe ure do nekako 4 ur hoda kar izzivajo k temu, da bi domnevali obseg njiv, ki jih je v bolj ali manj pravilnem ritmu kolobarjenja okopavala velika družina iz posameznega zaselka⁴. Po izkopanih in na površju spoznavnih znakih pa se še zdi, da so bili posamezni zaselki po obliki (in kaj verjetno tudi po pomenu) prav tako bolj ali manj med seboj enaki.

Tisoč let pozneje, ob začetku zadnjega tisočletja pred našim štetjem, se nam kaže struktura poselitve kaj podobno ob koncu bronaste dobe skozi zrcalo arheoloških sledov. Toda značaj naselij se je med seboj že močno razlikoval. Po obsegu gradbenega tkiva in velikopoteznosti zasnove, tudi utrdb, je med naselji prav gotovo gospodoval Ormož. Bržčas je Ormožanec tedanjega časa tudi gospodoval prebivalcem v podeželskih zaselkih. Po razprostranjenosti najdb sodeč, se obseg njiv od starejše kamene dobe sem niti ni prav močno povečal. Gotov je preživljala več prebivalstva izboljšana kmetijska tehnologija, večja prireja domačih živali pa tudi obsežnejši obrt in trgovina.

Še dva tisoč let pozneje, v rimskem času, v prvih stoletjih našega štetja se kaže značaj zaselbin in zaselkov okrog Ormoža našemu vedenju še v mnogo jasnejši luči, saj nam je na voljo več arheoloških podatkov, ki jih znamo s pomočjo primerjav še prav posebej dobro razlagati. Osnovna mreža poselitve se je nekaj razširila, zlasti na sever, v notranjost Slovenskih goric, nekaj malega se je tudi zgostila. Posebej izrazito se nam kažejo razlike med obcestnimi postajami in naselji, kot so Formin, Osluševci, Ormož, Pušenci in Šalovci, ter med gospodarskimi poslopji meščanov, ki bi jih smeli domnevati spet v Forminu in Središču, mogoče tudi v Pavlovcih, ali pa med pravimi kmečkimi domovanji, na katere opozarjajo zlasti še ohranjena gomilna grobišča. Hkrati pa nam kažejo najdbe iz grobišča v Forminu, da ne smemo, še v tistih naseljih ne, ki sta jih zaradi lege ob cesti najbolj zaznamovali rimska javna uprava in tudi civilizacija, videti zgolj ali predvsem italskih priseljencev.⁶ Nasprotno: rimski imperij se je opiral v veliki meri na krajevne prebivalce. Tako menimo, da ne more biti zgolj naključje, če srečujemo najdbe iz zgodnjega srednjega veka, četudi so še zelo redke in se jih moramo še nadejati, prav na nekaterih od prada vna poseljenih krajih⁷.

Zakovitosti razvoja poseljenosti prostora, ki so se začele kazati v starem veku in zgodnjem srednjem veku, nam potrjujejo tudi stoletja od zgodnjega srednjega veka do danes. Vemo, kakšnim pretresom je bil izpostavljen svet okoli Ormoža v zgodnjem srednjem veku onstran madžarske meje, pa se vendar osnovna mreža naselij in polj ni zabrisala. Prekrila in nadgradila jo je posebna logika, s katero so posegali v prostor gradovi in cerkve, pota in upravne ter sodne enote⁸. Ormoški grad ali Velika Nedelja sta bila prav gotovo tvorbi regionalnega pomena in funkcije, vse bolj tako pa tudi mesto Ormož.

Gotovo je ta nadvse poenostavljeni prikaz lahko le opozorilo na eno od lastnosti, ki se je zapisala v prostor v obliki kulturne dediščine v preteklosti, na eno od zakonitosti v človekovem dvogovoru z naravo. Kdo bi se utegnil obregnuti ob dejstvo, da na to območje, ki mora biti, če ga naj temeljito izvednotimo, le torišče hkratnega raziskovanja cele vrste znanstvenih disciplin, posega arheolog, ki se ukvarja z rimsko dobo in dela pri varstvu naravne in kulturne dediščine. Toda prav zaradi poslednjega opozorila na našeta dejstva in na slutnjo sklepov iz teh dejstev.

Spomeniško varstvo ali kot v skladu z Zakonom o naravni in kulturni dediščini, zdaj raje pravimo varstvo kulturne dediščine⁹, je v preteklosti predvsem skrbelo za ohranitev, pravno in fizično varstvo tako ali drugače opaznih stavbnih objektov, ambientov in njih

likovnih sestavin. Tudi v prihodnje bo to ostalo jedro konservatorskega dela, in prav je tako. Taki objekti, med katere sodijo tudi vsa večpomenska in na površini izrazita arheološka najdišča, so in morajo hkrati veljati tudi za kulturne spomenike. Samo razglasitev za kulturni ali zgodovinski spomenik omogoča namreč ostrejšo sankcijo proti kršilecem.

Toda preteklost je ustvarila v okolju, ki v njem živimo, še mnogo takega, česar ne moremo v celoti in že vnaprej razglasiti za nespremenljivo. V takem primeru bi bili obsojeni na to, da živimo za vselej v včerajšnjem času. Vsi ti tvorni sledovi, od prvih začetkov pa do pravkar minulega časa, ki so pomembni za katerokoli vedo, so kulturna dediščina. Vanjo sodijo, kot smo pravkar videli, tudi krajina,¹⁰ lokacija stavb, na star način razmejeno polje, na star način zgrajeno poslopje ali pot, oblikovano orodje in še in še. Cela vrsta družboslovnih pa tudi drugih ved ne more brez te stvarne dediščine. Za te vede je vir in dokument, prav tako kot so dokumenti pisni viri. Naloga varstva naravne in kulturne dediščine je zagotoviti za vedo potrebne dokumente. Nobenega sledu preteklosti naj bi torej ne spremenili ali uničili v snovi, ne da bi mogla znanost prej izrabiti njegovo vsebino, izčrpati njegovo vrednost. To nam omogoča proces družbenega načrtovanja.¹¹ Dobro načrtovanje mora sloneti na strokovnih osnovah, v katerih srečamo vse, pa res prav vse razpoložljive podatke o naravni in kulturni dediščini, nakazane pa tudi nekatere domneve o tem, kako bodo podatki, ki jih dediščina vsebuje, v prihodnje še zanimivi. Iz tega izhajajo usmeritve in tudi omejitve za posamezne rabe. Nezdržljivih interesov tako rekoč ni, le priprava mora biti dovolj temeljita. Kar je moč ohraniti, naj ostane ohranjeno tudi v izvirni snovi. Star tram, izviren zid, poslikava na njem, ometani stiki v dolgo prezidavani stavbi so namreč dokumenti, s pomočjo katerih raziskovalec preučuje zgodovinske zakonitosti prav tako kot z arheološkimi plastmi ali najdbami. Ob tem omenimo, da mora včasih varstvo naravne in kulturne dediščine nadeti uzde še svojim bazičnim raziskovalnim disciplinam: kot mora biti grafično, fotografsko in besedno dokumentirano vsako arheološko izkopavanje, mora biti dokumentirano tudi siceršnje spreminjevalno poseganje v kvalitetno staro tkivo umetnine ali stavbe. Tudi raziskovanju zaradi napredka vede, osnovnega spoznanja, raziskovanju, ki spreminja snov starine ali arheološkega najdišča, se včasih kaže odreči, če sicer objektu ne preti nobena druga sprememba. V prihodnje bodo namreč novi rodovi raziskovalcev iz te snovi lahko izluščili še mnogo več, kot moremo to danes. Izvirna snov je izvirna snov. Še tako dobro oblikovan prostorski "spomin" je lahko le spomin, ki opozarja na izsledek nekega raziskovalnega spoznanja, ni pa več izvirni tvorni dokument.

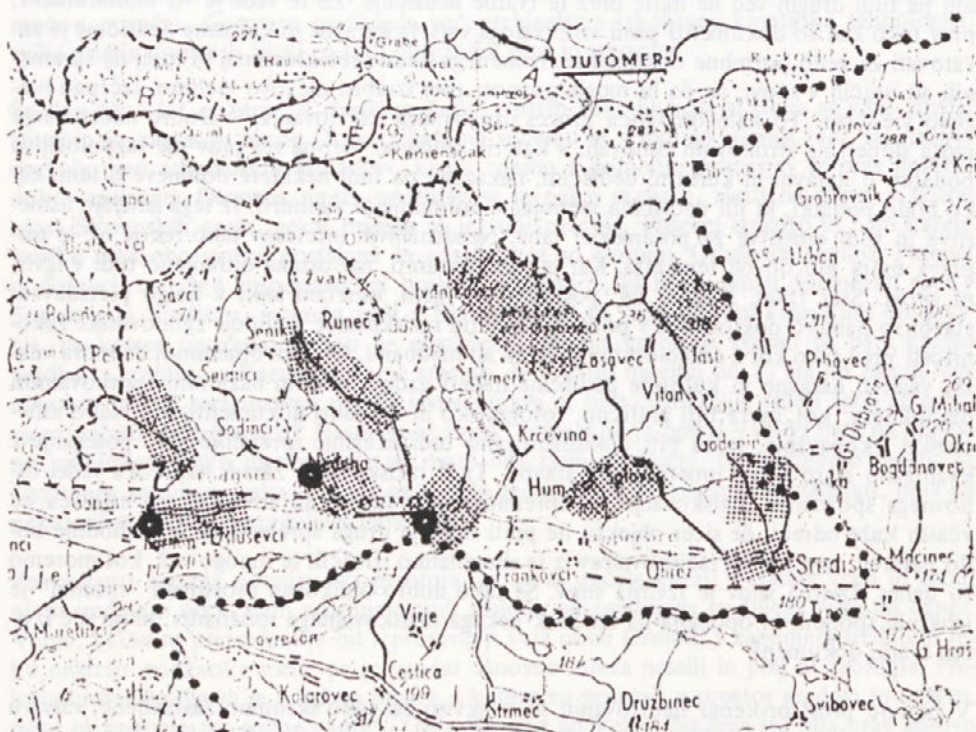
V pomoč prostorskemu načrtovanju in v okviru žal tako skromno zastavljene, varstvu naravne in kulturne dediščine potrebne aplikativne raziskovalne discipline, konservatorstva, smo v zadnjem času "prevedli" serijo podatkov iz osnovnih humanističnih ved za vso Slovenijo na dva načina¹³: po krajevnih skupnostih smo označili vse objavljene konservatorske posege po njihovi intenzivnosti. Tako smo dobili zanimiv zemljevid. Nanj smo osenčili še vse površine, ki jih spoznanja bazičnih ved (humanističnih in geografije) opredeljujejo kot celoto. Prav gotovo je pomanjkljiv in nepopoln, a ker vnaša nekaj novosti, menimo, da ga odločanje ne bi smelo prezreti. Podobno nastajajo strokovne osnove za prostorsko načrtovanje tudi po regionalnih organizacijah za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Na takih razvidih je seveda podatkov zelo veliko, malo je prostora, ki ne bi bil zanimiv tako ali drugače. Toda tako evidentirane vrednosti kulturne (in enako naravne) dediščine

seveda ne izključujejo drugih dejavnosti sodobnega življenja. Informacija, s pomočjo zemljevida zelo zgoščena, lahko pravočasno usmerja druge rabe prostora.

Ormoška okolica bi bila s pomočjo vsega izročila iz preteklosti, to naj poudarim na koncu, še prav posebej primerna za opaznejši napredek v dvogovoru varstva in kmetijskih ved. Pradavne krčevine in stari vinogradi so prav gotovo primerni za drugačne kulture in drugačno kmetijsko tehnologijo kot predeli, ki so bili izkrčeni šele pred desetletji.

Tako se krog sklene. Spoznanje stvarne zapuščine preteklosti ni samo sebi namen in varstvo dediščine ni sanjaško čudaštvo, marveč je tudi dejavnost, ki je delček usodne vsakdanje resničnosti.

Slika: Priprava za atlas konservatorskih posegov: osončena so območja raznorodnih raziskav.

- 1 Samo tako je namreč zajamčeno tudi enotno vrednotenje. V ormoški občini sta bili opravljeni taki izraziti akciji z arheološko topografijo, ki jo je v letih 1959–1961 opravila ekipa pod vodstvom Stanka Pahiča, in z umetnostno topografijo iz leta 1964, delom Jožeta Curka.
- 2 Zbornik Ormož skozi stoletja ponuja za tako delo primerne zgoščene pregledne, zlasti J. Curk II, str. 61. T.i. arheologija okolja je in mora biti stalna spremljevalka varstva naravne in kulturne dediščine. Sicer poteka tudi na Filozofski fakulteti v Ljubljani raziskovalni projekt z naslovom Geneza kulturne krajine.
- 3 M. Tomanič–Jevremov: Ormož skozi stoletja I. 1973, str. 20. Arheološka najdišča Slovenije. Ljubljana 1975, 319–321, 326.
- 4 Da gre za poljedelstvo z okopavanjem, pričajo oblike najdenih kamnitih kopač; prim. S. Pahič: Arheološka najdišča Slovenije. Ljubljana 1975, str. 47.
- 5 M. Tomanič–Jevremov: Ormož skozi stoletja II. 1983, str. 25. Arheološka najdišča Slovenije. 319–321, 326.
- 6 Prav tam: Z. Šubic: Ormož skozi stoletja I, str. 32.
I. Mikl–Curk: Arheološki vestnik 27, 1977, str. 135.
- 7 M. Tomanič–Jevremov: Ormož skozi stoletja II, str. 25. K problemu tudi P. Petru: Zgodovinski časopis 32, 1978, str. 221.
- 8 J. Curk: Topografsko gradivo Ormož. Ljubljana 1967. Isti: Ormož skozi stoletja I, str. 7. Isti: Ormož skozi stoletja II, str. 61.
- 9 Zakon o naravni in kulturni dediščini, Ur. list SRS 1981/1.
- 10 Posvetovanje o Varstvu in oblikovanju slovenske pokrajine l. 1964 v Portorožu; društvu konservatorjev in arhitektov. Več sestavkov je objavljenih v Sintezi 3, 1965 str. 1–47 (J. Curk, J. Krmelj, J. Lajovic, M. Mušič, B. Mušič, F. Zupan, M. Tršay, A. Baasin).
- 11 Zakon o naravni in kulturni dediščini čl. 11. J. Pirkovič Kocbek, Varstvo spomenikov 29, v tisku.
- 12 I. Mikl–Curk: Varstvo spomenikov 23. 181, str. 81. I. Bogovčič: Varstvo spomenikov 20. 1976, str. 209. Isti: Varstvo spomenikov 21. 1977, str. 145.
- 13 Rezultat faze raziskave v letu 1986. Raziskava je del programa Vsebinske, materialne in topografske raziskave kulturne dediščine, ki poteka prek Znanstvenega instituta Filozofske fakultete in ga sofinancira Raziskovalna skupnost Slovenije. Za dokumentacijo Zavoda SRS za družbeno planiranje smo po naročilu Kulturne skupnosti Slovenije začeli oblikovati kartografski razvid območij z več in z veliko pomeni kulturne dediščine.

Zusammenfassung

Die Umgebung von Ormož gehört zu solchen Gebieten, wo das materiale Kulturerbe als verhältnismäßig zur erforscht gelten darf. Da sind archäologische und kulturgeschichtliche Forschungen durchgeführt worden, auch die Geschichte der Kulturlandschaft kann man seit der Anfänge in der jüngeren Steinzeit verfolgen (die Literatur unter Anm.3–8 angeben). Nur ein Teil des Nachlasses in der Landschaft kann man als Kulturdenkmal betrachten, dem Werte vom Anderen muss das Planen gerecht werden. Dazu haben sich u.A. auch Skizzen der Lage und des Raamtatsachenbestandes, auch der Intensität der bisjetzt erfolgten Eingriffe der Denkmalpflege, als nützlich erwiesen. Die Umgebung von Ormož sollte aufgrund der Vorlagen für die Raumplanung als ein ideales Gebiet für die Zusammenarbeit der wissenschaftlichen Disziplinen, die in und mit der Denkmalpflege tätig sind, und der Landwirtschaft betrachtet werden: das Alter und die Qualität der Kulturlandschaft macht dies möglich.

RAZVOJ KOLESARSKEGA ŠPORTA IN NOGOMETA V ORMOŽU

Vinko CAJNKO
Pot ob Homšnici 3,
Slovenj Gradec

RAZVOJ KOLESARSKEGA ŠPORTA IN NOGOMETA V ORMOŽU

Autor podaja razvoj kolesarskega športa in nogometa v Ormožu in njegovi okolici. Kolesarstvo se razvije že pred prvo svetovno vojno, nogomet pa leta 1927. Autor je bil sam aktivni športnik.

Vinko CAJNKO
Pot ob Homšnici 3,
Slovenj Gradec

THE BEGINNINGS OF CYCLING AND FOOTBALL IN ORMOŽ

The author reviews the development of cycling and football in Ormož and its district. The cycling began before World War I, organized football began 1927. The author himself was an active sportsman there.

Tik pred izbruhom prve svetovne vojne je bilo že leta 1913 ustanovljeno KOLESARSKO DRUŠTVO SREDIŠČE OB DRAVI, ki je tudi takoj organiziralo kolesarsko dirko na progi Središče—Ormož—Središče, dolgo 22 km. Zmagali so: prvi je bil Jože Pavličič iz Vuzmetincev, drugi Stanko Grivec iz Ormoža, tretji Jakob Zabavnik in četrti Franc Cajnko, oba iz Jastrebcv.

Po izjavi številnih privržencev kolesarskega športa je razvidno, da je Kolesarsko društvo Središče ob Dravi slonelo ob zavednih Slovencih pod okriljem Sokolskega društva v Središču ob Dravi. Po izbruhu prve svetovne vojne je delo izumrlo. Društvo je bilo ponovno ustanovljeno leta 1920 pod imenom Kolesarsko društvo Ormož—Središče in je priredilo avgusta istega leta društveno prvenstvo na progi Ormož — Središče — Ormož. Zmagala sta: prvi je bil Franc Robinšak iz Ormoža, drugi pa Tomažič iz Vitana. V brošuri (70 let slovenskega kolesarskega športa, stran 13) piše, da so bile ceste izredno slabe in vreme deževno. Tekmovalce so spuščali po 3-minutnem presledku. Kolesarsko društvo je prirejalo številne izlete in dirke. Udeležili so se kolesarskih dirk v Mariboru, Ptujju, Varaždinu in celo v Celju. Nikjer pa ne najdemo podatkov o vzrokih, zakaj je ta dejavnost v Ormožu oziroma tudi v Središču ob Dravi izumrla.

Že leta 1928 (priprave so se začele pozno jeseni) so na pobudo številnih privržencev te športne panoge ponovno ustanovili "Kolesarsko društvo Drava—Ormož". Glavni pobudniki so bili: Dragan Kovačič, urar, Ivan Školiber, Rudi Šterman, Ludvik Kuharič, Emil Blagovič, Boris Veselič in Franc Horvat, vsi iz Ormoža. Za prvega predsednika je bil izvoljen Dragan Kovačič, duša tega športa, medtem ko je posle tajnika vodil vrsto let neurtudni Emil Blagovič. Poznejša predsednika sta bila še Ludvik Kuharič in Boris Veselič iz Ormoža.

Prva otvoritvena kolesarska dirka je bila 15. aprila 1929 ob ogromni udeležbi kolesarjev—dirkačev na progi Ormož (Otok)—Krožovljan—Vratno—Strmec—Ormož, na kateri je zmagal Makovec iz Logarovcev pri Ljutomeru. Start in cilj sta bila pred takratno gostilno Horvat & Talany (Otok), kjer se je nato razvila velika veselica. Glavni viri financiranja te športne dejavnosti so bili: članarina, prostovoljni prispevki, izkupiček veselice, vinskih trgatv in tombol. Vinske trgatve so bile običajno v gostilni Horvat v Ormožu. Prva kolesar-

ska tombola z vrtno veselico v Mestni grabi v Ormožu je bila dne 19. julija 1931 ob ogromni udeležbi občinstva iz vseh krajev Prlekije, tudi s Hrvaške.

Društvo je prirejalo vsako leto po dve ali več dirk in se s svojimi tekmovalci—dirkači udeleževalo kolesarskih dirk tudi v Varaždinu, Petrijancu pri Varaždinu, Koprivnici, Čakovcu, Ptuj, Središču ob Dravi in drugod, saj je imelo v svojih vrstah odlične dirkače, kot: Matijo Pavličiča, Vinka Cajnka, Jožeta Simoniča iz Miklavža pri Ormožu, Maksa Meška iz Lahonec, Čurina iz Vodrancev in še druge.

Iz arhiva mariborskega Večernika in ljubljanskega Jutra je razvidno, da je Kolesarsko društvo Drava – Ptuj priredilo v nedeljo dne 25. maja 1930 meddruštveno kolesarsko dirko na progi Ptuj–Ormož–Ptuj, dolgi 48 km, ki sta se je udeležila tudi Pavličič in Cajnko. Zmagal je Matija Pavličič v času 1:18.10, drugo mesto je zasedel Vinko Cajnko v času 1:27:12, medtem ko je tretje mesto zasedel domačin Štumberger v času 1:27:14.

Dne 27. julija 1930 je priredil hrvaški Kolesarski klub Drava iz Petrijancev pri Varaždinu meddruštveno kolesarsko dirko na progi Petrijanec–Strmec–Križovljan–Petrijanec (30 km), kjer je zmagal Matija Pavličič v času 0:43:18, drugi je bil Vinko Cajnko v času 0:45:40, oba KD Drava–Ormož, medtem ko je tretje mesto zasedel domačin Škrinjar v času 0:48:25.

Dne 21. junija 1931 je priredilo KD Drava–Ormož otvoritveno kolesarsko dirko na progi Ormož–Petrijanec–Ormož, na kateri je zmagal Matija Pavličič, drugo mesto je zasedel Petek in tretje mesto Vinko Cajnko.

Dne 3. aprila 1932 je KD Drava – Ormož priredila svojima članoma Pavličiču in Vinku Cajnku odhodnico k vojakom v gostilni Jamnik (Otok–Virje).

Dne 10. julija 1932 je KD Drava – Ormož priredilo kolesarsko dirko na progi Ormož–Petrijanec (22 km), katere se je zunaj konkurence udeležil tudi bivši njihov član, vojak I. kolesarskega bataljona Ljubljana Vinko Canjko in zasedel drugo mesto.

KD Drava – Ormož je priredilo v nedeljo dne 6. julija 1933 meddruštveno kolesarsko dirko na progi Ormož–Križovljan–Vratno–Strmec–Ormož, ki so se je udeležili poleg domačih tekmovalcev tudi kolesarji iz Varaždina, Petrijancev, Koprivnice in Čakovca. Na tej dirki je v vrstah KD Sloga – Varaždin nastopil znani dirkač Zlatko Žabčič. Zmagal je ponovno Matija Pavličič KD Drava – Ormož, medtem ko je drugo mesto zasedel Zlatko Žabčič KD Sloga – Varaždin, tretje mesto pa Čurin KD Drava – Ormož. Vinko Cajnko, vojak kolesarskega bataljona – Ljubljana, je zasedel peto mesto. Skoraj na vseh kolesarskih dirkah je bil navadno starter znani športnik–zvezni nogometni sodnik iz Maribora dr. Odon Planinšek. Razen prve dirke sta bila v poznejših letih start in cilj pred gostilno Jamnik onstran Drave na hrvatski strani. Tukaj so bile tudi veselice.

Sodelovanje s hrvatskimi kolesarji je razvilo izredno sodelovanje. Po odhodu Matije Pavličiča, ki je prestopil h kolesarskemu klubu Slavija – Varaždin, in po odhodu Vinka Canjka v Slovenj Gradec, in že prej je ta dejavnost v Ormožu tako rekoč izumrla. Vinko Cajnko je v Slovenj Gradcu nadaljeval s kolesarskim športom. Omeniti je potrebno izredno velike uspehe Matije Pavličiča, ki je velikokrat zmagoval ne samo v Ormožu, Ptuj, Petrijancu, temveč tudi v Varaždinu, Čakovcu, Koprivnici in drugod, saj je nastopal na državnih prvenstvih, se uvrstil leta 1936 na seznamu najboljših dirkačev Jugoslavije, delil s Štefanom Rozmanom SK Železničar – Maribor 10. oziroma 11. mesto.

Številni uspehi Matije Pavličiča in Vinka Cajnka ter ostalih so ponesli ime Ormoža po vsej Sloveniji in Jugoslaviji.

RAZVOJ NOGOMETA V ORMOŽU

Na pobudo nekaterih najbolj navdušenih športnikov Ormoža je naraščalo že od leta 1927 dalje število privržencev, ki so pričeli gojiti razen Sokolskega društva v Ormožu in pozneje še Kolesarskega društva Drava – Ormož tudi nogomet. Vendar se je ta športna panoga pričela razvijati kot nekaka divja zvrst športa, saj so v nekaterih šolah študentom prepovedali igrati nogomet in so zato nekateri navdušeni privrženci te športne panoge nastopali z ilegalnimi imeni.

Glavni pobudnik nogometa je bil Ivan Likavec, ki je z mnogimi, danes še živečimi navdušenci, tedaj študenti v Mariboru in Ljubljani (Ludvik Kuharič, Boris in Miran Veselič, Ivek Serajnik, Viktor Vipavec idr.) pričel organizirati nogometaše v Ormožu. Glavno zatočišče je bila Mestna graba (takrat smo ji pravili "Stat graba"), ki pa so jo večkrat močno zasedali sokoli, saj so tam igrali odbojko in imeli postavljen tudi drog za redne vaje. Tako so morali privrženci nogometa iskati vsepovsod primeren prostor. Tako so si izbrali na primer Veseličev travnik za hišo krojača Šuleka ali travnik pod pokopališčem, kjer stoji danes poslopje gozdarskega obrata Ormož, v poznejših letih so se preselili tudi na razne bližnje travnike.

Večja nogometna tekma v Ormožu je bila dne 16. julija 1933 med SK Ormož in SK Vinica (Hrvatska), ki so jo dobili Ormožanci z rezultatom 3:2. Za Ormož so dali gole Ludvik Kuharič, Vukobratovič in Ivan Likavec. Sodil je dr. Odon Planinšek, zvezni sodnik iz Maribora. Dne 5. avgusta 1933 so priredili ormoški športniki svoj prvi "športni dan" s kolesarsko driko (zmagal je Matija Pavličič KD Drava – Ormož). Na štafeti med SK Panonija iz Murske Sobotice so zmagali Ormožanci, medtem ko so na popoldanski prijateljski nogometni tekmi SK Panonija – Murska Sobota proti SK Ormož zmagali Ormožanci z rezultatom 4:1. Nogometna tekma je bila na travniku ob križišču ceste Ormož–Središče in Ormož–Ljutomer nasproti takratne privatne tovarne mila Dogša. Veliki privrženci te športne panoge so bili vsi Pevčevi (Rudi, Milan in Sandi); Rudi Pevc je pozneje prestopil k SK Panonija – Murska Sobota, prav tako Ivan Likavec. V glavnem so bili večji skupni treningi med letnimi polčitnicami, prav tako tekme, da so lahko nastopali skupaj s študenti–Ormožanci, ki so študirali v Ljubljani, Mariboru ali Čakovcu. Na objavljeni fotografiji je še nekaj živečih Ormožancev, tedaj velikih privržencev te športne panoge: Rudi Pevc (Maribor), ing. Miran Veselič (Ljubljana), Ivan Likavec (Ormož) i. dr. Žal nogomet ni imel dovolj močnega zaledja, saj igralci niso imeli svojega igrišča, in kjerkoli so nastopali, so jih preganjali; tako se ni mogel osamosvojiti in ne registrirati. Vendarle so nogomet gojili še v manjših skupinah.

PODATKI IN VIRI ZA DOKUMENTACIJO ZGODOVINE KOLESARSKEGA ŠPORTA V ORMOŽU:

1. Večernik, Maribor, maj in ulij 1930 (arhiv Cajnko – izrezki iz časopisa).
2. JUTRO. Ljubljana, avgust 1932 (arhiv Cajnko – izrezek iz časopisa) 1936 (arhiv Cajnko – izrezek iz časopisa).
3. Sedemdeset let slovenskega kolesarskega športa. Urednik Ivan Maver (1887–1957). Spominska brošura, stran 13.
4. Ob devetdesetletnici. (Kolesarstvo na Slovenskem). Uredil prof. Drago Stepišnik, 1979, str. 59, 60.
5. Diplome – priznanja (last Vinka Cajnka).
6. Dnevnik Vinka Cajnka.

NOGOMET:

1. Dnevnik Vinka Cajnka in fotografija: Nogometna tekma Ormož – Vinica dne 16. 7. 1933.

KOLESARJI – DIRKAČI LETA 1913, na kolesarski dirki Središče – Ormož – Središče 22 km, kjer je zmagal Jože Pavličič iz Vuzmetincev.

Od leve proti desni: Tonček Kerenčič, Jakob Zabavnik in Franc Cajnko, vsi iz Jastrebccev, Jože Pavličič iz Vuzmetincev, Stanko Grivec iz Ormoža; ostali neznani.

KOLESARJI – DIRKAČI Z DRUŠTVENIM VODSTVOM KD "DRAVA" – ORMOŽ leta 1930:

Od leve proti desni: Maks Meško, Jožko Zebec, Vinko Cajnko, Joško Simonič, Matija Pavličič (prvak društva), Franc Trop, Franček Trop (krojač), Štefan Čuček in Anton Petek; zadaj v sredini: Emil Blagovič (tajnik), Ludvik Kuharič (predsednik) in zadnji na desni strani Dragan Kovačič (prvi predsednik in glavni pobudnik), zadaj med Cajnkom in Simoničem še član upravnega odbora Ivan Skoliber, pod napisom start in cilj Rudi Šterman in Gaberc (oba člana upravnega odbora).

NOGOMETNO MOŠTVO SK ORMOŽ 1933:

Od leve proti desni (stoje): Franc Veselič, Boris Veselič, Ivan Vavpotič, Ludvik Kuharič, Ivan Likavec, Rudi Pevec, nepoznan, Milan Pevec; spredaj: Miran Veselič, Štuhec (vratar) in Vladimir Ban.

OPOMBA: Manjkata, ki sta takrat odigrali prijateljsko tekmo proti SK Vinica: Vukobratovič, želez. prometnik, in še verjetno Vipavec.

PRIJATELJSKA NOGOMETNA TEKMA dne 16. julija 1933 SK ORMOŽ : SK VINICA 3 : 2, sodnik dr. Odon Planinšek iz Maribora.

OPOMBA: Slikal neki gledalec, ker sem svoj fotoaparat posodil in želel biti slikan z nogometaši, stojim kot vojak na desni strani.

DIE ENTWICKLUNG VON RADFAHRSPORT UND FUSSBALL IN ORMOŽ

Zusammenfassung

Schon vor dem ersten Weltkrieg wurde in Središče ob Dravi ein Radrennen auf der 22 Km langen Strecke Središče – Ormož – Središče durchgeführt. Das Radrennen wurde vom Verein Sokol veranstaltet, der Träger dieser und vieler anderer Sportarten war. Nach dem Jahr 1920 wächst das Interesse am Radsport, besonders nach der Gründung des Kolesarsko društvo (=Radfahrverein) Ormož–Središče, des späteren Kolesarsko društvo "Drava" Ormož (1928). Der Verein veranstaltete in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen mehrere Rennen. Nach 1928 begann man in Ormož mit dem organisierten Fussballsport. 1933 wurde schon ein Spiel zwischen Ormož und Murska Sobota veranstaltet.

KAZALO

Tone LUSKOVIČ	
Ob izdaji Zbornika Ormož skozi stoletja III	5
Marjana TOMANIČ–JEVREMOV	
Ormoško grobišče	7
Blagoj JEVREMOV	
Družinska grobnica iz Velike Nedelje	53
Marjeta CIGLENEČKI	
Oprema gradu Velika Nedelja v letu 1673	59
Jože CURK	
Oris Ormoža in Središča v fasijskem popisu iz leta 1754	73
Gernot FOURNIER	
Marija HERNJA–MASTEN	
Hiše in hišni posestniki v mestu Ormož	79
Peter Pavel KLASINC	
Gradbena dejavnost v Ormožu med obema vojnama	137
Nada JURKOVIČ	
Šolstvo (1676–1847) in Bratovščina Sv. Rešnjega telesa (1661–1787) v Ormožu	165
Kristina ŠAMPERL–PURG	
Ormoška pošta ob koncu 18. in v 19. stoletju	175
Anton OŽINGER	
Dajnkova kronika – vir za krajevno zgodovino	187
Ljubica ŠULIGOJ	
Ormoški Nemci med obema vojnama	203
Ivan LOVRENČIČ	
Mestna občina Ormož 1918–1941	233
Branko OBLAK	
Kreditno združenstvo na ormoškem območju	239

Miroslav NOVAK	
Štajerska domovinska zveza – Krajevni skupini Kajzar in Ormož	247
Marjeta ADAMIČ	
Arhivsko gradivo občine Ormož 1941–1945	259
Tjaša MRGOLE	
Vojna škoda na območju Ormoža	265
Mimica PIŠEK	
Ljubiteljska kultura po drugi svetovni vojni	293
Iva CURK	
Raziskovanje zaradi varstva kulturne dediščine	305
Vinko CAJNKO	
Razvoj kolesarskega športa in nogometa v Ormožu	311

ORMOŽ
SKOZI STOLETJA III

Ljudi
mag. Peter P. Klavžar

Zalozila
SKUPŠČINA OBČINE ORMOŽ

Tisk: Črtni-Ročna, Radice, maj 1988

SLIKA NA OVITKU

Mesto in grad Ormož
(Statt und Schloss FRIDAV)
Georg Matthäus Vischer
TOPOGRAPHIA DUCATUS
STIRIAE
Gradec 1681
Ivan Stopar
Cankarjeva založba
Ljubljana 1971

Miroslav NOVAK	247
Stajerska dopovedna vasa - Knap na drupci kajanje v Ormožu	
Marjeta ADAMIČ	253
Arhivsko gradivo občine Črnel 1941-1945	
Tjasa NRGGLE	263
Vojna škola na območju Ormoža	
Miroslav PIŠEK	293
Ljudski tjasa kultura po drupci svetovni vojni	
Ivan ČURK	303
Raziskovanje naradi varstva kulturne dediščine	
Vinko ČAJNKO	311
Razvoj kolesarskega sporta na območju v Ormožu	

ORMOŽ SKOZI STOLETJA III

Uredil
mag. Peter P. Klasinc

Založila
SKUPŠČINA OBČINE ORMOŽ

Tisk: Črnel-Rogina, Radizel, maj 1988

20.500. —

ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA PTUJ

9776/3

Domoznanski oddelek

KUJIZNICA IVANA POTRCA PTUJ

ORMOŽ

/3

9776/3 a

908(497.12 Ormož)(082)

0222106

COBISS o

